kelet-kutatás

1976/77

kelet-kutatás

1976/77

tanulmányok
az orientalisztika
köréből

Körösi Csoma Társaság · Budapest

MTAK
0 00003 31249 0

Keleti Gyűjtemény
733.577
Keletkutatás, 1976/77 :
tanulmányok az
orientalisztika köréből

4384/78

Szerkesztette
Kara György és Terjék József

Copyright, 1977

Készült az ELTE Sokszorositóüzemében
500 példányban
Felelős kiadó: Fodor Sándor
Felelős vezető: Arató Tamás
ELTE 77246

Tartalomjegyzék

TEKI ODULOK: Emberek a hóban /Horvát Iván/ 5
RAKUGO avagy csattanós történetek az Edo-korszakból /Kató Midori és Erdős György/ 11
JOKOMICU Tosikadzu és a "Sinkankakuha" irányzata /Jamadzsi Maszanori/ 15
JOKOMICU TOSIKADZU: A légy /Rácz Lajos/ 17
TIZENNÉGY HJANGGA /Mártonfi Ferenc/ 21
NGUYÊN DU: Kim Vân Kiều /Szegő László/ 35
A JEN-BELI TAN HERCEG TÖRTÉNETE /Csongor Barnabás/ 43
LU HSZÜN: Hajnali virágok alkonyi csokorban /Galla Endre/ 53
RINCSEN: Klastromváros forró nyara /Zahemszky László/ 83
RINCSEN: A sárkányrepülő /Kara György/ 89
BARAMSZAJ: Terjedési sebesség /Várkonyi Katalin/ 95
MONGOL sámándalok és más énekek /Tatár Magdolna/ 98
PÉLDÁZATOK a Törvény keresőiről /Somlai György/ 109
A CSHÁNDOGJA-UPANISAD VI. fejezete /Wojtilla Gyula/ 123
A BENÁRESZI PRÉDIKÁCIÓ /Wojtilla Gyula/ 131
RÁDZSA RAO: Kigyó és kötél /Gáthy Vera/ 137
TÉBOLY ÉS TENNIAKARÁS a modern perzsa irodalmi tudatban /Apor Éva/ 149
SZÁDEK HEDÁJAT: Karom /Oldal Katalin/ 151
SZÁDEK HEDÁJAT: Bábu a függöny mögött /Pressburger Ágnes/ 157
SZAMAD BEHRANGI: A kis fekete halacska /Apor Éva/ 165
M.F.AHUNDOV: Kijátszott csillagok /Kenessey Mária/ 175
GÜLTEN DAYIOĞLU: Szivárvány /Ivanics Mária/ 191
DOBRUDZSAI tatár közmondások /Mándoky K. István/ 199
KAZÁNI tatár népdalok /Kakuk Zsuzsa/ 205
BASKIR népdalok /Csikai Valéria/ 217
NEGYVEN jugar találós kérdés /Török János/ 221
K.IVANOV: A vastiló /Zahemszky László/ 225
A KURUZSLÓK mind csalnak. Csuvas népmese /Z. Hering Margit/ 235
GRUZ közmondások /Biró Margit/ 237
"ZSUZSANNA VÉRTANUSÁGA" /Istvánovits Márton/ 243
KIRAKOSZ GANDZAKECI: Hogyan pusztították Örményországot a tatárok /Schütz Ödön/ 255
USZÁMA IBN MUNKIDZ: A példázat könyve /Iványi Tamás/ 269

TEKI ODULOK:

EMBEREK A HÓBAN
Részlet "Az öregebb Imteurgin élete" cimü elbeszélésből

- Kuhh, - szólt Imteurgin a feleségéhez, - szij kell. Nemsokára továbbvonulunk; a derékaljat össze kell kötözni.

Az asszony nagy és széles lahtakbőr-darabot vett elő:

- Hasitsunk ebből?

Az ember megforgatta kezében a bőrt, és igy felelt:

- Jó szij lesz belőle. Csak a szőrt kell lefosztani róla.

Megborzolta a szőrt, és fogával megpróbált kitépni néhány szálat, de a sörte szilárdan ült a bőrben.

- A vödörbe kell tenni - mondta az asszonynak.

Az asszony hengeresre göngyölte a bőrdarabot, s a huggyal teli vödörbe eresztette, mely az ágyzug szögletében állt.

Három nap és három éjjel ázott a bőr a vödörben. Imteurgin mindennap kihalászta egy pálcával a bőrdarabot, és megvizsgálta, enged-e már a sörte. Negyednapra megpuhult a bőr, hullani kezdtek a szőrszálak.

- Enged már - szólt Imteurgin, és vidáman bólintott. Kiteritette a bőrt az ágyra, s nekiállt a fiával, hogy ujjnyi széles szijat hasitson belőle. A két asszony mellékjük telepedett, és a megpuhult bőrből huzogatták a meglazult szőröket. Hosszan nyütték a szijat, s mikor a kezük fölhólyagosodott, a foguk közé vették a bőrt, és foggal tisztogatták.

A dolog végén mind aludni tértek, csak az idősebbik asszony, Kuhh ült az ágyzug sarkában, s a mécsest maga mellé téve, rénszarvasbőrből gyerekruhát öltögetett. A szarvasinból csavart szálak szoros öltésü varratokká sorakoztak. Az asszony varrt és énekelt:

Feje medvefej,
foga farkasfog,
bőre rénszarvasé,
lába mint ebé legyen!

A kicsiről énekelt, akinek érkezését várta.

Hirtelen félredobta a varrást és összerándult. Nehezen szedte a levegőt, ledőlt a bőrtakaróra, és odaszólt Imteurginnak:

- El kell oltani a tüzet. Nemsoká uj ember érkezik.

Imteurgin kioltotta a tüzet, nehogy az ártó lelkek meglássák a kicsi születését, és kiugrott az ágyból. A sátor falán csontokból tollakból, szőrökből és bőrdarabokból varázs-köteg függött. Imteurgin megragadta a köteget, megrázta a feje fölött, és sebesen forogni kezdett maga körül.

- A szivem ugrott egyet ! Verekedni akar ! Ölni akar ! Mindenkinél erősebbek vagyunk ! El innen, el mind, ártó lelkek, el mind, kele-lelkek ! A szivem megdobbant, ölni akar ! - kiáltozta.

Nagyokat ugrott, és teli torokból kiabált, bőgött medvemódra, vonitott farkasul, kaffogott rókahangon, és varjuszóval károgott. Igy ijesztette az ártókat, igy üzte őket a sátortól, nehogy kárt tegyenek a kicsiben, aki a

sötét ágysarokban születik.

Kutuvja, a fia is kijött az ágyzugból, és a serpenyőt verte, ezzel segitett apjának az ártó lelkek elkergetésében.

Mindketten oly hangosan kiáltoztak, hogy nem hallották meg rögtön, mikor az ujszülött fölsirt.

- Fiu vagy lány ? - kérdezte Imteurgin az ágyzughoz hajolva.

- Fiu - felelte Kuhh a bőrlebernyeg mögül.

Az apa ismét ugrándozni kezdett, s rázta a tollas, csontos bokrétát, tajngikunt. Ide forgolódott Kutuvja.

Végre Imteurgin az ágy elé ült, s kezdte egyenként előszámlálni a köteg alkotóelemeit : farkasfogakat, medvefület, rozsomák-orrot, sarkiróka-farkat, varjukarmokat.

Hol egy fogat, hol egy karmot döfött a sötétségbe, nehogy az ártók a sátorhoz merészkedjenek.

A sátor fölött szél zugott és havat szitált, Imteurginnak azonban ugy tünt, mintha lelkek egész serege kaparászná a bőrfalakat.

Az asszony ekkor kitárta az ágy lebernyegét,és a kicsit az apa kezébe adta. Imteurgin két kezébe fogta az ujszülött fiucskát, bökött vele erre, arra, amarra és kiabált.

- Ime a kopjám ! Ime a fejszém ! Ime a késem ! Mind megölöm ! El innen ártók ! El innen , kele !

Kuhh is kibujt a sátorból. Felvette a prémes kezes-lábast, a nadrággal egybevarrt inget. Egy prémes zsákból fából készült furót vett elő, és forgatni kezdte egy középen gödrös, vékony falapon. Ez volt a tüzszerszám. Az asszony haját fehérbe boritotta a zuzmara, meztelen nyakáról, mellé - ről pára szállt fel. Hosszasan forgatta a furót, erősen szoritva a falaphoz. És a furó hegye ime füstölögni kezdett.

Az asszony gyorsan száraz mohacsomót vetett a falapra és fujni kezdte. A meggyulladt mohát óvatosan az ágyhoz vitte és lángra lobbantotta a mécsest.

- Uj tüz éledt - mondta az anya.

- Uj tüz született - mondta az apa, s a gyerekkel csak most tért a sátorból az ágyzug bőrfüggönye mögé.

A fiatalasszony, Kutuvja felesége, hóval megtömte a katlant és a láng fölé akasztotta. Aztán, mig az anya szoptatott, a fiatalasszony a sátorból fagyasztott rénoldalast vitt be, feldarabolta és a fókabőrre teritette őket.

Az emberek ettek a husból az ujszülött tiszteletére, s tanácskozni kezdtek, milyen nevet adjanak a gyereknek.

- Legyen Csajguirgin, a nagyapja után - szólt Rultina, Kutuvja asszonya.

- Nem. Hivják inkább Ekkurginnak - igy Tinatval.

- Legyen a neve mint apáé, Imteurgin - szólt Kutuvja.

- Igaz - mondta az apa. - Jó az én nevem. Szerencsét hozott : van rénszarvasom, van tüzem, a tüz mellett asszonyom,a gyerekek segitenek.

Igy lett a kisfiu is Imteurgin.

Már sokszor tért aludni s kelt fel ujra a család azóta, hogy a hófuvás megindult.

Sok mesét mesélt apa, de a szél csak nem csendesedett.

Fölébredt egyszer Öreg Imteurgin. Az ágyzugban sötét volt. Felébresztette az asszonyt.

- Adj tüzet, pipázni akarok.

- Nincsen tüz - felelte Kuhh. - Kifogyott a zsir.

Fölriadt a kicsi, és sirni kezdett. Fölébredt a kislány, Tinatval, s

Csukcs iskoláskönyv lapja

vele sirt.

A sátor fölött hangos szél üvöltözött. Hóhegyet hányt a sátorra, mely megroggyant, ráfeküdt az ágyzugra, s igy az embereknek egyre szükebb és fülledtebb lett a tér.

Imteurgin fel akart ülni, de a feje az ágyzug mennyezetébe ütközött.

- Ej, már egészen leroggyan ez a joronga ! Micsináljak ? - kérdezte, de senki sem felelt.

Akkor csöndesen kikuszott az ágyzugból, fölöltözött, vállára vetette a karmos- fogas varázs-köteget, és megemelte a sátornyilás lapját. Ki akarta nyujtani a kezét, de kemény hófal állta utját. Imteurgin hasra feküdt, és nagy lyukat ásott a hófalban, a sátorba kotorva a kiásott havat. Mikor elég nagy volt a lyuk, fejével ugy furta át magát a hófalon, mint a hermelin.

A sátortól vagy két lépésnyire bukkant ki a hóból. A vihar az arcába vágott. Imteurgin már vette volna a varázs-köteget a válláról, de a szél feldöntötte őt, és a hóhalmokon görgette, el a sátortól. A férfi nagynehezen szembefordult a széllel, a hóba kapaszkodva visszakuszott, és lábbal bujt be a csak imént vájt nyiláson. Még nem tömte el a hó.

Imteurgin átcsuszott rajta, s ujra a sátorban volt. Leguggolt, és a kötegből kezébe szoritotta a varjukarmokat, és mormogni kezdett :

- Varju, röpülj ! Ülj a szél-táltosra, vájd ki szemét, üsd be fejét, edd velejét !

Ám a szavak nem hatottak, a szél ugyanugy bőgött és dörgött a sátor fölött. Imteurgin most a farkasfogakat vette elő, és hangosan kiáltotta :

- Szaladj, farkas ! Rágd el a szél-táltos lábát ! Harapd át a torkát, hadd ne fujjon felénk !

A szél azonban olyan erősen bömbölt, hogy Imteurgin a maga szavát se hallotta. Megpihent, aztán a medvetalpat ragadta meg.

- Medve-öreg ! - kiáltott ujra. - Fojtsd meg a szél-táltost, edd a szivét, hadd ne fujjon felénk, szelet hadd ne küldjön !

Ám a medvetalp sem segitett. Imteurgin lerázta magáról a havat, mint a kutya, s az ágyzugba fordult.

- Mindenünnen fuj a szél, nem nyugszik. Nagy baj ! - ingatta a fejét, aztán a prémes ágyba bujt.

- Fázom ! - szólt egyszercsak Tinatval, és sirni kezdett. - Köröskörül hó !

Kuhh az ágyzug sarkai felé tapintott.

- Az ágyat hó boritja - szólt, aztán fogta a kis Imteurgint és a hasához szoritotta, majd közelebb huzta a kislányt is. Tinatval ujra elszenderedett.

Felülről hirtelen csöpögni kezdett a viz.

Kutuvja megérintette a mennyezetet.

- Zuzmara nőtt az ágyzugra - mondta -, le kell verni.

Az emberek kimentek a külső sátorba, magukra huzták a hideg ruhát, aztán fogták a rénagancs-kalapácsokat, s nekiláttak, hogy az ágyzugra fagyott zuzmarát leverjék.

Mikor a zuzmara lehullott, a nedves bőröket a sátorban keresztül-kasul feszitett szijakra akasztották, maguk meg a régi ruhák halmazára ültek.

A sátorban szörnyü hideg volt. Az emberek prémes gallérjukba rejtették az arcuk, de a gallér csakhamar zuzmarássá lett, s összefagyott.

- Anya ! - sirt föl Tinatval, - Valaki havat szór a nyakamba !

- Jaj, micsoda szerencsétlenség ! - rémüldözött az anya. - Ki lopózott a sátrunkba ?

- A hó magától olvad a gallérról a nyakába, - szólt a sötétben Imteurgin. - Még a hó is melegedni szeretne.

- Enni kéne - szólalt meg Kutuvja a sátor másik végében
- Semmink sincs - felelte az anya. - Elfogyott a hus.
Mind elhallgattak, csak a szél vijjogott, fagyot kergetve a réseken át.
- No gyerünk, állitsuk föl az ágyzugot ! - szólt végre az apa. - Hideg van !
Nem lehet fölállitani ! Már megint csupa jég. Mintha vizzel öntötték volna le - felelte Kuhh.
Mind az ágyzug bőreit tapogatták. A széle oly kemény volt, mint a fa.
- Még csak nem is hajlik - mondta Rultina. - Mi lesz velünk ?
Csöndben töprengtek. Csak az hallatszott, ahogy Tinaval a gémberedett ujját szopogatta.
- Ujra ütögetni kell - szólt Kutuvja.
- Nem ! - határozott Imteurgin. - A sátor mögötti hóba dugjuk, ott hamar kiolvad.
A jéggéfagyott bőröket a hóba temették.
- Fáj az ujjam ! - sirdogált a kislány.
- Gyere ide hozzám ! - hivta az apja. Levetkőztette Tinatvalt, és a maga prémes kezes-lábasába maga mellé ültette.
A kislány elcsöndesedett, de nemsokára fészkelődni kezdett a prém alatt.
- Jaj, nem kapok levegőt !
Apja kibontotta kezes-lábasát. Tinatval pedig kidugta fejét a résen, mint a rókácska az odujából és nagyot sóhajtott. Aztán igy, ahogy volt, el is szenderedett.
Apja is hamar elaludt. Kutuvja riasztotta föl :
- Fogd csak meg ! Most már talán föl lehet állitani.
Imteurgin a hóba furakodott, megtapogatta a bőröket.
- Még nem engedett ki.
Sokáig ültek, szenderegtek igy, arcuk a gallér prémjébe süllyesztve.
Megébredtek, lerázták a zuzmarát a prémekről, ültek tovább. Egészen addig, amig csak föl nem engedett a jég a hóba temetett bőrökön. A jég a prémeket hosszu jégcsapokba gyült, melyek ugy elálltak, mint a rénszarvas -fülek. Az emberek leverték a jégcsapokat, letakaritották a jégdarabkákat a bőrökről, és egy-kettőre ujra állt az ágyzug.
- Ágyba gyorsan, mind ! - szólt Kuhh. - Mert sötét van és mindenki enne.
Lefeküdtek a bőrökre, és szorosan egymáshoz simultak.

XXX

Teki Odulok az északkelet-szibériai jukagir - saját nyelvén odul - néptöredék első irástudója és tudósa, oroszos nevén Nyikolaj Ivanovics Szpiridonov, 1906-ban született az Indigirka partján, a rénszarvastenyésztő és vadász csalgorodie /"nyul-emberek"/ nemzetségéből /megh. 1938 /. Kora gyermeksége szegénységben és szolgaságban telt, az éhinség orosz és jakut gazdagok szolgaságába üzte, mignem egy módos orosz kereskedő iskolába adta. Tehetsége a 60 éve világot forditó Nagy Októberi Szocialista Forradalom győzelmével bontakozott ki ; tanul Jakutszkban, sőt Leningrádban, ahol 1931-ben sikerrel végzi egyetemi éveit, közben kutató uton jár Csukcsföldön, tanitványa a nagy Szibéria-kutatónak, Bogoraz-Tannak, de vállalt mestersége a gazdasági földrajz. Résztvesz a csukcs nemzeti körzet megszervezésében /1931/. Ebben az időben jelennek meg első elbeszélései. Befejezetlenül is több kiadást megért, eleven és hiteles életrajzi-népleiró elbeszéléséből "Az Öregebb Imteurgin életéből" itt a 3. fejezet

orosz eredetiből készült fordítását közöltük. /Forrás: Taežnye rodniki. Literatura, rožděnnaja Oktjabrem // "Tajgai források. Október-szülte irodalom" //, Habárovszk 1967/.

A jobb megértést szolgálják a következő szükszavu magyarázatok:

lahtak - tengeri fókaféle, oroszul hivják tengeri nyulnak is. Szakállas borjúfóka.

ágyzug - a sátron, a jarangán vagy jorongán belüli "háló- és lakószoba", melyet bőrfalak és -mennyezet választ el a sátor többi és télen hidegebb részétől.

varázs-köteg - jukagir nevén taingïkun, ráolvasó-szertartások eszköze, mellyel a természet megszemélyesitett erői, itt a szélvihar ellen küzd Imteurgin; az állatkarmok, -fogak - a rész az egész helyett - a tudatos hatalmunak képzelt állat-lelkekkel "kapcsolják össze" a segélykérő embert.

kele-lelkek - ártó szellemek.

Horvát Iván

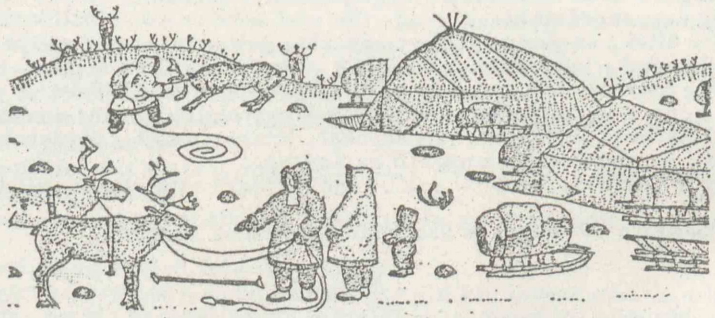

RAKUGO AVAGY CSATTANÓS TÖRTÉNETEK
az Edo-korszakból

A fösvénység

Rendjén való a mértékletesség, ám a fukar, a zsugori gyakran tulságba viszi. Ha adnia kellenék, még a kezét is nehezére esik a gönceiből kinyujtania, még a nyelvét sem akaródzik kicsusszantania a szájából. Az ilyenről szokták mondani közönségesen, hogy már a hatodik napot sem ismeri. Egy, kettő, három, négy... ötig a félkezén elszámol valahogy, de hogy a másikat is kinyujtaná - azt már igencsak restelli, annyira kuporgatós.

Ha egy ilyen zsugori valahol föltünik, már a beszédje is ugyan figyelemreméltó:

- Köszönöm a kérésüket, jól volnék. Szerencsére a szélirány megfordult, nálunk semmi kár nem esett. Ne haragudjanak, hogy idefárasztottam magukat. Helyezzék magukat kényelembe minálunk! Hé fiu! Kialudt a tüz! Micsoda? Itt kotorászol te ütődött, amikor a szomszéd ház olyan szépen leégett? Fogd a szeneslapátot, és kérj tőlük zsarátnokot!

- Igenis! Azonnal! /Ugyan miért is bajlódnék idehaza azzal a tüzzel, mikor a szomszédban fölösen is van?/ Szomszéd bácsi! Adjon már egy lapát parazsat!

- Mit locsogsz te itt össze-vissza? Nálatok még bőven maradt tüzelő, nekünk meg rengeteg elégett! Csonttörő fáradtságba estem, te meg itt idétlenkedel! Talán még a csontom is odaadjam, hogy tüzet rakhass vele?! Egy megveszekedett darabot se kapsz! Kotródj innen!

- Jó, jó, megyek már! Nem kell annyira fölgerjedni! ... Megjöttem, uram.

- No mi van? Miért nem hoztál parazsat?

- A szomszéd bácsi azt mondja, hogy nálunk sokkal több tüzrevaló maradt, mint náluk, ugyhogy nem tud adni.

- Faszari alak! Nem kérünk tőle többet! Majd meglátja, ha nálunk leég a ház, egy szikra nem sok, annyit sem adunk neki.

· Bizony, jobb az ilyenből nem kapni!

X

- Eredj, fiam, kérd kölcsön a szomszéd kalapácsát, ki kell javitani a zsalut.

- Igenis! Máris megyek. ... Jó napot! Ha lehetne, szeretném kölcsönkérni a kalapácsot.

- Adnám én szivesen, csak az a kérdés: vasszöget avagy bambuszszöget akartok-é vele kalapálni?

- Hát... csak a zsalut szeretnénk kijavitani, talán vasszöggel...

- Akkor, sajnos, nem lehet... Ha vasat vassal koccantol össze, kopik a kalapács!

- Hát az szentigaz! ... Uram, itt vagyok már. Nem adta a kalapácsot.

- Ugyan miért nem?

- Megkérdezte, hogy vasszöget vagy bambuszszöget akarunk-é beverni, s mikor azt feleltem, hogy a zsalunak talán vasszög kellene, hát nem adta: ha vasat vassal kókálunk, árt a szerszámnak!

- Micsoda zsugori alak! Akkor nincs mit tenni, eredj, hozd elő a miénket!

Na már most melyikük volt a fösvényebb?

X

- Már megbocsásson a kérdésemért, de kegyed mivel izesiti a rizsáját?

- Hogy mivel? Sós szilvával!

- Sós szilvával?! S miként?

- Naponta egy egészet használok el.

- Hogyhogy?

- Reggelire felet ...

- Ühüm.

- Ebédre megint felet. Vacsorára a magot szopogatom, persze ez magában nem elég, s ezért meg is töröm: ami benne van, mind megeszem.

- Micsoda pazarlás! Ha naponta egy szilva elfogy, esztendőre háromszázhatvanöt is veszendőbe megyen! Ha már a sós szilva került szóba, tudok én ennél takarékosabb módot is.

- Mi légyen az?

- Hallgasson ide az ur! Amikor a csészébe meri a rizsát, ne falja föl azt a sós szilvát, merően nézze csupán!

- Csak nézzem erősen?!

- Ugy bizony! Szemben a sós szilva, szájába pedig vegyen savanyu vizet, s ezzel az erővel legyürheti a rizsát. Ha igy teszen, a sós szilva soha el nem fogy.

- Milyen igaza van! Tud még ilyeneket?

- Hogyne! Ugyanigy meg lehet takaritani a szójaolajat is.

- Ráönti a rizsára?

- Dehogy is! Ilyen pazarlástmeg nem engednék magamnak!

- Hát akkor hogy csinálja?

- Olyan módszerem van, mellyel még gyarapszik is a szója.

- Eszi, és mégis több lesz?!

- Ugy bizony, több lesz!

- Hogy lehet az?

- Mielőtt hozzáfognék, egy kis tálba töltöm a szóját. Mikor a csészében már párolog a rizsa, az evőpálcikákat lenyalom ...

- Lenyalom, és ...

- Ugy bizony! A lenyalt pálcika hegyét szójába mártom, és azzal eszem a rizsámat. Nyalom-mártom-eszem, nyalom-mártom-eszem... Igaz, a nyálamtól higul a szója, de a mennyisége bezzeg szaporodik.

X

Ha az iménti történettől valaki huzza az orrát, kedvezzünk neki a következővel. Volt egy angolnájáról nevezetes korcsma, s annak közelébe költözött a mi emberünk, aki olyannyira fösvény volt, hogy sajnálta az izesitőt a saját ételéből is. Szerencsére a szomszédból átérzett a sült hal illata, s ez a kuporinak megtette izesitőül. Telt-mult az idő, s beállit a hó végén a szomszéd, a korcsmáros.

- Bocsánat a zavarásért... elnézést...

- Ki az, mi az?

- A korcsmáros volnék, a szomszédból...

- A szomszéd korcsmáros? Mit akar?

- A számlát hoztam volna, az angolnáról... kérem alássan.

- Miii?! Maga eltévedt! Nem is emlékszem, mikor ettem én angolnát!
- Nem is a husáért kérném én a pénzt, hanem hogy a szagát fizesse meg!
- Micsoda?! Szagért számlát? No de nem bánom, fizetek. Várjon egy kicsit! - s azzal kebeléből pénzt vont elő, s az asztalkán megcsörrentve igy szólt:
- Imé, kifizettem az angolna szagát a pénznek csengésével!

Bizony vannak ilyen elvetemült fickók... De nézzük a következőt!

X

- Mondja csak, mióta használja a legyezőjét?
- Ez itt van vagy tiz esztendős.
- Hogyan? Tiz esztendős? Hát ezt hogy csinálja?
- Az első öt év alatt csak a felét nyitottam ki.
- Nahát!
- Amikor az már elrongyolódott, a következő öt évre kinyitottam a másik felét is.
- Ó, de már megbocsásson az ur, a legyező felét használni csupán: az is valami? Én bizony egészen kinyitom!
- Miii?! De hiszen az szörnyen koptatja a legyezőt!
- Igenám, de csak kinyitom, az arcom elé tartom, és azután szaporán rázom előtte a fejemet!

Hát ez elképesztő volt... De hallgassák meg azt, hogyan vetélkednek a fösvények, s akkor nevetnek majd igazán!

X

- Szép jó estét, jó estét!
- Igen, igen, csak tessék, tessék beljebb, tudom ám, kicsoda uraságod, jóllehet a nevét nem is méltóztatott mondani: a hangjáról megismertem. Az ajtó nyitva áll, csak fáradjon be!
- Igen... csakugyan, az ajtó tárva-nyitva...
- Ugy ám! Amikor hazajövök, nyitva hagyom az ajtót. Ha kegyed idefárad - kinyitom, miután belépett - becsukom, és ha igy teszek a távozásakor is, az ajtó, a küszöb, a szemöldökfa nem birja ám sokáig. Ennekokáért mindig nyitva hagyom. Ugye sötét van? De mi éjszaka sem gyujtunk világot.
- Hát ez igen derék! Csak nem látom, hol méltóztatik...
- Itt vagyok, itt vagyok: ahonnan a tapsot hallja. A tenyeremet ugyanis akárhányszor összeverhetem, mégsem kopik el, sőt, inkább megvastagszik. Ha már elég vastag, cipőtalpnak is megteszi. Egyébként legyen türelemmel, hamar megszokja a homályt.
- Ahá, most már lassan látok... Hüha, hát uraságod pucér?
- Pucér vagyok - mi tagadás - csak akkor öltözöm föl, ha kimegyek.
- És nem fázik?
- Nem, egyáltalán nem fázom. Méltóztassék csak megtapogatni. Valósággal izzadok!
- Micsodaa?! Izzad is?... Tényleg! Hát ez hogy lehet? Boszorkányság!
- Ugyan mit tudok én a boszorkánysághoz? Tekintsem csak a fejem fölé!
- Tessék?!
- Tekintsen a fejem fölé!
- Ahá, valami lóg ott. Mi lehet az?
- Egy káposztanyomtató kő.
- Micsoda? Egy káposztáskövet akasztott oda? De miért?

- A kő zsinóron függ, mely bármely pillanatban elszakadhat. Ez alatt ülök. Olyannyira rettegek, hogy a káposztáskő madzag szakadtával agyonüt, hogy folyton-folyvást izzadok.
- Dehát ez veszélyes! Én már megyek is!
- Máris menni méltóztatik? Kérem fogja ezt!
- Ez meg mi?
- Egy husáng.
- Megfogtam, most mit csináljak vele?
- Teljes erejéből csapjon a szeme közé!
- De hisz akkor a szemem is szikrát vet belé!
- Annak fényénél megtalálja majd a lábbelijét.
- Csakhogy én előre sejtettem, hogy igy áll a dolog, és nem huztam lábbelit: mezitláb jöttem idáig.
- Miii? Mezitláb?! Én meg előre gondoltam erre is, és a szőnyeget a piszkosabb oldalával felfelé forditottam.

A japán rakugo müfajának legrégibb előzményeit a Muromacsi-korszakra teszi a hagyomány, annak is a vége felé: a 15. század vége és a 16. század fordulóján tomboló harcokban /Szengoku dzsidai/ jelennek meg első képviselői, akik a katonák között afféle tréfacsinálókként, mulatságos történeteket adtak elő. Később a müfaj és a foglalkozási ág is kiterebélyesedett: a szájhagyomány megsokszorozta a történeteket, s ujak is bőséggel termettek. Az egyik első nevezetes gyüjtemény 1636-ból való, ez a Kinó va kjó no monogatari "A tegnapvolt ma története".

A rakugo az Edo-korszakban élte virágkorát, a 17-től a 19. századig terjedő időben. Kjótóban Cuju no Gorobe /1643-1703/, Edóban Sika no Takezaemon /1649-1699/, Oszakában Jonezava Hikohacsi /1710 k./ történetei örvendtek a legnagyobb népszerüségnek.

A forditás egy 1974-ben kiadott, Koten rakugo cimü összeállitás alapján készült, mely Okicu Kaneme munkája. Az epizódok közül az utolsó származási helyét is megjelölte: ez a Juszuzumi hanasiacume, a "Hüvös esték beszélgetéseinek gyüjteménye", 1776-ból.

Kató Midori és Erdős György

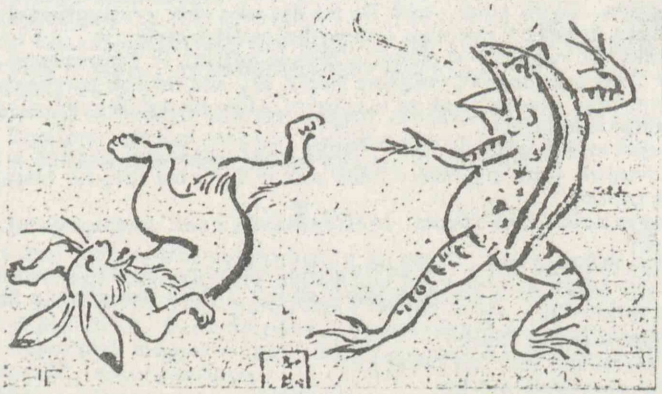

JOKOMICU TOSIKADZU /1898-1947/ ÉS A " SINKANKAKUHA " /UJ ÉSZ/ IRÁNYZATA

A huszas évekbe lépve nem csak a gazdasági válság sujtotta Japánt, ott volt az 1923-as tokiói nagy földrengés minden borzalmával, s egyre sulyosbodtak az osztályellentétek. Ez a nagy társadalmi megingás óriási nyugtalanságot okozott az emberekben.

A zilált társadalmi állapotok tükröződnek az irodalomban is, és a tizes években létrejött irodalmi stabilitás egy szempillantás alatt szertefoszlik. A szinte meghatározhatatlan nyugtalanságban az irók közül is sokan utjukat vesztik, a menekülés néha öngyilkosságba, máskor bestsellerek irásához, vagy a saját legbensőbb lelki élet elemzéséhez vezet, de mindenképpen igyekszik elkerülni az égető társadalmi gondokat.

Ebből az irodalmi zsákutcából keres kitörést a kibontakozó proletárirodalom, s az Európából egymást követően beszivárgó számos uj irodalmi irányzat, a dadaizmus, futurizmus, expresszionizmus, szürrealizmus. Igy kétfelől, ideológia és irástechnika oldaláról terebélyesedik ki az irodalmat megujitani akaró mozgalom.

A japán irodalmi élet magába szivta az európai irányzatokat. A nagy földrengést követő évben, 1924-ben indul a sinkankakuha irányzatának folyóirata, a Bungai dzsidai /Irodalmi Korszak/, melynek középpontjában Jokomicu Tosikadzu, Kavabata Jaszunari, stb. álltak. Az uj irányzat a modern gépesitett civilizáció jelenségeit nem természetes módon, hanem intellektuálisan ujraépitett érzelemmel fogta fel. Igyekezett továbbfejleszteni az őt megelőző Akutagava és Kikucsi intellektuális irányzatát, s egyben tul akart lépni az addigi sisószecu, a tipikusan japán én-regény naturalizmusán.

A sinkankakuha vezető egyénisége Jokomicu Tosikadzu volt. 1923-ban aratta első sikereit a Nicsirin /Nap/ cimü kisregényével, mely a Sin sószecu /Uj Irás/ c. folyóiratban jelent meg. Ebben már fellelhetők az uj irányzat stilusjegyei. A Nicsirinnel egyidőben, ugyanabban a hónapban, a Bungei sundzsu /Irodalmi Évek/ c. folyóiratban látott napvilágot a Hae /Légy/ c. novella, mely most első izben kerül a magyar olvasó elé Rácz Lajos árnyalt forditásában. Akkoriban jött divatba a mozi, a mozgókép, mely Európa szerte nagy hatással volt az irodalom képszerüségére. Ennek a "képtechnikának" talán első japán alkalmazása a Légy. A postakocsi utasait, a kocsist, a lovat, mindent a légy szemén át láttat, mint valami kamerán keresztül, s a "kamera" szabadon változtatja nézőpontját.

Jokomicu Tosikadzu kezdetben Siga Naoja realizmusát mintázta, de a naturalizmussal s a proletárirodalommal szembe került. Később a szimbolizmus, a pszichologizmus, a behaviorizmus hatása érződik müvein, amikor a szinekben gazdag modernizmust jelentette a japán irodalomban. Az egyre erősödő militarizmus befolyására azonban visszakanyarodik a "hagyományos

japán szellem" nacionalista vonalához, s irásainak szinvonala is a kor ideológiájának szintjére zuhan.

Igy a Jokomicu vezette "Uj ész" irányzat is végül csak formai kisérlet maradt, s nem vált az irodalom igazi megujitó erejévé. A japán irodalom valódi megujulása csak a második világháboru után következett be.

Jokomicu Kikai /"Gépezet" 1930/ c. novellája magyarul is megjelent.

Jamadzsi Maszanori

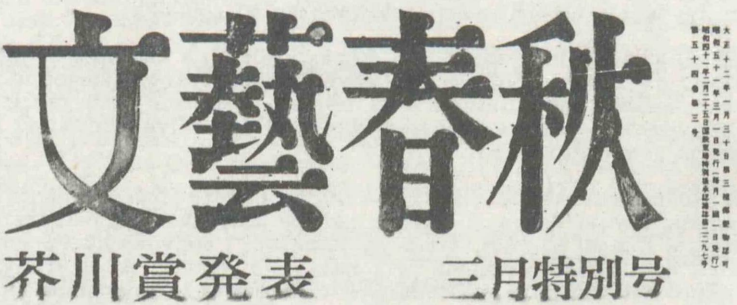

JOKOMICU TOSIKADZU:

A LÉGY

1

A hőségben az állomás kihalt volt. Csak egy dülledtszemü légy gabalyodott bele a pókhálóba az istálló félhomályos sarkában, de a hátsó lábaival elrugta magát, és egy kis ideig ide-oda himbálódzott. Aztán mint egy babszem, földrepottyant. Végül a trágyából ferdén meredező szalmaszálat ugródeszkának használva egyenest a ló csupasz hátára szökkent.

2

A ló zápfogaival egy köteg szénát ropogtatott, és közben tekintetével görbehátu, öreg gazdáját kereste. A gazdi az állomás melletti pékság előterében sakkozott, és éppen harmadszor kapott mattot.

- Na mi az? Nyughass! Játsszunk még egyet!

Közben derekáról lassacskán kerek csomaghoz hasonlatos pupjára kuszott az eresz mögül kandikáló napsugár.

3

Az állomás kietlen udvarára berontott egy parasztasszony. Aznap korán reggel, a városban dolgozó fiától baljós táviratot kapott. Tiz kilométert rohant idáig a harmattól nedves hegyi utakon.

- Benn van még a postakocsi?

A kocsis szobájába nyomult be, de senki sem válaszolt.

- Benn van még a postakocsi?

Egy bögre felborult a gyürött szőnyegen, belsejéből borszinü tea csordogált csendesen. A parasztasszony tanácstalanul kifordult az udvarra, aztán a péküzlet mellől ismét elkiáltotta magát:

- Benn van még a postakocsi?
- Épp most ment el.

A pékné válaszolt.

- Elment? Hát elment a kocsi? Mikor ment el? Csak egy kicsit késtem, és már elment?

Sirós hangon hadart a parasztasszony, egyszercsak kitört belőle a zokogás. Le sem törölte a könnyeit, ugy álldogált egy darabig az ut közepén, majd szapora léptekkel a város felé indult.

- Megy másik.

A pupos kocsis a parasztasszony után szólt, miközben a sakktáblát bámulta. A parasztasszony megállt, visszafordult, felvon a vékony szemöldökét.

- Megy-e? Hamar megy? Haldoklik a fiam, mi lesz, ha elkések?
- Most jön a lovacska.
- Az isten szerelmére. Mennyi innen a városig? Mikor indulunk már?
- Megmondtam, megy másik.

És a kocsis leütött egy parasztot.

- Indulni kéne már, három órába is beletellik az ut. Legalább három órába kerül. A fiam haldoklik, mi lesz, ha elkésem?

4

A mező párába vesző távolából repce-cséplés zaja hallatszott. Egy ifju és egy lány sietett az állomás felé. A lány a fiu vállán függő csomagra tette a kezét.

- Viszem én.
- Mi?
- Nem nehéz?

A fiu hallgatott, és igyekezett könnyed képet vágni, de homlokán végigcsorgott a sós veriték.

- Kiváncsi vagyok, elment-e már a kocsi - dünnyögte a lány.

A fiu a teher alól felsanditott a napra.

- Tul meleg van, hátha még nem indult el.
- Egy páran már biztos üldöznek.

A fiu nem felelt.

- A mama most sir, lefogadom.
- Mindjárt itt az állomás.

Mindketten elhallgattak. Tehénbőgés hallatszott.

- Ha ezt tudtam volna - mondta a lány, és kicsit sirós képet vágott. A cséplés zaja, mint valami lábdobogás, egyre közelebb jött. A lány hátranézett, aztán ismét a fiu vállán lévő csomagra tette a kezét.

- Hadd vigyem én. Már jól van a vállam.

A fiu csak hallgatott és tovább lépdelt. Ám hirtelen felmordult:

- Ha tudtam volna, akkor is megszököm.

5

Az állomás udvarára anyját kézenfogva belépett egy ujját szopó kisfiu.

- Anyu! Paci, paci!
- Á, paci, paci.

A gyerek kitépte a kezét és az istálló felé rohant. Az udvar közepéről szemmel tartotta a lovat, és miközben lábával a földet kalapálta, nagyokat kurjongatott.

- Hej, hej!

A ló felemelte a fejét és a fülét hegyezte. A kisfiu a lovat utánozva felvetette a fejét, de a fülét nem tudta mozgatni. Igy aztán csak szemtelen grimaszokat vágott a ló előtt és ismét elkurjantotta magát: Hej, hej! - és közben toporzékolt. A ló eltemetkezett a csöbörben és tovább lakmározott a szénából.

- Anyuu! Paci, paci!
- Á, paci, paci.

6

- Hé, idehallgassatok. Elfelejtettem, hogy a fiamnak papucsot kell venni. De a kölök szereti a dinnyét. Ha dinnyét veszek, én is jól járok, meg a kölök is örül.

Falusi gazda érkezett az állomásra. Negyvenhárom éves volt. Harminchárom évig a szegénységgel küszködött, ám tegnap estére nagynehezen nyolcszáz jent szedett össze selyemhernyóügynöki munkával. Most terve-

ken töri a fejét. Azonban tegnap este a közfürdőben a táskát is magával vitte a medencébe, és ez a vicces emlék mindent kivert a fejéből.

Az udvaron a parasztasszony felkelt a sámliról és odalépett hozzá.

- Nem tudja, mikor indul a kocsi? A fiam haldoklik, ugy félek, hogy kiszenved, mielőtt a városba érek.

- Sajnálatos.

- Indul már? Azt mondták, hogy már indulunk.

- Bizony, mit tehetnénk.

Az ifju és a lány beért az állomásra. A parasztasszony most őket vette célba.

- Maguk is menni akarnak? Képzeljék, nem megy a kocsi.

- Nem megy?! - kérdezett vissza a fiu.

- Nem megy?! - kérdezte a lány.

- Már két órája várok, de csak nem indulunk. A városig három óra az ut, most meg már hány óra. Most már kilenc óra. Dél is lesz, mire beérünk.

- Ugy van, dél lesz - vetette közbe a falusi gazda.

A parasztasszony ismét feléfordult.

- Bizony dél lesz. A fiam pedig közben meghal. Dél is lesz - és ujra sirvafakadt. Aztán a pékség felé sietett.

- Még mindig nem? Hát egyáltalán nem indul kocsi?

A sakktáblán könyöklő pupos kocsis felemelte a fejét, és a pékné felé fordult, aki a konyhaasztalt surolta.

- Kisült már a kalács?

7

Mikor indul el a kocsi? Az állomáson összegyült emberek veritéke fölszáradt. De hogy mikor indul el a kocsi, azt senki sem tudja. Vagy ha mégis tudja valaki, az csakis a pék kemencéjében lassan dagadozó kalács lehet. Mert az állomás hosszu ideje egyedül élő pupos kocsisa olyan finnyás volt, hogy számára a mindennapok legnagyobb vigaszát jelentette, ha a még senkitől sem érintett friss kalácsot elsőnek vehette a kezébe.

8

Az állomás órája tizet ütött. A pék kemencéjéből sisteregve áradt a gőz. Sh-sh-sh. A pupos kocsis elvette a szénát, és vizet tett a ló elé.

9

A lovat befogták. A parasztasszony előrenyomakodott a postakocsi belsejébe, és a város felé bámult.

- Beszállás! - kiáltott a pupos.

A többi öt utas óvatosan felmászott a meredek lépcsőn a parasztasszony mellé. A pupos kocsis a pék asztalán vattaszerüen dagadozó kalácsot a mellényébe gyömöszölte, és a bakra tornázta magát. Kürt harsant, ostor csattogott.

A dülledtszemü légy felröppent a ló derekán büzlő fekélyből. Aztán letelepedett a zötyögő kocsitetőn, és pátyolgatta a pók hálójából nemrég kiszabaditott testét.

A lovaskocsi robogott a szikrázó ég alatt. Lehagyta az ut mentifákat, elfutott a babföldek mellett, aztán lentáblák és az epres között bevágott az erdőbe; a ló homlokán remegő verejtékhártyán fejtetőre állitva tükröződtek vissza a zöldlombu fák.

A kocsiban a falusi gazda szószátyárkodása az embereket hamar régi ismerősökké tette. Egyedül a kisfiu markolászta a kocsirudat és bámulta ugráló szemmel a földeket.

- Anyuu! Körte, körte!

- Á, körte, körte.

A bakon az ostor lehanyatlott. A parasztasszony meredten nézte a falusi gazda övén fityegő láncot.

- Hány óra lehet már? Tán tizenkettő is elmult. Délután lesz, mire a városba érünk.

A bakon a kürt is elnémult. A mellényéből előhuzigált kalácsot ugyanis a kocsis már mind bekebelezte, és egyre görbébb hátát kinyujtóztatva elszunynyadt. És tovább szunditott, mialatt a dülledtszemü légy a teraszosan megmüvelt kerteket, a nyári nap melegétől vörösre szikkadt agyagos meredélyeket, vagy a hirtelen felbukkanó zuhatagokat bámulta, és hallgatta a keskeny hegyi uton bukdácsoló kerekek kattogását. Azonban az utasok közül azt, hogy a kocsis elaludt, alighanem csak a légy tudta egyedül. A légy a tetőről átszállt a kocsis lekókadó ősz fejére, onnan pedig az átizzadt ló hátára telepedett és a verejtéket lefetyelte.

A postakocsi egy szakadék széléhez ért. A ló a szemellenzői közt látszó utszakaszhoz igazodva engedelmesen megfordult. De ezuttal saját testhosszát és a kocsi szélességét rosszul mérte fel. Az egyik kerék lecsuszott az utról. A ló megtorpant, mert a kocsi hirtelen nagyot rántott rajta. Abban a pillanatban a légy felröppent. És meglátta a kapálódzó ló hasát, amint a kocsival együtt a szakadék mélyébe zuhan. Az emberek és a ló üvöltése egyetlen éles hangban olvadt össze, aztán a csontok és deszkák recsegése is elhalt a vizmosás fölött, és ismét minden csendes volt. A dülledtszemü légy most már teljesen kipihente magát, szárnyaiba erőt gyüjtött, és egyedül, méltóságteljesen szállt a kék ég alatt.

Rácz Lajos forditása

TIZENNÉGY HJANGGA
A koreai nyelvü költészet legrégibb fennmaradt darabjai

1.
Pekcse állam Mu királya: Mattung dala
/600 körül/

Szonhva hercegnő
Szívében titkos vonzalommal
Mattung urat átölelve
Messzi futott az éjszakában.

2.
Jungcshon Mester: Üstökös
/579-632 között/

Keleti-tenger partja homályik,
Gandharva muzsikál palotájában.
Japán katonák értek a parthoz,
Jeltüzeik égnek.

Három lovag kapaszkodott a hegyre gyönyörködn
Hallván a Hold ezt, serényen lámpást gyújtott.
Ösvényt seprő csillag láttán
"Üstökös!" - szóltak.

Ó! A Hold lebukott messzi.
Hol is, hol is az üstökös már?

3.
Ismeretlen szerző: Gyertek ...
/632-647 között/

Gyertek, gyertek, gyertek!
Gyertek, bajt látok!
Baj van, barátaim!
Erényt csiszolni gyertek!

4.
Kvangdok felesége: Vonvangszeng
/661-681 között/

Hold, ki most
Nyugatra tartasz,
A Mérhetetlen elé
Vidd szavaimat, szólván:

"A mély igéretű Magasztosra feltekintve,
Két kezét összetéve imádkozik:
Vonvangszeng, vonvangszeng.
Van ilyen ember!" Mondd el Neki!

Ó! E testet ha elhagyom,
Megfogan-e a negyvennyolc könyörgés?

5.

Tugogok: Csukcsi lovaghoz
/692-702 között/

A múló tavaszt búcsúztatva
Zokogás, bánat ...
Szépséget árasztó
Arcod már ráncok borítják.

Egy szempillantásra bárcsak,
Ha találkoznánk újra! ...
Uram! Akár üröm nőtte árokban is, lesz-e még éjjel,
Hol sóvárgó lelkem megpihenhet?

6.

Ismeretlen szerző /Szegény Öregember/:
Virágajándékozás veszélyes szikla csúcsáról
/703-737 között/

Vörös szikla szélén
Megkötött tehened ha nekem átengeded,
Engem ha nem szégyellsz,
A virágot letöröm, Néked felajánlom.

7.

Szincshung: A hűtlen baráthoz
/737/

"Az erős cédrus,
Bár jön az ősz, nem fakul -
Hogyan is felednélek?!" - mondogattad.
Amelyre felnéztem, arcod hogy megváltozott! ...

A Hold árnyát felfogó tó szétömlő hullámai
A parti homokot legyőzik.
Messzibe révedve kutatom alakod ...
A világ is mi hívságos!

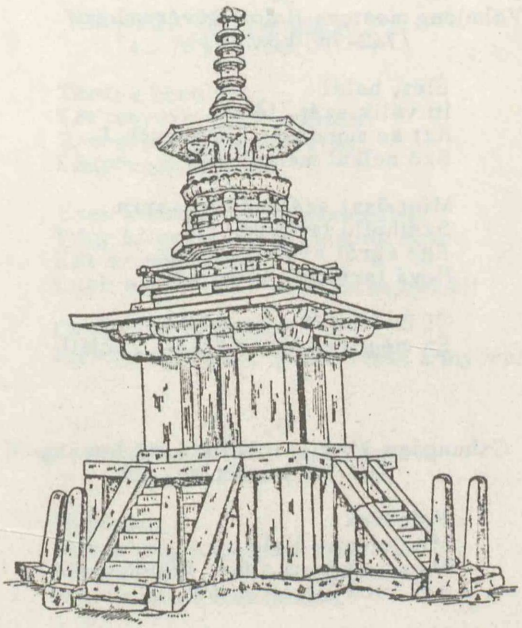

Szillai pagoda

8.

Volmjong Mester: Virághintés

/760/

Virágot hintsünk szét ma, dalt zengjünk Hozzá!
Leszakított virágok!
Igaz szívünk parancsát szolgálva
Díszítsétek a Könyörületes trónját!

9.

Volmjong mester: Halott nővéremhez

/742-765 között/

Élet, halál
Itt válik szét, félek.
Azt se mondtad: "Elmegyek."
Szó nélkül mentél el?!

Mint őszi szélben erre-arra
Széthulló levelek:
Egy ágról születünk bár,
Hová tartunk? ki tudja?! ...

Ó! Buddha földjén találkozunk.
Én még tisztítom magam. Várjál!

10.

Cshungdam Mester: Kilbo lovaghoz

/742-765 között/

Felnézek:
Megjelent a Hold,
Messze kerget fehér felhőt.
Kék vizű folyó partján,

Uram, alakod megjelent.
A parti kavicsok közt,
Uram, szellemed kergetem,
Emléked megőrzöm, nem felejtlek.

Ó! Te magasba nyúló fenyőág!
Faggyal dacoló Nemes!

11.

Cshungdam Mester: A kormányzásról

/742-765 között/

A király - apa;
A miniszterek - szerető anya;
A népet - kisgyermeknek tekintsd. S
A nép tudja majd: szeretik.

Mint gombolyaggal játszó csecsemőt,
Tápláld a népet, így kormányozz.
E földet elhagyván hová is mennének?
Tudják majd: az ország biztonságos.

Ó! Király királyként, miniszter miniszterként, nép
népként -
S országodban béke lesz majd.

12.

Himjong: Vak fiú imája
/742-765 között/

Térdre borultam,
Két tenyerem összetettem,
Ezerszemű Könyörületes,
Könyörgök Hozzád.

Ezer kezeddel ezer szemedből
Végy ki egyet, hagyj nekem egyet!
Két szemem vak.
Csak egyet adj! Gyógyíts bajomból!

Ó! Ha megsegítesz,
Ha kigyógyítasz, gyökér lesz könyörületességed!

13.

Jongdzse: Banditákkal találkozva
/785-798 között/

Szívemet
Mikor még nem ismertem,
Messzire //.../ kóboroltam.
Most rejtett úton járok.

A hitvány bűnös
Szörnyű réméhez újra visszatérjek?!
E fegyvernél nincs különb.
A szebbülő napokat üzzem el?!

Ó! Az én tisztaságom
Megközelíthetetlen ház.

14.

Cshojong: Dal
/879/

A holdfényes fővárosban
Késő éjig mulatoztam.
Hazatérve - az ágyamban
Lábat láttam: négyet.

Kettő enyém.
Kettő kié?
Korábban enyém volt ...
Ellopták ... Mit tegyek?

⊠

Eligazító megjegyzések

1. A Szilla-kor /647-927/ történetéről

Korea ismert történelme a Három Állammal kezdődik: Kogurjo /i.e. 37-i.sz. 642/, Pekcse /i.e. 18 - i.sz. 645/, Szilla /i.e. 57 - i.sz. 646/. Végül Szilla Kina segitségével egyesiti az országot, s háromszázados uralmat teremt. A Szilla-kor /i.sz. 647-927/ a kinai T'ang-kor /618-907/ párhuzamos korszaka.

Az egyesitést követően Szilla szembefordul Kinával, s egy évszázados háboruskodás után viszonylagos függetlenséget ér el. A 7. és 8. századra jellemző a központi hatalom összetartó ereje. A 8. század végétől viszont már szaporodnak a parasztfelkelések.

A Szilla-kor állama kifejlett, teljes középkori feudalisztikus "keleti állam", amely voltaképpen kinai mintára épül fel. Az ország élén a király áll. Alacsony és magas rangu hivatalnokok kiépitett hierarchiája valósitja meg az adminisztrációt. Fő feladatuk az adószedés végrehajtása és a közmunkák megszervezése. Az ország közigazgatásilag tartományokra és megyékre oszlik, "keleti városokkal" a központjaikban, ahol a kereskedők és iparosok is megtalálhatók. Az állami lét alapja természetesen a paraszti munka.

Korea körülbelül az időszámitásunk kezdete óta került kapcsolatba a civilizációval: Kinával. Politikailag ez mindig több-kevesebb függőséget jelentett. Egyuttal Korea igy kész magaskulturát kapott: kimüvelt nyelvet és irást, a kinait, amelyen bármiről lehet irni; kapott irodalmat, müvészetet és ideológiát: a konfuciánizmust, valamint a /3-4. századtól Kinán keresztül megismert/ buddhizmust. /A taoizmus Koreában a buddhista gyakorlathoz tapad, és nem tul jelentős./

2. A koreai verselésről és költészetről

A koreaiak tömegesen jártak tanulni Kinába. A kinai nyelvü, kinai verselésü /többnyire rimes, kötött szótagszámu/ költészetet igen régóta magas szinten müvelték. S persze átvették a nagymultu kinai költészet terheit is: a szokásoktól kötött témaválasztásokat, a müveltségből következő modorosságokat.

Élt viszont egy másik költészet is Koreában: koreai nyelvü, koreai metrikáju verselés /rimtelen, hangsulyos-ütemes/. Szóban terjedő, alig leirható /mert nincs számára megfelelő irás/, énekelt, erőteljes, egészséges, friss hangu költészet ez. Nemcsak az irástudatlan parasztok körében volt elterjedt és népszerü, de buddhista szerzetesek és /főként magas rangu/ hivatalnokok /sőt, maga az uralkodó/ is nagy kedvvel müvelték. Csak a 15. század közepe óta, a koreai nyelv lejegyzésére alkalmas koreai betüirás létrehozása adott valódi lehetőséget ennek a költészetnek nagyobb mennyiségü rögzitésére. Ekkortól számos, századokkal korábban keletkezett dalt jegyeztek le, gyüjteményeket állitottak össze kortási versekkel vegyest.

Mit tudunk erről a költészetről?

Történetiróktól tanultuk meg, hogy a /gyakran hangszer kisérte/ dalokat nemcsak szórakozásként adták elő és hallgatták. Gyakran mágikus erőt tulajdonitottak a verseknek. Néhány verset kinai formába forditva is feljegyeztek, s még több verscimet hagytak ránk.

A koreai verstechnika a kezdetektől napjainkig nem változott lényegesen, s kisebb-nagyobb módositásokkal, tulajdonképpen csak egyetlen formája létezett. Megjegyezhető, hogy a 20. századi Európától átvett szabadverseknek is jó "előkészitése" volt ez a költészet.

E hangsulyos-ütemes verselés felépitése a következő: kötetlen szótagszámu ütemek /2-5 szótag, esetleg 1, ill. 5-nél több szótag/ kötetlen ütemszámu /2-4 ütem, esetleg 1 ütem, ill. 4-nél több ütem/ sorokba rendeződnek. A sorok száma változó, később müfajonként, versformákként változóan többé-kevésbé meghatározott. Az itt bemutatott hjanggák 4, 4+4+2 és esetleg 4+4 sorosak. A sorok szakaszokat alkotnak. A szakaszokból épül fel a vers. /Természetesen vannak egyszakaszosak is./

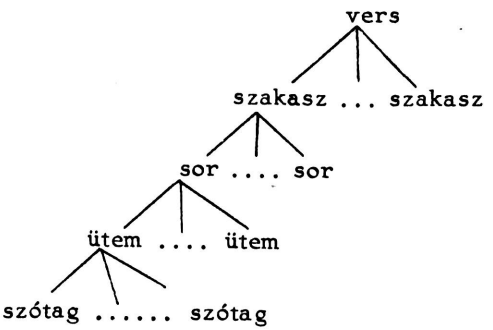

Megemlitendő még, hogy a sorokon belül általában fellelhető egy erős cezura, amely a sorokat két fő részre osztja /s ezek aztán tovább-bomolhatnak két, esetleg három ütemre/.

A koreai verselésre soha nem jellemző a szigoru szótagszámlálás. Az ütemek, sorok kialakitását a beszéd természetes szintaktikai és fonológiai rendje határozza meg. Az ütemek nyelvi alapja a /ragozott/ szó, a soroké bármely szintaktikai szerkezet /beleértve a mondatot is/, a szakaszoké a mondat vagy textológiailag szorosan kapcsolódó mondatsor. A koreai költészetre nem jellemzők a mérték kényszeritette kinos nyelvi megoldások, görcsös mondatszerkezetek, fonológiai csavarintások. A természetes beszéd folyamaként lüktetnek a versek. Hogy a hétköznapi nyelv lüktetésénél szabályosabb, élénkebb, dallamosabb, többnyire dinamikusabb a vers, az mindenekelőtt egyszerü szintaktikai szerkezetek alkalmazásának, a világos tagolásnak a következménye. /Az intonáció, a beszéddallam, tudvalevően a szintaktikai szerkezetekből származtatható./ Az ilyen nem szigoru verselési szabályoknak a következménye, hogy a forma természetesen alkalmazkodik a költői tartalomhoz, s igy kettőjük természetes egységet alkot. Vannak versformák / a hjanggák is, ugy tünik, ilyenek/, melyekben ütem- és sorhosszuságok olyan erősen váltakozhatnak egy versen belül is, hogy bennünk inkább szabadversek élményét váltják ki.

E rendkivül rugalmas verselés teszi lehetővé, hogy a költői mondanivaló szabadon bontakozzék ki. A koreai verseket olvasva ez lehet egyik fő

forrása annak , hogy frissnek, erősnek, indulattal teltnek érezzük őket. Végső soron a költészet teszi a verseket versekké. Költészet hiján /ilyenre is akad példa/ a versnek szánt darabok inkább nem-versekké válnak, mint rossz versekké. /Kötöttebb, szabályozottabb formákban könnyebb rossz verseket irni/.

Meg lehet jegyezni a koreai verselésről, hogy soha nem rimes. Ennek oka a grammatikában, azaz a szintaxisban és fonológiában együtt keresendő. Ugyanis a sorok nyelvi alapjául szolgáló mondatok kötelezően igékre végződnek, egy, de inkább több raggal ellátva; az igék /és ragjaik/, meg a főnevek /és ragjaik/ fonológiai szerkezete jelentősen különbözik /minőségileg is, s még inkább statisztikusan/ stb. Ha ez nem igy lenne, a bőségesen gyakorolt kinai rimes verselés biztosan életre keltette volna a rimes koreai verselést - legalább próbálkozásképpen. /A koreaival gyakorlatilag azonos szerkezetü japánban ugyanez a helyzet: nem alakulhatott ki rimes verselés, jóllehet Japánban is jelen volt a kinai rim példája./

Hogy szemantikailag mi teszi verssé, költészetté a koreai verset, ezt univerzálékkal valószinüleg megválaszolhatnánk - ha a költészet általános szemantikája kellően kidolgozott lenne. Igy csak a versolvasók /bár különböző, mégis sokban/ közös ráérzésére, intuiciójára hivatkozhatok. Most talán csak a szemantikai kihagyásokat, a szemantikailag szaggatott szövegezést emelném ki.

A kinai és koreai verselés nyelvileg determináltan gyökeresen különböző technikája lehet alapvető ok, hogy a koreai költészet meglehetősen független a /koreaiak által is nagy mennyiségben müvelt/ kinai költészettől. A kinai verselést nem lehetett koreaiba forditani, de még a költészetet sem. Mintha a /tartalmilag is, stilusban is különböző/ kétféle verselés ugy tükröződne, vagy azt is magával vonná, hogy másféle költői viselkedés, másféle attitüd szükséges a kinai költészet müvelésére, és más a koreaiéra.

Ezt az attitüdbeli különbséget segithette elő továbbá az is, hogy más a közege a kinai, és más a koreai költészetnek. Kinai vers irásához mindenekelőtt kinaiul kell tudni, a nyelvet és a nehezen elsajátitható irást, meg a kinai költészetet magát is. Ez sok tanulást igényel, s csak vékony rétegnek adatik meg. Fontos még, hogy a kinai versek nemcsak leirhatók, de le is szokták irni őket, és irásban terjed elsősorban. A kinaival ellentétben koreaiul mindenki tud - hiszen mindenkinek anyanyelve. S minthogy, ugy tünik, az /énekelve előadott/ vers minden társadalmi osztálynak és rétegnek igénye, potenciálisan mindenki lehet költő. A közösségi költészet mellett erősen fejlett individuális költészetet tételezhetünk fel a történetirók leirásai és a 15. századtól kezdődően lejegyzett gyüjtemények alapján. Az individuális költészet is csak orálisan terjedhetett, alkalmas irás nem lévén.

Ennek megfelelően nem alakulhatott ki arisztokratikus-artisztikus költészet, nem jöhettek létre szigoruan kötött formák, még kevésbé kötött formák változatossága. Témaválasztás, témakifejtés is nehezen válhatott /és alig vált is/ tradiciók által irányitottá, tradicióktól megkötötté. Tételes verstan, végül, vagy akár kisérlet ennek megteremtésére, nem jöhetett létre irás nélkül. /Dogmatikus verstan orális költészetben is elképzelhető ugyan, de ehhez zárt társadalmi rétegen alapuló verskészitő ipar szükséges. Ilyen pedig nem alakult ki Koreában. Későbbi századokban is csak a koreai költészet egy része köthető a kurtizánokhoz.

3. A ridu irásról

A kinai irást a koreaiak nem vehették át koreai szövegek lejegyzésére,

minthogy a két nyelv gyökeresen különbözik egymástól, s a kinai irás a kinai nyelv sajátosságain alapul, azt tükrözi. Mégis történt kisérlet arra, hogy jobb hiján kinai irásjegyekkel jegyezzenek le koreai szövegeket. Ezt a végtelenül nehézkes és mérhetetlenül ad hoc irásmódot, melyet sem fiktiv rendszer, sem pedig értelmetlen tradició nem irányitott /ritka és alkalmi használatban nem alakulhattak ki hagyományok/, ridu irásnak /egy másik mai kiejtés szerint még idu irásnak/ vagy hjangcshal irásnak nevezik. A 6-7. század és a 10-11. század között volt használatban.

Ebben az irásmódban mindent kinai irásjegyekkel irnak. Egy-egy irásjegy jelölhet "telt szót" /fogalomszót/. Ilyenkor jelentése szerint kell értelmezni az irásjegyet. Az azonban kérdéses, milyen hangértékkel ejtsük ki: koreai szóként-e, vagy pedig a kinai szó koreaias olvasataként. Koreai fogalomszavakat ezen kivül lejegyeznek ugy is, hogy kinai irásjegyek közelitő /olykor nem is tul közeli/ hangértékeit kell egymás után olvasni, s igy alakul ki a szó hangképe. A koreaiban a szavakhoz, szótövekhez rendszerint /olykor eléggé bonyolult szerkezetü/ képzők, ragok járulnak. /A kinaiban viszont nincsenek effélék./ Képzők, ragok esetében a kinai irásjegynek többnyire a koreaias kinai ejtését kell figyelembe venni, azaz a hangalak számit, az irásjegy jelentésétől függetlenül. Az is előfordul azonban, hogy valamely rag lejegyzésére hozzá - funkcióját tekintve - valamennyire közeli kinai "üres szót" használnak fel. Ami igy előáll, mint ridu irásos koreai szöveg /amely bőven tartalmaz kinai jövevényszavakat is/, az nem más, mint kinai irásjegyek megszakitatlan sorozata. Hogy melyik irásjegy milyen szerepet tölt be, azaz hogy melyiket hogyan kell olvasni, semmi sem jelöli, az olvasónak magának kell megfejtenie.

Kevés szöveg iródott le igy, a lejegyzési megoldások nagy része esetleges jellegü, hagyományok által alig segitett. Érthető, hogy a ridu irás nem igen terjedt el. A 10-11. század tájától pedig hihetően már egyáltalán nem használták. Ezután 1444-ig /a betüirás létrehozásáig/ nem lehetett leirni koreai szövegeket. A ridu irásos szövegek megfejtésének nehézségeit és az eredményül adódó bizonytalanságokat felesleges részletezni, hiszen magától értetődőek.

4. A hjanggáról

Hjanggának azokat a 4, /esetleg 4 + 4 és/ 4 + 4 + 2 soros, hangsulyos ütemes /olykor "szabadvers szabadságu"/verseket nevezzük, melyek a Három Állam idején Szilla államban /i.e.57-i.sz.646/ alakultak ki és a Szilla-korban /647-927/ virágzott. A hjangga 'hazai dal'-t jelent /különben kinai jövevényszó/, nyilvánvalóan megkülönböztetésül a kinai versektől. Másik, koreai megnevezése: szenennore /rekonstruált szó, mint ejtésváriánsai is: szine-, szune-, szenö- + -nore 'dal' koreaiul, vagy -ga 'dal' kinaiasan/; 'keleti dal'-t jelent talán, vagy értelemszerüen esetleg szintén 'hazai dal'-t.

Az utókorra az itt forditásban közölt 14 korai hjangga maradt fenn, ridu irással lejegyezve. Ezen kivül ismeretes még Kjunjo szerzetes /tesza/ /917-973/ 11 darab 10 soros buddhista hjanggája, szintén ridu irással. Ennek a 25 jól-rosszul rekonstruált versnek az alapján alkothatunk magunknak képet a korai koreai költészetről. A Kim Buszik szerezte Szamguk szagi /1146/ c. történeti munka szerint Csinszong királynő /887-897/ megbizta U Hong-ot és Tegu-t, hogy állitsanak össze versantológiát koreai nyelven. A gyüjtemény a Szamdemok, /"A Három Kor katalógusa",888/ címet viseli. Többet nem is tudunk erről. Csak érdekességül emlitem: van, aki szerint több mint ezer verset tartalmazott. Az is szokott feltevés, hogy

Illjon a Szamdemokból vette át a ránkmaradt 14 hjanggát.

A 14 dal az Illjon /1206-1289/ szerezte történeti mü, a Szamguk jusza /1279/ különböző fejezeteiben maradt fenn. A mü kinai nyelven irodott. A ridu irásos, koreai nyelvü hjanggák előtt /egy kivételével/ kinai nyelvü bevezető áll, amely a vers szerzőjéről és keletkezéstörténetéről számol be, hogy megkönnyitse a vers megértését. E bevezetők hitelességének vagy koholt voltának arányát nem kisérlem meg vizsgálat tárgyává tenni. Csak annyit tudunk róluk, hogy ezek a többnyire kellemes-kedves történetek nemcsak megkönnyitik az olvasó dolgát, de hihetően olykor félre is vezethetnek - nem kell őket szentségnek tisztelni.

Szerencse számunkra, hogy e versek teljesen függetlenek egymástól, háromszáz év terjedelmében nyulnak szét, s ahány vers, majdnem annyi szerző. Témáik is változatosak: szerelem, a természet szépsége és félelmetessége, nemes barát dicsérete, szó a hütlen baráthoz, vak fiu könyörgése uj szemért, elvesztett nővér siratása, bordal féle, munkadal/?/, tanácsok az uralkodó számára, stb. Természetes emberi érzelmek és általában buddhista szemlélet füti a fennmaradt verseket, de van példa konfuciánus tanitásra is /"A kormányzásról"/. Ez utóbbi példázza legjobban: itt, ha nem hevit a költészet, inkább nem-vers, mint rossz vers születik.

Három négysoros hjanggánk van, három nyolcsoros, a többi tizsoros. A nyolcsorosak valójában kérdésesek: "A hütlen baráthoz" utolsó két sora a Szamguk jusza szerint elveszett; a "Csukcsi lovaghoz" az egyik jeles kutató, Hong Gimun rekonstrukciója szerint tizsoros; a Cshojong "Dal"-áról /befejezetlen jellege miatt,/ ugy érzem, hogy elmaradt az utolsó két sor.

A nyolc- és tizsorosak általában helyleirással, természeti képpel vagy természeti hasonlattal kezdődnek. Innen forrósodik fokozatosan a dal a 7-8. sorig. A tizsorosakban szerkezetileg-hangulatilag erős határ, "nagy szünet" van a 8. sor végén. A 9. sor indulatszóval kezdődik, s innen a vers ereje, dallama két sor alatt bukik le, hül el, távolodik el tőlünk, az olvasótól.

A "Gyertek..." kivételével minden vers azt a benyomást kelti, hogy teljesen kifejlett, magasrendü individuális költészettel van dolgunk. Ezeknek az ismert hjanggáknak az alapján sejthetjük, hogy nem történetirói szépités vagy nagyzolás: Koreában már régóta elterjedt és sokak által nagy kedvvel müvelt a verselés, a költészet. Teljesen indokolatlan fejlődést feltételezni, belelátni ebbe a véletlenszerünek tünően fennmaradt 14 hjanggába. A "Mattung dalá"-t mint primitivet emelik ki mindenekelőtt, mondván: ez a legrégebbre datált, azon kivül pedig rövid négysoros. Szokás mondogatni még: a négysorosak a legkezdetlegesebbek, a nyolcsorosak "átmenetiek", a tizsorosak pedig a kifejlett forma, a csucs. A fejlődés fogalmának naiv elképzelésével állunk csak szemben: ami korábbi, az a primitivebb /persze lehetne először az "aranykor" is, s aztán a többi/, ami rövidebb, az a kezdetlegesebb.

5. A rekonstrukciókról

A Szamguk juszát Tokióban publikálták először 1904-ben. 1916-ban megtalálták mind az öt kötetét. A benne lévő 14 darab ridu irásos hjanggával az ismerkedés legkezdetén nem törődtek - értelmetlenségnek tünt a kinai szövegben. 1918-ban Kanazava Sózaburó egy, 1923-ban Ajugai Fuszanosin három hjanggát próbált megfejteni. Az első komoly, máig is figyelembe veendő, az összes 25 hjanggára kiterjedő rekonstrukció szintén japántól, Ogura Sinpeitől való 1929-ből: Hjangga ojobi idu no kenkjú /"A hjang-

gák és a ridu irás kutatása"/. Ennek kritikai felülvizsgálatával és sok további kutatással állt elő hatalmas munkájában, uj rekonstrukciókat javasolva /a mai Dél-Koreában élő/ Rjang /Jang/ Dzsudong 1942-ben: Koga jongu /"A régi dalok kutatása"/. Mindkettőjük rekonsrukcióit elemezve és számos uj javaslatot adva jelent meg a legkiválóbb, Észak-Koreában élő, koreai nyelvtörténész, Hong Gimun könyve 1956-ban: Hjangga heszok /"A hjanggák elemzése"/. Rekonstrukciói a költészet felől közelítve is a leghihetőbbek. A Dél-Koreában, Amerikában és Európában tanult, Münchenben doktorált és Amerikában tanitó koreai Peter H. Lee Rjang Dzsudong tanitványa, irodalomtörténész, 1959-ben irt Studies in the Saenaennorae: Old Korean Poetry c. könyvében foglalkozik a hjanggákkal; itt közölte továbbá a rekonstruált szöveg latin betüs átirását filológus kommentárral, angol nyers- és versforditásban. Rekonstruált szövege kisebb módositásokon kivül alig különbözik Rjang Dzsudongétól; nyersforditásai helyenként meglehetősen szabadok az általa közölt koreai szöveghez képest, a versforditásokról nem is beszélve. P.H. Lee nem vehette figyelembe munkája folyamán Hong Gimun nagyon sok ponton eltérő rekonstrukcióit, de bibliográfiájába felvette, s utólag betoldva hivatkozik rá egy-két helyen.

A három rekonstrukció /Ogura Sinpei; Rjang Dzsudong és Peter H. Lee; Hong Gimun/ között igen nagy eltérések tapasztalhatók. Néhány példa ezekre: /1/ Különbség a vers hosszuságában: A "Csukcsi lovaghoz" Hong Gimun szerint tizsoros, a többiek szerint nyolcsoros; /2/ Néha előfordul, hogy két sor között máshová rekonstruálják a sorhatárt; /3/ Egy mondat egy, esetleg két-három kulcsszavának különböző értelmezése szerint a mondat jelentése és hangalakja, dallama erősen különbözik; /4/ Ugyanazt a szót az egyik kutató koreaias kinai /sino-koreai/, a másik pedig eredeti koreai szó ejtéseként rekonstruálja. Ez a dallamban, ritmusban, hangulatban eredményezhet különbséget; /5/ Az igeragok rekonstrukciói gyakran különböznek, s igy előfordul, hogy különbözik a mondatokra tagolás, illetőleg a mondatok közötti kapcsolatok milyensége /pl. lazább, függetlenebb, vagy folyamatosabb, magyarázóbb stb. kapcsolat/. Igeidőkülönbségek is előfordulnak; például a "Gyertek..." c. versben az ismétlődő szót Ogura jelenidejünek, Rjang Dzsudong multidejünek, Hong Gimun jövőidejünek /felszólító módnak, de ez esetleg értelmezhető adhortativusnak is/ veszi.

6. A forditásról

Az itt közölt forditásokat illetően magam nem álltam elő uj rekonstrukciókkal, nem számitva néhány apró módositást. Szabadon válogattam a három rekonstrukció között, de nyelvészeti és költészeti szempontu döntéseim nagyobb részt Hong Gimunt követik, Rjang Dzsudongéval pedig gyakran ütközik. Végeredményképpen ez azt jelenti, hogy forditásaim többsége egyik tudós forditásával sem teljesen azonos.

Nem filológus forditásnak szántam őket, hanem versforditásnak. Mégis általában követhettem a szószerinti hüséget, s csak igen ritkán tértem el ettől ugy, hogy elhagytam egy-egy segédszót, vagy a koreai és magyar lexika közötti különbségek miatt /amelyek gyakran kulturakülönbségekre vezethetők vissza/ körüliró kifejezést használtam az érthetőség kedvéért. A buddhista istenneveket egy kivételével magyarra forditottam; az eredetiben az ilyen vagy szanszkrit szó kinaias ejtésváltozatának koreaias ejtésváltozata, vagy a szanszkrit szó laza kinai forditásának koreaias ejtése.

A formai hüséget a következőképpen értelmeztem. A nem szótagszámláló és nem ütemszámláló hangsulyos-ütemes rimtelen verselés teljesen

formahüen adható vissza a magyarban ugy, hogy a versélmény sem marad el. A nem szótagszámláló hangsulyos-ütemes verselés a magyar verselés legmélyebben fekvő rétege, amely rendesen a mai magyar nyelvhasználók versérzésében is feltehető, s igy könnyen előszabaditható. /A nem szótagszámláló Ó-magyar Mária siralom mindenki számára versélményt nyujtó vers lehet, bár nem hinném, hogy a rimek tennék verssé./ Igaz, az ütemek száma soronként kevésbé és ritkábban változik a magyarban /bár ez is gyakran értelmezés kérdése/, mint a hjanggákban, de ez az időnként meglehetősen nagy váltakozás nem foszt meg bennünket a versélménytől, mert a váltakozó lüktetést megszoktuk a szabadversekben. Sokszor olyan megoldás mellett maradtam a fordítás során, hogy a magyar vers különbözőképpen tagolható ritmikailag; ez hüségnek tünik az eredeti hjanggákhoz.

Szótagszámot természetesen nem követtem a fordítás közben, sem sorokat, sem ütemeket tekintve. A szótagszámok megtartása "álhüség", teljes hütlenség lett volna. A koreai költészetre általában, a hjanggákra különösen /de rájuk a többi koreai versformához képest talán még fokozottabban/ érvényes, hogy a fonológia, s igy a szótagszám is a szemantika és szintaxis szabályainak van alárendelve. Arra viszont igyekeztem tekintettel lenni, bár nem mindig érvényesült a gyakorlatban, hogy az eredeti hosszabb soroknak a fordításban hosszabb, a rövidebbeknek rövidebbek feleljenek meg, hiszen ez már a vers hangulatának, azaz mondanivalójának, tartalmának egyik kifejezési formája, vagy ha ugy tetszik, a sorhosszuság különbözősége /más tényezőkkel együtt/ különböző hangulatokat vált/hat/ ki az olvasóban, hallgatóban.

A tizsoros versek kilencedik sora rövid, értelem nélküli indulatszóval kezdődik. Ezt Rjang Dzsudong és Peter H. Lee au-,Ogura Sinpei és Hong Gimun aja- alakban rekonstruálja. A magyar fordításban ezt a legsemlegesebb, pontosabban legrugalmasabb Ó-val helyettesitettem: erre az Ó-ra mindenféle indulat-hangulat ráénekelhető. /A koreai költészetre általában jellemző az értelem nélküli indulatszavak, hangutánzó szavak, hangulatfestő szavak gyakori megjelenése, akár egész verssor is állhat ilyenekből./ A hjanggák épitkezése szerint az Ó előtt hosszabb szünet "hallható".

Néha sikerült megvalósitanom, hogy egy-egy vers, vagy legalább egy-egy része /meghatározott és elfogadott rekonstrukció szerint/ szinte teljes tükörfordítás, tartalmi és formai szempontból egyaránt.

A cimek eredetileg nem tartozékai a versnek. A Szamguk juszában vannak ugyan cimszerü megnevezések, a megfejtők azonban többnyire ettől és egymástól is különböző cimekkel jelölik meg a verseket. Én hol ezek között válogattam, hol egészen uj cimeket adtam, mindig tekintettel arra, hogy a cimek segitsék a magyar olvasót a tartalmi megértésben. A tartalmi megértés valószinüleg igy sem mindig valósul meg egyetlen olvasásra, ami a két müveltség különbözőségeiből, olykor a megfejtés nehézségéből is adódik.

A versek függetlenek /nem alkotnak csoportokat/, és hangulatilag erősen különböznek egymástól, igy könnyebben befogadhatóak, ha nem egy szuszra olvassuk őket. Nekünk, akik már jó ideje ciklusokhoz, szerkesztett gyüjteményekhez szoktunk, jobb, ha szüneteket hagyunk e versek között. Az itteni sorrend teljesen szerkezettelen, a versek keletkezésének feltételezett időrendjét követi. A sorszámok a Peter H. Lee adta sorszámokkal egyeznek, segitségükkel az eredeti versek könnyen azonosithatók.

7. Magyarázatok a hjanggákhoz

A sorszám a verset azonositja.

/2/ Gandharva: a buddhista világkép illatevő s zenélő szellemeinek ind neve. - Japán katonák: valószínüleg Koreára támadó japán katonák vonulnak vissza a háboruból, s a tengerparthoz értek már, hogy visszahajózzanak Japánba. A költő efeletti örömében irja versét, s igy a boldog Korea természeti szépségeinek dicsérete lenne ez a hjangga. A lovagok is ezért mennek fel gyönyörködni a szépségéről hires Gyémánt-hegyre: körülnézni szép hazájukban, és dicsérni azt. Egy másik, naivabbnak tünő értelmezés: a japán katonák "turistaként" jöttek megcsodálni Korea szépségét. - Az utolsó sor egy megfejtése szerint igy végződne a vers: "Barátaim, mit hoz majd ránk az üstökös?". Az üstökös /a vers középpontjában/ igy is, ugy is baljós gondolatokat ébreszt, s a vers bizonytalansággal és halkuló rezgéssel hal el.

/3/ Buddhista vers. A Szamguk jusza szerint munkadalként is gyakran énekelték.

/4/ Özvegyasszony buddhista verse. - Vonvangszeng: "Indulok ujjászületni Buddha földjén."

/5/ Hong Gimun szerint ugyanez a szöveg tiz sorra tagolandó. Az itteni utolsó két sort huzza szét négy sorra. És bár szerinte is egyetlen mondatból áll ez a kérdéses rész, mégis beteszi "középre" a szokásos indulatszót. Hong Gimun e megfejtése szerkezetileg teljesen ellenkezik a többi tizsorossal.

/6/ Tartalmilag a legkevésbé érthető vers. Szegény öregember ajánl fel virágot egy nála jóval magasabb rangu asszonynak. Illjon története szerint egy hivatalnok utazik állomáshelyére, s utközben megpihennek. Az asszonynak megtetszik egy nehezen elérhető virág, mely egy meredek, nehezen elérhető sziklán nő. Kéri, szakitsák le neki a virágot, de senki sem vállalkozik a veszélyes utra. Végül egy helybeli öreg vállalja, hogy leszakitja a virágot, s közben mondja a vers sorait. A tehén /biztosan, hangsulyozottan nőstény/ - mint igen komoly érték - talán ugy értelmezendő, hogy a szegény öreg a veszélyes kalandot fizetteti igy ki a hivatalnok feleségével.

/7/ Buddhista ének. A Könyörületes: Maitréja bódhiszattva, a jövendő Buddhája.

/10/ Fenyő: az álhatatosság jelképe - a fagy, az időjárás és külvilág viszontagságainak ellenáll, a külvilág nem téritheti el saját törvényeitől. A vers szerkezetileg 3 + 5 + 2 soros. Teljesen valószinütlen ez a tagolás a többi hjanggát ismerve, bár ezt a verset megfejtői igy tagolják. Az irásképben én is meghagytam a 4 + 4 + 2 elrendezést, de ez valójában csak látszatmegoldás. Egy olyan szerkezet is elképzelhető, hogy az itteni első öt sor ténylegesen az első négy sor, az itteni 6-8. sor pedig a tényleges második négy sor.

/11/ Konfuciánus tanácsok a király számára.

/12/ Ezerszemü Könyörületes: kinaiul: Csien-sou kuan-jin, Avalókitésvara bódhiszattva egyik alakja.

/13/ A harmadik sorban két irásjegy olvashatatlan, a vers azonban igy, csonkán is értelmezhető. Buddhista tartalmu. A költő mindennapi "polgári", azaz bünös életet élt, később visszavonulva, magányosan töltötte napjait, más emberektől távol, s igy jutott el a megismeréshez. A fegyver lehet szándékos kétértelmüség is : fegyver konkrét és eszmei értelemben aszerint, hogy a cimben jelzett banditákat figyelembe vesszük-e vagy sem. Ezek szerepe nem teljesen világos, lehet, hogy csak Illjonnak e vershez kapcsolt történetében jelennek meg. Eszerint a magányos költőre banditák támadnak, de verse hallatára meghátrálnak. A vers megértéséhez, ahogy látom, nincs feltétlenül szükség banditákra.

/14/ Két értelmezést tesz lehetővé e több változatban élő, népszerü vers. Az egyik szerint a részeg költő éjjeli mulatozásából tér haza, s feleségét más férfival találja az ágyban, /s e vers segitségével üzi el a vetélytársat/. A másik szerint a hazatérő költő részegségében négynek látja lábait - majd eltünik e látomás.

Mártonfi Ferenc

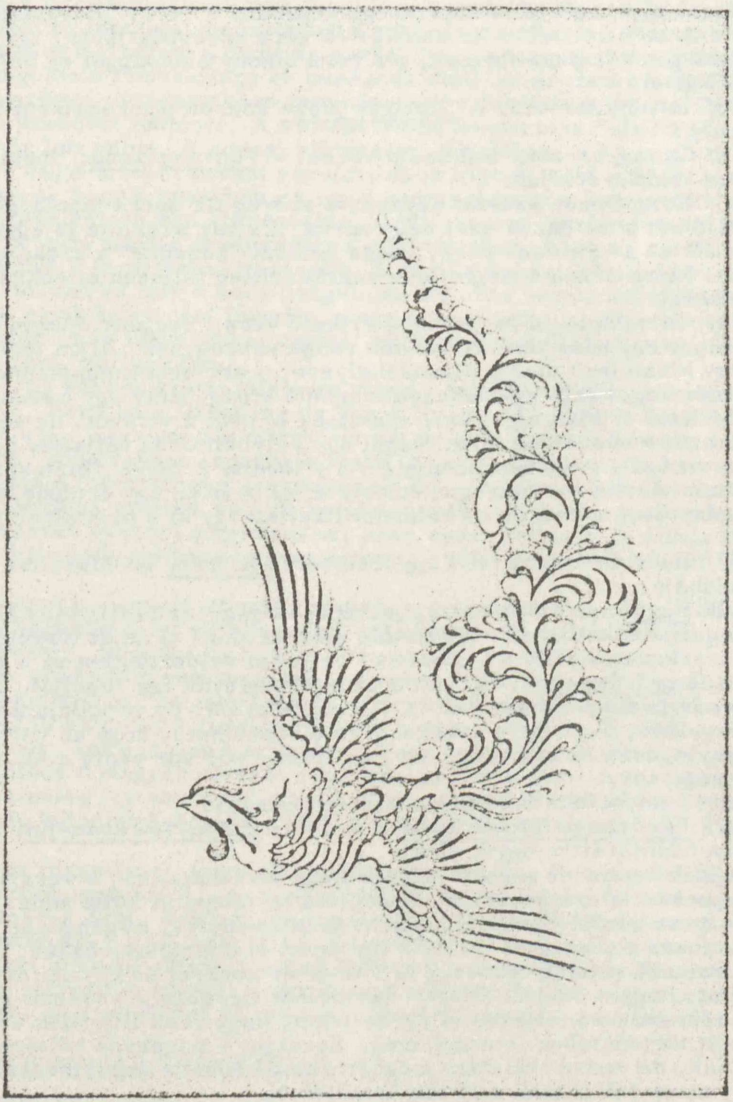

NGUYÊN DU:

KIM VÂN KIỀU
/Részlet/

Száz év az emberek között, /melynek során/
A Tehetség és a Jó Sors /mily/ irgalmatlanul szemben áll egymással!
Tenger morajlik ott, ahol egykor szederfák álltak /1/,
A látvány elkeseriti a szivet.
Nincs mit csodálkozni azon, hogy ha valamiből nincs elég, akkor másból /viszont/ fölösleg van /2/,
A Kék Ég gyakran féltékeny a piros arcra /3/.
Egy kiváló könyv, melyet lámpafény mellett lehet lapozgatni,
Régesrégi szerelmi történetet beszél el.
A Ming-dinasztiabeli Csia Csing császárról szól /4/:
A négy égtájon /=mindenütt/ teljes nyugalom honolt, a két főváros /5/ erős volt.
Volt egy Vuong nevü hivatalnok,
Családja közepes rangu.
A család fiugyermekének
Vuong Quan volt a neve, tudós, konfuciánus családjának hagyományait folytatta.
Korban két rokoni holdistennő előzte meg /6/,
Thuy Kiều volt az idősebb, Thuy Vân a fiatalabb.
Virágszirom-testüek, hólelküek voltak,
Mindkettő külön-külön is, tökéletesen.
Vân párját ritkitóan méltóságteljes volt,
Teljes alaku, mint a telihold, selyemhernyó-szemöldökü, ragyogó arcu.
Nevetése ékes, mint a virág, beszéde szép, mint a drágakő,
Haja felhőn is tultett, s a hó volt olyan, mint a bőre.
Kiều még áthatóbb értelmü volt és vonzó,
Még a másiknál is tehetségesebb volt és szépséges mindenek közt:
Mint őszi árviz hulláma s mint tavaszi hegyek körvonala /7/,
A virágok féltékenyek voltak rá, mert nem voltak oly ragyogók, s a füzek irigykedtek, mert nem voltak oly pompázók, mint ő /8/.
Egy pillantásával városfalat rombolt, másik pillantásával országot döntött meg /9/,
Éleseszüségben egyedülálló volt, tehetségben legelső /10/.
Okosságát az égtől kapta,
Mestere volt a rajzolásnak, elegendő érzékü az énekléshez, kántáláshoz.
Értett a cung-hoz, a thuong-hoz, az öt hanghoz /11/,
Különös adottsága volt, hogy pompásan játsszék a hô-lanton /12/.
A maga örömére saját maga alkotott
Egy zenemüvet, a "Kegyetlen sorsot", mely szivfájditó volt.
Viselkedése elbüvölő volt a piros nadrágosok /=a nők/ közt,
Fiatal évei a hajtü felcsatolása felé tartottak /13/.
Csöndesen leereszkedett a függönye,
Ha a keleti falnál /14/ a méhek és a pillangók rajzottak /15/.

A tavaszi napokon a fecskék és lepkék úgy röpdöstek, mint a csónak a szövőszéken,
S a tavaszi szinek jelezték, hogy a /tavasz/ kilencven napjából beléptünk a harmadik hónapba.
A friss fü a láthatárig fodrozódott,
A körtefák ágain fehér bimbók sarjadzottak.
A harmadik hónapban, Thanh minh napján /16/
Szokás a sirok sepregetése, szokás a pázsit taposása /17/.
Közel és távol /-mindenhol/ élénken szálldogáltak a fecskék és a sárgarigók /18/,
A /Vuong-családbeli/ ifjú és a leányok tavaszi sétára készülödtek.
Tömegbe gyültek a tehetségesek és a szépségesek,
A lovak és szekerek mint viz /árja/, a ruhák mint egymásra torlódottak/19/.
Az emberek összevisszaságban tülekedtek föl a dombokra,
Aranypapir zizegett, papirpénz pernyéje szállt /20/.
A nap közeledett /ahhoz, hogy/ alábukjék nyugaton,
A két /Vuong-/ nővér kószált, s visszatérőben volt /már/.
A kis patak forrása felé lépkedtek,
S közben a csodálatosan szép tájat nézték.
A patak folyása szeszélyesen kanyargott,
Mig egy aprócska ivü hid végül el nem végta útját /21/.
Hirtelen egy sir /tünt fel/ az út mellett,
Amelyet félig sárga, félig zöld /22/ fü boritott.
/Kiều/ igy szólt: "Miért, hogy a Tiszta Fényesség e napján /23/
Innét a szertartás hiányzik?" /24/
Vuong Quan idézve mondotta:
"Đam Tiên valaha énekesnő volt.
A maga korában hires volt tehetségéről és szépségéről,
Kapuja /25/ előtt úgy tolongtak /a férfiak/, mint a fecskék és a sárgarigók.
/Ámde/ a piros arc sorsa reménytelen,
A tavasz közepén hirtelen eltört a mennyei illat ága /26/.
Akadt egy messzi földről való hódolója /27/
Aki, hallván a róla szóló dicsérő szavakat, eljött fölkeresni őt.
A szerelem csónakján a kikötőhöz közeledett /28/,
Amikor a hajtü eltörött, s a váza elrepedt /29/ !
Az üres szobában némaság honolt,
A szekerek keréknyomát már sötétzöld moha lepte be /30/.
/A férfi/ vég nélkül zokogott a helyzet miatt:
Ó, miért is rendelte úgy a sors,
Hogy köztük a /szerelmi/ szálak eddig nem kötődhettek meg,
S vajon megkötődhetnek-e még majd ezután?
Koporsót és gyöngyös kocsit /31/ készittetett,
Vörös por lepte el a sirt, sőt füvek és virágok /32/.
Hány holdnyugát és naplementét viselt el /azóta/
E gazdátlan sir; ki látogatta meg /33/!"
Bánatos szivét keserüség uralta el
Ezt hallván Kieu-nak, s hirtelen patakzani kezdett gyöngye /34/:
"Milyen keserves a nők sorsa!
Azt tartja a mondás, hogy általános a balsors.
Milyen kegyetlen is a Teremtő!
A zöld napok /35/ elmúlnak, a piros arc megfakul.
/Lám, e nő is/ életében mindenki asszonya volt,
S ó jaj, halála után férjtelen lélekké /36/ lett!
Ki is gondol most úgy rá, mint a phuong tyúkjának és kakasának közös

életére /37/,
Kik is azok, akik most e zöldet kivánják, s e pirosat áhitják /38/!
Ma már senki sem emlékezik rá szeretettel, senki sem gondol rá szeretettel,
Ime, most összeszedtem néhány füstölőt,
Mondhatni, az úton találkoztam /veled, Đam Tiên/,
Vajha eljuttathatom-e /a füstölőket/ az arany forrás alatti embernek /39/?'
/Kiêu/ leborulva, el-elhalkulóan mormogva imádkozott,
Leereszkedett a földre, s a sir fölé hajolt.
Egy kis helyen fü piroslott a lemenő nap sugaraiban,
S a szél könnyedén fújdogált néhány vadcukornád-virágot.
/Kiêu/ kihúzta hajából a belétüzött hajtüt,
S egy fa kérgére rávésett /vele/ egy három rimes négysoros verset /40/.
Majd/ ismét még elrévültebb lett szive,
Ismét még csendesebben állt határozatlanul, meg sem szólalt.
Ismét még szomorúbbak lettek arcvonásai,
Túláradó bánattal /hangjában/, könnyezve szipogott.
Vân igy szólt: "Milyen nevetséges is, nővérem,
Mennyire fölösleges dolog könnyeket ejteni egykor élt emberek fölött!"
/Kieu/ igy szólt: "A piros arc régtől fogva /41/,
Egyszer sem menekült a balsors üldözésétől.
Ha rágondolok, csak fájdalmat érzek,
Nézem ezt az embert, aki itt fekszik, s vajon tudom-e, hogy a jövő milyen lesz?"
Quan igy szólt: "Nővéremnek biztos igaza van,
/De/ e sorsot jósló szavakat nehéz hallgatni!
Itt immár súlyossá vált a sürüsödő sötétség,
Megnőttek az alkonyi árnyak, s még hosszú a visszafelé vezető út."
Kieu igy szólt: "Mindazon tiszteletreméltóak, kikben ég a tehetség lángja,
Meghalnak /bár/ testben, lényegüket tekintve fennmaradnak.
A szerelem szerelemre talál,
Várjunk, /mert/ okvetlenül csodát látunk mindjárt /42/!"
Szinte még ki sem ejtette e szavakat,
Amikor zászlót lobogtatóan /erős/ szélroham kerekedett hirtelen.
Süvöltve rázta a berek fáit, törte a rügyeket,
S benne /ti. a szélben/ mintha valami gyönge illat szállt volna.
Várható volt, hogy a szélroham meg fog ismétlődni,
S a mohába cipők nyomai mélyedtek, mintha lépkedne /valaki/,
Mindenkinek ijedt lett az arckifejezése,
Ő pedig /ti. Kiêu/ igy szólt: "Valóban, a tiszta szív nincsen messze /43/.
Találkozott szeretetünk,
Nem kell félni a sötétnek s a virradatnak egymástól, hiszen nővérek /44/."
S ahogy szive emigy megnyilatkozott,
Forró szivvel további szavakat füzött hozzá.
S eltelve izgatott költői ihletettséggel,
Egy fára /azokat/ egy régies versben ismét felvéste.

Habozott, maradjon-e vagy menjen,
Amikor valahonnét mind közelebbről arany csengettyü hangja hallatszott.
Egy tudós férfit pillantottak meg,
Aki oda se figyelve /45/ tartotta kézben lovát, úgy léptetett az úton.
Elmerülten jött, mint egy költő, aki éppen verset alkot a szellőről és a holdról,

Nyomában néhány legényke lépkedett. /46/
A hó volt olyan szinü, mint a lova,
Ruhája a hegyek szürke s az ég /kék/ szinét egyesitette.
Csak amikor jóval közelebb ért, vált világosan kivehetővé az arca,
Az idegen leszállt lováról, odament hozzájuk, és beszélgetésbe kezdett.
Hai-ván cipőjével /47/ lépve a zöld pázsiton,
/Minden/ olyan lett, mint a quynh-fa és a nefrit-fa/48/.
A Vuong-fiú, ismervén őt, üdvözölte,
A két szépség /49/ elfogódottan hátrább vonult, elrejtőzött a virágok között.
S hogy /az újonnan érkezett/ ember eredetét is tudjuk:
Vezetékneve Kim volt, keresztneve Trong, s jó családból származott.
Igen gazdag volt, hirnév tekintetében rangos,
Irásmüvészetben családja nyomdokán haladt, okos volt, és természettől fogva hajlamos a jóra.
Arckifejezése már messziről lángelméjéről tanuskodott,
Otthonában elegáns volt, társadalmi kapcsolataiban pompás.
Ugyanannak a szülőföldnek /50/ volt a gyermeke,
Mint Vuong Quan, s azelőtt egy tanitómester növendékei voltak.
Ugyanannak a falunak az illatát szivták be /51/,
/Ott, ahol/ a Đông-tuoc toronyba volt a két Kiều tavasza zárva /52/.
Leányszobájukban távolabb voltak, mintha folyók és hegyek mögött lettek volna /53/,
Hosszú időn át csak titokban, lopva szerethette /54/.
Micsoda szerencse a véletlen találkozás,
Elérkezvén Đo la ideje /55/, a virágok örömteli szedegetése.
Futólag, messziről megpillanthatta a /két/ vörös alakot /56/,
Tavaszi orchidea az egyik, őszi krizantém a másik - rendkivül vonzó mindkettő.
Ország első szépsége az egyik /57/, s igen tehetséges a másik /ti. Kim/.
Már első pillantásra megszerették egymást, de elárulni még nem merték.
Összerázkódtak: vajon álmukban látják-e /egymást/, vagy már fölocsúdtak,
Leülni nem akaródzott, visszaindulni sem tudtak /58/.
A lemenő nap sugarait mintha fájdalom nyujtotta volna meg,
Az idegen lovára ült, amaz /59/ még bámult utána.
A hid alatt a viz teljesen áttetszően folyt,
A hid mellett az alkonyban a füz árnya kecsesen lengett.

Kiều, mint akit mágnes vonz, visszatért virágos függönye mögé,
A nap a hegyek mögé rejtőzött, a gongok a zárás jelét adták /60/.
Bekacsintott a hold az ablakon,
Arany sávot vetve a viz szinére.
A keleti udvarban /61/ a begóniafának csak árnyéka látszott,
Harmatcseppek hulltak, lengtek a tavaszi ágak.
/Kiều/ magányos csöndben gyönyörködött a holdfényben,
Nyugtalan szivét mámoros izgalom bizsergette a távolból:
"Emez /62/ a túlvilágra érvén,
Ugyanolyan virágzó életet él, mint életének eldobása előtt!
/S/ emez /63/, akivel valamiért /64/ találkoztam,
Az életben kapcsolódik-e még /hozzám/ valamilyen szállal, vagy nem?"
Zavar volt szivében,
Csodálatos verssorok jutottak eszébe.
A hold sugara ferdén esett a redőnyre,
Ahogy ült az erkélynél /Kiều/ magányosan, megremegett.

Hirtelen megpillantotta egy gyönyörü nő alakját,
Pompás külsejü volt, bájos külsejü volt.
Arca mintha harmatos, teste mintha hólepte lett volna,
Könnyü léptekkel osont, /szinte/ nem is lehetett látni, közeledik vagy távolodik-e éppen.
/Kiều/ üdvözlésére sietett, és kérdezte, tudakolván:
"Eltévedvén, az Őszibarack-forrás felől jöttél-e /65/?"
/Amaz/ igy felelt: "Az egyforma hangok egyformán hangzanak, az egyforma gondolkodásúak régtől fogva egymás felé törekednek /66/,
Elfelejtetted volna azt, ami a mai napon történt velünk?
A nyugati mezők szélén hideg a magány /67/,
Alul viz folyik, fölül a hid van.
Megtiszteltél engem látogatásoddal,
Szavaid /68/ gyöngyszemekként, aranyként hullottak le hozzám.

Nguyễn Du /eredeti nevén Thanh Hiên/ az észak-vietnami Ha-tinh tartomány Nghi-xuân járásának Tiên-điền nevü falvában született 1765-ben, gazdag mandarin-család gyermekeként. 1820-ban halt meg, úton Kinába, ahová diplomataként küldték Hanoiból.

Nguyễn Dut a vietnami irodalom legnagyobb klasszikusaként tartják számon. Müveinek túlnyomó többségét kinai nyelven alkotta ugyan, két főmüve, a "Bolyongó lélek idézése" és a "Kim Vân Kiều" azonban vietnami nyelvü - s az utóbbit tekintik a szerző legjelentősebb munkájának.

A "Kim Vân Kiều", ez a hatalmas epikus mü pontos, realisztikus rajzát adja a XVIII. századi vietnami társadalomnak, egyúttal azonban a mély, az európai ember számára is élvezhető lirának sincsen hijával; mert jóllehet szereplői között fölvonul az akkori Vietnam megannyi jellegzetes figurája, voltaképpen megindító szerelmi történet is - kiváló emberismerettel, mély lélekábrázolással megalkotva.

Vietnamban elsősorban népi jellege miatt becsülik nagyra ezt a verses regényt. Igaz ugyan, hogy a "Kim Vân Kiều" főhősei - akiknek neve a mü cimét is alkotja - mandarin-emberek, s az is igaz, hogy Nguyễn Du irás közben nemigen tudott szabadulni a kinai verselés hagyományainak bilincseitől - ámde a hősök közt fel-feltünik olykor egy-egy hús-vér vietnami kisember is, és gyakorta lelünk a szövegben olyan utalásokat, amelyek egyértelmüen mutatják, hogy a szerző mennyire tisztában volt a vietnami mindennapokkal: szokásokkal, társadalmi beidegzettségekkel: a vietnami nép életével.

A "Kim Vân Kiều" igazi jelentősége azonban nem annyira a mü tartalmában lelhető föl, mint inkább abban a formában, amelybe Nguyễn a tartalmat öltöztette.

Ugy tartják, a vietnami irodalmi nyelv voltaképpen a "Kim Vân Kiều"-val veszi kezdetét. S ez sok szempontból igaz is. Nguyễn Du-ig Vietnamban nemigen volt divat vietnamiul, vagyis a nép nyelvén irni : az irodalom java részét kinaiul alkotott müvek jelentették. Nguyễn tehát járatlannak mondható úton indult el, amikor hatalmas müvét megalkotta. Ráadásul a verses regény stilusa is szakitást jelent az addig szokásos, főként kinai-vietnami fordulatokra épitő versirói modorral: Nguyễn Du izig-vérig vietnamiul ir, noha - mint emlitettem - a kinai vers hatásai lépten-nyomon kimutathatók alkotásában.

A másik lényeges szempont, ami a "Kim Vân Kiều"-t igazi vietnami verssé teszi, a regény versformája, az úgynevezett "ca dao"-forma. Ca daónak a vietnami népdal azon tipusát nevezzük, amely egymást váltó hat-, illetőleg nyolcszótagos sorokból áll, rimelése pedig a következő: a, a-b, b,

b-c, c, c-d, d, d-e, e, és igy tovább. Vagyis az első nyolcas sor hatodik szótagja rimel a hatos sor utolsó szótagjára; nyolcadik szótagjára a következő hatos sor utolsó szótagja, valamint a két sorral későbbi, újabb nyolcas sor hatodik szótagja lesz a rim.
Mguyễn Du óta ez a forma bevonult a müirodalomba is - az ő ilyen rimképlettel irt 3254 sorát azonban eleddig még senkinek sem sikerült túlszárnyalnia.

A "Kim Vân Kiều" a vietnamiak körében nem csupán nagyra becsült, hanem közismert mü is. Még az irástudatlanok is tudnak belőle legalább néhány sort idézni; egyes részei bekerültek a vietnami nép folklórjába, a müirodalomban pedig se szeri, se száma azoknak az alkotásoknak, amelyek a "Kim Vân Kiều"-ból való idézeteket tartalmaznak.

Az elmúlt évszázadok során a mü ismertté vált szülőhazájának határain túl is. Lefordították francia, orosz, kinai, cseh, lengyel nyelvre; megjelent japánul, németül, olaszul már. Elérkezettnek vélhetjük az időt arra, hogy magyar nyelven is megszólaljon ez az alkotás, amely a vietnami nemzeti irodalom forrása, de mindmáig gerince is egyben.

Szegő László

JEGYZETEK

1. Vagyis: hatalmas változás ment végbe.
2. A Tehetség /Tài/ és a Jó Sors /Mệnh/ az, amiről szó van.
3. Piros arc = szép nő.
4. Ming dinasztia: 1368-1644. Csia Csing /嘉靖/ egy császár neve /vietnamiul Gia-tinh/: 1522-1567. A Kiều témáját Nguyễn Du egy régi kinai regényből meirtette.
5. Azaz Peking és Nanking.
6. Vagyis volt két gyönyörü növére.
7. Őszi árviz hulláma: a szép női szemre mondják; tavaszi hegyek körvonala: a szép női szemöldökre mondják.
8. Az eredetiben: Liễu hờn kém xanh, vagyis mert kevésbé "zöldek" voltak.
9. Utalás Li Jen-nien kinai költő /Han-kor, i.e.II-I.sz./ "Dal" c. versének 3-4. sorára.
10. A két melléknév /đòi một—họa hai/ az eredetiben ellentétpárban áll!
11. A klasszikus kinai zene ötfokú skálája. Ennek két első hangja a cung /kinaiul 宮/ és a thuong / kinaiul 商/. Azaz: értett a zenéléshez.
12. Régi vietnami négyhúrú lant neve.
13. Régi kinai szertartás volt, hogy az eladósorba kerülő leányok, ha valóban férjhez akartak menni, 15 esztendős korukban tüvel feltüzték hajukat. Tehát: felserdült a lány.
14. Keleti fal: a lányok mindig a ház keleti részében laktak.
15. Méhek és piilangók: laza erkölcsü fiatalemberek.
16. A régi kinai földmivalési naptárban thanh minh /kinaiul: csing ming/ nagyjából a mi időszámitásunk szerinti április ötödike volt. E napon a temetőkben az emberek rendbeszedték őseik sirját.
17. Ugyanekkor az ifjak és a leányok a rétre mentek, s a pázsiton sétáltak.

18. Azaz: a lányok és a fiúk vidáman sétálgatnak.
19. A sor második felének pontos jelentése tisztázhatatlan. /A vietnami eredeti kiadás jegyzete./ Feltehetően ruhák, vagyis emberek sokaságáról van szó.
20. A sirokat aranypapirral ékesitették, s papirpénzt égettek a holtak emlékére.
21. Pontosabban: a hid alatt vagy közelében lévő kis vizesés állt a patak útjában.
22. Vagyis: hervadozó.
23. Thanh minh 清明 / kinai-vietnami nyelven "tiszta fényességet", illetőleg "tisztaságot és fényességet" jelent, ld. még 16.
24. Azaz: ezen a siron nem éget senki füstölőt, stb.
25. Kapuja= háza.
26. Vagyis a mennyei illatú virágokat hajtó fa ága. A középkori vietnami irodalomban a női szépség hagyományos megfogalmazása volt a "quốc sắc thiên hương", azaz: "országosan ismert mennyei illatú".
27. Az eredetiben: "người khách " = ügyfél, kliens.
28. Azaz Đam Tiên-hez.
29. Vagyis meghalt a szépség.
30. Ti. az énekesnőhöz szórakozni érkező férfivendégek kocsijainak nyomát.
31. Régen a halottas kocsikon gyöngyökből füzött függöny lógott.
32. Jelentheti e sor azt is, hogy a sir gondozatlanul állt az út mellett. Valószinübb azonban, hogy a "vörös por" /bụi hồng/ átvitt jelentésselvan dolgunk: a sir helye a "hivságos földi világban" volt.
33. Retorikus kérdés: /"ai mà"/. Azaz: senki sem.
34. Vagyis: könnyü. /Utalás a Su Ji Csi 術異記/ egy hasonlatára.
35. Azaz: az ifjúság esztendei.
36. Az eredetiben "ma"= lélek, szellem, kisértet, démon.
37. Phuong: mitikus madár. Egyebek között a házaspár szerelmének szimbóluma, s a szerelemé, a nemi életé is általában.
38. A zöld szin a női ifjúság, a piros a női szépség jelképe.
39. "Arany forrás alatti" /dưới suối vàng/: túlvilági. Tehát Đam Tiênről, a megszólitott személyről van szó.
40. E müfaj vietnami neve: bốn câu ba vần. Két hatos és két nyolcas sorból áll, rimelése: a, a-b, b, b-x, vagy b-a.
41. Ld. a 3. sz. jegyzetet.
42. Vagyis /Đam Tiên/ lelke csodás módon fog megjelenni.
43. Vagyis akik tiszta érzéseket táplálnak egymás iránt, okvetlenül találkozni fognak.
44. Sötét = a holtak birodalmában élő; virradat = az élők világában lakó. Vagyis: Kiều saját maga és Đam Tiên, a halott énekesnő.
45. Azaz lazán eleresztve a gyeplőt, könnyedén, ráérősen lovagolva.
46. Ezek a szolgái voltak.
47. Hai-vân cipőnek a középkori tudós férfiak által viselt diszes, kivarrott, papucsszerü cipőt hivják.
48. Quynh: egy vörös szinü drágakő neve. A sor jelentése: az idegen kekecses, tökéletes, bölcsességet sugárzó megjelenése egész környezetét a quynh- és nefritkövekből álló erdőhöz tette hasonlatossá, vagyis rendkivüli módon megszépitette.
49. A "szépség" szóra az eredetiben "kiều" áll. Tehát Kiều neve beszélő névként is felfogható.
50. Szülőföld = vidék.
51. Azaz: szomszédok voltak.
52. Utalás egy Három Fejedelemség korabeli kinai történetre. Itt a két szép-

séges hölgy /kinai-vietnami nevükön Đai Kiều és Tiều Kiều/ egy Đông-tuoc nevü toronyba volt zárva. /A párhuzamra a nevek azonossága is is alapot ad./ Tavasza = ifjúságának virága.

53. Azaz a két leány, Vân és Kiều, el volt rejtve Kim elől.
54. Az eredeti szövegből sem derül ki egyelőre, hogy melyiket a két nővér közül.
55. Đô la: Tang-kori népszokás. A lányok meg a fiúk tavasszal virágot szedni mentek, s itt láthatták egymást.
56. A kinai nők régen piros ruhában jártak. Vörös alak = gyönyörü nő.
57. Kiều-ról van szó. E sorban Nguyên már Kimmel hasonlitja össze!
58. Azaz haboztak: maradjanak, vagy menjenek-e tovább.
59. Kiều.
60. Vagyis: a város éjjeli őrségének gongjai a városkapu esti bezárásának idejét jelezték.
61. Azaz a lányszoba mellettiben.
62. Ti. Đam Tiên.
63. Ti.Kim.
64. Vagyis: ki tudná megmondani, miért is vajon.
65. Őszibarack-forrás: a tündérvilág, a mennyország neve a kinai-vietnami népi hagyományban.
66. Idézet a Változások Könyvéből /易經/. Jelentése itt: mi is egyformák vagyunk, természetes hát a rokonszenv köztünk.
67. "Hideg a magány": jelenthet megvetettséget, nyomort; jelentheti a sirt is. "Nyugati mezők": itt a túlvilág.
68. Azaz a két vers, amit Kiều a fakéregbe vésett.

A JEN-BELI TAN HERCEG TÖRTÉNETE

Jen fejedelemség trónörököse, Tan tusz volt Csin fejedelménél. Csin fejedelme méltatlanul bánt vele, ugy hogy nem érezvén jól magát, hazakivánkozott. Csin fejedelme azonban nem engedte, hanem gunyosan azt mondta neki : elengedi, ha a hollók feje megőszül, s a lovaknak szarva nő. Tan feltekintett az égre, nagyot sóhajtott, s lám megőszültek a hollók, szarvuk nőtt a lovaknak. Csin fejedelme nem tehetett mást, hazabocsátotta. Utjába azért egy billenő hidat állittatott, hogy azzal elveszejtse. Tan átment a hidon, s az nem billent fel alatta. Éjjel volt, mire a határ kapujához ért, s a kapu csukva volt még. Tan ekkor elkukorékolta magát, s erre az összes kakasok kukorékolni kezdtek, igy át tudott jutni a kapun s hazatérhetett.

Mély harag élt Tan szivében, bosszut akart állni Csinen szégyenéért, ezért mindenfelől gyüjtötte maga köré a jó vitézeket, s udvaránál tartotta. Levelet is irt tanitó mesterének, Csü Vunak, amelyben ez állott :

- Méltatlan ember vagyok én, szegényes kis országban születtem, kopár, terméketlen földön nevelkedtem, nem tudtam még valóra váltani bölcs tanitásodat, mesterem, nem értettem még át az emberek kormányzásának utját. Eléd tárnám azonban együgyü kivánságomat s remélem, figyelemre méltatod, mesterem ! Ugy tanultam én, ha szégyen éri a férfit, gyalázatot hoz az egész életére, ha szégyen éri a szüzlányt, csorbát ejt az tiszta erkölcsén. Akkora a szégyen pedig, melyet szivemben viselek, hogy nem bánnám, ha torkomat vágnák el, bronzüstben főznének elevenen ! Örömmel halnék meg, nem bánnám életem! Csin fejedelme meggyalázta a természet erkölcsét, tigris, farkas módjára viselkedett velem, ő, ki a fejedelmek közt a leghatalmasabb. Erre gondolok én minduntalan, s fájdalmam csontom velejéig hatol. De ha számba veszem Jen ország népét, nem vagyunk képesek szembeszállni Csinnel, s akármilyen hosszu évekig várakoznék, erőnk akkor sem lenne elegendő. Össze akarom gyüjteni magam köré az égalatti legnagyobb vitézeit, összeszedni a négy tengeren belül az összes hősöket, országom kincsesházait akár ki is meriteném, hogy magamnál tartsam őket. Aztán drága holmikkal, édes szavakkal mennék el alkudozni Csin feledelméhez, megvesztegetve őt drágaságokkal s megszerezve bizalmát hizelgésekkel, akkor pedig egy szál kard erejével százezres seregek müvét lehetne elvégezni, s egy szempillantás alatt eltörölni végtelen szégyenemet. Mert ha nem igy leszen, akkor, amig élek, nincsen arcom, hogy megálljak vele a világ előtt, keserüségemet magammal viszem az alvilágba is, mert gunyolva nevetnek majd rajtam a fejedelmek, s ki tudja, megmarad-e Jen ország, vagy sem. Ez pedig szégyen, gyalázat nemeseimnek, fő embereimnek is. Sietve küldöm e levelet, s szeretném, ha bölcs módra, megfontoltan gondolkodnál ezen !

Válaszolt a levélre Csü Vu a következőképpen :

- Ugy tanultam én, alattvalód, hogy aki gyors gondolata szándékában, hibázik az a tettben, s aki kénytelen megnyugszik szivében, az jellemében kárt szenved. Herceg ! Te most el akarod törölni haragos szégyenedet, véget akarsz vetni örökkön kinzó keserüségednek. E szándékod elől én ki nem térhetek, még akkor sem, ha csontom, testem zuzzák össze érte. A

magam részéről azonban ugy vélekednék, hogy a bölcs nem reménykedik abban hogy véletlen módra ölébe hull majd a szerencse, a világosan látó nem enged meggondolatlanul vágyainak, hogy szivét kövesse. Akkor lehet valamit elkezdeni, ha az teljességgel előkészittetett, akkor lehet csak cselekedni, ha szivünkben megnyugodtunk. Akkor nem vétjük el vállalkozásunkat, tettünkben nem ér a félrelépés kudarca. A magam részéről durva meggondolatlanságnak tartom, hogy hercegséged sokra becsüli közönséges férfiak vitézségét, s egyetlen szál kardtól vár sikert. Inkább ugy gondolnám, hogy egyesülj Csu országával, szövetkezz Csaoval, köss egyezséget Hannal és Vejjel, azután készits tervet Csin ellen, akkor biztosan elpusztithatod. Han és Vej ugyanis csak szinre barátok Csinnel, bensejükben idegenkednek tőle. Előre látható, hogy ha hadra kelsz, Csu segitségedre jön, Han s Vej pedig követni fognak. Gondold meg, herceg, ha követed tervemet, el lesz törölve szégyened, elmulik országodról a teher.

Kedvetlen fogadta a herceg a levelet, magához is hivatta Csü Vut, hogy tovább faggassa véleményét.

- Alattvalód ugy véli - mondotta Csü Vu -, ha megteszed, amit mondtam, elmulik országod felől Csin fenyegetése s a szomszéd fejedelmek mind hozzád jönnek majd könyörögni.

- Hosszu idő kell ehhez - felelte a herceg -, szivem nem tud várni.

- A tervnek meg kell érnie, herceg - mondta erre Csü Vu. - Amig Csin áll, jobb a sietségnél a lassuság, jobb ülve maradni a menésnél. Évek, hónapok kellenek ugyan, mig Csuval, Csaoval létrejön a szövetség, Hant, Vejt magunk mellé állitjuk, de sikerülnie kell, ezt tartom a legjobbnak.

Lehunyta szemét erre a herceg, elaludt, rá se hallgatott. Igy szólt erre Csü Vu :

- Nem tudok neked tervvel szolgálni, herceg. Ismerem azonban Tien Kuangot, aki a legnagyobb tervkovácsoló az emberek közt, bemutatnám őt neked.

- Beleegyezem - mondta a herceg.

A herceg elé járult Tien Kuang. Elébe sietett a herceg, ugy fogadta tisztelettel, le is borult előtte. Mikor leültek, igy szólt Tan herceg :

- Mesterem, nem vetetted meg barbár országunkat, méltatlan személyemet, eljöttél szegényes városunkba. Jen ország itt fekszik a világ északi csücskében, barbár földekhez hasonlatos, mégsem átallottad, hogy elgyere. Hogy környezetemben tarthatlak, hogy ékes orcádat láthatom, bizonysága annak, hogy oltalmazzák az istenek Jen országát, s elküldtek téged segitségemre, mester !

- Mióta férfivá avattak - felelte rá Tien Kuang -, egészen mostanáig, csak a te nemes tetteidben tudtam igazán lelkesülni, herceg, csak a te dicső hiredet bámulom. Mire kérsz tőlem tanácsot ?

Térdre vetette magát a herceg, ugy járult Tien Kuang elébe, s igy szólt könnyeit hullatva :

- Tusz voltam én Csinben, s Csin fejedelme bitangul bánt velem, ez emészti szivem éjjel-nappal, s vágyom, hogy bosszut állhassak rajta. De ha népemet tekintem, Csinnek több van, ha erőimet számolom, Csinnek nagyobb van. Szövetséget szeretnék kötni ellene, de szivem nem hajlik rá. Étkezéseimben elvétem az időt, alvásomban nem lelek nyugalmat. Ha egy azon napon elpusztulna akár Jen is, de Csin is, olyan volna az nekem, mintha ujra fellángolna a holt hamu, ujra élednének a fehérlő csontok ! Segits nekem ebben, mesterem !

- Országos dolog ez - szólt Tien Kuang -, engedd, hogy elgondolkodjam rajta.

Szállást adott a herceg Tien Kuangnak palotájában, maga szolgálta fel ételét neki napjában háromszor, s nem szünt meg kérdezgetni a terv felől.

Igy telt el három hónap. Haragudott a herceg, hogy nem esett több szó a dologról, elment hát Kuanghoz, elparancsolta magától kiséretét s megkérdezte tőle :

- Három hónapja már, hogy mesterem résztvevő fájdalmában bölcsességét nekem felajánlotta, s lesem szavát mellette mindegyre. Mit gondolsz már most a dologról, mester ?

- Ha nem is kérdezted volna, herceg - felelte Tien Kuang -, elmondtam volna akkor is mindent, amit tudok, neked. De ugy tanultam én, hogy amig fiatal a kiváló paripa, könnyen vesz addig ezer mérföldet is, de amikor már elaggott, rá sem tud lépni az utra. Amit tőlem tanulhatnál, annak ideje elmult már. Adnék én neked kiváló tervet, de arra nem vagy te képes. Kivánnál te erővel cselekedni, de arra meg én nem vagyok képes. S ahogy elnézem kiséreted embereit, herceg, nem való közülük e dologra egyik sem: Hszia Fu bátorsága a vérében van, ha felgerjed haragja, veres lesz a képe; Szung Ji bátorsága az ereiben van, ha felgerjed haragja, setét lesz a képe ; Vu Jang bátorsága a csontjaiban van, ha felgerjed haragja, fehér lesz a képe. Ismerek azonban egy bizonyos Csing Kot, annak a bátorsága a lelkében van, ha fel is gerjed haragja, képe, arca el nem változik. Széles tudásu ember, erős emlékezetü, vitéz csontu, harcos testü, nem kötik meg kicsinyes akadályok, nagy tettekre vágyik. Vejben van lakása, kivágja magát tiz ember közül is. Más szóra sem érdemes a dologban. Ha végre akarod hajtani tervedet, csak ő viheti neked végbe.

Leszállt ülőhelyéről a herceg, leborult Tien Kuang előtt s igy szólt :

- Mesterem ! Ha szerencsédtől beárnyékozva megszerezhetem magamnak ezt a Csing Kot, nem pusztulnak el soha Jen földjének istenei ! Segits véghezvinni a tervet, mesterem !

Tien Kuang elindult utjára. A herceg elkisérte egy darabon, s kezét megfogva igy szólt hozzá :

- Országos ügy ez, ne tudjon róla senki sem!

- Ugy lesz - mondta rá Tien Kuang.

Aztán felkereste Csing Kot, s igy szólt hozzá :

- Oktalanságomban, méltatlanságomban szóltam uraságodról Jen trónörökösének. A herceg az égalatti legkiválóbb, legigazabb vitéze, egész szivét odaadná neked, ne is kételkedj benne cseppet sem.

Azt mondta erre Csing Ko :

- Csekélységem becsvágyában szivem csak akaratomat szolgálja, magamat nem kimélve, lelkem meg nem másitva. Ha azt parancsolod, mesterem, hogy barátkozzam össze a herceggel, elfogadom, nem ellenkezem.

Igy szólt ekkor Tien Kuang Csing Kohoz :

- Ugy tanultam én, hogy a derék férfiu nem kelt kételkedést. Mikor pedig engem a herceg elkisért utamra, igy szólt hozzám :'Országos ügy ez, ne tudjon róla senkisem !' - ezzel pedig kételkedett bennem. Szégyen számomra, hogy éljek, ezzel a kételkedéssel.- Azzal Csing Ko előtt lenyelte nyelvét és meghalt. Csing Ko pedig elindult Jenbe.

Amikor Csing Ko megérkezett Jenbe, felvette őt a herceg maga hajtotta fogatára, fenntartván számára a balfelőli tiszteleti helyet. Csing Ko a felhágó kötélbe fogódzván fellépett a fogatra s nem szabódott. Amikor pedig megérkezvén helyet foglalt a kiséret között, igy szólt Csing Ko :

- Dicsérte nekem Tien Kuang emberségedet, herceg, iránta való szeretetedet, elbeszélte e világban páratlan kiválóságodat, egekig érő nagyságodat, szép hireddel fülem meg is töltekezett. Elindultam hát Vej földjéről, elindultam Jen utján. A sok veszély az uton meg nem rettentett, a távolság,

messzeség el nem fárasztott. Most hogy oly kegyességgel fogadtál, herceg, akár régi barátot, oly tisztelettel, mint ujonnan jött vendéget, előled hát én ki nem térhetek, igaz nemes módjára ugy leszek veled, mint legbensőbb barátommal.

- Hogy van Tien Kuang mester ? - kérdezte a herceg, s Csing Ko igy felelt :

- Mikor elbucsuzott tőlem, elmondotta, hogy intette őt hercegséged, hogy országos dolog van szóban. Szégyenében ezért, hogy nem biztál férfiui becsületében, lenyelte ott a nyelvét előttem s meghalt.

Megrettent erre a herceg, elváltozott szinében az arca, s bánatosan, könnyeit nyelve igy szólt :

- Hogy is kételkedtem volna mesteremben, amikor intettem ! Most, hogy megölte magát, elvesztem már én is e világra nézve ! - Bánkódott ezen jó sokáig, szomorkodott végtelen.

Bort hozatott ezután a herceg, s meghivta Csing Kot magához. S mikor már kezdték érezni a bor izét, felállt a herceg, hogy Csing Kot köszöntse. Előállt azonban ekkor Hszia Fu s igy szólt :

- Ugy hallottam én, hogy ama férfiuval, akinek nem kelt jóhire falujában, nem lehet vitatni tetteknek érdemét, s nem lehet itélni ló kiválóságáról, ha nem volt még fogatba befogva. Messze földről jöttél ide hozzánk Csing ur, mire tanitanád a mi hercegünket ? - Mondotta pedig mindezt azért, hogy Csing Kot felinditsa. Csing Ko igy felelt neki :

- Világraszóló tettekre képes vitéz nem kell hogy egyezzék hirével faluja szemében, s miért kellene ezer mérföldet futó paripának fogat jármából jönnie ? Mészáros volt hajdan Lü Vang és halászatból élt, a legsilányabb sorban élt az ég alatt, de összetalálkozván V n királlyal Csou seregének vezére lett. A hires tarka ló is a sómalmot hajtotta, gebék legalja volt, de hogy Po Lo rátalált, ezer mérföldet futó paripa lett belőle. Ha ebből itélünk, miért kellene előbb falunkban kiválónak lennünk s fogat mellől választani jó paripát ?

Kérdezte ekkor Hszia Fu, hogy mégis, mit vinne ő véghez a herceg kedvéért, s mondta erre Csing Ko :

- Rávenném, folytassa dicsőséges őse, Sao fejedelem utját, berkenyefa alatti bölcs itélkezését, s legfeljebb kivánnám, álljon negyedikül a három király mellett, legalább kivánnám, legyen hatodik az öt hegemón mellett - mit gondolsz e felől ?

Helyeseltek neki ekkor az ott ülő vendégek, hogy lelke erejét a bor el nem téritette. Örült a herceg, hogy Csing Kot megnyerte magának, s Csin gazsága felett nem bánkódott többé.

Pár hónap multán aztán elment a herceg Csing Koval keleti palotájába, nézelődni a tó partjára. Darab cserepeket fogott ekkor Csing Ko s a békákat dobálta. Hozatott a herceg egy tál aranyat ekkor, azt dobálta Csing Ko, s amikor elfogyott, ujakat hozatott. Mondta végül Csing Ko :

- Nem mintha sajnálnám aranyaid, herceg, de már sajog a vállam.

Előhozatott a herceg aztán egy ezer mérföldet futó lovat, s kinálta, ülne fel rá, Csing Ko meg azt mondta :

- Ugy hallottam én, hogy az ezer mérföldre futó paripának izletes a mája.

Leölette nyomban a herceg a paripát, s máját feltálalta neki. Történt ezután, hogy Csin vezére, Fan Jü-csi vétekbe esvén uralkodója előtt kerestette az őt, üldözőbe vette, Fan Jü-csi pedig a herceghez menekült. Lakomát rendezett a herceg neki a Huajang teraszon, s iddogálás közben előszólitotta a herceg legszebbik citerás leányát.

- Be szépen veri a citerát kezével ! - jegyezte meg Csing Ko. Fela-

jánlotta a herceg neki menten a citerás leányt, nekiajándékozta, de Csing Ko azt mondta:

- De hiszen én nekem csak a keze tetszett!

Levágatta nyomban a herceg a lány kezét, úgy nyújtotta barátjának, jáde-tálra téve. Egy asztalnál evett a herceg Csing Koval nap mint nap, egy ágyban is aludt.

Igy szólt aztán egy nap Csing Ko a herceghez beszélgetés közben:

- Harmadik éve már, hogy szolgállak, herceg, s nagy bőkezüséggel bánsz velem mód felett: aranyaiddal én békát dobálhattam, jól futó paripád máját izlelhettem, a leány szép kezét jáde-tálba téve értem lecsapattad. Akárki ember ha ezt tette volna, hogy ennyire kedvemben járjon, annak én kutyája, lova lennék. Itt szolgálok most, a te oldalad mellett, s úgy tanultam a vitézi erkölcsöt, hogy a halál van, hogy nehezebb a Tajsan hegyénél, de van, hogy könnyü, akár a hattyúpihe. Hadd kérdjem meg hát, mivel legyek szolgálatodra, herceg !

Megigazitotta ruháját a herceg s igy szólt komoly tekintettel:

- Annakidején, mikor Csinben jártam, gonoszul bánt velem Csin, s velem él azóta annak szégyene. Hogy te engem magadtól el nem vetettél, kicsinyke országomhoz hogy leereszkedtél, úgy vélem, már megmarad országom, csak nem tudom, mi úton.

Igy szólt erre Csing Ko:

- Ma az égalatti erős országai között Csinnél senki sem erősebb. Nem elég a te erőd, herceg, arra, hogy a fejedelmeket meghódoltassad, nem szolgálnának a fejedelmek neked. Jen sokaságát még ha el is inditanád s az élükre állnál, annyi lenne az csak, mint juhoknak élén farkasokat üzni, akár farkasokkal a tigrist hajszolni.

- Érlelődik bennem már régóta tervem - szólt erre a herceg-, nem tudom, hogy tegyek, hogy sikerre vigyem.

Felelte rá Csing Ko:

- Fan Jü-csi vétekbe esett Csin uránál, keresteti Csin őt keserves halálra. S ott van Tukang földje, Csin azt nagy mohón áhitja. Ha megkaphatnám most Fan Jü-csinek fejét, Tukang földjének képét, sikerre vihetném én a te dolgodat.

Szólt erre a herceg:

- Ha sikerre vinnéd te az én dolgomat, könnyü szivvel adnám akár országomat neked. Fan Jü-csi azonban végveszélyből futva menekült el hozzám, ha őt elárulnám, azt el nem viselném.

Hallgatott Csing Ko erre, mitsem felelt. Igy múlt el öt hónap. Aggódott a herceg, hogy Csing Ko tán megbánta, amit igért neki, meglátogatta hát és igy szólt hozzá:

- Csin elpusztitotta Csaot, hadai Jenhez közelednek, ügyünk veszélyben van! Ha veled akarnám, hogy végezhetnéd el? Mit gondolsz róla, ha Vu Jangot küldeném?

Megharagudott erre Csing Ko:

- Miért küldenél - szólt - egy hitvány szolgát csak, ki megy s vissza sem jő? Azért nem mentem még, mert még arra vártam, ki lesz utitársam?

Elment ekkor titkon Csing Ko Fan Jü-csihez s mondta neki :

- Tudom, hallottam, hogy vétekbe estél, vezér, Csin fejedelménél, apád, anyád, asszonyod, gyermeked mind tüzhalált haltak, fejedre kitüzve föld tizezer porta, meg ezer font arany. Sajnállak én téged, vezér, s mondanék valamit, mely eltörölhetné gyalázatodat, megszüntetné Jen szégyenét- mit gondolsz, mondjam-e?

Fan Jü-csi igy szólt erre:

- Egyre csak ezen jár az eszem, éjjel-nappal csak könnyeim nyelem s

nem tudom, mire jutok. Szólj, Csing ur, szavad parancsnak veszem.

- A fejed kellene nekem, vezér - mondta Csing Ko -, s a Jen-beli Tukang földje képe. Ha ezeket én ajándékba vinném, megörülne nekik biztosan a Csin király, örömében fogadna is engem. Akkor én a bal kezemmel megragadnám ruhája ujját, jobb kezemmel mellbe döfném, vétkét Jennel szemben fejére olvasnám, megmondanám neki, hogy érted állok bosszut, Jen megaláztatása ezzel véget érne, bosszudat, haragodat rajta kitölteném.

Felállt erre Fan Jü-csi, tulajdon csuklóját markolta nagy felindulásában, kirántotta kardját s igy szólt :

- Erre vártam én már éjjel is, nappal is, parancsodnak én most engedelmeskedem -, s leütötte saját fejét. Háta mögé esett a fej, a két szeme meg se rebbent.

Mikor a herceg ezt meghallotta, maga hajtott oda fogatával, s ráborulva Fan Jü-csi tetemére siratta keservesen, nem birt fájdalmával. Sok idő telt ezzel, de végtére nem volt már mit tenni : ládikába tétette Fan Jü-csi fejét, mellé tette a Jen-beli Tukang földje képét ajándékul a Csin királynak, Vu Jangot adva hozzá kisérőnek.

Elindult Csing Ko Csinbe ; ki sem választotta, melyik nap induljon, csak ugy utnak eredt. Gyászruhát öltött a herceg s tanácsosai, ugy kisérték el a Ji folyó vizéig. Megállt ott Csing Ko, köszöntötte őket a bucsupohárral, aztán dalba fogott. Ezt énekelte :

- Süvitve fu a szél, hideg a Ji vize,
  Elmegy már a bajnok, nem jő vissza sose !

Lantját pengette a dalhoz Kao Csien-li, Szung Ji meg kisérte. Olyan volt a bajnok hangja, hogy égnek meredt a haja valamennyiüknek, fövegük felemelve, akkora volt panasza, gyásza, hogy könnyeit hullatta mindenki. Ők ketten aztán fogatjukra szálltak, már vissza se néztek. Hszia Fu pedig ott a fogat mellett elvágta a nyakát, azzal bucsuztatta őket.

Mikor Jangti városán áthaladtak, hust vásárolt Csing Ko, de kevesellte sulyát. Gyalázni kezdte őt akkor a mészáros. Vu Jang már odaütött volna, ám Csing Ko visszafogta.

Elérkeztek aztán nyugat felé Csin országába, s mikor a fővárosba, Hszienjangba értek, jelentette a királynak Meng, egyik szolgája :

- Jen trónjának örököse, Tan, hatalmadtól való rettegésében, nagy király, felajánlja im neked Fan Jü-csinek fejét, Tukang földjének képét, s az a vágya, hogy szolgád, szolgálód legyen észak barbár földjén.

Megörült ennek a Csin király, összegyüjtötte hivatalnokait palotájában, felálltak a testőrök sok százan a trón lépcsője mellett, ugy fogadta Jen követeit. Csing Ko vitte Fan Jü-csi fejét, Vu Jang a föld képét. Mikor egyszerre megszólaltak a harangok, dobok, s a sok udvari ember egyszerre kiáltotta, hogy " tizezer évig éljen a császár !", megrettent Vu Jang, lábát mozditani sem tudta, holt hamu szinére változott az arca. Felötlött ez nyomban a Csin királynak, előlépett azonban Csing Ko, s kérte bocsánatát, mondván :

- Észak barbárai faragatlan népek, most látjuk először mi csak az ég fiát, kérjük, hogy felséged engedje meg nekünk, szine előtt hogy dolgunk bevégezzük.

- Hozd ide a föld képét - mondta a Csin király.

Kigöngyölte akkor a képet a király, s mikor kigöngyölitette, kiesett a tőr belőle. Megragadta ekkor Csing Ko bal kezével a Csin király ruhája ujját, jobb kezével a tőrt mellének szegezte, s szóval szidalmazta, vétkeit sorolta :

- Gazságot tettél Jen országgal régóta, rettegésben tartod, dúlod, rablod az egész világot, s bele sem unnál. Vétlen volt Fan Jü-csi, családját te

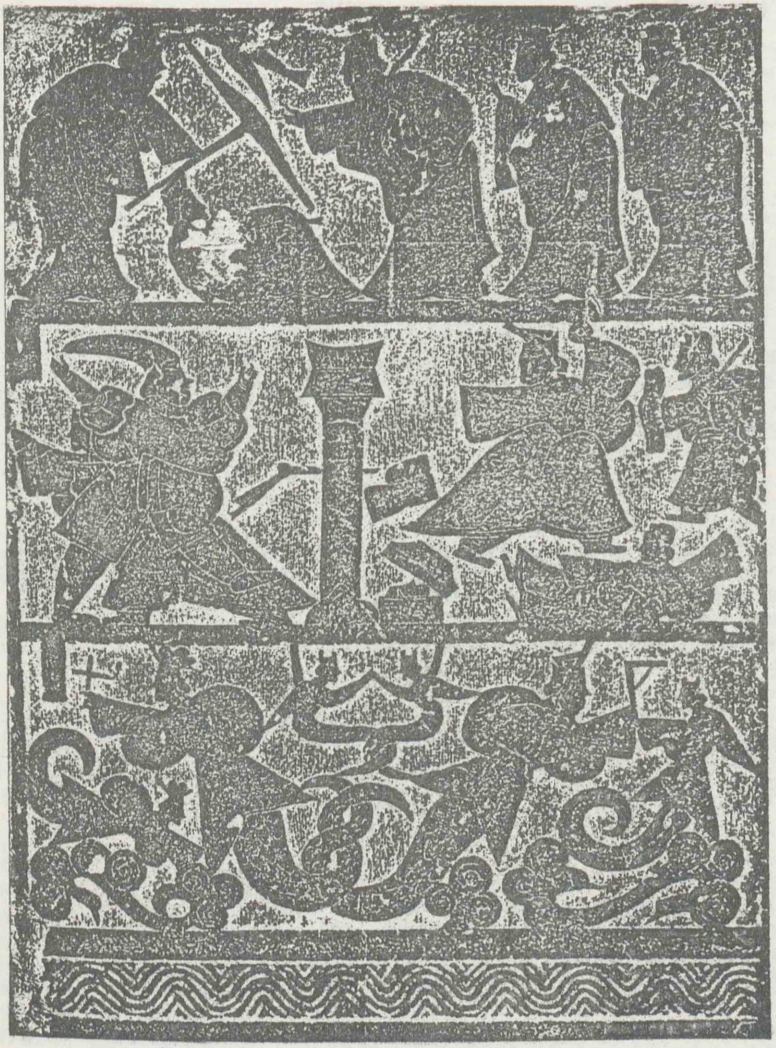

Han-kori dombormü

mégis kiirtattad. Bosszut állok én most rajtad az egész világért. Jen királyának anyja beteg, sürgetett is már, hogy végezzek veled. Ha tervem követed, megélsz, ha nem, akkor meghalsz !

Igy szólt erre a Csin király:

- Nem tehetek mást mai nap, mint hogy terved követem. Hadd halljam azonban a citera hangját még egyszer, mielőtt meghalok.

Szólitotta ekkor kedvenc ágyasát a király, hogy játsszék citeráján. Igy szólt a citera :

Fátyol selyem vékony ruha,
Ha megrántod, elszakad.
Alacsony az ellenző fal,
Átvetheted rajt magad.
Gyürüs nyelü éles kardod
Ott fekszik, hát megragadd !

Nem értette Csing Ko a citera szavát, a Csin király azonban kirántotta magát kezéből, átvetette magát az ellenző falon, megragadta kardját. Utána hajitótta Csing Ko a tőrét, meg is sebesitette a királyt a fülén, beleállt akkor a tőr egy réz oszlopba, hogy szikrát vert tőle. Visszafordult ekkor a Csin király s Csing Konak két kezét levágta. Nekidőlt ekkor Csing Ko az oszlopnak s felkacagott, majd összerogyott s igy kiáltott átkozódva :

- Bünhődöm azért, mert könnyen vettem dolgom, hagytam e fattyutól rászedni magamat. Jen bosszuját én meg nem álltam, dolgomat be nem végeztem !...

⊠

A kinai elbeszélő irodalom e korai alkotásának szerzőjét nem ismerjük, keletkezési ideje is bizonytalan. Először egy 7. századi mü, a Szuj su emliti, majd több más e koru munkában találni már belőle idézeteket.

Az elbeszélés valóságos történelmi eseményt dolgoz fel, az erről szóló tudósitás Sze-ma Csien nevezetes történelmi müvében, az i.e.1.században iródott Si ki 86. fejezetében olvasható, Csing Ko életrajzában. Ennek adatai több helyen kiegészitik a helyenként homályos elbeszélést : Kao Csien-li, ki lantszóval bucsuztatja Csing Kot, mikor elindul végzetes utjára, e forrás szerint a bajnok barátja és ivócimborája, aki a sikertelen merénylet után barátját megbosszulandó maga is meg akarja ölni a Csin királyt, de ugyancsak tragikus véget ér, Vu Jang pedig, Csing Ko kisérő társa egy tizenhárom éves, de rettegett vitéz. Tan herceget pedig apja a felbőszült Csin király követelésére kivégezteti.

A Csin király, Csin fejedelme, a merénylet célpontja nem más, mint a régi kinai történelem legnagyobb alakja, a Kinát első izben birodalommá egyesitő Csin Si huangti császár. A merénylet ellene végső győzelmének jóformán előestéjén történt, hat évre rá Csin egész Kina ura lett.

Az elbeszélés a történetiró adatait sutaságaival is megdöbbentő erejü, sürü levegőjü történetté formálja. Népmesei elemek keverednek benne balladai komorságu szenvedélyekkel. Az ismeretlen szerző az inditó csodás elemekkel, amelyeknek Tan herceg a szabadulását köszönheti, mintegy fel akarja őt magasztositani a hagyományban gyülöletes zsarnokként megbélyegzett Csin fejedelemmel szemben, ebbeli szándékát azonban megbénitja az a kénytelen, maga előtt be nem vallott felismerés, hogy a kegyetlen Csin fejedelem a történelem akaratának végrehajtója volt. Kina sorsa az utána következő két évezreden át végig az egység felé vezetett. Tan herceg és Csing Ko azonban tragikus hősökké sem válhattak, mert amit képviseltek, a fejedelemségek önállósága a központositó hatalommal szemben jóformán máig nem veszi-

tette el történelmi aktualitását, Kina egységének teljes létrehozása csak a huszadik században sikerülhetett, a birodalom kétezer éves történetében megoszlás és egység korszakai gyakran váltogatták egymást. Mese és tragédia között a sajátos kinai történelmi sors melodrámává alakitotta Tan herceg és Csing Ko történetét.

A mai olvasó számára az elbeszélés megértéséhez magyarázatra szorul Csing Ko szerepe, a hozzá hasonlók helye a régi kinai társadalomban. A Si ki 86. fejezete másokkal együtt az " Öldöklő kóbor vitézek " gyüjtőcim alatt közli életrajzát. A " kóbor vitéz "megjelölés /az eredetiben egyszerüen ko, amelyet " vándor-"nak," jövevény-"nek, " vendég-"nek," idegen-" nek," kereskedő-"nek, stb. szokás forditani /a hagyományos kinai társadalomban olyan embert jelöl, aki kiszakadt eredeti közösségéből /családjából, nemzetségéből, falujából /, de hivatalt nem visel, hanem valamely pártfogó környezetébe befogadva választott urát szolgálja tehetsége szerint. Urához való hüsége feltétlen, és mindent feláldoz annak parancsára, - ám csak olyan urat hajlandó szolgálni, amely őt is feltétlen megbecsülésben részesiti. A hagyományos kinai társadalomban az egyes ember élete közösségen kivül tartósan elképzelhetetlen volt, s e közösségek nem autonóm egyének szövetségei voltak, hanem az eleve elrendeltetettség szinte természeti erejével megszabták az egyes ember helyét magukon belül és kötelességeit irányukban. A közösségeikből kiszakadt vándorok, jöttmentek, jövevények, vendégek ezzel szemben elvileg választhattak, hogy hová tartozzanak, de választaniuk kellett tulajdon megélhetésük érdekében. E választás pedig gyakorlatilag csak valamely kisebb-nagyobb közösség képviselőjét, fejét jelenthette, fejedelmi, vagy hercegi udvart, esetleg gazdag nemzetségfőt, e maguk választotta kötöttség aztán e vándorokat tulajdon létük fenntartása érdekében ugyanolyan erővel kötelezte, mint a közösségeikbe beleszületetteket. A hagyományos közösségek iránti kötelességeik kategóriáiban gondolkodó régi kinaiak számára pedig a konkrét közösségeken felülemelkedő, azokat magába foglaló nagy emberi közösség, a voltaképpeni társadalom s az az iránti kötelességek fogalma csak igen-igen elvont formában létezett.

Igy érthető csak, hogy Tan hercege a maga értékét ismerő - és ezért értékes - kóbor vitéz, Csing Ko szövetségét, barátságát csak ugy nyerhette meg, hogy lépten-nyomon és igen kézzelfoghatóan érzékeltette vele :mindennél többre tartja a vele való kapcsolatot. Mivel pedig - legalábbis a közösségen kivüliek számára - ez a barátságot mindenek fölé helyező magatartás volt a legnagyobb erkölcsi érték, Csing Ko válasza erre más nem lehetett, mint a herceg céljainak feltétlen szolgálata.

A történet s egyben az alapját szolgáltató konfliktus abból a helyzetből bontakozik ki, hogy Tan herceg, Jen fejedelemség trónörököse tuszként él Csin fejedelemség udvarában, de a méltatlan bánásmódon felháborodva haza akar menni, ám Csin fejedelme nem engedi. Az ókori Kinában általános szokás volt, hogy a fejedelemségek egymáshoz való kapcsolataikat azzal biztositották, hogy más fejedelemségek fejedelmi sarjait kezesekként, tuszokként kölcsönösen kicserélték egymással egy időre. Tan herceg tehát egyéni sérelmeiért tulajdon országa érdekeivel száll szembe. Az egyéni érdeknek az államérdek, a közösségi érdek fölé helyezése kivételes és történelmileg magasrendü mozzanat a régi Kinában - s a tragikum szele érződik abból, hogy Tan herceg egyéni sérelme megtorlására éppen a történelmi haladás élén járó Csinnel kerül szembe. Fokozza ezt, hogy be kell látnia : nem harcolhat ellensége ellen annak fegyvereivel, nem képes ellene egyesiteni a többi fejedelemségeket, azaz történelmileg nem léphet Csin helyére s nem tudja vállalni helyette az egyesités feladatát, hanem egyetlen kiváló egyéniségre, Csing Kora kell biznia maga és országa sorsát - az effajta egyéni kezdemé-

nyezések pedig minden magasrendüségük mellett történelmileg bukásra voltak ítélve.

Csongor Barnabás

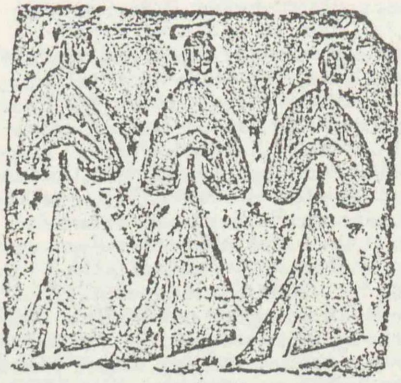

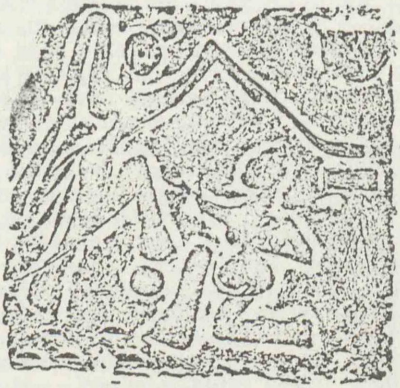

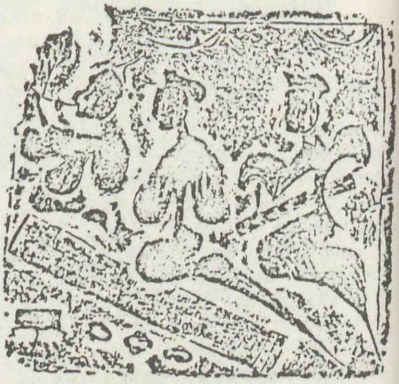

HAJNALI VIRÁGOK ALKONYI CSOKORBAN

Lu Hszün visszaemlékezései

A 20. századi kinai irodalom nagy alakja, Lu Hszün /1881-1936/ életének és irói pályájának utolsó évtizedébe lépve, 1926-ban kezdte hónapról hónapra közreadni gyermek- és ifjukorára visszaemlékező irásait a Mang-jüan /Bozótos/ c. folyóiratban. Eredetileg Csiu-si csung-ti, azaz "Régi dolgok ujra felidézve" volt a sorozat cime, majd 1928-ban, könyvalakban a poétikusabb Csao-hua hszi sö, azaz "Hajnali virágok alkonyi csokorban" cimet kapta. A szerény terjedelmü, mindössze tiz rövidebb-hosszabb visszaemlékező irást tartalmazó kis kötet az iró életmüvében látszólag jelentéktelen helyet foglal el: az irodalomtörténet a prózaverseket tartalmazó Vadfüvek mellett jelölte ki a helyét, amelynek darabjai alig valamivel korábban, 1924 és 1926 között keletkeztek. A Hajnali virágokat általában mint az iró gyermek- és ifjukorára vonatkozó, életrajzi adalékokat szolgáltató információ-forrásként tartják számon, s mint ilyen, valóban fontos dokumentum. A benne előadott események, történetek jól összeillő és kiegészithető pillanatfelvételekként sorakoznak egymás után, hitelességüket a kortársak, mindenekelőtt a testvéröccs iró, Csou Co-zsen messzemenően igazolták. Ebből a szempontból a kötet valamennyi irása közvetlenül is életrajzi vonatkozásu, hiszen az irónak a könyvekkel való első ismerkedésétől kezdve Japánban töltött ösztöndijas éveiig, sőt, a hazatérését követő első tájékozódás időszakáig a gyermek- és ifjukor minden emlékezetesnek vélt élményéről számot adnak. Az A-csang meg a "Hegyek és Tengerek Könyve" cimü irásban például dajkájának és gyermekkori gondozójának állit emléket az iró, akitől az első könyvet kapta. Gyermekkori olvasmányairól szól a Huszonnégy illusztrált történet a gyermeki jámborságról, egyuttal azonban alkalom arra is, hogy leleplezze a hajdani konfuciánus erkölcsprédikátorok, s modern követőik képmutatását. Az Öt Erőszakos Démonisten templomünnepe kedves, novellisztikusan megformált emlék egy régi "bucsuról" - hasonlóan A Százfükerttől a Háromillatu Tanulószobáig cimü iráshoz, amely ugyancsak gyengéd, humorral átszőtt történet a gyermekkor játékos örömeiről s az első iskola világáról. Erőteljesebben jellemformáló élményekről és hatásokról tudósitanak az Apám betegsége, a Töredékes emlékek, a Fuzsino tanár ur, valamint a Fan Aj-nungról szóló visszaemlékezés, mig a Kutya-macska-egér meg a Vu Csang, a mulandóság istene gazdag folklór anyagot is tartalmaznak. Élményeinek egyikére-másikára az iró másutt - főleg Kiáltás cimü első elbeszéléskötetének előszavában - is utal, itt azonban eredeti összefüggésükbe visszaállitva ujra megformázza őket, miáltal élményszerüségük is érzékelhetőbbé válik anélkül, hogy valóságmagvuk vesztene hitelességéből, dokumentum-értékéből.

Bár Lu Hszün ifjukorának, különösen pedig szülőföldjének, a kies délkinai Saohszing városkának és környékének élményvilága müvészetének jelentős, szinte egész életére szóló ihletforrása volt, nincs közvetlen bizonyitékunk arra, hogy visszaemlékezéseit valamiféle nagyobbszabásu önéletrajzi mü épitőköveinek szánta. Önéletrajzi elemekkel, vonatkozásokkal egyébként elbeszéléseiben, sőt harcos publicisztikai esszéiben, caven-jeiben is

találkozhatunk, ahol természetszerüleg más a funkciójuk. Nem lehetetlen azonban, hogy élményeinek hasonló módon való feldolgozása a továbbiakban is foglalkoztatta legalább erre mutat néhány olyan, a visszaemlékezéshez hasonló vegyesmüfaju alkotás, amelyekkel későbbi müvei között találkozhatunk. A Hajnali virágok keletkezésének időszakában mindazonáltal nem igen nyilhatott lehetősége ilyen nagyobbszabásu terv kivitelezéséhez. Az iró 1912 óta Pekingben élt, az oktatásügyi minisztérium tisztviselője volt, emellett több egyetemen és főiskolán tanitott, a huszas évek derekától kezdve pedig aktivan támogatta az ifjuság, köztük saját diákjainak a militarista kormányzat ellen kibontakozó mozgalmait. Iróként és müvészként ugyanakkor éles publicisztikai polémiát folytatott azokkal az irókkal, akikben a kormányzat ideológiai támaszát látta - mindenekelőtt az 1924-ben indult Hszien-taj ping-lun/Modern Szemle/ cimü folyóirat körül tömörülő s általa irónikusan "igaz uriembereknek" nevezett irók, Hu Si, Csen Hszi-jing, Hszü Cse-mo és mások csoportjával. A vita tárgya utóbb éppen Lu Hszünnek a diákmozgalmakban vállalt szerepe lett, Lu Hszünt ugyanis átmenetileg tanári állásából s minisztériumi tisztségéből is felmentették. Bár a diákok ügye utóbb győzedelmeskedett, az események 1926 márciusában ujabb, ezuttal véres fordulatot vettek: a kormány lövetett a békés diáktüntetőkre, többek, köztük Lu Hszün ellen pedig elfogató parancsot adott ki. Az iró bujkálni, majd pedig - 1926 augusztusában - menekülni kényszerült Pekingből: elfogadva Lin Ju-tang meghivását Amojba /Hsziamenbe/ ment, hogy előadásokat tartson az ottani egyetem irodalmi fakultásán. Itt, az egyetemi könyvtár hirtelen rászakadt csendjében folytatta és fejezte be visszaemlékezéseinek már pekingi bujdosása előtt és alatt megkezdett sorozatát.

Mindezen körülményeknek nemcsak az iró ekkori müvei - elsősorban tehát visszaemlékezései - keletkezésének szempontjából van jelentősége, hanem a müvek belső megformáltságát tekintve is. "Ha a csend alkohol-töménységüvé sürüsödik, enyhe mámorba ringatja az embert" - irta egy évvel később, amoji időszakára emlékezve. S valóban: itt keletkezett visszaemlékezései némelyikének stilusába szinte együtt párolódik le az eltünt gyermekkor utáni nosztalgiája az amoji tengerpart esti csendjének és békéjének harmóniájával. Az olykor már-már tulcsorduló liraiság azonban csaknem mindig ellensulyozódik más természetü hangvétellel is, a játékos humor, az irónia-önirónia s a luhszüni irásmüvészetre oly jellemző szarkazmus csufolódó-csufondáros hangnemével. Az iró mesteri módon él a hangulatok, érzelmek szárnyalását hirtelen lefékező, humoros-irónikus, vagy paradox-groteszk hatást keltő "ellenpontozó" módszerekkel. Ezáltal érzékelteti nemcsak azt, hogy ura maradt hangulatainak, nosztalgiájának, hanem azt is, hogy nem pusztán öncélból idézi emlékeit, sőt, hogy reminiszcenciái olykor inkább csak ürügyek nagyon is aktuális, közérdekü mondandók megfogalmazására. Igy kivánja tudtul adni, hogy magányba kényszeritve, "sebeit nyalogatva" sem feledkezett meg a külvilágról, hogy visszaemlékezéseinek sajátos, vegyesmüfaju formájában is továbbfolytatja párbeszédét korával és indulatos polémiáját ellenfeleivel. A Kutya-macska-egér cimü irása például szinte egészében polémikus töltésü, az "igaz uriemberek" ellen irányul, még a gyermekkor megidézett epizódjai is a polémia céljait szolgálják benne - bár azért korántsem alárendelt jelentőségüek. A Vu Csang, a mulandóság istene cimü irásban is több funkcióju a kinai mitológia s a népi hiedelem-világ felidezése: a gyermekkori élmény során megformált erkölcsi világképnek a kor és a kortársak talmi álerkölcsével kell szembesülnie, s kimondva-kimondatlanul az iró itéletét kell tolmácsolnia. A visszaemlékezések zömében fellelhető a mondanivalónak ez a többrétüsége, többszólamusága. Ez annál is inkább figyelmet érdemel, mert a könyvtárnyi Lu

Hszün-irodalomban méltatlanul elhanyagolt művel itt-ott foglalkozó elemzések hajlanak arra, hogy a visszaemlékezések tartalmában inkább az önéletrajzi anyagra, stílusában, hangulatában pedig a lírai elemre vessék a hangsúlyt. Akad, aki a Vadfüvekhez hasonlóan versprózának tartja a Hajnali virágokat is, sőt, egy elemzője egyszerűen "önéletrajzi költeményeknek" nevezi őket. Valójában azonban a kötetnek egyetlen darabjára sem illik maradéktalanul a "lírai" jelző: az író érezhetően törekszik arra, hogy emóció és ráció egészséges egyensúlyban maradjanak.

Lu Hszün visszaemlékezései tehát korántsem kizárólag önéletrajzi érdekű reminiszcenciák, hanem - legalább is jó részben - a közéleti harcok élvonalából egy időre visszahúzódó író polémiájának sajátszerű formákban való folytatódása is. Következésképp nem lehet szó az író valamiféle esztétikai-művészi elbizonytalanodásáról, uttévesztéséről, sőt, "pesszimista filozófiájának" megnyilvánulásáról sem - hiába igyekezett ezt a korabeli kritika egyik tulzó képviselője a Hajnali virágokkal, s méginkább a Vadfüvekkel kapcsolatban bizonygatni. E megítélést nyilvánvalóan az is motiválta, hogy az író korábbi műveinek stílrealizmusához szokott kritika nem tudott mit kezdeni ezekkel az epikai-lírai-publicisztikai elemekből szőtt alkotásokkal, "formabontást" látott bennük, az új formák után való kutatást pedig útvesztésnek, elbizonytalanodásnak vélte. A Vadfüvek valóban kifejezettebben adnak hangot az író belső harcának, vívódásainak, ezt azonban oly sok csalódás után, a huszas évek derekának szinte semmivel sem biztató hullámvölgyében a kínai valóságot oly mélyen ismerő őszinte művésztől, mint amilyen Lu Hszün volt, törvényszerűnek kell tartani. Elbeszéléseinek 1926-ban megjelent második kötetében, a Bolyongásban egyébként ugyancsak találkozhatni a fájdalmas rezignáció, a "halk, emberi bánat" gordonka-hangjaival. A Hajnali virágok egészben véve mégsem a tehetetlenség szomorúságát, a rezignációt sugallják. A múltbafordulás, a személyes indíttatású visszaemlékezés nem távolítja el az írót a jelentől, az "ügyeletes, napi gondoktól" - ellenkezőleg, itt is, mint publicisztikájára oly jellemző módon, a szubjektív apropók közéleti-közösségi érdekű mondandók kikristályosodási pontjai gyanánt szolgálnak. Még a visszaemlékezésekhez írott utószavában is, ahol kötete egyik-másik írásában kritikusan felidézett / régi hiedelmeket és erkölcstanításokat népszerűsítő kiadványok filológiai problémáival foglalkozik - mintegy továbbszőve a hozzájuk fűzött reflexiókat, így summázza gondolatait: "Ami pedig a jámborságra oktató azon magyarázatokkal ellátott képes kiadványokat illeti, amelyek megfordultak kezeim között, bennük a régi időktől napjainkig számtalan olyan jámborral lehet találkozni, akik rablóval, tigrissel, tűzvésszel, szélviharral kerülnek szembe. De e megpróbáltatásokat szinte kivétel nélkül csak "sírással" és "térdreborulással" tudják fogadni. - Vajon mikor lesz vége már Kínában a sírásnak és a térdreborulásnak?"

Lu Hszün visszaemlékezései szervesen illeszkednek az író egyéb műveiben - elbeszéléseiben, esszéiben, publicisztikájában - kifejezésre jutó gondolati világába, művészi formájuk pedig fontos összekötő kapocs mindazon műnemek között, amelyekben az író alkotói tevékenysége során megformálta műveit. Nem pusztán életrajzi dokumentumok tehát, hanem elbeszéléseihez, esszéihez mérhető teljesrangu művészi alkotások.

Galla Endre

Ugy tünik, tavaly óta hallok arról, hogy egyesek macskagyülölőnek tartanak. Erre minden bizonnyal A nyulak és a macska cimü elbeszélésem adott alapot. Mivel magam szolgáltattam rá okot, nem szólhattam semmit - meg nem is igen törödtem vele. De idénre már sokkal elővigyázatosabb lettem. Végtére is gyakran előfordul, hogy tollat ragadok, irok, publikálok, s ebbeli tevékenységem során csak ritkán fordul elő, hogy bizonyos emberek viszketegségén könnyitek, annál gyakrabban tapintok azonban fájó pontjaikra. S ha nem vagyok elég tisztelettudó, sőt megsértek hires embereket, neves professzorokat, netán megbántom "az ifjuság vezetésére hivatott idősebbeket ", bizony, könnyen meggyülhetik a bajom velük. Hogy miért ? Azért, mert e notabilitások - ugymond - "nem szeretik, ha felpiszkálják " őket. S mi történik, ha "nem szeretik "? Tartani lehet attól, hogy miután egész testüket kirázta a hideg, levelet irnak s a lapokban közzétéve kinyilatkoztatják : "Lám, lám ! Ugye, a kutya gyülöli a macskát ? Lu Hszün viszont maga ismeri el magáról, hogy macskagyülölő - s mégis arról beszél, hogy 'a vizbeesett kutyát' kell ütni ! " Ennek a "logikának" az az alantas értelme, hogy saját szavaimmal bizonyosodjék be, miszerint a kutya én vagyok. Szólhatok ezekután bármit, minden szavamat kiforgatják, még abban sem lehet igazam, hogy kétszer kettő négy, vagy, hogy háromszor három kilenc. Annak ellenben igaznak kell lennie, ha ezek az urak azt állitják, hogy kétszer kettő hét, háromszor három pedig ezer.

Ezért alkalomadtán figyelmesen vizsgálgatni kezdtem a kutya-macska viszony kialakulásának "inditékait". Ezzel korántsem napjaink tudósainak divatját akartam követni, aki az irodalmi müveket az irók inditékai szerint mérlegelik, hanem csupán már jóelőre mosni szerettem volna kezeimet. Azt hiszem, az ilyenfajta vizsgálódás az állatlélelktan kutatói számára semmi különösebb nehézséget nem jelentett volna - én azonban, sajnos, nem vagyok járatos benne. Utóbb mégiscsak sikerült megtalálnom az alapokat, mégpedig Dr. O. Dähnhardt Természettörténeti népmesék c. müvében. Eszerint a következőkről van szó. Egyszer az állatok fontos ügyek megvitatására tanácskozást hivtak össze, amelyen a madarak, halak, négylábuak mind megjelentek, csak az elefánt hiányzott. Elhatározták, hogy valakit elküldenek érte. Sorsot huztak, s a küldötti tisztség a kutyának jutott. "Hogyan találom meg az elefántot, hiszen nem ismerem, soha nem is láttam ?" kérdezte. "Könnyü felismerni ", mondták a többiek, "pupos a háta". A kutya elindult, s találkozott egy macskával, aki tüsténT meggörbitette a hátát. Erre a kutya megvendégelte, csatlakozott hozzá, majd a hátát görbitő macskát igy mutatta be a többi állatnak : "Ime, az elefánt !" Ámde azok csufondárosan kinevették. Azóta ellensége egymásnak a kutya és a macska.

Bár a germánok nem is olyan régen jöttek ki az erdőkből, máris igen figyelemreméltó a tudományuk, irodalmuk és müvészetük. Még könyveik diszkötésétől, játékaik finomságától is mindenki el van ragadtatva. Ez a meséjük mindazonáltal nagyon tökéletlen, az ellenségeskedés kialakulását nem tudja találékonyan bemutatni. A macska nem cselből, nem szándékosan görbitette be a hátát, hogy többnek mutassa magát : a hiba a kutya látásában

volt, saját szeme csapta be. Alapoknak azért ez is megjárja - az én macska-fóbiám mégis máshonnan ered.

Egyébként ember és állat között nem is volna szabad ilyen szigoru határvonalat huzni. Az állatvilágban ugyan korántsem uralkodik olyan kellemetes szabadság, ahogyan a régiek képzelték, de ügyeiket mindenképpen egyszerübben intézik, mint az emberek. Alkalmazkodóak, rugalmasak, az igazat igaznak, a hibát hibának tekintik, nem vitatkoznak. A százlábuak, meglehet, nem tiszták, de soha nem is dicsekszenek higiéniájukkal. A ragadozó madarak és a vadállatok a gyengébb állatokkal táplálkoznak, nyugodtan nevezhetnők hát kegyetlennek őket - de nem is lobogtatják soha a "méltányosság" és az "igazságosság" zászlaját, hogy áldozataik szinte felfalatásuk pillanatáig szakadatlanul csodálják és dicsérjék őket. Ami az embert illeti, azzal, hogy fel tudott egyenesedni, természetesen nagy lépést tett előre, miután pedig megtanult beszélni, még tovább haladt, sőt, amikor irni és fogalmazni kezdett, ujból nagyot fejlődött. Ám ezzel egyben a hanyatlás utján is elindult, mert elkezdte az üres szócséplést is. Bár a semmitmondás nincs eltiltva - különösen annak nincs, aki maga sincs tudatában tettének -,csakhogy akkor az artikulátlanul kiáltozó állatokra érvényes a mondás, hogy "bár képükön vastag a bőr, van bennük szégyenérzet." Ha a magasságos egekben valóban létezne egy mindenkihez részrehajlás nélkül jóságos Teremtő, talán maga is ugy találná, hogy az emberiség e kisokosai fölöslegesen okvetetlenkednek. Ugy vagyunk velük, mint a bukfencező majommal, vagy a pukkedliző elefánttal az állatkertben : bár ki-kibuggyan belőlünk a nevetés, mégsem érezzük igazán jól magunkat, sőt el is szomorodunk, mert arra gondolunk, talán jobb lenne, ha nem lenne ennyi fölösleges okosság bennünk. Ám, miután a majom emberré vált, nem tehetett egyebet, mint "csatlakozott a hasonszőrüekhez s a másvágásuak ellen fordult": eltanulta az emberektől a beszéd képességét, s annak rendje-módja szerint fecsegni - sőt vitatkozni kezdett.

Mármost, saját macska-fóbiám okairól szólván, ugy érzem, érveim kellően megalapozottak és komolyak. Először is : a macska természete más, mint a többi ragadozóé. Ha verebet vagy egeret fog, a világért sem hajlandó rögtön bekapni, előbb a végkimerülésig játszadoznia kell vele. Elengedi, megfogja, ujra elengedi, ujra megfogja, csak aztán falja fel, miután megunta a játszadozást. Csaknem pontosan olyan, mint a gyengébb társaikat hosszasan gyötrő, kárörvendő emberek. Továbbá: a macska nemde az oroszlán és a tigris rokona ? S mégis, hogy tud hizelegni ! Ámbár lehet, hogy csupán veleszületett adottságai korlátozzák - ki tudja, milyen magatartást tanusitana, ha termete tizszer akkora lenne ? Mindez szinte most, irás közben jut eszembe, pedig ugy rémlik, már annakidején is mint kifogások fogamzottak meg bennem. Szavaim nagyobb hitele érdekében inkább azt kellene mondanom, hogy csupán azért gyülölöm a macskákat, mert párzás közben vonitanak, mert az aktust olyan körülményesen bonyolitják le, hogy lármájukkal felidegesitik az embert - különösen éjjel, amikor olvasni vagy aludni szeretne. Ilyenkor legszivesebben közébük ütnék valami hosszu bambuszruddal. Ráérős emberek az utcán párzó kutyákat is bottal szokták helybenhagyni. Egy ilyen jelenetet az idősebb Breughel Allegorie der Wollust c. metszete is megörökitett, az efféle reakciók tehát mindig és mindenütt egyformák. Amióta Freud, ez a megátalkodott osztrák tudós megteremtette a pszichoanalizist - a szót Csang Si-csao állitólag "sziv-elemzésnek" forditotta, klasszikus tömörséggel ugyan, de vajmi nehezen "elemezhető" értelmezésben -, azóta notabilitásaink, neves professzoraink is nagy dilemmában vannak, s ha óvatosan fehasználják is, az efféle jelenségeket végülis a szexualitásból vezetik le. A kutyák ütlegelése nem érdekel, a macskákat

meg csak azért tángálom el, mert éktelenül lármáznak - egyébiránt semmi rosszindulat nincs bennem. Szentül hiszem, hogy korántsem uralkodott még el rajtam az irigység -ezt most, amikor olyan időket élünk, hogy "mihelyt megmozdul az ember, máris hibázik ",előre ki kell jelentenem. Végtére az emberek is különféle előkészületeket foganatositanak a nemi aktus előtt : manapság inkább szerelmesleveleket irogatnak - ha ritkábban, egy tekercsre-valót, ha gyakrabban, egy egész göngyöleget -, régebben pedig "megtudakolták a partner nevét " és "elküldték az eljegyzési ajándékot" a koutou, azaz sürü földreborulások és mély hajlongások kiséretében. Amikor Haj Csang-csiang tavaly Pekingben lakodalmát ülte, a ceremóniák három egész napon át tartottak. Sőt, ebből az alkalomból egy kis, vörösfedelü könyvecskét is kiadtak A házassági szertartás külsőségei cimmel. E mü fellengzős Előszava igy elmélkedik : "Higgadt vizsgálódással megállapithatjuk, ha már ceremóniáról van szó, akkor annak mindenre kiterjedőnek és ünnepélyesnek kell lennie. Hiszen, ha mindenáron egyszerüségre törekszünk, mivégre a szertartás ?... Ám, ha ceremóniát akarunk, az legyen fényes ! S nem szabad meghátrálnunk a szertartásokat fel nem érő átlagemberek előtt !" Én azonban nem haragszom, ha nem kell részt vennem az ilyesmiben - amiből ugy szintén csak az tetszik ki, hogy macska-fóbiám végtelenül egyszerü okra vezethető vissza : arra, hogy fülsértő zenebonájuk soha nem hagy nyugodni. Aki nem érdekelt benne, megteheti, hogy ügyet sem vet a mások ceremóniáira - s én valóban nem is törődöm velük. De amikor éppen olvasni vagy aludni akarnék, s valaki erőnek-erejével szerelmesleveleket akarna felolvasni nekem, mégpedig szapora hajlongások kiséretében, bizony, még egy bambuszbotot is felkapnék önvédelemből. Aminthogy annak sem szoktam tulságosan örülni, ha olyanoktól, akikkel nem vagyok szorosabb kapcsolatban, váratlanul rózsaszinü kártyát kapok, amelyen nyomtatott szövegben tudatják, hogy "lányunk esküvője"- vagy: "fiunk házassága"- alkalmából "tisztelettel meghivjuk az ünnepi szertartásra" avagy "fényes megjelenésére számitunk". Az ilyen szövegekben ugyanis "titkos veszélyre való utalás" rejtőzik, amelynek kényszeritő hatása alól mindaddig nem tudok szabadulni, amig meg nem nyitom pénztárcámat.

Mindezek azonban ujabbkeletü dolgok. Ha jól utánagondolok, macskagyülöletem sokkal régebben kezdődött, semhogy fenti kifogásaim megfogamzódhattak volna bennem: talán ugy tizéves koromban. Máig világosan emlékszem, mennyire közönséges esemény váltotta ki belőlem ezt a gyülöletet. Az történt ugyanis, hogy a macska egeret evett. Csakhogy sajátnevelésü, aranyos kis remete-egeremet falta fel.

Mondják, a nyugati országokban nem nagyon kedvelik a fekete macskákat. Nem tudom, igy van-e, annyi bizonyos, hogy az E.A.Poe novellájában szereplő fekete macska meglehetősen hátborzongató jelenség. A japán macskák kisértetekké is át tudnak változni, ugyhogy a népmesék kegyetlen, emberevő "macskaasszonya" még az előbbinél is félelmetesebb tud lenni. A régi időkben nálunk is létezett "macskaszellem", de ujabban már nem igen hallani macskák kisértetjárásáról ; mintha a régi szabályok érvényüket vesztették vagy megjavultak volna. Én azonban gyermekkoromban mindig éreztem valami kisértetiest rajtuk, valahogy nem volt jó benyomásom róluk. Egy nyári estén történt, hogy a hatalmas kasszia-fa alatt egy kis deszkaasztalon heverésztem hüsölve, mig nagyanyám - kezében pálmalegyezőt hajtogatva - az asztal mellett éppen mesélgetett s mindenféle találós kérdésekkel szórakoztatott. Ekkor a fa tetejéről váratlanul körmök kaparászó hangja hallatszott, s a hangok nyomán egy villogó szempár suhant le a fáról. Nagyon megrémültem, nagyanyám is félbehagyta meséjét, s a macskáról kezdett beszélni:

- Tudod-e - mondta -, hogy a tigris a macska tanitványa ? Honnan is tudhatná egy gyerek ! Pedig a macska volt a mestere, eredetileg semmihez sem értett. Elszegődött hát a macskához tanulónak. Az meg is tanitotta őt az ugrás, a fogás, a felfalás müvészetére - ugy, ahogy maga is el szokott bánni az egérrel. Amikor a tanitás befejeződött, a tigris azt gondolta, hogy most már minden képessége megvan, senki se bir már vele, csak mestere, a macska erősebb még nála. Ha megöli a macskát, ő lesz a legerősebb. El is határozta, s nekihuzakodott, hogy rávesse magát a macskára. Csakhogy a macska már régen tisztában volt a szándékával, egy ugrással a fán termett, ő meg csak szemeit meregetve kuksolt a fa alatt. A macska korántsem vezette be őt mindenbe, fára mászni nem tanitotta meg.

Még szerencse - gondoltam -, hogy a tigris ilyen türelmetlen volt, különben most egy tigris mászott volna le a fáról. Igy is nagyon féltem, bementem a házba és aludni tértem. Az éjszaka koromsötét volt, enyhe szellő támadt s a kasszia levelei sejtelmesen zizegtek. Bizonyára kissé hüvösnek találtam a gyékénylepedőt, mert egyre csak hánykolódtam.

Az évszázados öreg szobában, a szójaolaj-lámpa gyenge fényénél egerek élték világukat. Sebesen futkároztak, cincogtak, olykor még a hires embereknél, neves professzoroknál is magabiztosabban viselkedtek. A macskát ugyan kell gondozni, de étkezéséről maga gondoskodik. Nagyanyámék gyakran bosszankodtak amiatt, hogy az egerek rágcsálásaikkal rongálták a ládákat, szekrényeket, meg-megdézsmálták az élelmiszereket. Én az ilyesmit nem tartottam valami sulyos bünnek, meg aztán ugy gondoltam, nem is tartozik rám, mivel az efféle csinyeket valószinüleg a nagyobb egerek követik el, kedvenc egérkémet tehát nem illetheti ilyen vád. Ez a kistermetü egérfajta ugyanis többnyire a földön közlekedik, alig nagyobb a hüvelykujjunknál: az embertől nem is fél. Mifelénk "remete-egérnek" hivták, megkülönböztetésül attól a nagyobb fajtától, amely kizárólag a padláson él. Ágyamnál két papirkép lógott a falon : az egyik a Nyugati Utazás cimü regényben szereplő Nyolctilalmas Disznót ábrázolta, amint vőül fogadják - a csupa-fül, csupa-száj disznó nem volt valami szemet gyönyörködtető látvány -, a másikat, a "Házasodik az egér" cimüt azonban kedveltem. A vőlegény, a menyasszony, de még a vőfélyek, vendégek, szertartásrendezők is egytől-egyig hegyesarcu, vékonylábu figuráknak voltak ábrázolva, akárha komoly irástudók lettek volna -, de valamennyien ünnepi öltözetben, vörös ingben és zöld nadrágban pompáztak. Szentül hittem, hogy csakis az én aranyos remete-egereim tudnak ilyen látványos ceremóniát rendezni. Manapság az efféle rendezvények már elvesztették fényüket ; ha esküvői menettel találkozom az utcán, csupán a nemi aktus előhirnökét látom benne, nem igen vonja magára a figyelmemet. De annakidején a "Házasodik az egér" ceremóniájában hihetetlen érdeklődéssel tudtam gyönyörködni, elnéztem volna, ha három nap, három éjen át tart is, mint Haj Csang-csiang ur lakodalma. Az év első havának 14. napján este a világért sem aludtam volna el: erre az éjszakára vártam, hogy nászmenetük előbukkan az ágy alól. Sajnos, mégsem láttam egyebet, mint néhány csupasz egérkét sétafikálni a padlón, akik nem ugy néztek ki, mint valamely lagzi résztvevői. Vártam, amig a szemeim birták, aztán kielégületlenül aludtam. Mire szemeimet ujból kinyitottam, kint már kivilágosodott, bent pedig kialudt a mécses. Lehetséges - gondoltam magamban -, hogy az egerek házasságuk alkalmából nemcsak meghivókat nem küldenek szét, hogy nászajándékra tegyenek szert, hanem nézőket - igazi nézőket! - sem látnak szivesen. Lehet, hogy náluk ez a szokás, nincs helye a tiltakozásnak.

Az egerek főellensége mindazonáltal korántsem a macska. Tavasz utólján, amikor surrogó hangokat kezdenek hallatni - erre azt szokták monda-

ni, hogy "rézpénzét számlálja az egér" -, már tudni lehet, hogy félelmetes hóhéruk megjelent a szinen. Ez a hang a kétségbeesés és rettenet hangja, aminőt még akkor sem hallatnak, ha megpillantják a macskát. Bár tőle is tartanak, de csak be kell surranniuk egy kis lyukba, s a macska máris tehetetlen. Emellett még egyéb lehetőségük is van a menekülésre. De félelmetes hóhéruk, a kigyó, vékony, hosszu, s az egérével körülbelül azonos átmérőjü testével maga is mindenhová eljut, ahová az egér, s képes rendkivül hosszu ideig üldözni őt. Szinte lehetetlen a menekülés előle. Amikor a "pénzszámlálás" hallatszik, már minden bizonnyal nincs kiut.

Egy alkalommal egy üres szobába nyitottam be, ahonnan éppen ennek a "pénzszámlálásnak" a hangjait hallottam. A szemöldökfán, szorosan hozzátapadva egy kigyót pillantottam meg, a földön pedig egy remete-egér hevert. Szája szögletében vér piroslott, de még pihegett. Felvettem, s egy papirdobozba fektettem. Nagysokára magához tért,aztán lassan enni, inni, járni kezdett, másnapra pedig szinte teljesen visszanyerte egészségét. Nem menekült el. Ha letettem a földre, akkor is mindegyre elémbe került, sőt felmászott a lábamra, fel egészen a térdemig. Ha meg az ebédlőasztalra tettem, csipegetett a morzsákból, meg-megnyalogatta a tányér szélét, iróasztalomon pedig egészen otthonosan mozgott : megpillantva a dörzskövet, lefetyelni kezdte aszétdörzsölt tuslét. Rendkivül szórakoztató látvány volt. Apám mesélte, hogy van Kinában egy csupán ujjnyi nagyságu fekete majomfajta, amelynek egész testét lakkfekete, fénylő szőrzet boritja. Ez a majom az ecsettartó hengerben alszik az iróasztalon, s amint meghallja a tusdörzsölés hangját, tüstént kiugrik belőle, s türelmesen megvárja, amig az ember befejezi az irást, s ecsetjére ráhuzza a védőkupakot, az utolsó cseppig felnyalja a dörzskőről a maradék tuslét, majd ismét visszaugrik a hengerbe. Magam is rettenetesen szerettem volna egy ilyen fekete majmocskát, de sehogysem jutottam hozzá, hiába érdeklődtem, hogy hol található vagy vásárolható, senki sem tudta. Minthogy "a semminél jobb a valami", ez a remete-egér lett az én fekete majmom, mégha a tuslé felnyalásával nem is volt hajlandó mindig addig várni, amig befejezem az irást.

Igy ment ez - ma már nem emlékszem egészen pontosan, meddig -, de körülbelül egy-két hónapig. Egy napon hirtelen amolyan elhagyatottság-érzés lepett meg, mintha valamim elveszett volna. Egerem ugyanis állandóan a szemem előtt volt, az asztalomon, vagy a földön futkározott, de ezen a napon jószerivel nem is láttam. Ebédkor sem jött elő, pedig ilyenkor mindig meg szokott jelenni. Vártam, vártam, de csak nem került elő.

Ekkor Csang mama, a szolgálónk, aki kiskorom óta nevelt, csendesen odajött hozzám, s - talán, mert ugy érezte, nagyon nehezemre esik a várakozás - mondott valamit. Értelen dühbe gurultam, majd szomoruság fogott el, s elhatároztam, hogy leszámolok a macskákkal. Csang mama ugyanis azt közölte velem, hogy egeremet tegnap este megette a macska !

Valahányszor elveszitem, akit szeretek, s szivemben ür támad, mindig a bosszu gondolatával töltöm be ezt az ürt.

Bosszum tarka házimacskánkon kezdődött, majd fokozatosan kiszélesedett, s minden utamba kerülő macskára kiterjedt. Kezdetben csak hajkurásztam őket, rajtuk ütöttem, később egyre találékonyabb lettem, kővel dobáltam, s ha sikerült eltalálnom a fejüket vagy becsalnom egy üres szobába, agyba-főbe vertem őket. Ez a háboruskodás nagyon hosszu ideig eltartott, utóbb a macskák már nem is mertek a közelembe kerülni. De akármekkora győzelmeket arattam is felettük, vitézségemet bizonyára nem méltányolták. Meg aztán Kinában aligha akadna bárki is, aki hajlandó volna egész életén át macskákkal háboruskodni - igy aztán jobbnak láttam, ha a további cselvetéseket és harci érdemeket megtakaritom magamnak.

Egy jó idő mulva azonban - talán fél év is eltelt - véletlenül meglepő dologról értesültem : egeremet - ugymond - nem a macska pusztitotta el, hanem, mivel Csang mama lábszárán is fel akart mászni, ő taposta agyon.

Erre bizony nem számitottam. Nem emlékszem, mit éreztem akkor, de érzéseim a macskák iránt nem változtak meg. Sőt, miután felkerültem Pekingbe, régi viszolygásaimhoz uj ellenérzések társultak, amikor a macska elemésztette a nyulfiakat. Erre még keményebb visszahatás következett. "Macskagyülölő"-hirem is ettől kezdve kapott szárnyra. Mostanra persze mindez régenvolt dolognak számit. Magatartásom megváltozott, a macskákkal nagyon udvarias vagyok, végszükség esetén is legfeljebb elkergetem, de a világért sem bántanám, mégkevésbé pusztitanám el őket. Ez a fejlődés a legutóbbi években ment végbe bennem. Ahogy tapasztalatokban gyarapodtam, egy szép napon rájöttem, hogy tiz ember közül kilenc felháborodik, ha a macska lop, ha elhurcolja a kiscsibét, vagy ha éjnek idején nyávogásával lármát csap, s haragjuk a macskára összpontosul. Ám, ha előlépnék, s annak érdekében, hogy eloszlassam a gyülöletet az emberekben, megsebesiteném, vagy elpusztitanám a macskát, rögtön mindenki szánni kezdené, a gyülölet pedig rám hárulna át. Ezért mostanában azt a módszert követem, hogy, ha macskalármát hallok, vagy ha mások bosszantanak, kiállok az ajtóba, s nagy hangon elkiáltom magam : "Sicc ! Takarodjatok !" Mihelyt pedig kissé lecsendesedik a környék, visszatérek dolgozószobámba. Ily módon eredményesen töltöm be az inzultusok elháritójának, s a ház őrzőjének funkcióját. Ezt az eljárást egyébként a kinai hivatalnokok és katonák a valóságban is gyakran alkalmazzák : semmi pénzért meg nem tisztitanák az országot a rablóbandáktól vagy az ellenségtől, nehogy elveszitsék közmegbecsülésüket, sőt-használhatatlanságuk miatt-esetleg leváltsák őket. Ezért ugy gondolom, ha módszeremet el tudnám terjeszteni és alkalmazni lehetne, végre-valahára talán én is beléphetnék az ugynevezett "ifjuság vezetésére hivatott idősebbek" sorába. Dönteni azonban még nem döntöttem, a dolog egyenlőre a latolgatás és megfontolás stádiumában van.

1926. február 21.

Házunk mögött volt egy hatalmas kert, amelyet ősidőktől fogva Százfükertnek neveztek. Már jó ideje, hogy a házzal együtt aldatuk a nagytiszteletü Cs Hszi leszármazottainak, s annak is van hét-nyolc éve, hogy utoljára láttam. Szinte bizonyos, hogy jobbára csak gyomféleségek tenyésznek benne, de gyerekkoromban valóságos paradicsomot jelentett számomra.

Beszéljek-e haragoszöld veteményes ágyakról, a sikos kövekről a kut körül, a terebélyes szentjánoskenyér-fákról s a biborszinü szederről? Vagy arról, hogy ájtatos manók ciripeltek vég nélkül a fákon, hogy a virágfürtök között kövér darazsak lapultak, hogy a füből hirtelen felrebbenő fürge pacsirta nyilegyenesen furta magát a felhők közé? Hiszen még a kertet körülvevő alacsony agyagfal tövében is számtalan érdekesség rejtőzött. Moszkitók zümmögtek itt, tücskök hegedültek, s ha egy törött téglát felemelt az ember, százlábuakra bukkanhatott. Aztán akadt kőrisbogár is, - ha ujjunkkal megnyomtuk a hátát, reccsent egyet s gőzpamacsot pöfékelt ki a hátulján. Bagolyfü liánjai csavarodtak a kuszófügére, amelynek olyanformáju volt a gyümölcse, mint a lótuszvirág magházának. A bagolyfü duzzadt gyökereiről pedig azt tartották, hogy az ember alakjára hasonlit, s ha valaki eszik belőle, halhatatlanná válhat. Huzigáltam hát gyakran őket a földből, egyiket a másik után ráncigáltam, hogy még az agyagfal is elrongálódott, de soha nem akadtam egyetlen olyan gyökérre sem, amely emberformára hasonlitott volna. Ha nem féltem volna a tövistől, szedhettem volna málnát is tele tállal, amelynek kis golyói korallgyöngyhöz hasonló füzérré álltak összse, s édes-savanykás izükkel szinre, zamatra messze felülmulták a szedret.

A magasranőtt fübe nem mentem be, mert azt beszélték, hogy a kertben hatalmas tigriskigyó tanyázik. Csang mama egyszer egy történetet mesélt el nekem. Eszerint élt hajdanában egy diák, aki régi templomban lakott, ott tanulgatott. Egy alkalommal, amikor estére kelve a templom udvarán hüsölt, hirtelen ugy hallotta, mintha valaki a nevén szólitotta volna. A szólitásra válaszolva körülnézett, s egy szép női arcot pillantott meg a fal fölött, aki rámosolygott, aztán eltünt. Ez nagyon boldoggá tette, mig az öreg szerzetes, aki esti beszélgetésre szokott jönni hozzá, meg nem fejtette a történeteket. Ha a jelenségnek kisérteties arcvonásai voltak, akkor - ugymond -, a diáknak bizonyára a " Szépasszony Kigyóval " esett találkozása, aki emberfejü, kigyótestü lény, s nevén tudja szólitani az embereket. Ha valaki válaszol hivására, eljön hozzá éjjel, hogy megmarja. A diák persze halálra rémült az ijedtségtől, de az öreg szerzetes megnyugtatta : nem lesz semmi baj, ad neki egy kis dobozt, tegye a párnája mellé s alhat nyugodtan. A diák igy is tett, de csak nem tudott elaludni - hogy is tudott volna ! A lény éjfélkor valóban megjelent az ajtó előtt, surrogva, mintha eső és szél sustorgott volna. Bent a diák reszketett félelmében, majd hirtelen nyilás zaját hallotta, s a párna mellől aranyló fénysugár röppent ki. Kivülről ezután semmiféle nesz nem hallatszott, a fény pedig visszatért, s elrejtőzött a dobozban. S mi történt később ? Később az öreg szerzetes elmondta, hogy a fénysugár repülő százlábu volt, amely ki tudta szivni a kigyó agyvelejét. Ő ölte meg a

Szépasszony Kigyót.

Mindebből az a tanulság, hogy ha idegen hang szólit nevünkön, a világért se válaszoljunk rá.

Ez a történet nagyon érzékletessé tette számomra, hogy az ember élete veszélyeknek van kitéve. Nyári éjszakákon, amikor kint hüsölgettem, el-elfogott a szorongás, nem mertem a keritésfalra nézni, s nagyon szerettem volna egy olyan repülő százlábut rejtő dobozra szert tenni, amilyennek az öreg szerzetes is birtokában volt. Gyakran gondoltam erre akkor is, amikor a Százfükert sürü fürengetege mellett vitt el az utam. De mind a mai napig nem jutottam el hozzá, igaz, hogy a tigriskigyóval meg a Szépasszony Kigyóval sem volt találkozásom. Az persze gyakran előfordul, hogy idegen hang szólit nevemen - de sohasem a Szépasszony Kigyó.

Télidőben meglehetősen unalmas volt a Százfükert. Ám mihelyt leesett a hó, megváltozott a helyzet. Az elhagyatott kertben ritkán fordult meg az ember, igy nem volt érdekes a hóban emberalakot mintázni / oly módon, hogy egész testünket belenyomtuk a hóba /, sem pedig hó-Buddhát állitani, mert az ilyesmihez müélvezők is szükségeltetnek. Maradt hát a madárfogás. Vékony, friss hóréteg ehhez nem alkalmatos, legalább egy-két napos kell, hogy legyen, hogy a madarak már sehol se találjanak eleséget. Ilyenkor meg kell tisztitani egy darabon a hótól a talajt, el kell helyezni rajta egy rövid bottal feltámasztott nagy bambuszrostát, néhány szem ocsus rizst alájaszórni, aztán hosszu madzagot kötni a botra, s a madzagot messziről kézbentartva várni, amig a madarak leszállnak felcsipegetni az eleséget. Amikor a rosta alá kerülnek, csak meg kell rántani a madzagot, s már meg is vannak fogva. Jobbára persze verebek, de akad köztük fehér sávos Csang Fej-madár is, ennek nagyon vad a természete, fogságban nem éli meg a másnapot.

Erre a módszerre Zsun-tu apja tanitott, csakhogy én nemigen boldogultam vele. Tisztán láttam, hogy a madarak besétálnak a rosta alá, de amikorra elrántottam a madzagot s odaszaladtam, semmit sem találtam. Naphosszat próbálkoztam, amig három-négyet el tudtam csipni közülük. Zsun-tu apja bezzeg fele annyi idő alatt is tucatjával fogdosta s rakta be őket a zsákjába, ahol egymás hegyén-hátán csiripeltek. Amikor egy izben a dolog nyitjáról faggattam, csendesen mosolyogva csak ennyit mondott:

- Nagyon türelmetlen vagy. Nem tudod kivárni, amig egészen a közepéig mennek.

Nem tudom, miért, de a családom ugy döntött, hogy iskolába ad, mégpedig a város legszigorubb iskolájába. Azért talán, mert a bagolyfü huzigálásával megrongáltam az agyagfalat? Vagy, mert tégladarabokat hajigáltam a szomszédos Liang-ház udvarába? Netán, mivel felmásztam a kutkávára, hogy onnan ugráljak le? Ki tudja. Egy szó, mint száz: nem járhattam többé annyit a Százfükertbe, s bucsut kellett vennem kedves tücskeimtől, málnáimtól és kuszófügéimtől.

Tanitóm alig félmérföldnyire házunk kapujától keletre, egy kőhidon tul lakott. A feketére lakkozott bambuszkapun belépve a harmadik helyiség volt a tanulószoba. Középütt egy deszkalap volt felakasztva a falra, rajta felirat: Háromillatu Tanulószoba. Alatta festmény lógott, amely jól megtermett, foltos szarvast ábrázolt egy öreg fa tövében. Nem lévén tiszteleti táblája Konfuciusznak, a felirat és a szarvas előtt végeztük el a szertartásos tisztelgést. Az első meghajlás Konfuciusznak, a második mesterünknek szólt. Második meghajlásunkra a tanitó oldalt barátságosan viszonozta a köszöntést. Magastermetü, sovány öregember volt, őszbecsavarodó szakállal, hatalmas szemüveggel. Nagy tiszteletet éreztem iránta. Ugy hallottam, egyike városunk legegyenesebb, legerényesebb és legnagyobb tudásu polgárainak.

Már nem tudom, kitől hallottam, hogy Tung-fang Suo, aki ugyancsak nagytudásu férfiu hirében állt, ismert egy rovarfajtát, amelynek kuaj-caj volt a neve, s ha alkoholt öntöttek rá - lévén valamely igazságtalanul meghurcolt lélek inkarnációja - semmivé vált. Szerettem volna részletesebben is megismerkedni ezzel a történettel, de Csang mama nem tudott róla - ő végtére is nem volt hires tudós. Gondoltam, most itt az alkalom, megkérdezhetem a tanitómat.

- Mester, miféle rovar a kuaj-caj? - kérdeztem sietve egy uj lecke után, mielőtt még visszaültem volna a helyemre.

- Nem tudom!

Nagyon barátságtalannak látszott, arcvonásai szinte dühösnek mutatták.

Megértettem, hogy tanulónak nem illik ilyesféléket kérdezni, annak csak tanulnia szabad. Nagymüveltségü, öreg tudósról lévén szó, elképzelhetetlen volt, hogy ne tudja a választ. Ha nem tudta, hát nem akarta megmondani. Nálam idősebbek gyakran tettek igy, számtalan esetben tapasztaltam.

Ezért aztán csak a tanulással foglalkoztam. Délig az irásjegyeket gyakoroltam, délután párhuzamos kifejezések gyártásával a verscsinálást. Mesterem az első napokban igen szigoru volt, később fölengedett. Közben az olvasásra kijelölt könyvek száma egyre gyarapodott, s a párhuzamos kifejezések előirt szótagszáma is fokozatosan bővült : a háromtaguakat öttaguak, végül héttaguak váltották fel.

A Háromillatu Tanulószoba mögött szintén volt kert, kisebb ugyan, de itt is fel lehetett mászni a teraszra szilvavirágot szedni, itt is lehetett a földön vagy a kasszia-fákon szöcskék levedlett kitinpáncélja után kutatni. A legjobb foglalatosság volt mégis elfogott legyekkel etetni a hangyákat,mivel ez csendben, hang nélkül mehetett végbe. Csakhogy egyszerre tulságosan sokan nem szökhettünk ki a kertbe, s nem maradhattunk el nagyon sokáig, mert tüstént felhangzott a mester kiáltása a tanulószobából:

- Ejnye, hová tünt el mindenki!?

Erre egymásután szépen visszaszivárogtunk, egyszerre nem lehetett. Volt egy vonalzója, de alig használta, s létezett a térdepeltetés is, de ezzel is ritkán büntetett. Többnyire csak tágrameresztette a szemét, s ránkkiáltott:

- Olvasni!

Ilyenkor mindenki nekieresztette a hangját, s olvastunk, mint egy bugyborékoló üst. Egyikünk ezt olvasta: " Oly messze hát az emberség? Ha vágyom utána, akkor itt van. " A másik ezt: " Ránevetett valakire, akinek elülső fogai hiányoztak, s igy szólt: 'A kutya barlangszája szélesre tárult.' " A harmadik pedig: " A felső kilencednél sárkány rejtőzik, de mindhiába." Mig a negyedik: " Földjük szegényes, sást, narancsot és grapefruit-ot hoznak adóba."

A mester maga is hangosan olvasott. Utóbb a mi hangunk lehalkult, elcsendesedtünk, csak ő deklamált tovább is fennhangon:

- " A vasjogar intett, s minden jelenlévő megdöbbent."... " Az aranyserleg tulcsordult a bortól, de ezer pohár sem tudta lerészegiteni."...

Ugy éreztem, valami nagyszerü mü kell legyen, mert mihelyt ehhez a részlethez ért, maga elé mosolygott, felütötte a fejét, s bólogatva egyre hátrább dőlt székében.

Ilyenkor éreztük magunkat a legjobban, amikor a mestert teljesen lekötötte az olvasás. Némelyek papirsapkákkal az ujjaikon bábszinházat játszottak. Jómagam rajzoltam, mégpedig regények illusztrációit kopiroztam egymás után Csingcsuan-papirra, ahogy az irásjegyeket szokás a gyakor-

láskor átrajzolni. Amint szaporodtak könyveim, ugy nőtt a lekopirozott rajzok száma is. Ha a könyvolvasásban nem is, a kopirozásban nem kevés előrehaladásra tettem szert. A Rablók megfékezése és a Nyugati utazás cimü regények illusztrációiról egész kötet másolatom készült, amit aztán később, pénzszükében eladtam egy tehetős osztálytársamnak. Apjának temetési-papirpénz üzlete volt, amelyben, ugy hallom, most már ő a gazda, s nemsokára felkapaszkodik a dzsentrik közé. De rajzaim bizonyára már régen elkallódtak.

/ 1926./ szeptember 18.

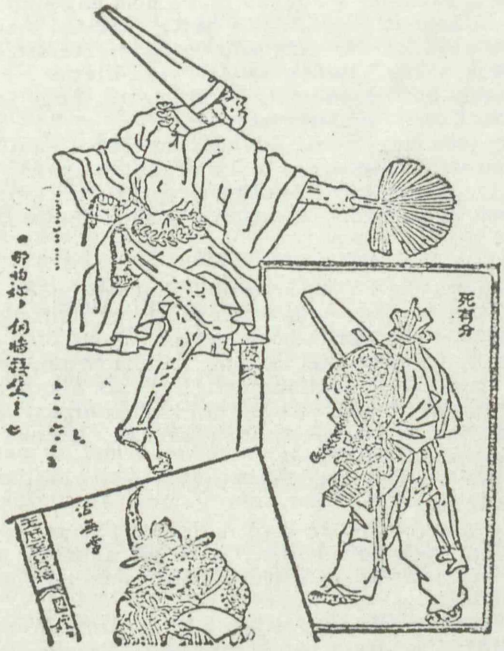

Lu Hszün rajza Vu Csanghoz

Jen asszony már régen nagymama, vagy talán dédnagymama, de az én akkori időmben még fiatal asszony volt, egyetlen, nálam három-négy évvel fiatalabb fiugyermek anyja. Saját gyermekét szigoruan nevelte, de másokéhoz mindig barátságosnak mutatkozott. Bármilyen rossz fát tettünk is a tüzre, soha nem árult el szüleinknek, ezért legszivesebben az ő portáján vagy háztáján játszottunk.

Példaként hadd emlitsek meg egy esetet. Telente, amikor korán reggel felfedeztük, hogy a vizeshordót vékony jégréteg vonta be, rögtön nekiálltunk jeget enni. Egy alkalommal Negyedik Sen asszony észrevette, s kiabálni kezdett: " Ne egyétek ! Megfájdul a hasatok ! " Hangjára anyám is kiszaladt, jól ráncbaszedett, s hosszu időre nem engedett játszani bennünket. Találgattuk, ki hozhatta fejünkre a bajt, s miután bizonyosra vettük, hogy Sen asszony, attól kezdve nem emlegettük tisztelettudóan többé. Gunynevet adományoztunk neki, " Hascsikarás "-nak hivtuk.

Nos, Jen asszony nem ilyen volt. Ha meglátta, hogy jeget eszünk, mindig barátságos mosollyal jegyezte meg :

- Ez igen. Egyetek még. Hadd lám, ki tud többet enni?

Nekem azonban vele szemben is voltak fenntartásaim. Egyszer, nagyon régen, amikor még egészen kicsi lehettem, váratlanul toppantam be hozzájuk. Férjével éppen valami könyvet nézett, s amint beljebb kerültem, odatette a szemem elé :

- Nézd csak! Tudod-e, mi ez ?

A könyv egy hálószoba rajzát mutatta, ahol két pucér ember mintha összeakaszkodott volna egymással, de mégsem ugy tünt, hogy veszekszenek. Bizonytalankodásomat látva mindketten hangos nevetésben törtek ki. Ezt nagyon zokon vettem, ugy éreztem magam, mintha rettenetesen megaláztak volna. Vagy két hétig feléjük sem néztem. Egy más alkalommal - már tizegynéhány éves lehettem - többedmagammal körbenfogóst játszottunk, versenyeztünk, ki tud többször megfordulni a sarkán. Jen asszony is ott állt oldalt, s a fordulatokat számlálta :

- Nagyszerü ! Már nyolcvankettő! Fordulj még egyet : nyolcvanhárom. Nagyon jó, nyolcvannégy !

Csakhogy az éppen forgásban levő A Hsziang hirtelen elesett, nagynénje meg éppen akkor jött be a kapun. Mire Jen asszony igy folytatta :

- No tessék. Hát nem elesik ? Mert hiába beszélek neki. Nem megmondtam, hogy ne forogj ?!...

Mindennek ellenére csak szerettünk hozzá járni. Mert, ha példának okáért bevert fejünkön hatalmas puppal anyánkhoz mentünk, szerencsés esetben alaposan megszidott, aztán bekent valami gyógyszerrel, rosszabb esetben nem volt, amivel bekenjen, ellenben kaptunk néhány fülest s még jól meg is mosta a fejünket. De Jen asszony nem zsörtölődött, hanem rögtön szesszel nedvesitett hintőporos borogatást rakott a sebhelyre, mondván, hogy ettől nemcsak a fájdalom szünik meg, de később a heg sem fog látszani.

Apám halála után is gyakran jártam hozzájuk, most már nem azért,hogy

a gyerekekkel játsszam, hanem, hogy vele, vagy férjével beszélgetve elüssem az időt. Akkortájt ugy éreztem, annyi mindent kellene előteremtenem, olvasnivalót, ennivalót, csakhogy nem volt rá pénzem. Amikor egy napon erről esett szó, Jen asszony azt mondta :

- Hát végy el anyád pénzéből. Az ugyis a tiéd, nem ?

Mondtam neki, hogy anyámnak nincs pénze, mire azt válaszolta, hogy el lehetne adni az ékszereit. Ellenvetésemre, hogy nincsenek ékszerei, igy folytatta :

- Talán elkerülte a figyelmedet. Nézz csak körül alaposan a konyhai sublódban. A fiókok sarkában biztosan találsz némi gyöngyféleséget...

Tanácsait nagyon furcsának találtam, s megint felhagytam a látogatásaimmal. De néha igencsak elfogott a vágy, hogy kinyissam a konyhafiókot s alaposan körülnézzek benne. S ime, egy hónap sem telt bele, máris fülembe jutott a pletyka, amely szerint mindenféle dolgokat loptam el hazulról, s a holmikat elkótyavetyéltem volna. A pletyka eredetével tisztában voltam, manapság bizony megfognám a pletykazsák rókafarkát, csak legyen lap, amely szidalmaimat közreadja. De akkor még nagyon fiatal voltam : amint elért a pletyka, szinte még magam is ugy éreztem, mintha tényleg elkövettem volna a bünt. Féltem az emberek szemébe nézni, féltem anyám vigasztaló babusgatásától.

Rendben van. Akkor inkább - elmegyek.

Igen ám, csakhogy hová ? S. városában már minden arc régen ismerős volt, mi több, egy kicsit a vesékbe is beleláttam. Másféle népeket kell keresnem, olyanokat, akiket a S.-beliek nem győznek ócsárolni, legyenek akár állatok avagy ördögök. Akkortájt az egész város egy nemrégen nyilt iskolát csepült, amelynek " Kinai-Nyugati Tanintézet " volt a neve. A kinain kivül nyugati nyelveket és matematikát is tanitottak benne. De máris a közvélemény céltáblájává vált : a szent könyvekben járatos irástudók a Négy Könyvből összegyüjtött frázisokból még egy un. nyolcrészes esszét is fabrikáltak rá, hogy nevetség tárgyává tegyék. E jeles mü aztán bejárta az egész várost, az emberek kitünő tréfának tartották. Ma már csak " a taglalás kezdete " cimü rész elejére emlékszem, amely igy hangzott :

"Hszü Ce igy szólt a barbárhoz, mondván: Eleddig ugy tudtam, hogy a kinaiak átformálták a barbárokat, arról nem hallottam, hogy a barbárok formálták volna át őket. Ma bezzeg másképpen van: a gébicsnyelvü barbár beszédet mind kellemetesnek találja, aki csak hallja..."

A többit elfelejtettem, nagyjából olyasféle vélekedéseket tartalmazott, aminőket manapság hallani arról, hogyan őriz meg mindnyájunkat a " nemzeti lényeg ". Magam sem voltam azonban megelégedve ezzel az iskolával, mert csak kinait, matematikát, angolt és franciát tanitottak benne. A hangcsoui " Igazságkereső Tanintézet "-ben oktattak még uj tantárgyakat, de ott is sok volt a tandij.

Olyan iskolák, amelyekben nem kellett tandij, csak Nankingban voltak. Elmentem hát Nankingba. Ma már nem tudom, hogy hivták azt az intézményt, amelybe először iratkoztam be - ugy tünik, az 1911. évi forradalom után egy ideig " Villámlás Tanintézet " volt a neve : olyasféle elnevezés volt ez, mint amilyenekkel Az ist..ekké avatottak listája cimü müben találkozhatunk: a " Végső Elv poziciója ", a " Zürzavaros Kezdet Poziciója " és hasonlók. Elég az hozzá, hogy amint a második kapun is tuljutott az ember, rögtön megpillanthatott az iskola udvarán egy 20 láb magas hajóárbócot és egy nem tudni, milyen méretü kéményt. A tanrend egyszerü volt, hetente csaknem négy teljes napon át angolt tanitottak : " It is a cat. " " Is it a rat? " Egy napot régi kinai szövegek olvasásának szenteltünk: " Az ur mondá: Jing Kao-su igazán jámbor. Szereti anyját, nagy hatással van Csuang Kungra. "

Végül további egy napon dolgozatokat kellet fogalmaznunk különféle témákról: arról, hogy "aki megismeri magát és másokat, száz csatában is győzni fog", meg "Jing Kao-suról", arról, hogy "a felhők a sárkánytól, a szelek a tigristől erednek", meg, hogy "aki megeszi a káposzta-torzsát, százféle dolgot is el tud végezni."

Az ujonnan felvettek persze csak harmadosztályu tanulóknak számitottak. Diákszobájukban egy ággyal egy asztal és egy lóca járt, s az ágyhoz csak két szál ágydeszkát kaptak. Nem ugy az első két osztályba tartozók : őket két asztal is megillette, két vagy három padkával, s ágydeszkából is három járt nekik. Ezek nem csak az órákra vonultak méltóságteljesen, hónuk alatt egész halom nagy, vaskos külföldi könyvvel, - s nem ugy ám,mint a harmadosztályosok, akik csak az egy kötetnyi " primer "-rel, azaz alapfoku angol nyelvkönyvvel és a Co Kommentárjainak négy füzetével vitézkedtek -, hanem amikor nem volt náluk semmi, karjukat akkor is ugy tartották mereven oldalt, mint a rák a lábait, hogy a mögöttük járó alsóbb osztályosok soha nem kerülhettek elébük. A notabilitások és nagyságok e ráktartásu fajtája ma már a messzeség ködébe tünt, de négy-öt évvel ezelőtt az oktatásügyi minisztérium rozzantlábu ágy-székében még felfedeztem egyet. Igaz, ez a finom ur nem a Villámlás Tanintézetből származott el - ami csupán arra mutat, hogy a ráktartás országszerte mennyire el volt terjedve.

Az árbóc azonban kedves látvány volt. Nem azért, mintha " büszkén felmagasodva " valamit szimbolizálni akart volna - ahogy ezt a " keleti szomszéd " " kinaszakértői " állitanák. Hanem, mert olyan magasra nyult, hogy a hollók, varjak is csak a derekán elhelyezett fakorongon tudtak megtelepedni. Ha valaki felmászott a csucsára, elláthatott a közeli Oroszlánhegyig s a távoli Mocsou-tóig is. Az igazat megvallva azonban arra már nemigen emlékszem, hogy valóban el lehetett-e ilyen messze látni. A felmászás különben nem járt kockázattal, mert alatta háló feszitettek ki, s ha netán lepottyant volna róla valaki, éppencsak fennakadt volna a hálóban, mint holmi halacska. Azután, hogy felszerelték a hálót, állitólag nem is esett le senki.

Az iskola területén eredetileg volt egy tavacska is, hogy a diákok uszni tanuljanak. Két kisdiák azonban beléfulladt , ugyhogy amikor én odakerültem, már régen betemették, sőt egy kis Kuan Ti-templomot is emeltek fölébe. A templom mellett irott papirok elégetésére szolgáló cserépkályha állt, nyilása felett keresztben négy nagy irásjegy figyelmeztetett: " Tiszteld az irott papirt ! " Csak az volt a baj, hogy a tó betemetése miatt nem lehetett kiengesztelni a két vizbefult kisértő lelkét. Folyvást ott kószáltak a környékén, a " Könyörületes Démonisten, Szentséges Kuan Ti Ur " minden igyekezete ellenére. Az iskola vezetői megértő emberek lehettek, mert minden évben, a hetedik hónap 15. napján felkértek néhány buddhista barátot, hogy tartsanak engesztelő szertartást a tornacsarnokban. Ilyenkor az egyik jól megtermett, vörösarcu, kövér barát, fején papi süveggel, összetett kezekkel egész sor varázsigét mormolt el.

Hajdanvolt tanulótársaim, akikre egész éven át a szentséges Kuan Ti Ur nyomása nehezedett, csak ez alkalommal érezhettek megkönnyebbülést - hogy miféle megkönnyebbülést, azt persze nem igen tudhattam. Ezért ilyen alkalmakkor mindig eszembe jutott : nem árt némi óvatosság, ha diák az ember.

Végül is csak nem találtam helyem az iskolában, bár sehogy sem voltam képes megmagyarázni a magam számára kényelmetlenség-érzésem mibenlétét. Ma már megtaláltam a nagyjából megfelelő kifejezést rá :" ópiumos kábultság ", vagy valami hasonló lehetett ez az érzés. Nem tehettem egyebet , odébb kellett állnom. Manapság persze csak ugy odébbállni sem

lehetne egykönnyen: az "igaz úriemberek" még azt állitanák, hogy a sárga földig leteremtem az embereket, meg, hogy "primadonnáskodom", s egy-két epés szóval tüstént rendreutasitanának. De akkoriban nem sokat jelentett az ilyesmi, lévén a diákok évi járandósága csupán két liang ezüst, amelyből az első három hónap próbaidőszakában mindössze 500 vent költöttem el. Minden további nélkül elmentem hát felvételizni a Bánya- és Vasútügyi Akadémiára. Azt hiszem, igy hivták az intézményt, bár nem emlékszem pontosan; irataim meg nincsenek a kezem ügyében, nem tudok utánanézni. A felvételi vizsga nem volt nehéz, bekerültem.

Itt nem "It is a cat" járta, hanem "Der Mann, Die Weib, Das Kind". A kinai órán itt is "Jing Kao-su igazán jámbor" - tipusú szövegeket olvastunk, csak még hozzávettük a Csu Hszi-féle Hsziao-hszüe kommentált kiadását. A dolgozatok témáiban ugyancsak volt némi eltérés: korábban például nem irtunk olyasmiről, hogy "ha a munkás jól akarja végezni a dolgát, előbb meg kell élesitenie szerszámait".

Tanultunk továbbá un. természettudományi ismereteket, földtudományt, "fém- és kőtudományt" - vagyis csupa vadonatúj dolgot. Megjegyzendő azonban, hogy a két utóbbi a mai geológiát és ásványtant jelentette, nem pedig a földrajzot meg a régi bronz- és kőfeliratok tanulmányozását. A sinek metszeti ábrázolása kissé nehezen ment ugyan, nem is beszélve a párhuzamosok szerkesztéséről. A második évtől aztán olyan igazgatót kaptunk, aki az "új párt", azaz a modern eszmék hive volt, s aki hintóban ülve is folyvást ezek szócsövét, a Sivupaot olvasta. A kinai nyelvi és irodalmi vizsgára is maga tüzte ki a tételeket, amelyek egészen mások voltak, mint a szaktanáréi. Egy izben Washingtonról kellett irnunk, mire a kinai nyelv tanára riadtan jött érdeklődni hozzánk: "Mi a csuda ez a Washington?..."

S divatba jött a modern könyvek olvasása is. Miután tudomásomra jutott, hogy Kinában létezik egy könyv, Esszé a fejlődésről cimmel, egy vasárnap elrohantam a déli városrészbe, s megvettem magamnak. A fehérpapirú, kőnyomatos, vastag kötet kerek ötszáz ven-be került. Mihelyt felnyitottam, rögtön láttam, hogy szépformájú irásjegyekkel nyomták. Első mondatai igy hangzottak:

> "Huxley magányosan él Londontól délre fekvő házában. A ház mögött hegyek, körülötte a vadon, s a keritésen tul minden a szem elé tárul. Huxley azon töpreng, milyen lehetett itt a világ kétezer évvel ezelőtt, mielőtt a nagy római hadvezér, Julius Ceasar erre járt? S arra a következtetésre jut, csakis a sötétség és zürzavar állapotában lehetett, ahogy Isten megteremtette..."

Nocsak! Ki hitte volna, hogy valahol a nagyvilágban egy Huxley ül a dolgozószobájában és gondolkozik? Méghozzá milyen ujszerüen gondolkozik? Habzsolva olvastam tovább, s egymás után bukkantak elő a "küzdelem a létért", a "természetes kiválasztódás" fogalmai, Szokratész, Platón nevei, a sztoikusok - és igy tovább. Az iskolában is berendeztek egy folyóiratolvasót, ahol a Sivupaon kivül a Forditásgyüjtemény is megtalálható volt, cimlapján hivogatóan kéklettek egy Csang Lien-csing tipusu müvész kalligrafiái.

- Valami nincs rendben nálad, te gyerek. Itt van egy cikk, olvasd el. Másold le és ugy olvasd! - mondta szigoruan családom egy idősebb tagja, s átnyujtott egy ujságlapot. Belenéztem. A cikk igy kezdődött: "Hszü Jing-kuj alattvalói tisztelettel jelentik a trónnak..." Ma már egy mondattal sem emlékszem többre, de bizonyos, hogy Kang Ju-vej reformtörekvéseit támadta. Sőt, arra sem emlékszem, lemásoltam-e végül a cikket, vagy sem.

Mivel csak nem találtam ugy, hogy "valami nincs rendben" nálam, szabad időmben ugyanugy majszoltam a szézámmagos pogácsát, mogyorót és paprikát, s ugyanugy olvastam a fejlődésről szóló esszét, mint korábban.

Volt azonban egyszer ugy is, hogy nagyon bizonytalan időket éltünk át. Ottartózkodásom második évében hire ment, hogy az intézményt meg akarják szüntetni. Nem volt ebben semmi különös, hiszen eredetileg azért állitották fel, mert Csöcsiang és Csiangszu tartományok főkormányzója / aki, azt hiszem, Liu Kun-ji lehetett / értesülése szerint a Zöldsárkány-hegyi szénkitermelés nagy jövő előtt állt. Amikorra azonban az iskola beindult, a szénbánya müszaki gárdájának már felmondtak, akivel pedig felváltották, azon nem igen lehetett eligazodni. Azzal érveltek, hogy az előző gárda tulságosan sokba került, meg, hogy alábecsülték a bánya beinditásának nehézségeit. Nem telt bele egy év, s már azon sem lehetett eligazodni, hol található egyáltalán a szén. A kitermelt mennyiség végül csak arra volt elegendő, hogy két vizszivattyut müködtessenek. Leszivatták a vizet, hogy kibányászhassák a szenet, a kitermelt szénnel pedig a vizet szivattyuzó gépeket üzemeltették, vagyis a bevétel és kiadás számláit egyazon aktussal egyenlitették ki. Minthogy a bányamüvelés nem hajtott hasznot, a Bánya- és Vasutügyi Akadémia fenntartásának sem volt értelme, de végül - hogyan, hogyan nem - mégsem szüntették meg. Amikor aztán harmadéves korunkban leszálltunk a bányába, siralmas állapotban találtuk. A szivattyuk ugyan müködtek még, de a vágatokban lábnyi magasan állt a viz, amely felülről is csöpögött. Néhány, kisértetfigurára emlékeztető bányász ilyen körülmények között végezte itt a munkáját.

A végzés felé természetesen mindnyájan nagy várakozással tekintettünk. Mégis, mikor elkövetkezett, valami csalódásfélét éreztünk. Felmásztunk néhányszor az árbócra, de mondanom sem kell, hogy nyomába sem léphettünk egy valódi tengerésznek. Hallgattuk egy-két éven át az előadásokat, leszálltunk néhányszor a bányába - s máris tudtunk volna aranyat, ezüstöt, rezet, vasat, ólmot bányászni ? Bizony, még magamban sem éreztem semmiféle garanciát erre, korántsem volt olyan könnyü, mint dolgozatot irni arról, hogy " ha a munkás jól akarja végezni a dolgát, előbb meg kell élesitenie szerszámait." Attól, hogy az ember husz öl magasra mászik, vagy ugyanannyira hatol a föld mélyébe, még semmit sem tud. A tudományt hiába " kereste égbe-furva, kutatta földbe-szállva - a legmagasabb kékben, s a világ mély erében, - a sárga forrásokban..., nem találta." Csak egy kiut maradt tehát számomra : külföldre menni.

A külföldön való továbbtanulást a hatóságok engedélyezték, s ugy döntöttek, hogy ötünket küldenek Japánba. Miután egyikünk visszalépett, mert nagyanyja se élt, se halt bánatában, négyen maradtunk. De hogyan készüljünk fel, hiszen Japán más, mint Kina ? Egy idősebb diáktársunk, aki egy évvel korábban végzett, mint mi, már megfordult Japánban, s kellett, hogy tudjon egyet-mást az ottani viszonyokról. Amikor elmentünk hozzá, hogy kikérjük a tanácsát, nagy fontoskodva igy nyilatkozott :

- Japán zoknit a világért sem szabad hordani, kinai zoknit kell többet vinni. Azt hiszem, a papirpénz sem ér sokat, az elvinni szándékolt pénzt jobb lenne átváltani japán készpénzre.

Mind a négyen megigértük, hogy tanácsai szerint járunk el. Nem tudom, mire jutottak a többiek, én Sanghajban mind beváltottam a pénzem japán ezüstpénzre, s vittem magammal tiz pár kinai zoknit is, mégpedig fehéret.

Hogy mi történt azután ? Azután diákegyenruhába s bőrcipőbe kellett bujnunk, a kinai zokniknak semmi hasznát nem vettük. Az egy jen-es ezüstpénzt a japánok régen kivonták a forgalomból, ugyhogy pótlólag még át kellett váltanom fél jen értékü ezüst- és papirpénzt.

/1926./ október 8.

Tokiói szállásunkon felkelés után rendszerint rögtön az ujságokat bujtuk. A diákok jobbára az Ashahi Shinbunt és a Jomiuri Shinbunt olvasták, akik meg kizárólag a társasági pletykák után érdeklődtek, a Niroku Shinbunt forgatták. Egy reggel elsőnek mindjárt egy Kinából érkezett távirati jelentés ötlött a szemünkbe, nagyjából igy hangzott :

" Jo Shiki Rin megölte En Minget, Anhuj tartomány kormányzóját. A tettest azonnal elfogták."

Amikor első meglepetésünkből magunkhoz tértünk, felvillanyozva tárgyaltuk meg a dolgot, találgattuk, ki lehetett a gyilkos, kinaiul melyik három irásjegy adná ki a nevét. Ám aki Saohszingből származott, s nem csupán tankönyveket olvasott, rögtön kitalálhatta. A tettes Hszü Hszi-lin volt, aki előbb ösztöndijjal Japánban tanult, majd miután tanulmányait félbeszakitva hazatért, Anhuj tartomány kijelölt vezetőjeként a rendőrség felügyelője lett, vagyis éppen olyan funkcióban volt, hogy végezhetett a kormányzóval.

Ezután mindenki azt jósolgatta, hogy bizonyára a legsulyosabb büntetés vár rá, aminek kihatásaitól családja, nemzetsége sem menekülhet. Nem sokkal később további hireket kaptunk : hogy Saohszingban meggyilkolták Csiu Csin kisasszonyt, hogy Hszü Hszi-lin szivét kivágták, megsütötték és megették En Ming testőrei. Fel voltunk dulva a dühtől és haragtól. Néhányan közülünk titokban összegyültek, utipénzt hajtottak fel, s ez alkalomból jól jött egy ronin, azaz japán kóbor lovag, aki, miután nagykeblüen elfogyasztott egy tintahalat s felhajtotta borát, utnakindult, hogy áthozza Hszü családját.

Ezt követően a szokásoknak megfelelően az ugyanazon tartományból valók is tartottak egy összejövetelt, amelyen megemlékeztek a mártirokról s szidalmazták a mandzsukat. Majd valaki javasolta, hogy küldjünk tiltakozó táviratot Pekingbe, amelyen megbélyegezzük a mandzsu kormány barbárságát. Erre a gyülés két táborra szakadt, az egyik támogatta, a másik ellenezte a javaslatot. Én mellette voltam, de amikor befejeztem a felszólalásomat, valaki mély, öblös hangon megjegyezte :

- A megölteket megölték, a holtak meghaltak, mi a fenének még táviratozni is?

Egy magas, robusztus, hosszuhaju ember volt a hang tulajdonosa, akinek szeme fehérjében alig látszott fekete szembogara s mindig ugy nézett, mintha megvetné az embert. Ott guggolt a gyékényen, s valahányszor felszólaltam, mindegyre ellenem foglalt állást. Már elejétől különösnek találtam, s figyeltem szereplését, de csak most kezdtem érdeklődni utána: ki volt a beszélő, hogy lehet ennyire érzéketlen? Valaki, aki ismerte, közölte velem, hogy neve Fan Aj-nung, s Hszü Hszi-lin tanitványa.

Ektelen haragra gerjedtem. Hiszen ez nem is ember! - gondoltam. Tanitóját megölik, s ez még egy táviratküldéstől is fél ! Energikusan követeltem hát, hogy küldjünk táviratot, s vitatkozni kezdtem vele. Végül a táviratpártiak kerültek többségbe, s neki engednie kellett. Ezután meg akartuk választani a távirat megszövegezőjét.

- Minek választani ? Világos, hogy a javaslattevőnek kell megfogalmaz-

nia - mondta ekkor.

Éreztem, hogy - noha nem indokolatlanul - megint rám céloz. Én azonban amellett szálltam sikra, hogy ilyen ünnepélyes gyászu szöveget olyasvalakinek kell megfogalmaznia, aki jól ismerte a mártirt életében. S lévén, hogy mindenki másnál közelebb állt hozzá, gyásza és felháborodása is mélyebb kell legyen, ezért irása is minden bizonnyal nagyobb hatásu lesz. Ezen megint vitatkozni kezdtünk, aminek eredményeként sem egyikünk, sem másikunk nem akarta csinálni, mig végül mégis felvállalta valaki. Ezután szétoszlottunk, s csak a fogalmazó és két aktivista maradt ott, hogy a szöveg elkészültével feladja a táviratot.

Ettől kezdve mindig az volt az érzésem, hogy ez a Fan Aj-nung nemcsak furcsa ember, de ráadásul nagyon gonosz is. Eleinte azt hittem, nincs a világon gyülöletreméltóbb fajta a mandzsuknál. Csak most tudtam meg, hogy bizony van, s éppen Fan Aj-nung közöttük az első. Ha Kina nem akar forradalmat, ám legyen ; de ha igen, akkor mindenekelőtt Fan Aj-nungot kell félreállitani.

Mégis, utóbb mintha lassacskán megenyhült volna ez az itéletem róla, végül egészen el is felejtettem, hiszen ezután már nem találkoztunk. Mignem a forradalom kitörése előtti esztendőben, amikor szülővárosomban tanitottam, egy tavaszvégi napon vendégszobánkban váratlanul meg nem pillantottam egy embert. Csak néhány pásodpercig mérlegeltük egymást, aztán egyszerre szólaltunk meg :

- Nicsak, Fan Aj-nung !

- Nicsak, Lu Hszün !

Akaratlanul felnevettünk, szomorkásan nevettünk egymáson. A szeme nem változott, de különösnek találtam, hogy hajában alig néhány év után már fehér szálak mutatkoznak. Meglehet, eredetileg is ott voltak, csak korábban nem figyeltem fel rá. Elnyütt vászonzekét viselt, lábán szakadozott nemezpapucsot, nagyon szegényesen nézett ki. Felidézvén az elmult éveket, elmesélte, hogy utóbb nem volt pénze tandijra, nem tanulhatott tovább odakint, ezért hazajött. Visszatért szülőhelyére, s lenézés, elutasitás, üldöztetés lett az osztályrésze, szinte nem volt hely, ahol megmaradhatott volna. Mostanra vidéken huzta meg magát, s néhány kisiskolás tanitványából él. De mivel néha nagyon elviselhetetlennek érzi helyzetét, hajóra ül, s be-belátogat a városba.

S mert azt is elmondta, hogy mostanában rákapott az italra, hát ittunk egyet. Ettől kezdve valahányszor a városban járt, okvetlenül felkeresett, s nagyon összemelegedtünk. Ha becsiptünk, összehordtunk minden badarságot, még anyám is nevetett, ha véletlenül hallott bennünket. Egy napon hirtelen eszembe jutott az a régi gyülés, amit mi, egy tartományból valók tartottunk Tokióban.

- Tulajdonképpen mi volt az oka, hogy akkor mindvégig ellenem voltál, mégpedig láthatólag nagyon is szándékoltan ? - kérdeztem.

- Hát nem tudod ? Mert kezdettől ki nem állhattalak. Nemcsak én, a többiek sem.

- Ezt megelőzően is tudtál már rólam ?

- Hogyne tudtam volna. Nem Ce-jing és te jöttetek elénkbe, amikor megérkeztünk Jokohamába ? Lenéztél bennünket, csak a fejed csóváltad - emlékszel ?

Gondolkoztam egy kicsit, s eszembe jutottak a dolgok, bár vagy hétnyolc év telt el azóta. Ugy történt, hogy Ce-jing eljött hozzám s rábeszélt, menjünk el Jokohamába fogadni a tartományunkból ujonnan érkező ösztöndijasokat. Befutott a gőzhajó, s láttuk, hogy egész csoport, tizegynéhány ember érkezett, s mihelyt partraszálltak, máris vitték csomagjaikat a vámhi-

vatalba, átvizsgálásra. A vámhivatalnok a ruhásbőröndben kotorászott, s egyszerre csak egy pár himzett cipőcskét halászott elő, amilyet elkötött lábu nők szoktak viselni. Tüstént abbahagyta foglalatosságát, kézbevette, s tüzetesen szemrevételezte őket. Engem nagyon bosszantott a dolog : minek hoznak magukkal ilyesmit ezek a süket férfiak ? - gondoltam magamban. S lehet, hogy ekkor akaratlanul is megcsóváltam a fejem. A vámvizsgálat befejeztével még üldögéltünk egy kicsit a fogadóban, aztán máris vonatra kellett szállnunk. Ám most meg udvariaskodni kezdtek ezek a tanult emberek a kupéban, egymásnak akarták átengedni az ülőhelyeket. Se vége, se hossza nem volt a huzavonának, közben a vonat elindult, s ahogy megrándult a kocsi, néhányuk elesett. Ekkor is elfogott a bosszuság, igy füstölögtem : hát ezek még az ülőhelyeket is rangsorolják ?... S lehet, hogy akaratlanul megint megcsóváltam a fejem. De mindmáig eszembe se jutott, hogy ebben az udvariaskodó csoportban ott volt Fan Aj-nung is. S nemcsak ő, hanem - szégyenkezve kell bevallanom - ott volt az anhuj-i ütközetben később hősi halált halt Csen Po-ping is, a halálra kinzott Ma Cung-han is. S még néhányan azok közül is, akik utóbb börtönök mélyére zárva csak a forradalom után látták meg ismét a napvilágot, testükön mindörökre hordozva a börtönhóhéraik által okozott sebek helyét. Én meg mit sem sejtve, fejcsóválva utaztam velük Tokióig. Ugyanazon a hajón érkezett Hszü Hszi-lin is, de nem ezen a vonaton utazott, mert feleségével együtt már Kobében kiszállt, s onnan ment tovább.

Érzésem szerint tehát két izben csóválhattam akkor a fejem, nem tudom, melyik alkalommal vehették észre. Minthogy ülőhelyeiket zajongva, lármázva kinálgatták egymásnak, a vámvizsgálat során pedig csendben voltak, csakis a vámhivatalban figyelhettek fel rá. Megkérdeztem Aj-nungot, s valóban ugy esett.

- De váltig nem értem, miért hoztátok magatokkal azt a holmit. Kié volt ?

- Kié lett volna, ha nem a feleségemé ! - meresztette rám szinte csupafehér szemét.

- Tokióban ugyis nagylábunak kellett volna tettetnie magát, mi szükség volt hát rá ?

- Ki tudja ? Tőle kérdezd meg.

A tél közeledtével nyomasztóbbá vált a helyzetünk, de az ivás, tréfálkozás azért folytatódott. Aztán egyszerre csak kitört a vucsangi felkelés, s utána Saohszing is felszabadult a mandzsu uralom alól. Aj-nung már másnap bejött a városba, fején egy olyasféle filcsapkával, amilyet a parasztok is gyakran szoktak hordani. Soha ilyen mosolygósnak nem láttam az ábrázatát.

- No, Hszün barátom, ma nem iszunk. Meg akarom nézni a szabad Saohszinget. Menjünk együtt.

Kimentünk, jártunk egyet az utcákon. Mindenütt fehér zászlók lobogtak. Ám a külsőségek mögött minden maradt a régiben, mivel a helyi katonai kormányzatot is megint néhány régivágásu dzsentri szervezte meg. Egy vasuttársasági részvényes lett a közigazgatás vezetője, egy hitelbank tulajdonosa az arzenál főnöke - és igy tovább. Igaz, ez a katonai kormány végül is nem volt hosszuéletü, mivel néhány fiatal fellépett ellene, mire csapatával megérkezett Vang Csin-fa Hangcsouból - ámbár ez akkor is megtörtént volna, ha nincs megmozdulás. Bevonulása után rögtön körülvették a léhütők, meg a forradalmi párt ujdonsült tagjai, ő meg nagyban uralkodott, mint katonai kormányzó. Nem telt bele tiz nap, s emberei a jamenben, akik vászonruhákba öltözötten érkeztek, már prémmel bélelt köntösökben járkáltak, noha egyáltalán nem volt hideg.

Nekem a tanitóképző intézet igazgatói posztja lett a rizsescsészém, Vang kormányzó 200 jüant utalt ki az intézmény finanszirozására. Aj-nung tanfelügyelő lett, s bár még ugyanazt a vászonköntöst viselte, mint korábban, már nem igen ivott, s vajmi kevés ideje jutott csevegésre. Mivel hivatali munkája mellett órákat is adott, igazán volt mivel foglalatoskodnia.

- Nem mennek a dolgok ezekkel a Vang Csin-fa-félékkel -mondta egy nap méltatlankodva egy fiatal látogatóm, aki tavaly részt vett az előadásaimon. - Lapot akarunk inditani, hogy ellenőrizhessük őket, de szükségünk lenne az ön nevére. Ce-jing és Tö-csing urak is támogatnának bennünket. Közügyről lévén szó, biztosra vesszük, hogy nem fogja visszautasitani felkérésünket.

Megadtam beleegyezésemet. Két nap elteltével láttam egy röpcédulát, amelyen az újság megindulását jelentették be, s támogatók gyanánt valóban három személy volt feltüntetve. Öt nap múlva megjelent a lap, kezdetben a katonai kormányt és tagjait szapulta, utóbb a kormányzót, majd a kormányzó rokonait, földjeit, ágyasait is...

Már tizegynéhány napja tartott a szidalmazás, amikor tudtomra hozták, hogy mivel pénzt csaltunk ki a kormányzótól, s ráadásul még szapuljuk is őt, el fog küldeni valakit hozzánk, aki pisztolyával valamennyiünket lepuffant.

Közülünk senki nem vette szivére a dolgot, kivéve anyámat, aki nagyon aggódott, s könyörgött, hogy ne menjek ki a házból. De én csakúgy jöttemmentem, mint máskor. Megmagyaráztam neki, hogy Vang Csin-fa nem jön lelőni bennünket, hiába járta ki a gengszteregyetemet, embert ölni nem olyan egyszerü dolog. Különben is a pénzt az iskola fejlesztésére tőle kaptam, ezt neki tudnia is kell, ezért csak beszél a levegőbe.

Persze, hogy nem jött öldökölni senki. S amikor levelet irtam, hogy további támogatást kérjek, megint kaptam kétszáz jüant. De azért a kormányzó sértve érezte magát, mert megüzente, hogy több pénz nincs !

Csakhogy Aj-nung olyan ujabb hireket kapott, amelyek meglehetősen nehéz helyzetbe hoztak. Ezek szerint a " kicsalásra " történt utalás nem az iskola anyagi támogatására juttatott pénzre, hanem egy másik, a lapkiadónak juttatott összegre vonatkozott. Minthogy a lap megjelenése után napokig tele volt szidalmakkal, Vang Csin-fa elküldött egy embert, aki ötszáz jüant hozott a kiadónak. Erre ifjaink rögtön gyülést tartottak, amelynek egyik kérdése az volt, elfogadják-e az összeget ? Ugy határoztak, hogy igen. A másik kérdés pedig igy hangzott : folytatódjék-e a szidalmazás, miután elfogadták a pénzt ? Erre is igennel döntöttek. Indokolásuk szerint azzal, hogy a pénzét elfogadják, a kormányzó maga is részvényessé válik, s ha a részvényes rosszul viseli magát, természetes, hogy szidni lehet.

E hirek hallatán tüstént a kiadóba siettem, megtudakolni, megfelelnek-e a valóságnak ? Minden igaznak bizonyult. Amikor ezekután néhány szót szóltam arról, hogy nem kellene elfogadni a pénzt, valaki, akit könyvelőnek neveztek, sértődötten megkérdezte :

- Miért ne fogadjon el egy lapkiadó részvénybefizetéseket ?

- Mert ez már nem részvénybefizetés...

- Hát akkor mi ?

Nem folytattam. Az ilyesféle ügyekről régóta megvolt a véleményem. Ha tovább részleteztem volna, hogy mi is belekeveredünk, még azzal vádolt volna, hogy tulságosan is féltem fabatkát sem érő életemet, semhogy a köz javára áldoznám. Vagy a lap másnapi számában máris arról olvashattam volna, hogy milyen reszketve félem a halált.

A dolgok azonban szerencsésen alakultak. Levelet kaptam Csi-futól, aki sürgetett, hogy menjek Nankingba. Ezt Aj-nung is nagyon helyénvalónak

látta, mert lehangoltan azt mondta :

- Megint ugy megy minden, mint régen. Nem lehet itt megmaradni. Máris indulj...

Megértettem elhallgatott szavait, s elhatároztam, hogy elutazom Nankingba. Előbb azonban a kormányzói hivatalba mentem, s benyujtottam lemondásomat, amit természetesen elfogadtak. Egy szipogóorru átvevőt küldtek ezután az iskolába, akinek átadtam a számlákat és a maradék egy mao és két rézjüan készpénzt, s már meg is szüntem iskolaigazgató lenni. Utódom Fu Li-csen, a Konfuciusz Társaság elnöke lett.

Az ujság- ügy két-három héttel Nankingba érkezésem után zárult le azzal, hogy egy csapat katona feldulta a szerkesztőséget. Ce-jing vidéken tartózkodott, nem történt baja, Tö-csingnek azonban, aki éppen a városban volt, bajonettszurás érte a combját. Éktelen dühbe gurult - amit nem lehet csodálni, hiszen bizonyára ugyancsak fájhatott neki. Haragja csillapultával levetette ruháit, s igy csináltatott fényképet magáról, hogy ország-világnak megmutathassa a hüvelyknyi nagyságu sebet. A képhez körlevelet is szerkesztett, amelyben megirta az esetet, s mindenhová szétküldte, hogy leleplezze a katonai kormány barbárságát. Nem hinném, hogy bárki megőrizte volna máig ezt a fényképet, amelyen kis mérete miatt oly apróra zsugorodott a bajonett okozta seb, hogy szinte nem is volt látható. Ha nem lett volna hozzá magyarázat, joggal lehetett volna valami félnótás szélhámos nudista fényképének tartani. Félő, ha ma Szun Csuan-fang marsall kezébe kerülne, még be is tiltaná.

Akkortájt, amikor Nankingból Pekingbe kerültem, a Konfucius Társaság igazgatóvá lett elnöke Aj-nung tanfelügyelősködésének felszámolására is talált módot, igy aztán megint a régi, forradalom előtti Aj-nung lett belőle. Gondoltam, Pekingben majd keresek számára valami munkát, amiben ő nagyon reménykedett, de sajnos, munkalehetőség nem volt. Később egy ismerőséhez költözött, náluk élt, irogatott nekem is, de helyzete egyre nyomoruságosabbá vált, egyre többet panaszkodott. Végül el kellett költöznie az ismerős családtól, egyik helyről a másikra vetődött. Nem sokkal utóbb aztán váratlanul azt a hirt kaptam egy földijétől, hogy a folyóba esett és vizbefult.

Feltételeztem, hogy öngyilkos lett. Kitünő uszó volt, egykönnyen nem fulladhatott vizbe.

Éjjel magányosan üldögéltem szállásomon, mélyen megrendülve s mégis reménykedve, hátha nem igaz a hir. Éreztem ugyanakkor, hogy bizony nagyon valószinü, bár nincs rá bizonyiték. Nem tudván miheż kezdeni, irtam négy verset, amelyek megjelentek egy napilapban, de mára szinte teljesen elfelejtettem őket. Csak hat sorra emlékszem az egyikből, az első négy igy hangzott :

Bor közben mindenről volt szó az ég alatt,
de te csak módjával emelted poharad.
Most, hogy a nagyvilág is csunyán berugott,
méltán veszett el, ki kocaivó maradt.

A közbülső két sort elfelejtettem, az utolsó kettő eképp szólt:

Barátaim szerte, mint felhők az égen,
magam is porszemként hányódom a szélben.

Részletesen akkor ismerkedtem meg a történtekkel, amikor később hazalátogattam szülőföldemre. Aj-nung eleinte semmiféle munkát nem kapott, mert senki sem látta szivesen. Nagy nehézségek között élt, de ha barátai

meghivták, készségesen ivott. Egyébként már nem igen érintkezett emberekkel, még leginkább néhány ujabbkeletü fiatal ismerőse körében lehetett látni, de azok sem szivesen hallgatták lamentációit, viccei jobban érdekelték őket.

- Lehet, hogy már holnap kapok egy táviratot. Kibontom, s rögtön kiderül, hogy Lu Hszün küldte - hajtogatta mindegyre.

Egy napon uj barátai elhivták, tartson velük csónakon szinházba. Már elmult éjfél, amikor szeles, esős időben visszaindultak. Be volt rugva, de mindenáron a csónak szélénél állva akarta kisdolgát végezni. Barátai hiába figyelmeztették, nem hallgatott rájuk, azt mondta, nem fog beesni. Mégis beleesett a vizbe, s bár tudott uszni, nem merült fel többet.

Amikor másnap keresték, holttestét egy sulyombokorban találták meg, függőleges helyzetben.

A mai napig sem tudom, egyensulyát vesztette-e vagy öngyilkos lett.

Feleségén és kislányán kivül semmi nem maradt utána. Néhányan azt tervezték, gyüjtenek egy kis pénzt, s alapitványt létesitenek lánya későbbi iskoláztatása számára. Alig vetődött fel azonban a javaslat, rokonai máris civakodni kezdtek azon, hogy ki kezelje a pénzt, ami még össze sem gyült. Erre mindenkinek elment a kedve a dologtól, s a tervből nem lett semmi.

Nem tudom, egyetlen lányával most mi lehet ? Ha tovább tanult, már el kellett, hogy végezze a középiskolát.

/1926. / nov. 18.

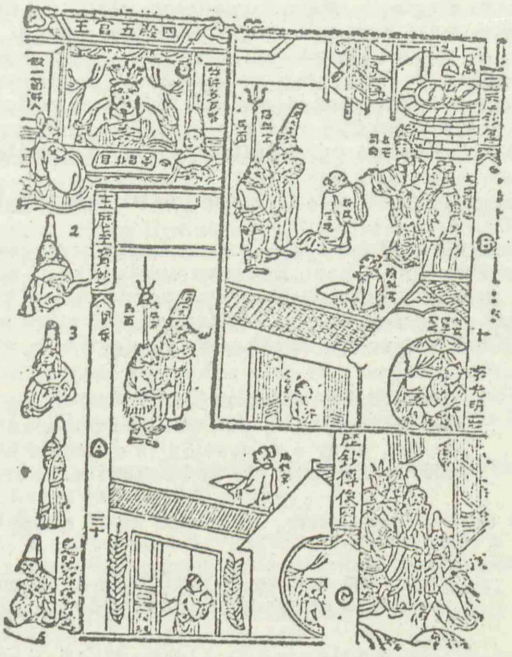

JEGYZETEK

/Kutya-macska-egér/

A nyulak és a macska /Tu ho mao/ - Lu Hszün 1922-ben irt karcolatszerü elbeszélése arról, hogyan pusztitotta el egy nagy fekete macska sorozatosan a szomszéd kisnyulait. Az elbeszélés végén az iró macskagyülöletének egyéb inditékairól is elmélkedik.

hires embereket, neves professzorokat - utalás a Modern Szemle /Hszien-taj ping-lun/ c. folyóirat körül csoportosuló, javarészt polgári-liberális beállitottságu irókra, egyetemi tanárokra - Hu Sire, Hszü Csemorra, Csen Hszin-jingre és másokra -, akikkel világnézeti, társadalompolitikai és irodalmi kérdésekről ezekben az időkben éles polémiát folytatott.

'a vizbekerült kutyát' kell ütni - utalás Lu Hszün Arról, hogy a fair play-t el kell halasztani c., 1925. elején irt, s ugyancsak a Modern Szemle-csoporttal polemizáló cikkére. E cikkben szembeszállt ellenfeleinek mesterkedéseivel, akik ugyan a polémiákban korrekt magatartást, "fair play"-t követeltek, egyuttal azonban igyekeztek félremagyarázni a fair play mibenlétét. Lu Hszün a "vizbekerült kutya" azóta hiressé vált példáján demonstrálta, hogy a "vizbekerült kutyát" - azaz a nehéz helyzetben lévő, vagy a már megvert ellenfelet - adott esetben igenis lehet, sőt szükséges tovább üldözni, ütni.

akik az irodalmi müveket az irók inditékai szerint mérlegelik - utalás a Modern Szemle-csoport tagjának, Csen Hszi-jing professzornak egy korábbi cikkére, amelyben a müalkotás létrejöttének komplex inditékait bizonygatta.

O. Dähnhardt - német kulturtörténész a századelőn.

"méltányosság", "igazságosság" - Csen Hszi-jing irásainak kedvelt frázisai.

"bár képükön vastag a bőr..." - idézet a Sang-su /A Történet Könyve/ c. ókori kinai müből.

"csatlakozott a hasonszőrüekhez..." - vagyis tekintet nélkül az objektiv igazságra, elvtelenül klikkhez, érdekszövetséghez csatlakozott.

Allegorie der Wollust - a kéj allegóriája.

Csang Si-csao - iró, kulturpolitikus, Freud-tanulmányok forditója, a huszas évek derekán a pekingi militarista kormány kultuszminisztere.

"titkos veszélyre való utalás" - az idézet ugyancsak Csen Hszi-jing egyik cikkéből való.

E.A.Poe - The Black Cat /A fekete macska/ c. kisértetnovellájáról van szó.

Nyugati utazás /Hszi-ju csi/ - Vu Cseng-en 16. sz-i iró népszerü regénye.

Az év első havának 14. napján - délkinai néphiedelem szerint az egerek e napon tartják lakodalmukat.

Csang mama - az iró gyermekkori dajkája.

/A Százfükerttől a Háromillatu Tanulószobáig/

Csu Hszi /1130-1200/ - Szung-kori /960-1279/ filozófus, a neokonfucianizmus megalapitója. Itt valószinüleg csupán arról van szó, hogy a

tás hordozójának és megtestesitőjének tekintették. Valójában azonban a régi konfuciánus kultura idejétmult és reakciós elemeinek konzerválására és átmentésére törekedtek.

"Igazságkereső Tanintézet" - ugyancsak 1897-ben alakult ujtipusu, felsőfoku képzést nyujtó iskola.

"It is a cat." "Is it a rat?" - Ez egy macska. Patkány ez?

"Az ur mondá..." - idézet a Co Kommentárjai /Co csuan/ c. ókori /i.e.4.sz./ konfuciánus müből.

"keleti szomszéd Kina-szakértői" - utalás bizonyos japán Kina-szakértőkre, akik felületes Kina-ismeretek birtokában messzemenő következtetéseket igyekeztek levonni a kinai nemzeti karakterre vonatkozóan.

Kuan Ti - hadisten a kinai népvallásban, eredetileg Kuan Jü néven ismert történelmi személy, a Három Királyság /220-280/ időszakának népszerü hőse, akit halála után kanonizáltak.

nem lehetett kiengesztelni - a kiengesztelés babonás népi hiedelem szerint csak ujabb vizbefulladás révén történhetett volna meg.

"igaz uriemberek" - a Modern Szemle folyóirat körül csoportosuló polgári-liberális értelmiségiak, irók és tudósok megjelölése Lu Hszün irónikus szóhasználatában.

liang - mértékegység, uncia, a kb. fél kilónak megfelelő csin tizenhatod része.

ven - pénzérme.

Der Mann, Die Weib, Das Kind /német szavak/ - a férfi, az asszony, a gyermek. /A Die Weib szó helyesen: Das Weib./

Hsziao-hszüe -Csu Hszi /1130-1200/ által szerkesztett Szung-kori, konfuciánus klasszikusok szövegrészleteit tartalmazó, oktatási célokat szolgáló kompiláció.

Sivupao - a reformmozgalom eszméit propagáló időszaki folyóirat, 1896-1898 között Sanghajban jelent meg.

Esszé a fejlődésről - T.H.Huxley /1825-1895/ angol szociológusnak a szociáldarwinizmust ismertető s részben biráló esszéje. Eredeti cime: Evolution and Ethics /Fejlődés és etika/. Kinaiul Jen Fu /1854-1923/ tolmácsolásában először 1897-ben jelent meg folytatásokban egy tiencsini napilapban, ezt követően könyvformában is kiadták. A reformok felé tájékozódó kinai szellemiségre óriási hatással volt.

Forditásgyüjtemény - Japánban tanuló kinai ösztöndijasok kiadásában 1900-tól megjelenő folyóirat, nyugati politikai, jogi, társadalomtudományi müvek forditásai jelentek meg benne. Egyebek közt Rousseau Társadalmi szerződése, Montesqieu A törvények szelleméről c. müve is itt látott először kinai nyelven napvilágot.

Kang Ju-vej /1857-1927/ - a századvégi reformmozgalom s az 1898. évi un. "száznapos reform" időszakának vezéralakja.

Csen Lien-csing /1823-1894/ - hires kalligráfus.

Hszü Jing-kuj - a Csing-udvar magasrangu kormánytisztviselője, a reformmozgalom konzervativ ellenzőinek egyike. Idézett cikke 1898. ápr. 5.-én jelent meg a Sen-pao c. ujságban.

Liu Kun-ji /1830-1901/ - 1879-1901 között volt a két tartomány kormányzója. Rokonszenvezett a reformmozgalommal.

"kereste égbe furva," stb. - idézet Po Csü-ji /771-846/ Tang-kori /618-907/ költő Ének az örök bánatról c. verséből /Weöres Sándor forditásában/.

/Fan Aj-nung/

Lu Hszün 1902-ben ösztöndijjal Japánba került, orvosnak készült. Előbb - 1902-1904 között - Tokióban nyelvi előkészitőn vett részt, majd 1904-1906 között a szendaji orvosi főiskolán tanult. Ezután abbahagyta orvosi studiumait, s Tokióba visszaköltözve irodalmi tanulmányokkal, irással és forditással foglalkozott. 1909-ben tért vissza Kinába.

Ashahi Shinbun, Jomiuri Shinbun, Niroku Shinbun - tokiói bulvárlapok.

Jo Shiki Rin - Lu Hszün az eredeti kinai szövegben a kinai név japán ejtésének latinbetüs átirását adja meg, ahogy a japán lap is közölte. A diákok a továbbiakban ezért "találgatják", hogy "melyik három irásjegy" adná ki a tettes nevét.

Hszü Hszi-lin /1873-1907/ - kinai polgári forradalmár, Szun Jat-szen /1866-1925/ korai forradalmi pártjának, a Kuang-fu huj-nak /Kina ujjáélesztésének Társasága/ tagja. A felkelés előkészitése érdekében funkciót vállalt a mandzsu államapparátusban, de szervezkedésének nyomára jöttek, s hogy a várható retorziónak elejét vegye, 1907 julius 6-án az általa vezetett Anhuj tartományi rendőrakadémia tanév végi diszünnepségén idő előtt kirobbantotta a felkelést: leszurta En Ming tartományi kormányzót, s az akadémisták egy kis csoportjával megrohanta az arzenált. De lőszerük elfogytával elfogták őket, s Hszü Hszi-lint még aznap éjjel kivégezték.

Csiu Csin /1875-1907/ - a mandzsuellenes forradalmi mozgalom résztvevője, Japánban tanult. 1907-ben elfogták és kivégezték.

jól jött egy ronin - a mandzsu kormányzat annyira tartott a külföldiektől, hogy bizonyára nem mert volna fellépni egy japánnal szemben.

Fan Aj-nung - Lu Hszün ösztöndijastársa, akivel nemcsak egy tartományból való volt, hanem - mint Hszü Hszi-lin is - egyazon városban, Saohszingben születtek. Fan Aj-nung - a következőkben elbeszélt módon - 1912-ben halt meg.

amikor szülővárosomban tanitottam - Lu Hszün Japánból való hazatérése után előbb Hangcsouban, majd 1910-től Saohszingben tanitott.

hajóra ül - a Saohszing körüli csatornahálózat kisebb személyszállitó dzsunkák, sampánok közlekedtetésére is alkalmas volt.

Ce-jing - az iró ösztöndijastársa Japánban.

Csen Po-ping, Ma Cung-han - a Hszü Hszi-lin vezette felkelés résztvevői.

nagylábunak kellett volna tettetnie magát - az elkötött lábu nők járása nehézkes, tipegős, s emellett Japánban feltünő is lett volna. De a kötés által végérvényesen elnyomoritott lábbal normális méretü cipőben is csak tettetni lehetett volna a nagylábuságot.

vucsangi felkelés - az 1911.évi polgári forradalom nyitánya. A forradalom megdöntötte a mandzsu Csing-dinasztia uralmát, s 1912-ben megteremtette a Kinai Köztársaságot.

Vang Csin-fa - a Kuang-fu huj tagja. 1911-ben szabadcsapataival elsőként vonult be Saohszingbe, s annak katonai kormányzójává tette magát. 1913-ban, a sikertelenül végződött un. "második forradalom" után az uj hatalom erős emberének, Jüan Si-kajnak hivei kivégezték.

hiába járta ki a gengszteregyetemet - utalás arra, hogy Vang Csin-fa korábban egy Csöcsiang tartománybeli martalócbanda vezére volt.

levelet kaptam Csi-futól - Hszü Sou-tangról /1882-1948/ van szó, Lu Hszün japáni ösztöndijastársáról és jóbarátjáról, aki 1912-től az ideiglenes nankingi köztársasági kormány oktatásügyi minisztériumában dolgozott. Felkérésére Lu Hszün 1912-ben valóban állást is vállalt a minisztériumban, amelytől csak 1926-ban vált meg.

családi házat s a hozzátartozó Százfükertet egy Csu családnevü vevőnek adták el 1919-ben, amikor az iró magához vette özvegy édesanyját és Pekingbe költöztette. Lu Hszün tizenhat éves koráig élt szülővárosában, a Csöcsiang-tartománybeli Saohszingben. Szülőházában 1949 után emlékmuzeumot rendeztek be, a történetben szereplő Százfükert és a Háromillatu Tanulószoba ma szintén a muzeum részét képezik.

Csang mama - az iró dajkája, gyermekkori nevelője, Lu Hszün visszaemlékezései közt A csang meg a "Hegyek és Tengerek Könyve" cimmel külön is megemlékezik róla.

Zsun-tu - Lu Hszün gyermekkori játszótársa, akinek Szülőföldem cimü elbeszélésében állitott emléket. Zsun-tu apja földmüves volt, s alkalmanként besegitett az iró családjának házkörüli gazdaságában is.

Csang Fej-madár - a tarkatollu barázdabillegető népies neve. A madár fehérsávos fekete feje a népi névadókat a Három Királyság Története c. klasszikus kinai regény szinrevitt változataiban gyakran szereplő népszerü hős, Csang Fej szinpadi maszkjára emlékeztethette, innen a neve.

Tung-fang Suo /i.e. 154-93/ - iró, a Nyugati Han-dinasztiából /i.e. 206-i.sz.24./ való Vu császár /i.e. 156-87/ tréfáiról hires udvaronca.

kuaj-caj - mitikus rovar, a hagyomány szerint Vu császár pillantotta meg az ut mentén, de Tung-fang Suo kivételével senki sem ismerte, ő nevezte kuaj-cajnak. /A szó jelentése: "milyen érdekes!"/

"Oly messze hát az emberség?", stb. - az idézetek a régi oktatásban használatos klasszikus szövegekből valók. Az első Konfuciusz Beszélgetések és mondások /Lun jü/ c. müvéből, a második Császári Kert Az Ifjuság Számára /Ju-hszüe csing-lin/ c. iskolai idézet-gyüjteményből, a harmadik a Változások Könyve /Ji-csing/ c. kánonikus müből, az utolsó A Történet Könyvéből /Su-csing/ származik. Az idézetek nem egészen szöveghüek.

A rablók megfékezése /Tang-kou csi/ - Jü Csung-hua /1794-1849/ kalandregénye, a Vizparti Történet c. klasszikus regény meséjét szövi tovább.

Nyugati utazás /Hszi-ju csi/ - Vu Cseng-en 16.sz.-i iró népszerü regénye.

/Töredékes emlékek/

S.városában - az iró szülővárosában, Saohszingben.

Kinai-Nyugati Tanintézet - a századvégi reformmozgalom égisze alatt szerveződő ujtipusu oktatási intézmények egyike, 1897-ben alapitották.

Négy Könyv - a konfucianizmus klasszikus alapkönyvei : A nagy tanitás, Beszélgetések és mondások, A közép mozdulatlansága, Meng-ce.

nyolcrészes esszé - a Ming- és Csing-kori hivatalnok-vizsgák irásbeli dolgozatainak egyik szabvány-tipusa. A jelölteknek a konfuciánus klaszszikusokból vett egy-egy citátumot kellett taglalniuk az irásjegyek számában és a tárgyalás módjában szigoruan megkötött formában, a "bevezetés-tárgyalás-befejezés" szerkezetéhez hasonló keretben, nyolc egymásraépülő részben. "A taglalás kezdete" a harmadik rész neve volt.

"nemzeti lényeg" - az 1910-es évek derekán nagy antikonfuciánus és antitradicionalista szellemi megujhodás kezdődött Kinában, "mozgalom az uj kulturáért", amely egyebek közt a modern kinai irodalom szinrelépését is eredményezte. A mozgalom konzervativ ellenzői kezdettől fogva sikraszálltak a régi kulturális örökség kvintesszenciájának, a "nemzeti lényegnek" megőrzése érdekében, minthogy azt az uj időkben is a kinai nemzeti identi-

Szun Csuan-fang - militarista, az un. pejjangi frakció tagja. 1926-ban az ellenőrzése alá tartozó körzetekben - az erkölcsök védelmére hivatkozva - megtiltotta, hogy a sanghaji képzőművészeti akadémián modellekről aktképeket készitsenek.

irtam négy verset - valójában hármat, amelyek 1912-ben a saohszingi Min-hszing zsi-paoban jelentek meg.

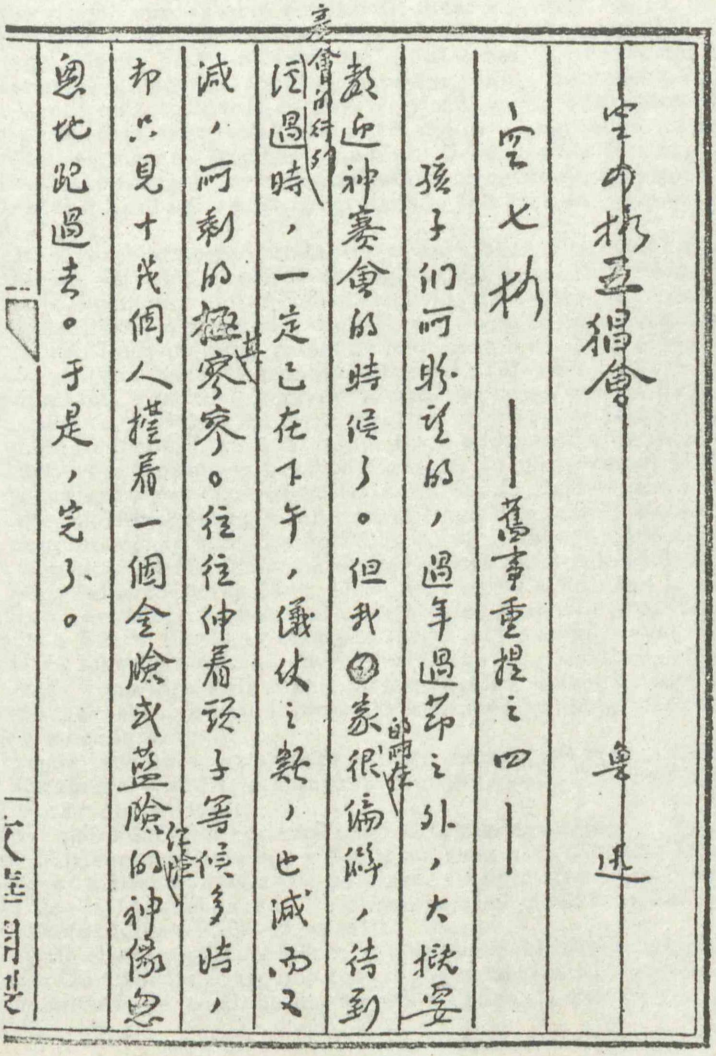

Lu Hszün-kézirat

RINCSEN:

KLASTROMVÁROS FORRÓ NYARA

Ezerkilencszázhuszonegy julius hatodikán reggel az ún. "megujitott autonóm kormány " miniszterei rendkivüli ülésre gyültek össze. A nemesurak és kisérőik lóháton érkeztek; kengyelcsörgés, lóverejték és lóhugy csipős szaga töltötte be a minisztérium előtti teret. A bronzarcu nemesurak szertartásosan hajlongva üdvözölték egymást, ahogy beléptek a nagy hüvös épületbe. A teremszolgák teát és aszalt gyümülccsel, édes süteményekkel roskadásig rakott tálakat tettek eléjük. A nyugati megyékben tartózkodó miniszterelnök helyettese, Düjnhar Mandzsir Cerendordzs főláma, a bejárattal szemközti szőnyeggel boritott diszhelyre telepedve megnyitotta az ülést. Amikor beszélni kezdett, arcát nyugtalanság felhőzte és a hangja remegett a felindultságtól.

- Méltóságos kormányzó miniszter urak! Ebben a vészterhes órában szent vallásunk és haladó hiveink érdekében egy halaszthatatlan sürgős ügyről kell tanácskoznunk. Amint önök valamennyien tudják, az államunkat megujító hatalmas Báró, aki ezredei élén északra vonult, vereséget szenvedett az orosz Vörös Hadseregtől, valamint Szühebátor és Csojbalszan mongol csapataitól. A Báró hadának mongol harcosai szétszéledtek, és egyenként meg csoportostul, kezükben fegyverrel szállingóznak vissza Urgába. /.../ Noha Őszentsége, a Bogdo megparancsolta, hogy tegyék le a fegyvert és hagyják abba a harcot, hiszen miután a Báró szétzuzta a gemineket, Őszentsége visszanyerte trónját és uralkodói jogait, az ugynevezett Ideiglenes Népi Kormány ezt a parancsot nem teljesitette, és Szühebátor serege az orosz Vörös Hadsereggel egyesülve most Urga felé vonul. Felderitőink jelentései szerint tegnap már Örmögtejben voltak. Ungern báró helyettesének, a Valóban Igyekvő Vezér Dzsambalon hercegnek minden kisérlete sikertelen maradt, hogy feltartóztassa őket. Mára virradóra a Valóban Igyekvő Vezér elmenekült a városból, és magával vitte a főparancsnoki pecsétet és zászlót. Vele együtt a Fehér Sereg is elhagyta Urgát, és székvárosunk szent lámái, nemesurai és lakosai oltalom nélkül maradtak./ ... / Bölcs kormányzó miniszter urak! Fontolóra kell vennünk, mit tegyünk ebben a döntő órában?

A hercegeknek és a minisztereknek a beszéd hallatán biborszinüre vált az arcuk a megdöbbenéstől.

- Mozgósitsuk az urgaiakat és a Báró ezredeiből visszajött katonákat a főváros védelmére - szólt Najdandzsav herceg, aki a Rettentő Hatalmat Árasztó Vezér cimet viselte.

- Most már késő van rettentő nagy hatalmat árasztani - jegyezte meg gunyosan Dordzsceren herceg, a hadügyminiszter. - Szökött katonák és a város lakosai állitanák meg azt a sereget, amely megverte a dicsősége csucsán álló Bárót?! Mesebeszéd. És abban sem lehetünk biztosak, hogy Urga lakói szembefordulnak Szühebátorral!

- A nyilt ellenszegülés csak testi megsemmisülésünkhöz vezethet - vette át a szót Gürszorondzongombo igazságügyminiszter-helyettes. - A győztesek nem sokat fognak válogatni, melyik a drágakő, melyik a kavics, hanem

gol nép szabadságának és függetlenségének ősi szimbólumával diszitett vörös fővezéri selyem lobogót. Nyomukban rendezett sorokban, szakasz szakasz után, vonultak a katonák. / ... /

Ezer és ezer szempár szegeződött a legendás hadvezérre. Szühebátor nyilt, férfias arcán mosoly ragyogott. Első látásra ugy tünt, hogy Urgában semmi sem változott azóta, hogy egy esztendeje elhagyta és északra ment... Csupán a megszálló gemin sereg pimasz katonái és tisztjei tüntek el, ám külsőleg minden olyan volt, mint régen - a tengersok templom, az imaoszlopok a Gandan kolostor körül, a magas fenyőpóznakeritéssel övezett udvarok, a palánkon a szines zászlófüzérekkel, melyeknek varázsigéi a nemesurak és lámák lakóhelyét védték a gonosz szellemek rontásától, mindenütt temérdek láma, kereskedő, boltos; a nemesurak és hivatalnokok aranysárkányokkal kivarrott ruháinak cifrálkodó pompája és az inséges koldusok szakadozott gunyája ; a félmeztelen szurtos gyerekek, a gazdag nemesurak,kapzsi kupecek kéjsóvár szenvedélyétől idő előtt elfonnyadt fiatalasszonyok, lányok ; a nyomortól, betegségtől elgyötört arcok és az élet minden örömében duskáló jóllakott, kövér ábrázatok... Hanem a félelem és a rosszul leplezett gyülölet a süvegüket rubin- és korallgombokkal, pávatollal felékesitve hivalkodó lovas nemesek szemében, meg az öröm, amely a ráncokat kisimitva, a behorpadt melleket és a meggörbült hátakat kiegyenesitve ugy ragyogott a szegények arcán, mint e fényes nyári reggel napsugarai, az emberek szemében felcsillanó remény és büszkeség a szabadságot hozó katonák fegyelmezett sorai láttán - mindez szavak nélkül is elárulta, mi játszódik le a megfélemlitettek, megalázottak, megnyomoritottak szivében...

A Dzűn Hüré kolostor előtti tágas téren megállt a sereg - a lovasság, a géppuskások és a tüzérek. Szühebátor és az Ideiglenes Népi Kormány tagjai a Bogdo Tola-parti Zöld Palotájához lovagoltak.

A palotában óriási zürzavar, sürgés-forgás támadt. A Bogdo testőrségének tagjai, az ajtónállók izgatottan futkostak össze-vissza. Őszentsége a palota nagytermében, gyöngyházboritásu trónszéken ülve fogadta Szühebátort és kiséretét. Mellette hájasra hizott hitvese, az Ország Istenanyja terpeszkedett karosszékében. Nagy fekete pápaszem takarta a vak Bogdo világtalan szemét ; az uralkodó, ahogy a vakok szokták, nyakát nyujtogatva fülelt a léptek zajára.

Szühebátor a szokást követve Őszentsége elé járult, és fogadta áldását. Aztán a Bogdo, anélkül, hogy a fejét egy cseppet is mozditotta volna, rekedt hangon megkérdezte :

- Jó volt-e a főparancsnok utja?

- Igen, mert a nép ügyében jártam - mondta Szühebátor, és döbbenten nézte a lottyadt testü öreg dorbézolástól butává tompult arcát, lefittyedő tokáját.

Az audiencia ezzel véget is ért. Szühebátor a szertartásokhoz illően megivott egy csészényi,tejjel főzött erős tibeti teát, aztán a Népi Kormány tagjaival együtt elhagyta a termet - csak az Ország Istenanyjának " ujjászületést adományozó " kiváncsi tekintete kisérte őket.

Mihelyt a " megujitott autonóm kormány" miniszterei tudomást szereztek Szühebátor seregének bevonulásáról, nagy sietve összegyültek a hadügyminisztériumban és azon vit tkoztak, kit küldjenek az üdvözlésére. Mindegyikük azon volt, hogy elháritsa magától ezt a megtiszteltetést. Életükért remegve valamennyien ugy érezték magukat, mintha izzó parázson ülnének. Az a hir, hogy Szühebátor az uralkodó Zöld Palotájába ment, valamelyest megnyugtatta őket.

- Ez talán azt jelenti, hogy a főparancsnok elismeri Őszentségét az egyház és az állam fejének? Vagy börtönbe akarja vettetni, mint a geminek? A

izzé-porrá zuznak mindent. Jobb lesz, ha lefegyverezzük a Báró katonáit és megtiltjuk nekik az ellenállást. Talán igy könnyebben meg tudunk majd egyezni a Néppárttal. /... /

Mandzasir főláma félig lehunyt szemmel hallgatta a miniszterek és a hercegek inditványait. Aztán lassan kinyitotta a szemét anélkül, hogy fejét megmozditotta volna, körüljártatta tekintetét a gyülekezeten.

- Méltóságos kormányzó miniszter urak! Füleim beitták az önök bölcs tanácsait, amelyek szent vallásunk és halandó hiveink javát kivánják szolgálni. Az alázatosság a gyengék egyetlen fegyvere. A szél a hatalmas fákat gyökerestül kitépi, de nem tesz kárt a füszálban, amely engedelmesen meghajlik előtte. Megparancsolom hát a belügyminiszternek és a hadügyminiszternek, hozzák a lakosság tudomására, hogy ne álljanak ellen az egyesült nagy seregnek. Őszentsége elé pedig ama legalázatosabb kérésünket terjesztem, hogy parancsolja meg a Gandan kolostor és a Dasszamdanling szerzetesiskola lámáinak, könyörögjenek vallásunk és székvárosunk védőszentjeihez az Urga felé vonuló sereg szörnyü haragjának csillapitásáért, és mutassanak be áldozatokat a rettenetes Geszer kánnak, a tiz világtáj urának, aki az egész földön gyökerestől irtja ki a gonoszságot. Kolostorom papjaival együtt magam is imádkozni fogok, hogy a kormányzó hercegeket és miniszteréket minden baj és vész elkerülje ebben a nehéz órában.

Az uralkodó parancsára Urga minden kolostorában még aznap megkezdődtek az engesztelő istentiszteletek. A vak Bogdo, aki hitt a szavak mágikus erejében, az átokvető áldozatokban és ráolvasásokban, tanitványainak és növendékeinek meghagyta, hogy a közelgő sereg katonáit jámbor szamarakként emlegessék ; ugy hitte, ezzel megzabolázza erejüket, és kioltja szivükben a haragot. A lámák ezrei éjjel-nappal miséztek. Őszentsége Tolaparti Zöld Palotája és a kolostorok között lovas futárpapok nyargalásztak egyre ujabb és ujabb parancsokkal, hogy hol ennek, hol amannak az istenségnek mutassanak be áldozatot. Álmatlanságtól kivörösödött szemü lámák és papinasok vég nélkül gyurták a vajjal dagasztott árpaliszttésztából a titokzatos szertartásokhoz szükséges számtalan figurát. / ... /

... Julius nyolcadikán a felszabaditó Népi Sereg Urgához érkezett. A városban futótüzként terjedt el a hir, hogy megjöttek Szühebátor önkéntesei. Lovasok és gyalogosok, férfiak és nők egymás sarkát taposva özönlöttek a Gandantegcsinling kolostor felé, hogy fogadják a sereget.

A városba vezető ut két oldalán temérdek ember szorongott. Ötszinü tarka köntösbe öltözött urgai asszonyok, hajuk szarv alaku fonatba tüzve, vörös selyemszalagokkal felpántlikázott csucsos süvegü és kerek bársonysapkás leányok, öregemberek és öregasszonyok, vásári zenészek és énekmondók, sárga-vörös ornátust öltött lámák, fekete ruhájukban hangyához hasonló kinai selyemkereskedők, irnokok, boltosok kisérték a sereget a város központja felé. A vásározni feljött vidékiek ősi szokás szerint bőrtömlőkből tejet és tejbort hintettek az utra Szühebátor és katonái elé.

A tengernyi ember izgatottan zsibongott. Kisvártatva innen is, onnan is üdvözlő kiáltások hallatszottak. Az emberek lábai között mezitlábas fürge gyerekek furakodtak előre és kiváncsian bámulták a katonákat. Arcokon örömkönnyek folytak. A meleg fogadtatás láttán még a szabályos rendben lovagló, sok vihart látott ősz partizánok is meghatottan törölgették ruhájukkal a szemüket.

A Népi Sereg főparancsnoka, Szühebátor fehér selyemköntösben, övében mauzerral, oldalán karddal a menet élén haladt. Két oldalán a Néppárt Központi Bizottságának tagjai világoskék, kék, vörös és zöld selyemköntösben, mellükön ötágu lángvörös csillag. A zászlóvivők büszkén emelték magasba a piros szalagcsokorral és az aranysárga szojombo jelvénnyel, a mon-

telefon a vörösök kezében van, nem tanácsos a palotába telefonálnunk. Mi lesz velünk? Méltóztassék tanácsot adni, ezernyi lámának bölcs tanitója ! - fordult Mandzasir főlámához a tompa orru Luvszancevén pénzügyminiszter.

- Talán tényleg az lenne legjobb, ha követet küldenénk Szühebátorhoz.

A miniszterelnök-helyettes sokáig hallgatott, idegesen morzsolgatta az illatos szantálfából készült gólyócskákat az olvasóján, aztán félhangosan megkérdezte :

- Kit ajánl, tiszteletreméltó miniszter ur ?

- Puncagdorzs nagylámát. Neki már volt dolga Szühebátorral; ő adta át neki azt a levelet, amelyet a Bogdo az orosz kormánynak küldött. Olyan ember, akinek érdemei vannak a Néppárt előtt. És menjen vele Bölcs Magszardzsav herceg is. Az ő fia, Dugardzsav, Szühebátor seregében szolgál, igy hát a herceget már majdnem vörösnek lehet számitani.

Bölcs Magszardzsav, a törvények és szokások tudója, a " Bogdo Parancsával Szentesitett Mongol Állami Törvénytár " egyik szerzője, bronzbarna arcu, bozontos szemöldökü öregember, életét Mandzasir főláma imáiba ajánlva, Puncagdordzs nagylámával elindult Szühebátorhoz.

- Herceg - mondta utközben fojtott hangon a nagyláma - , én csak egyszerü szerzetes vagyok, imádkozáson kivül máshoz nem értek. Ön az ékesszólás messze földön hires mestere, a szokások, szertartások kiváló ismerője, ön köszöntse hát a főparancsnokot.

Amikor a Zöld Palotából visszatérő Szühebátor elé értek, leugrottak a lóról, és közemberek módjára térdet hajtottak a főparancsnok előtt. Szühebátor felismerte őket, s éles hangon csak ennyit kérdezett:

- Hol vannak az önök miniszterei?

- A hadügyminisztériumban - válaszolta sietősen a nagyláma, és alázatos tisztelettel nézett fel a Népi Sereg Főparancsnokának szélcserzett arcára.

Szühebátor elinditotta a lovát. Az autonóm kormány küldötteinek nem adatott meg, hogy elmondják cirkalmas üdvözlésüket ; csalódottan, engedelmesen indultak utána, ahogy a kutyák a karaván után.

A főlámák, hercegek és miniszterek türelmetlenül várták követeik visszatérését. Amikor helyettük a főparancsnokot és az Ideiglenes Népi Kormány tagjait pillantották meg - teljes fegyverzetben, gránátokkal az övükön-, minden méltóságukról megfeledkeztek. Volt, aki moccanni sem tudott, mások felugráltak és némán meresztették szemüket a jövevényekre. Szühebátor kivárta, mig csillapodott riadalmuk, aztán kezdett csak beszélni :

- Mi, a nép képviselői, a Bogdo parancsára és az önök megbizatásából segitséget hoztunk az orosz néptől, megsemmisitettük a gemin hóditókat és visszaszereztük országunk függetlenségét. Amig Ungern báró ezalatt az önkormányzat visszaállitásának ürügyén kifosztotta országunkat, mi a nép jogainak és szabadságának védelmére megalakitottuk az Ideiglenes Népi Kormányt. Életünket, erőnket nem kimélve harcoltunk azért, hogy népünket kiszabaditsuk a kegyetlen külső és belső elnyomók karmaiból. És most eljöttünk ide, hogy megváltoztassuk az állam rendjét. Urgában forradalmi módon is felépithettük volna, de mivel önök, lámák és hercegek, ez alkalommal nem tanusitottak ellenállást, engedékenyek leszünk, és olyan népi hatalmat hozunk létre, amelynek korlátozott jogkörü fejévé államunk jelenlegi körülményeinek megfelelően Ószentségét nyilvánitjuk. Ezért önöknek a régi kormány pecsétjeit, a hivatalokat és az ügyiratokat rendben át kell adniuk.

Hosszu percekig halálos csönd nehezedett a teremre. Végül Mandzasir főláma szólalt meg : - Igenis. - Többet azonban nem sikerült kipréselnie magából.

Szühebátor egyenként szemügyre vette a miniszereket. Arcukra képmu-

tató szolgai mosoly merevedett. Luvszancevén pénzügyminiszter kopasz homlokán kövér verejtékcseppek gyöngyöztek. A főherceg hü kutya módjára szolgálta a Bárót; buzgalmáért a Bogdo kegyelme a Szerfölött Áldott Vezér cimmel jutalmazta. Szühebátor önkénteseit nem is olyan régen, mielőtt még szemtől szembe találkozott volna velük, néppárti csavargóknak csúfolta és Szühebátort is mindennek elmondta, most azonban, hogy magán érezte a főparancsnok nyugodt, hideg tekintetét, arca hamuszürkére vált.

-Rosszul van? - kérdezte csodálkozva Szühebátor.

-Igen - mormogta zavartan Luvszancevén, és törölgetni kezdte a homlokát.

-A pecsétek, iratok átadásának napját majd külön kijelöljük. Addig készitsenek elő mindent - fejezte be Szühebátor, és a kijárat felé indult.

A nagyméltóságú hercegek, lámák, akik eddig érkezéskor és távozáskor a rangokra, cimekre kinosan ügyelve, meghatározott sorrendben követték egymást, most felrúgták a kölcsönös szivélyesség és a kifinomult magatartás minden szertartását: valamennyien ott tolongtak, lökdösődtek az ajtóban, csakhogy minél gyorsabban az utcára jussanak, s elkisérhessék a Népi Sereg főparancsnokát és az Ideiglenes Népi Kormány tagjait.

X

Részlet az Ürín tujá /Hajnalfény/ c. történelmi trilógia Bajldadzs olszon eh oron /Harcban szerzett haza/ cimü harmadik könyvéből. A forditás először a pozsonyi Vasárnapi Uj Szó 1973/34. számában jelent meg.

1911-ben a mandzsu császárság megdöntése után Külső-Mongólia orosz segitséggel megszabadult a kinai fennhatóságtól. Az ország önkormányzatot kapott, melynek élén az egyház feje, a Bogdo-gegen állt. 1919-ben azonban Hszü Su-csen kinai tábornok csapatai, a "geminek" /Komingtang>Gomindang>gemin/ megszállták az országot, és véget vetettek az autonómiának. Az orosz fehérgárdista balti báró, Ungern az önkormányzat visszaállitásának ürügyén behatolt az országba, és megalakitotta a "Megújitott autonóm kormány" elnevezésü bábkormányt. Kétesztendős rémuralma alatt teljesen kifosztotta az országot. /Erről szól Vladimir Pozner magyarul is kiadott regénye, Az őrjöngő/ Urgában /a mai Ulánbátorban/ Ungern helyettese Dzsigmiddzsav Dzsambalon burját fehérgárdista volt, akit a Bogdo hercegi rangra emelt. A kinai és az orosz militaristák ellen vette fel a harcot a Szühebátor és Csojbalszan irányitásával szerveződött forradalmi néphadsereg. A Szühebátor főparancsnok vezette mongol Népi Sereg és a Vörös Hadsereg vállvetve harcoló egységei 1921 júliusának első napjaiban bevonultak a fővárosba, és 1921 őszére egész Mongólia területét megtisztitották az ellenségtől. A forradalom katonai győzelme megnyitotta az utat az ország demokratikus fejlődéséhez.

Zahemszky László

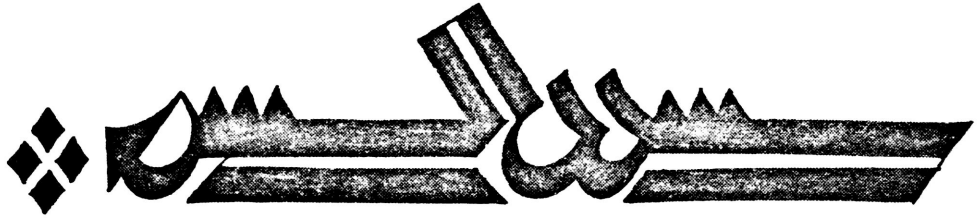

RINCSEN:

A SÁRKÁNYREPÜLŐ

A mandzsu Csing birodalom Égtől oltalmazott császárának tizedik éve volt. Az Uljásztajban székelő mandzsu amban, császári helytartó meg akarta tekinteni az Abataj kán épitette Erdeni Dzú szentélyeit, s a nyári jóidőben, épp a kolostori táncjátékok, a cam ünnepére ért oda.

A vidék mongol hercegei, nemesei és közrendü népe mind ott tolong a Dzú körül, hogy a szent játékokat megláthassa. Itt is, ott is tarka uti sátrak feszülnek, ünnepi viseletü, barnapiros arcu, széles mellü, erős, pusztai férfiak, egészséges, szép termetü, szép arcu lányok jönnek lóháton; a lovak sörénye egyenesre nyirva, nyereg és farmatring ünnepi diszü, s az ifjak csapatostól, kengyel kengyel mellett száguldoznak a tágas mezőn. Az amban elgondolkozva nézi őket: ezek a lóra termett, életerős, keményfejü mongolok bizony régebbi országuak, mint mi, és tulságosan szeretik a szabadságot. Ha nem elég ügyes az ember, ugyan nehéz igazgatni őket. Égtől Oltalmazott császár urunk igen bölcs, ha arra törekszik, hogy a sárga lámák hitével szeliditse meg őket! - igy tünődött az amban, mig a cam-táncosok bonyolult diszét csodálta, s elbámult a mongol kézmüvesek ügyességén.

A mandzsu helytartó, aki részt vett a nyugati táj, az Uj Határvidék tartományai meghóditásában, szikár testü, maga is nyeregre termett férfi. Kevés álmu, korán ébredő. Mikor a kereksátorból, melyet a kolostor nagylámái a helytartónak külön gonddal állittattak, a hajnali nappal kilépett, s gyönyörködve szivta a tágas puszta fü-virágszagával áradó leget, a látóhatárt körbejáró tekintete Erdeni Dzú sok temploma csucsaira ért. A főszentély tetején mintha valami mozdult volna. Madárnak tul nagy, ember meg ilyen vak hajnalkorán minek kapaszkodna templom tetejére? Am ahogy jobban odanézett, mégis inkább embernek hitte.

De miféle ember és mit akarhat ott? - figyelt tovább, és egyszercsak ugy tünt, mintha valóban egy emberalak ugrana alá a templomtetőről. Mögötte valami ernyőforma terült szét, s az az ember mintha rajta függene, a szelid hajnali szél hátán ugy siklott alá kiterjesztett karral, mint a derüs őszi napok ökörnyálon utazgató pókfia. Sárkányforma ernyőjét hol meghuzta, hol megeresztette, s jócskán repült, mig szem elől tünt.

Nem kellett tul sokáig várnia: a magas templomtetőn ujra megjelent az emberalak, de most már élesen kirajzolódott a reggeli égen. Ismét leugrott. A mandzsu helytartó szörnyülködve bámulta, de hiába leste, aznap többé nem mutatkozott a látvány. Hamarosan katonatiszt jelentkezett: a mellé rendelt testőr. Meghajolt az amban előtt, az bólintott válaszul, és visszament a kereksátorba. Szótlan elhatározta, hogy másnap hajnalban megint kijön, s meglátja mi lesz.

Korareggel ismét látta a sárkányernyőst, ahogy ugyanarról a tetőről ugrott és siklott alá. Azt hiszi talán, hogy minden élő alszik? Hogy senki sem zavarta meg, négyszer is ugrott és repült. A mandzsu messziről csodálta a furcsa jelenést, mig végleg el nem tünt előle.

A kolostori táncjátékok látására jött zarándokok már hazatértek mind, s a mandzsu amban is aznap készült vissza Uljásztaj városába. Mikor a Dzú

apátja, tisztségviselői, rangos papjai nagy szertartásossággal bucsuzkodtak tőle, a helytertó elmesélte az apátnak a két korareggel különös látványát.

Az apát - husos, nagy testü öregember, kemény arcán irva, hogy parancsolni sokaknak szokott -, a helytartó szavára igy szólt:

- Talán fegyelmezetlen lámanövendékek rendetlenkedtek? Alaposan megvizsgáljuk a dolgot, s a szent fegyelmet sértő növendék példás megfenyitéséről kegyelmességednek időben jelentést teszünk.

Bunija ugy érezte, mintha hátát anyja lágy, szelid kezével simogatná. Hirtelen magához tért és kinyitotta szemét. Egész teste sajgott, hátát türhetetlen, égő fájdalom gyötörte. Jobb keze a feje alatt, balja oldalvást kinyujtva, "fekvő oroszlán módján" hevert egy ócska takarón, és csodálkozva látta: köröskörül puszta hegy. Sebes hátát sem anyakéz simitja, hanem borzas kutya nyalogatja. Hogy a kis lámagyerek megmozdult, a kutya hozzádörgölődzött, megnyalta az arcát, majd farkával a földet csapkodva leült, és ugy nézett a fiura, mintha azt mondaná okos szemével: no, állj föl már, próbáld meg!

A kóbor korcs volt az, melynek naponta vetett egy-két csontot. Bunija ráismert, és megpróbált föltápászkodni, de minden ize égett, mintha egész teste apró szilánkokra tört volna, ajka kiszáradt, birhatatlan szomjuság kinozta, s feje ugy fájt, mintha koponyája varratai szakadnának. A szeme káprázott. Egy ideig ismét hunyt szemmel feküdt, s mikor megint kinyitotta, megértette, hogy a lámák halotthagyó helyén hever. Az égen felhők vonultak, és hüvös szél járt a pusztán, mely ugy hütötte a beteg fiu lázas testét, mint valami hatlmas legyező.

Gondolatai kuszán fonódtak, ahogy a fonal gubancossá hurkolódik, nem lelni se kezdetét, se végét. Ugyan miért fekszem itt, hogy kerültem holtak szállására? És ez a nemrég még oly ismerős földi világ meg az égi kétség mitől olyan ijesztő sárga, különös szinü? Mitől olyan furcsa, ismeretlen? És vajon mióta vagyok itt? - faggatta éledő értelmét. És mint aki csak most ébred igazán, hirtelen mindenre világosan visszaemlékezett.

Az uljásztaii helytartó elutazása utáni hajnalon, mikor a nap még a hegyek hátamögött volt, Bunija ujra fölkapaszkodott a főtemplom csucsára. Hátára vette a sárkányernyőt, válla alá erősitette a köteléket, és a mélybe lendült. Váltogatva huzta a zsinegeket, igy kormányozott. Gyönyörüséggel látta, hogy jóval messzebb ér földet, mint az előző reggel. A sárkányernyőt gyorsan összehajtogatta, és mezitláb megint a templomhoz futott.

Ugy kezdődött, hogy az egyik szentélyben meglátott néhány kis szobrot, mely kiterjesztett köntössel szálló szerzeteseket ábrázolt. Onnan támadt az ötlete, aztán a táncjátékok holmiiaiból, öreg könyvek ócska vászonkendőiből lopva anyagot, mestere régi ernyőjének mintáira tüzött össze titokban sárkányernyőt, s még sötét hajnalokon próbálgatta a lesiklást a kolostor keritésfalánál. Később, hogy sárkányát nagyobbra igazithatta, szélereszto nyilást is szerkesztett belé, dugva varrogatta, lopva próbálta, végül a tetőkre is fölmerészkedett. Vak hajnalon kisértette meg az ugrást, előbb alacsonyabb szentély tetejéről, végül a legmagasabbról, egyre ügyesebben.

Most csukott szemmel idézte azt a végzetes hajnalt. Az amban távozása más napján, az első, sikerült ugrástól fölbuzdulva indul vissza a templomtetőre, de ahogy kapaszkodtában hátranéz, látja, hogy a templomterasz szegélyrá-

csa mögül néhány jól megtermett szerzetes bujik s les fölfelé. Elvesztem - villan benne a rémület. Ha most mint egy pókfonálon, kitárt karral röpülhetne a szél hátán, tul a keritésfalon... Ám lentről máris csizmás lábak lépése hallatszott.

- Jaj, most megfognak! Ég, szél segitsetek! Csak a falon tussak tul! - fohászkodott, de már későn: lábát megragadta két erős kéz, "fogd meg! fogd meg!" - kiabálták odalenn, s a repülni indult Bunija tehetetlenül vergődve zuhant alá.

- Micsinálsz itt, te hitvány kölyök? - rivallt rá egy lihegő, ragyás arcu, kövér pap, s mig magához szoritotta a fiut, a többiek lerángatták az ernyőt, és vitték foglyukkal együtt a rendtartó nagyláma elé.

- Végem van - szorult össze Bunija szive, mikor kétoldalt egy-egy izmos szentélyőrtől kisérve a rendtartó pap szállásához értek. Aznap még ez a korán fekvő, későn kelő nagyláma is fenn volt már, imamalmát forgatva ült a házi oltára előtt.

- Miféle dolog ez, te semmirekellő bolond? Szentélyünkre tizezer rontást hozol, és még a császári amban is látta bünös játékodat! De most majd megkapod a magad büntetését, hogy egyszer s mindenkorra elmenjen a növendékek kedve az effféléktől! - kezdte a nagyláma, és csak ugy dőlt belőle a szidalom.

- Jelentsétek apát urunknak, hogy elkaptuk ezt a hitvány kutyát a bünös szerkezetével együtt - rendelkezett aztán, s hamarosan jött is a hirrel az apát egyik növendéke, hogy mestere látni akarja, hogyan repül Bunuja, s ezért vigyék a szentélyhez, oda, ahol elfogták.

És mintha parancsszóra tenné, már ott nyüzsgött a kolostor minden rendü s rangu szerzetese, ahol Bunija a nagylámák előtt térdepelve, szorongó, rettegő szivvel felelt kérdezőinek.

- Mutasd csak meg itt, előttünk, hogy is repülsz? Vajon miféle ördögfajzattól tanultad a módját? - szólt az apát, és a rendtartó láma fenyegetésére a riadt fiu egész testében reszketve, ismét fölkuszott a szentélytetőre. Válla alá igazitotta az ernyő zsinegeit, s ahogy a félelemtől szinte eszelősen letekintett, a sárga-vörös köntösü nagylámák a magasból apró verebeknek tüntek. A rendtartó láma öklével intett: "repülj!"

- Ó, ernyőm bárcsak Garuda-szárny volna! Bárcsak hét hegyen tul röpitene! Ó, anyám! - suttogta a fiu, és nekilendült.

A sárkányernyő egyetlen csattanással kitárult, fölemelte utasát, többször meglendült vele, és a fiut elfogta a repülés már ismert, különös érzése. A zsinegekkel kormányozva elhuzott a gyepen ülő rangos szerzetesek nyája fölött. Közülük mint sárgaréz merőkanál fele, szinte világitott az apát tar, barna koponyája. Most is látja a meghökkent papok rámutató ujját, hallja szörnyülködő morajukat, s uiraéli a szorongató félelmet, mely akkor fogta el, mikor az ereklyetornyokkal ékes fal tövénél földet ért, és meglátta a felé tartó szerzetesek seregét...

Még aznap megvolt az itélet. A rendtartó nagyláma összehivta a kolostor minden lakóját, lámát, lámanövendéket, és botjával az oszlopot verve kihirdette: a szerzetesi fegyelmet megszegő Bunija növendék sárkányernyője égettessék meg, ő maga pedig fenyittessék száz botütéssel! S az izmos szentélyőrök rögtön neki is láttak: máris zuhogtak a botok a védtelen fiu hátán.

Növendéktársai szemében rémület, maga pedig minden csapásnál egyre kinzóbb fájdalomtól ég. Anyám! Anyám! - sikoltja, miközben az ütéseket számolják fölötte: tiz, tizenegy,...tizenöt, tizenhat,... többre nem emlékszik, eszmélete elhagyta.

Most itt hever a lámaholtak pusztáján. "Biztosan azt hitték, hogy meghaltam" - gondolta, s hogy a fejét megint fölemelte, mintha hátába, nyakába kést szurnának, maró fájdalom jaja szakad belőle. Jajszavára fölkel a fehér orru korcs, és megnyalja a fiu cserepes ajkait.

Az összetört test nem engedelmeskedik, Bunija ájultan hanyatlik viszsza. Mikorra ujra magához tér, már a korcs sem áll mellette, s a védtelen magánytól sirva fakad. Sikoltani szeretne, de rekedt torkából csak sóhajtásra futja. "Anyám, jaj, anyám!" - suttogja szomjasan lihegő, kiszáradt szája. A háta ugy ég, mintha izzó vassal sütögetnék, teste forró, fejét mintha acélpánt szoritaná, halántékát mintha csákányok szaggatnák, olyan vadul lüktet. Aztán mintha kisgyermekként otthon, a szegényes, megszürkült nemezü kereksátorban feküdne anyja mellett, s mintha anyja, mint akkor, most is mondaná: de kár, hogy a fiam a papokhoz adtam... És szomoru arccal simogatná fia hátát, törött testét azokkal a puha ujjaival, s ahogy lábtól fölfelé haladnak ujjai, egyre kisebb lesz a kin, és a beteg test furcsa-könnyüvé lesz, mintha csak a sárkányernyő vinné őt a levegőben...

- Anyám. anyám! - suttogja a fiu, s ugy hiszi, válaszul a régholt anyja hangját hallja messziről:

- Kisfiam, gyere, hol vagy?

- Itt, itt! - felelné hörgésforma szóval; a lába kinyulik, és egész teste örökre elernyed.

X X

A mongol állam tizennyolcadik évében a tudós német mongolistával, Erich Haenisch-sel jártuk az ország nyugati megyéit. Utközben fölkerestük Uljásztaj városát is, hová a Könyvek és Irások Akadémiájának megbizásából vittem fából faragott pecsétjelet annak a különösen érdekes kis muzeumnak, melyet az ottani Geszer-templomban egy "Orosz" Ceren nevü öreg gyüjtött. A muzeum egyik szobájában érdeklődéssel ütöttem föl az egykori uljásztaji mandzsu helytartók hivatalos följegyzéseit, s az Égtől Oltalmazott tizedik évének adatai közt leltem az erdeni-dzú-i Bunija szerzetesnövendék esetére, akit sárkányernyős repülése miatt itéltek el. Másfélszáz évvel azelőtt, hogy a német Otto Lilienthal megkezdte sárkányszárnyas kisérleteit, Erdeni Dzúban egy szegény árva szerzetesnövendék a maga esze szerint sárkányernyőt szerkesztett, és szállni tanult! Keserü szivvel olvastam a régi lapokon arról, hogy a sulyos botütések életét oltották. Idő előtt született hány tehetség veszett el igy, még mielőtt célba jutott volna!

Huszonkilenc éve irtam jegyzetfüzetembe, hogy az uljásztaji Geszer-templom múzeumában, a mandzsu amban iratai közt találkoztam a sárkányernyős Bunija szomorú történetével. Hogy miért csak most, 1957 utolsó havában és igy, elbeszélés formájában adom tovább? 1955-ben Pavel Poucha cseh tudóssal megint Uljásztajban jártam, de már sem az öreg "Orosz" Ceren Geszer-templomi kis múzeumát nem leltem, sem a mandzsu amban iratait nem találtam meg az újonnan nyilt helytörténeti gyüjteményben. De mert a szomorú történet okmányai elvesztek, miért vesszen el az első mongol sárkányrepülő emlékezete? Hát ezért irtam igy és most. Az eredeti feljegyzés igazi, pontos, lámahivatalnoki irás volt: Bunija vallomásában másitatlanul őrizte a tizenöttizenhat év körüli gyerekember eleven beszédét, s hüséggel szólt arról is, hogyan halt a súlyos fenyitéstől. Azt meg, hogy még volt a fiúban élet, mikor a tetemhelyre dobták, mintha csak tegnap hallottam volna az öreg "Orosz" Cerentől, neki meg kiskorában mesélték, régi hagyományként. A történet igy megmaradt, de az eredeti irat hiteles szavait évek múltán kioldotta belőlem a feledés.

Rincsen nem itt szólal meg először magyarul, több verse és novellája, sőt, regényrészlete is megjelent a mi nyelvünkön. Ezt a fordítást már nem láthatja: életének 73. évében, 1977. március 4-én, vagy ahogy ő szerette irni: a vörös kigyó esztendeje tavaszelő havának 14. napján, hetekig tartó szenvedés után ölte meg a rák. Az előző ősszel még itt járt, a mátrafüredi Kőrösi Csoma Emlékülésről fölgyalogolt a Kékestetőre is. Mongol anya - nyelvének és a mongol müveltségnek megszállott szerelmese, kutatója és formálója, ugyanakkor a világirodalom termékeny tolmácsolója s mellesleg az eszperantó első tudós mongol szószólója volt. Itt közölt novellája, melynek eredetije legutóbb a Gündzs /Hercegnő"/ cimü kötetben /Ulánbátor 1969, 97-105 l./ jelent meg, történeti tárgyú, mint a legtöbb, s "szomorú történet", mint a legtöbb, mégis népe öntudatát ébresztgeti. Nehéz veretü, gazdag szavú, hosszú mondatai a nyelvi öntudatot: ime a hét évszázad irott nyelve és az eleven népnyelv kincsei, csak élni kell velük! A régiség hánytorgatása a történeti öntudatot ösztökéli: hogy népe tudja, nem szükségképpen gyöngébb, mint annyi más kicsiny vagy nagy nép. És ad sajátos mongol szinnel egyetemes tartalmat: korán szülöttek új akarása szárnyatörését siratja és sirattatja, új röpülés hitével.

Két idő társul ebben az irásban: a mandzsu kori múlt és a jelenkor. Az első rész három nap történetét meséli: ünnepi, vidám kezdet és keserü vég között az első két nap a történés hősét messziről láttatja, az idegen mandzsu amban szemével; a harmadik nap közvetlen közelről: ezúttal a haldokló hős emlékezete játssza vissza az előző két napot és valamivel többet a történésbeli múlt és jelen váltakozásában. A novellai csúcs utáni záró, "hitelesitő" rész a jelenkor két szakaszát köti össze: a forradalom utáni első, tevékeny évekét és az ötvenes évek végének újrakezdő idejét. Múlt és jelen, emlékezés és észlelés, messzi és közel ellentétéhez társul idegen és honi, világi és kolostori, parancsoló és alávetett, ravasz öreg izmos szikár kövér felnött hatalom és árva, védtelen, álmodozó gyerekember, fentről és lentről, valóság és /láz/álom, sokaság és magány, ünnep és köznap, szokott ünnep és egyszeri, különös történés, gyönyörüség és kin, végül lét és nemlét gyorsuló versengése.

Néhány tárgyi magyarázat a szöveg egy-egy helyéhez, előfordulásuk sorrendjében:

A Csing birodalom Égtől Oltalmazott császárának tizedik éve: 1745. A több mint ötödfélszáz éven át /1911-ig/ Kinát is magában foglaló mandzsu birodalom Kaocung /1736-1795/ császárának 1736-ban kezdődő uralkodási korszaka viselte az Égtől Oltalmazott /mandzsuul Abkai funinga , kinaiul Csienlung / jelszót. Az ő uralma idején fejeződött be az ázsiai nyugati mongolok végleges meghóditása. Elődeihez hasonlóan ő is erősen támogatta a lámakolostorokat.

Uljásztaj a mandzsu amban, császári helytartó székhelye s a mongóliai mandzsu uralom első félszázadában, 1733-ban alapult erődített város, majd fontos kereskedő hely volt és maradt 1911-ig, a mandzsu császárság összeomlásáig. Régi nevét /"Nyárfás"/ újabb időkben Dzsavhlant-ra váltotta /jelentése "Pompás"/, ma a 36 ezer lakosú Dzavhan megye központja.

Az Abataj kán épitette Erdeni Dzú - a Dzsingisz-ivadék halha-mongol fejedelem 1586-ban kezdte építtetni a "Drágakő Szentség" kolostortemplomát Ögödej császár /Ogotáj/ egykori székhelye, Karakorum romjai mellett, az Orhon folyó völgyében. A terjedelmes kolostorvárost magas fal négyszö-

ge övezi, melyet számos fehér ereklyetorony /szuburgán/ ékesit. Északnyugati részén emelkedik a három legrégibb szentély, előttük Abataj siremléke.

A cam a lámahitü buddhizmus kolostori táncjátéka, melyben holdújévkor, nagyobb ünnepeken főként álarcos és jelmezes szerzetes-táncosok jelenitettek meg vallásos történeteket. A mongoloknál tibeti eredetü. Gazdag, nagy kolostorok táncálarcai között nem volt ritka a drágakővel, türkisszel, korállal, igazgyönggyel kirakott sem, de a papirmasé-álarcok készitése is ügyeskezü mestert kivánt.

A sárga lámák - a XV. században megújitott és a korábbinál szigorúbb fegyelmü tibeti gelukpa szerzetesek Conkápa követői, kik sárga süveget viseltek, szemben az esetleg világibb életü, "óhitü" vörös süvegesekkel. A XVI. század végi Mongólia vezetői a hatalom támaszát keresték a "sárga vallás" szervezettségében, a mandzsuk kezében azonban az ország fékentartójává lett.

Fekvő oroszlán módjára - egy jóga-testhelyzet neve; ahogy a hongkongi tibeti-latin-francia szótár mondja a tibeti szeng-ge nyal-sztabsz forditásául: "jacere sicut leo /in latere dextro, cruribus extensis, capite supra dexteram manum recumbente/", azaz a jobb oldalon, kinyújtott lábbal, jobb kézen nyugvó fejjel feküdni.

A lámák halotthagyó helye - a nem ősi, csak régebbi mongol temetkezési szokások közül a buddhista mongoloknál legelterjedtebb a holttest temetetlen kihelyezése volt. Az ilyen, szállásonként, településenként meghatározott tetemhelyen a "temetést" a ragadozó vadak és a halottevő kutyák végezték. A hamvasztás és a balzsamozás a nagylámák, főpapok és főrendüek kiváltsága volt.

Garuda - a madarak királya és a kigyók ellenfele, az ind eredetü lámahitü istenvilág egy a mongol népköltészetben is fészket rakott alakja. A mongol fővárosnak, Ulánbátornak is régi jelképe a csőrében kigyót tartó Garuda /mai mongolul Hán Gärid/.

A mongol állam tizennyolcadik éve - 1928. Az első év, 1911, a mandzsu hatalom összeomlása után önállóságot kereső Külső-Mongólia új államiságának kezdete. Éveinek száma megegyezik a köztársasági / a népköztársaság előtti/ Kináéval /min kuo/. A "mongol állam évei" számitást a népi forradalom utáni években is megtartották.

A Könyvek és Irások Akadémiája - 1924-ben alakult, később Tudományos Bizottság, majd Tudományos és Felsőoktatási Bizottság néven működött, a Mongol Népköztársaság Tudományos Akadémiájának /1961/ elődje, melyet az egykori Magyar Tudós Társasághoz hasonlóan az anyanyelv és a nemzeti müveltség ápolására szerveztek.

Geszer-templom - a mongolok tibeti eredetü, mondai hősükkel, a harcias Geszerrel azonositották a kinai hadisten Kuantit, és a kinai telepesek Kuanti-szentélyeit Geszer-templomként ismerték. A mai Ulánbátorban a Gandan-domb keleti lábánál álló, kinai stilusú épületcsoport is Geszer-templom volt. Kuanti és Geszer tiszteletének elegyedése a népvallási-népköltési eszmék és gyakorlatok többszörös keveredésének jeles példája.

Forditotta és magyarázta Kara György

DZSARGALÍN BARAMSZAJ :

TERJEDÉSI SEBESSÉG

Az autóbusz zsufolt. A dühödten tülekedő utasok ugy szórják az átkot, mint az áldást. Egyszer csak egy asszony száll fel, kisbabával a karján. Amint meglátom, hogy már nem sok választja el az összeeséstől, rögtön elhatározom, segitek. Elveszem tőle a gyereket, és jónéhány megállón keresztül tartom. Amikor a nő leszállni készül, hálálkodva átveszi a kisbabát, és örömtől csorduló pillantással jutalmaz.

Hazamegyek és csengetek az ajtón. Semmi zaj. Kitartóan nyomom a csengőt, ez sem segit. Nincs más hátra, hangosan szólongatom az asszonyt.

- Ki az ? - hallatszik végre az ajtó mögül.
- Én vagyok.
- Maga kicsoda, és mit akar itt ? - kérdezi.
- Mikor ezt hallom, egy pillanatig azt hiszem, hogy eltévesztettem az ajtót. De mégis, ez a feleségem hangja, pontosan felismerem. Megint beszólok:
- Hallod-e ! Jarinpil vagyok ! Jarinpil, a férjed !
- Menjen vissza csak a feleségéhez és a gyerekéhez ! - kiabál az asszony mérgesen az ajtó résén keresztül.
- Észnél vagy ? Ne bolondozz !
- Menj, te piszok, oda, ahol várnak !
- Hol vár ? Ki vár engem ?
- Mondd, rendben vannak az idegeid ? Ha azonnal nem nyitod ki, hivom a mentőket !
- Talán nem te utaztál a buszon a feleségeddel, gyerekkel a karodon? - és már hallom is, hogy megy befelé.

Egyszerre minden világos lett. Ugy érzem magam, mint a karámon kivülrekedt csökönyös kecskegida. Számat a kulcslyukhoz tapasztom, kérlelek, érvelek, magyarázok, és mikor mindenből kifogytam, végső kétségbeesésemben ezt mondom :

- Tudod, hogy beteg vagyok ! Ártatlanul vádolsz ! Te leszel az oka, ha megöl a hideg ! - de hiába minden könyörgés.

Nincs más hátra, ugy döntök, hogy a barátomékhoz megyek éjszakára. De előbb mindenesetre felhivom a közeli iskolából.

A vonalban a barátom felesége:

- Maga melyik lakásából beszél ?

Nagynehezen felfogom, mire céloz.

- Mi bajotok van velem tulajdonképpen ? - kérdezem vissza bosszusan.
- Nem tulzás az, ahogy szegény Cevellel bánsz ? /Cevel a feleségem./ Micsoda dolog az, hogy már évek óta nős létedre más asszonytól van gyereked ? Na, viszlát, éppen sietünk valahova ! - mondja és leteszi a kagylót.

"Betöröm az ajtót, ugy megyek be !" - gondolom, de a szomszédok miatt mégis ugy döntök, hogy valahogyan az iskolában éjszakázom. "Elvesztettem a kulcsomat, hadd maradjak itt reggelig !" - mondom az öreg portásnak. Azon az éjjelen három rozoga széken összegörbedve alig vártam,

hogy megvirradjon.

Reggel karikás szemekkel mentem munkába, mint egy kólikás kisgyerek. Azonnal észrevettem, hogy kollégáim valamit titkolnak előttem. Kinyitom a szobám ajtaját és hallom :

- Jarinpil azzal a nővel még diákkorában kezdte. Ez is megéri a pénzét !

- Én is láttam a nőt. Azt mondják, három gyereke van tőle.

Szavak furódnak a fülembe , elönt a méreg, és bevágom az ajtót. Egész nap kóválygok, mint aki megkergült. Berohannék, és összeverném valamelyiket, de ezt mégsem tehetem. Az ilyen rosszindulatu rágalommal semmit sem lehet kezdeni. Olyan ez, ami nem hagyja élni az embert. Bárcsak laposra verhetném annak a disznónak a képét, aki ezt a piszkos pletykát kitalálta ! Fenének kellett nekem arra a buszra szállni ! Hát ilyen szörnyü vétek az, ha ismeretlen nőnek segit az ember ? Mégegyszer ilyesmibe nem ártom magam ! Ennek vége ! A telefonjaikból is elegem van ! A feleségem barátnői, a munkatársak, az apósom, az ismerősök, mind rámszálltak, és csak ugy zengett a telefon a rám szórt szitkoktól és gunyos célzásoktól. És az egészre csak annyit nyöghettem mindig, hogy "piszkos rágalom". Igy ment ez délig. Valahányszor megszólalt a telefon, ugy összerezzentem, mintha harapós kutya rontott volna rám. És terjedt rólam a pletyka az egész városban, mint az őszi tarlótüz. Sirni kevés, meghalni sok. Tehetetlen voltam. Mint a mormota, amelyik puskalövést hallott, szobámból egész nap nem mozdultam. Majdnem szétesik a fejem. Amikor kimegyek a folyosóra látom, hogy kollégáim, mint a sós helyen gyülekező birkák, itt-ott csoportosulva engem birálnak, hogy a családi életben álhatatlan vagyok, majd szobáikba szaladnak.

Hirtelen vidéki hivás hallatszik. Apám hiv. Hövszögöl megyében él, az erdős tajgán rénszarvast tenyészt. Nem is köszön, ugy kezdi : "Hé, fiam ! Tegnap éjjel rosszat hallottam rólad, és ma bejöttem a járásba, hogy felhivjalak. Miféle ostobaságokat csinálsz ? Édesgyereked elhagyod, feleségedtől elválsz ! Hogy tehetsz ilyet ? Legalább addig hadd legyen nyugodt a lelkem, amig meg nem halok !" - mondta és halkan sirni kezdett. És akkor, ugy, mint amikor megáradt folyóban elszakad az ember a lovától, semmit sem tudtam mondani azon kivül, hogy : "Hazugság, apám ! Ez mind hazugság ! Piszkos rágalom !" Teljes erőmből kiabáltam. Észre sem vettem, letettem a kagylót, és lihegve ültem. Arra számitva, hogy a feleségem majd belátja a hibáját, afelé az iskola felé mentem, ahol tegnap éjszakáztam. A portást lecserélték, egy teljesen ismeretlen, idősebb ember ült ott. "Elvesztettem a kulcsomat, hadd maradjak reggelig !" - mondtam. A portás figyelmesen nézett rám, majd igy szólt : "Maga mindkét lakásának a kulcsát elhagyta ?" - és gunyosan nevetett.

A pletyka olyan gyorsan terjed, hogy még egy korszerü lökhajtásos gép sem éri utol. Bár a tudósok bebizonyitották, hogy ma a fény sebessége a legnagyobb, mégis, ha elolvassák ezt az elbeszélést, azt hiszem, mindenki kételkedni fog e tudományos igazságban. Mint magam is. És ha akad valaki, akinek van annyi bátorsága, hogy még ezek után sem riad vissza attól, hogy ismeretlen embernek segitsen, és ebből a tárgyból szeretne tudományos fokozatot szerezni, kérem, fogadja szivesen az itt feldolgozott témát.

Várkonyi Katalin forditása

A sajátosan városi hangu, szatirikus irást a fiatal mongol novellista, Baramszaj több hasonló munkájával együtt az ulánbátori Cog irodalmi folyóirat 1976. évi 6. száma közölte. Az eredeti cim , Belen szedev jelentése: "Kész téma". A szerző 1973-ban végzett tanárképző főiskolát, első novellája 1974-ben jelent meg.

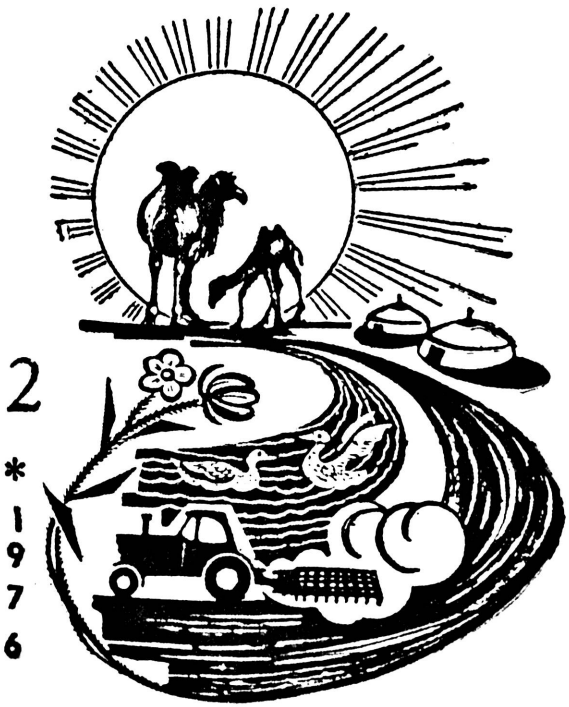

2
1976

Ima Hühüdöj mergenhez és Hültöj nagyasszonyhoz

Hühüdöj, az íjász apa,
Hültöj anya, a nagyasszony !
Tüd! kiáltja a viszhangod,
Tied a gyors, fehér villám!
Bad! kiáltja annak hangja:
Büszke, fehér a villámod!
Fehér ezüst tűzszerszámod,
Vörös ezüst tűzszerszámod!
Vérvörös láng a villámod,
Fehér íjász őríz téged!
Mennykövet vetsz a völgyekre,
Dörögve szállsz az erdőkre!
Bátrak ezüst tegze tied,
Bogos sárga íj a tied!
Nyeles barna réz a nyilad,
Nyírfa, sötét réz a nyilad!
Vas-kék lovú, égnek ura!
Víz-kék lovú, világ ura!
Mély vizen is átkel lovad,
Messzit megjárja hátasod!
Így igaz!

X

A Hühüdöj mergenhez és Hültöj nagyasszonyhoz intézett, invokáció tipusu sámánéneket B. Rintchen, Les matériaux pour l'étude du chamanisme mongol, II. Textes chamanistes bouriates c. müvéből vettük, mely Wiesbadenban jelent meg 1961-ben, az Asiatische Forschungen sorozat 8. köteteként. A szöveg a 88-89. oldalon olvasható. E burját sámánének Hühüdöjt, a mennydörgés és villámlás istenét irja le és dicsőiti a mongol népköltés előrimes versformájában és a sámánének extatikus, emelkedett stilusában. Az istenség neve a burját hühe "kék" szó származéka s egyben jelzi hordozójának az istenek között betöltött szerepét is. A mergen szó jelentése "kiváló íjász", s gyakran járul mitikus hősök nevéhez. E névelemet nemcsak a mongoloknál, de több szibériai török népnél is megtaláljuk mongol jövevényként: viselője istenség vagy legendák, eposzok hőse. Hühüdöj feleségét, Hültöjt csak a burjátok emlitik, de ők is különösebb személyi jegyek nélkül. Az apa és anya megszólitás arra utal, hogy a sámán és nemzetsége őseként tiszteli Hühüdöj ijászt. Ez az invokáció valószinüleg a sámán révülése előtt, a szertartás kezdetén hangzott fel.

X

Sámánének Kán Tömörlenhez

Ég, az alján kék a felhő,
Kinek boltján sárga felhő,
Szélén meg fekete felhő,
Kán Tömörlen bátor,
Téged hivunk ide!
Gujgur, gujgur,
Gujgur, gujgur!

Sötét éjjel veszed utad
Sebes felhők ege alatt,
Sikos csúcsa fölött fáknak:
Kán Tömörlen bátor,
Téged hivunk ide!
Gujgur, gujgur,
Gujgur, gujgur!

Téged, ki obókon trónolsz,
Felső Hangájban visz utad,
Fekete eb dögére jössz,
Kán Tömörlen bátor,
Téged hivunk ide!
Gujgur, gujgur,
Gujgur, gujgur!

Kinek nemzetsége mongol,
Hármas fatörzs az ülése,
Har-balgaszba vezet útja,
Kán Tömörlen bátor,
Téged hivunk ide!
Gujgur, gujgur,
Gujgur, gujgur!

Körbejárod a világot,
Tagna hegyén szállsz meg akkor,
Tiszta viz italod akkor:
Kán Tömörlen bátor,
Téged hivunk ide!
Gujgur, gujgur,
Gujgur, gujgur!

Füstelesztő nyilásunkra
Fürgén ereszkedj le!
Ajtónk szemöldökfájára
Arra fordulva jöjj!
Kán Tömörlen!
Gujgur, gujgur,
Gujgur, gujgur!

Amikor megérkezik a szellem, igy szól // a sámán szájával //:

Dzsók bilbész!
Dzsók bilbész!
Dzsók, dzsók, dzsók!
Godnam dzsók bilbész,
Jaksi, jaksi!

Erre igy válaszolnak a jelenlévők:

- Kegyeskedj mongolul beszélni! Ezt a gujgur nyelvet mi nem ismerjük!

Ekkor igy folytatja Tömörlen:

- Népem, békében, egészségben, fekete meg sárga nélkül, mind megvagytok-é?

A nép válaszol:

- Jól megvagyunk! A Te földeden mi ujság van?

Tömörlen:

- Nincsen semmi. Békében, jól vagyunk. Godnamdar bár, bár, bár! Dzsók bilbész ajdan giszkiz, mi különleges inni, elszivni valótok van? Ha szivni, dohányozni nem lehet, levele-vörös dohánnyal tömjétek meg a pipát! Hadd szivjak néhányat rajta!

Akkor meg kell tömni egy pipát. A szellem // képében a sámán // elveszi, szivja, és igy szól:

- Jaksi tavak jók! // Nem jó dohány ez! //

- Gyermekeid, mi, kik északon lakunk, mitől kell hogy féljünk? Mitől kell tartanunk?

Erre a kérdésre igy válaszol Tömörlen:

- Semmitől! Nem fenyeget sem üvöltő farkas, sem lopakodó tolvaj, még veszekedés, szóbeszéd sincsen, minden rendben van!

Kán Tömörlen most már hazafelé készül. Igy szól:

- Erős fekete párlatot hozzatok!

Mikor megkapja az ételt és a gyümölcsöt, ezt mondja:

Mire visszatérek,
Mint a tenger,
Mire megint jövök,
Mint a forrás,

Mint nyolc Namszaraj, gazdagok legyetek,
Mint Najdan Dzsüddüg, nagy családdal éljetek !
Erre az áldásra iszom áldomást !
Hátamon kicsit híg,
Hasamban olvadó,
Milyen jó ital ez !

Tömörlen eszik, iszik, jóllakva, szomját oltva megy el. Később örömmel találkozunk újra ! - mondja, és elhagyja a jurtát.

X

Ez a sámánének a Bika Urhoz intézett szöveg egészen közeli rokona, azonos területről is származnak. A szertartás lefolyása is azonos :

1. A szellem főbb ismertető jeleit, jelzőit elsorolva, meghivja őt a sámán a jurtába. Tömörlen tengri, azaz az ég istenei közé tartozik, ezért az első sorok az ég fizikai jellegzetességeit emlitik. Valószinüleg a fekete szellemek közé tartozik, ezért jár éjszaka, s ezért jön a fekete kutya testére, amelyet áldozatul vágnak le neki, eltávolitva a dögből a tüdőt, nyelőcsövet, szivet. Obó: áldozati kőhalom az utak mellett, hágókon, szent helyeken. Hangáj : tájegység Mongóliában, hegyes, ligetes, vizben viszonylag gazdag. Har balgasz, azaz Fekete város : ma romváros az Orhon mellett. Tagna : hegység Tuva és Mongólia határán, a tajga övezetben. Lakói darhatok, elmongolosodott, vagy török nyelven beszélő urjanhajok, török nyelvü tuvák. Füstere sztő nyilás : köralaku nyilás a jurta tetején, amelyen a füst eltávozik, s amelyen át a jurta világosságot kap.

2. Megérkezik a szellem, beszél, pipázik, eszik és iszik a sámán szájával. Az egybegyültek a segitségét kérik, s ő biztonságot igér nekik, áldást mond rájuk, majd visszatér "lakhelyére". A pálinka neve itt tiszteleti szóval nancsid, eredetileg tibeti italáldozatot jelent. Hátán hig ital : a távozó utasok után tejet szokás hinteni a mongoloknál.

A szöveget különösen érdekessé teszik a benne szórványosan található török nyelvü, csak részben lefordítható szövegek. Ezek a töredékek még a darhatok, vagy urjanhajok török nyelvéből maradtak fenn, elferdülve, de a nemzetségőshöz intézett imában legalább jelképesen megőrizve az ős nyelvét. Észak-Mongóliában, a hegyek között sok, egykor nagyobb hatalommal biró, birodalmat alapitó nép maradékai találtak menedéket. Kulturájukban megőrződtek származásuk nyomai. Egyes nemzetségeknek ott már a török sem volt eredeti nyelve : még korábban finnugor nyelven beszéltek. Tömörlen szonban török nyelvet visel, tisztelői szerint török nyelven beszél. Az ismétlődő Gujgur! felkiáltás minden valószinüség szerint az egyik, hajdan hatalmas török nép, az ujgurok elferditett nevéből származik. A Hövszgöl tó vidékén, a darhatok földjén nagy tisztelet övezi Tömörlent : hatalmas ur, minden bajban, betegségben segit, oltalmába ajánlják a gyermekeket, az egész rokonságot, minden javukat, jószágukat. Kettős zárójelben a fordító kiegészitései és a török szöveg forditásai olvashatók ott, ahol az egész mondat értelmezhető. Eredetije : Rincsen, id.mü., 82-84.old.

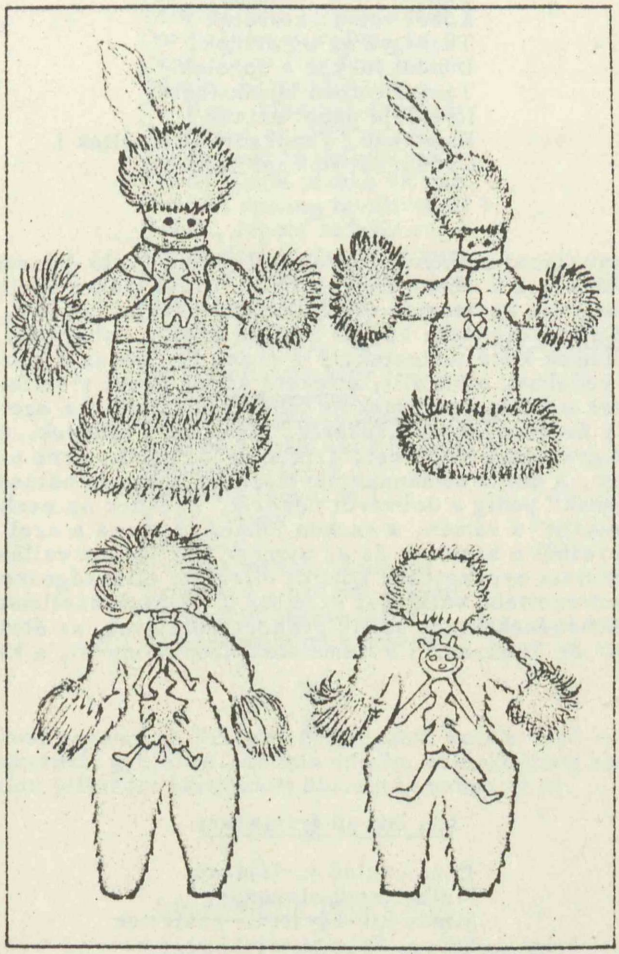

Burját sámánbálványok /Potanin nyomán/

Fohász a Fekete Szellemekhez /Részlet/

Húst ha esztek, emberé az,
Kőszívűek, bronzszívűek !
Sziklafalú a jurtátok,
Kőből van a sátorotok !
Tűzkígyó az ostorotok,
Dühödt farkas a dobotok !
Tarisznyában lámák teste,
Hazafelé papot esztek !
Kandzsur, Tandzsurral tüzeltek !
Gyöngysorotok tar fejekből !...

⊠

A fenti invokáció szintén Rincsen gyüjtéséből való /id.mü, 71.old./, egy a Góbi vidékén élő sámán énekéből, aki ezzel idézte szellemeit, ongonjait az áldozat vagy szertartás elején, mikor révülni kezdett. Ezek a szellemek un. fekete szellemek, vagyis az ártó erejü, emberevő, ellenséget elpusztító szellemek közé tartoztak, s a sámán is, aki az ő tiszteletükre áldozott, az ő védelmük alatt állt, a fekete sámán nevet viselte. Az ő ellenpólusaik voltak a fehér szellemek és fehér sámánjaik. Az eget is felosztották közöttük: keleten laktak a feketék, nyugaton a fehérek. A szellemek lakóhelyének gyakran a hegyeket, sziklákat tartották, erre utal a sziklajurta, kősátor. A dob a sámánszertartásokban a sámán hátasállataként szerepel, "ostornak" pedig a dobverőt nevezik. Ezeknek az eszközöknek a segitségével "utazik" a sámán, s ezeken jönnek el hozzá a szellemek. Az ének utolsó soraiból a sámánok és az ujonnan jött idegen vallás papjai, a buddhista-lamaista szerzetesek közötti ellentét, ellenségeskedés szól. Az erősebb, szervezettebb vallással szemben a táltosok szellemeik erejében biztak, s a sámánénekek egy másik gyakori müfajával, az átokkal védekeztek. Kandzsur és Tandzsur : a lámaisták szent könyvei, a kánon és magyarázatai.

⊠

Ima baj elhárításáért

Ezen család jurtájában
Meleg testű elevenek,
Mind, kik együtt itt születtek
Kínos, kaparó torokbajt,
Köhögést ne ismerjenek !
Ne féljenek - ijedjenek !
Kívül meg a jószágaik
Ne riassza ártás, tolvaj,
Zápor se és jégverés se,
Zivatar se, szélvihar se !
Kerülje el a tűzvész is !
Kérünk, ne add gonoszoknak,
Kóbor vadnak a fogára !

Tengernyi fekete isten,
Kérünk, add meg azt, hogy őket
Mindig messze elkerülje
Szóbeszéd, akármi fajta,
Szitkozódás, ádáz átok,
Tollas táltos ártó szava,
Taláros pap varázslása,
Derék láma szándéka is,
Okos táltos figyelme is !
Démon, bármiféle volna,
Szellem, kísértet rontását
Távolítsd el tőlük mindig !
Tágas, vörös tüdejükben
Véres húsok piszka ha van,
Vedd ki onnan, távolítsd el !
Kerek, fekete szívükben
Vörös étel szennye ha van,
Vesd ki onnan, távolítsd el !
Odvukban, ágyuknál,
Oszlop légy, támaszuk !
Botor kicsinyeknek
Biztos oltalma légy !
Árva magányosnak
Áldott társa legyél !
Szűkös helyen vesd hátadat !
Betöretlen lónak
Béklyója legyél te !
Kezes lónak
Kötőféke !
Szállásunknak házanépe
Szándékát, akármi légyen,
Tengernyi fekete isten
Teljesítse mind kegyesen !

X

A fenti imát ugyancsak Rincsen gyüjtéséből vettük /id.mü, 95-96.old./, aki azt egy sámántól gyüjtötte. Az ima minden valószinüség szerint eredetileg egy család jólétéért bemutatott áldozaton hangzott el.

X

Sámánének a Bika Úrhoz

Néped ura, Fekete Kard bátor !
Burjátok ura, Bika Kard bátor !
Busa homlokod ráncolva,
Bökős szarvaddal döfködve -
Ó, jaj nekem ! -
Acélkemény lábad,
Amíg remeg, csak gyere !
Komor vas patádon
Kopogva te közeledj !

Keményfa ostort is
Koptass el az útban !
Dalold régi dalaidat,
Bőgj csak, harsogj, úgy jöjj ide !
Bika Kard bátorom !

Megérkezik a szellem, a sámán azonosul vele, bikahangon bőg. Majd igy szól a szellem a sámán nyelvével :

- Jól vagytok-e, megvagytok-e
Kései apa fiai,
Gyermekeim ?
- Jól vagyunk ! Hát Bika Kard apánál mi jó ujság van ?
- Semmi, nyugalomban, jól élek, a fenébe is ! Gyermekeim, kicsinyeim, hát a ti földeteken mi jó történt azóta ? Van-e készen izes étel, ital, erős fekete pálinka ? Inni, enni jöttem ide én, a ti Bika Kard bátorotok ! Pipát szivni, az a jó. Hé, öregek, előkelők, lakomázzunk együtt mind ! Pipázgatva ejtőzködjünk, ej, hogy a fene egye meg ! Hogyan is szivod el a pipádat békén ?

Hej, nyolc Namszarajhoz hasonlóan gazdagon, Najdang Dzsüddüghöz hasonló családdal éljetek !
Gyermekeim !
Hej, burjátok, az uratok,
Bika Kard bátor,
Alattvalók, az uratok,
Fekete Kard bátor,
Én hazamegyek, elmegyek !

Ekkor a nép, a körbenülő rokonság megkérdezi :

- Miért falja föl a farkas a jószágot, miért ér minket baj, kár ?

A szellem igy válaszol :

- Most már kényelmes, jó módotok van ! Kedvemre ettem, ittam, izes-édes gyümölcseitekből ettem, étkeket elfogadtam. Jövő ilyenkorig kint a jószágból egyet sem ér baj, bent ezek a kicsik, a gyermekek is jól megleszenek. Örömmel találkozunk majd ! - mondja és eltávozik.

⊠

Buha Nojin, a Bika Ur több burját nemzetség mitikus őse, akinek tiszteletе igen elterjedt az északabb területeken lakó mongolság, a burjátok, és a velük szomszédos területek lakói /pl. darhatok/ között. A régi magyar bátor szót itt az eredeti török "hős, vitéz" jelentésében használtam. Ezt a jelentését megtartotta a mongol nyelvben is. A szöveg egy teljes szertartás, az őst megillető évi áldozat keresztmetszetét mutatja. A szellemet hivó invokációval kezdődik /vö. a Hühüdöj mergenhez és a Fekete Szellemekhez intézett invokációk szövegével/. Ebben a részben a sámán költőien leirja az ős külsejét, érzékelteti, hogy messziről, nehéz uton, elfáradva jön el leszármazottaihoz a sámán hivására. Megérkezésének feltétele és eszköze a sámán révülése, aki különleges képességei révén az utódok közül egyedül képes kapcsolatba kerülni a szellemmel. Az ősapa lelke beköltözik a sámánba, elfogadja a lakomaképpen felajánlott áldozati ételt, italt és dohányt, majd jóindulatáról biztositja a népet, s gazdaságot, szép családot kivánva nekik eltávozik. A két idegen istenség neve bizonyitja, hogy a sámánok, minden erőfeszitésük ellenére, idegen müveltségek hatókörébe kerültek, a lamaizmus, legalábbis nyomokban, megtalálható e ritusban is. A

szertartás nem csak vallási, hanem általános, társadalmi jelentőségü is volt : a nemzetség összetartását, öntudatát biztositotta a közös ősapa tisztelete, a tágabb rokonság találkozása, közös lakomája. - A szöveg eredetija : Rincsen, id. mü.77-78.old.

Cerenbalszan aszony éneke

Dombtetőkön amíg laktunk,
Felség felesége voltam.
Dombjainkról hogy lejöttünk,
Futkosó szolgáló lettem.

Sziklák között amíg laktunk,
Vezér felesége voltam.
Szikláinkról hogy lejöttünk,
Vén cseléd lett énbelőlem.

Cerenbalszan asszony Suna vitéznek a felesége volt. Suna a 17. században az egyre kisebb területre visszaszoruló, mandzsu-ellenes felkelés egyik vezére. Nyugat-Mongóliában ma is énekelnek dicséreteket róla. Közülük egyet Weöres Sándor is forditott /A mongol irodalom kistükre, Bp. 1971, 149-150.old./. Hegyeken, sziklák között a társadalommal szemben állók, vagy kitaszitottak, lázadók, rablók laktak. Hasonló dalok a felkelés más szereplőiről, a vezérek feleségétől, fiától is fennmaradtak. A szöveg forrása : H. Luvszanbaldan, Tűht hün, tűhen dú : Aman dzohiol szudlal VIII : 1-11, Ulánbátor 1974, 149-150.old.

⊠

A Herlen folyó menti csikó

Herlen ajmag szülötte,
Hóka, foltos hátasom.
Herlen folyó vizében
Hűsölve nőtt a csikóm.
Másodfűként már vágtázott,
Mindig elsőnek dícsérték !
Híre hírlik népem közt.
Hamar lovam jó futó,
Verseny, ünnep dísze ő,
Vidék népe csodálja.
Halljátok hát, milyen is
Nagy ménesünk csikaja :
Mint káni ernyő rojtja
Hull sörénye homlokába,
Mint aranyhalak háta,
Szikrázik a két szeme.
Lótuszvirág szirmaként
Lekonyul a két füle.
Drágakőre fény esik -
Makulátlan homloka.
Gyapjas állat szőreként
Leng zászlónyi, szép farka.

Világ-kerék forgása -
Villámgyors a patája.
Szantálfa dús lombjaként
Számtalan a fajtája.
Kevélyléptű poroszka,
Kedves ló, kit éneklek!
Versenyfutó, gyors lovam,
Valódi poroszka ez !
Kecsesléptű poroszka,
Kezes, szelíd hátasom !
Terhet, nyerget megbír ez,
Jófajtájú, formás ló .
Vidékünkhöz méltó ő,
Tágas hazánk szülötte.
Ha nyergelni akarja,
Gyönyörködik két szeme,
Hátasul ha használja,
Gazdája büszkesége.
Ménesemnek legjava,
Ékszerszép hátaslovam.

X

Az ugynevezett lódicsérő énekek közé tartozik a fenti dal, melyet a nyári versenyekkel egybekötött ünnepen, a nádamon énekelt el Cs. Dzsigmid, századunk ismert népi énekmondója a lófuttatás győzteséről. A nádamon a hagyományoknak megfelelően összemérték erejüket a "három férfias játék"-ban, nyilazásban, birkózásban, lófuttatásban. Az első kettő résztvevői valóban férfiak voltak, a versenylovakat azonban könnyebb sulyu, mindkét nembeli gyermekek ülték meg. A győztest dallammal köszöntik az ijászok is, külön vers illeti meg a győztes birkózót, a lóverseny után pedig a csikót, lovat magasztalják. Egész ajmag-ja, megyéje büszke rá. Dzsigmid itt szükebb hazája, a Herlen /Kerülen/ folyó mellékének egy győztesét dicséri. Eredetije : Cs. Dzsigmid, Jörölín dédzs , Ulánbátor 1961, 78-79.old.

Tatár Magdolna

PÉLDÁZATOK A TÖRVÉNY KERESŐIRŐL

Ugy hallottam, hogy egyszer Buddha, a Győzelemmel Elmult a dicső Magadha közelében tartózkodott. Nem sokkal azután, hogy a megvilágosodást teljesen elnyerte, igy gondolkodott:

"Az élőlények már régóta romlottságban tévelyegnek, s tanitani és megigazitani őket nagyon nehéz. Továbbra is e világban élnem haszontalan. Ezért e maradék szenvedést is kioltom magamból, s a legteljesebb nirvánába jutok."

A Brahma-menny istenei rögtön megértették, nyomban felfogták e gondolat mivoltát. Alászálltak a mennyből és Buddha előtt gyülekeztek. Mikor mind megérkezett, oly mélyen meghajoltak, hogy fejük szinte a földet érte. Aztán kezüket összetéve könyörögtek, és a Törvény kerekének forgatására buzditották, ám Buddha igy felelt:

- Brahma-menny istenei! Ezek az élők vétek szennyétől romlottak. Mindenkit az evilági örömök kötnek meg. Egy szemernyi bölcsesség sincs bennük. Tovább itt maradnom igy teljesen haszontalan. Azt gondoltam hát, hogy ha itt hagyom e szenvedésteli nyomoruságot, boldogabb leszek.

Ám a Brahma-menny istenei tovább könyörögtek:

- Ó, Győzelemmel Elmult! A törvény tengere csordultig tele! Kitüzve a törvény zászlaja! A tanitás és térités ideje elérkezett! Hiszen az élőlények között nagyon sokan vannak a megszabaditandók! Te pedig nem kelsz a rászorulók oltalmára-védelmére, hanem csak az evilági szenvedések elhagyására gondolsz.

1.

Számtalan elmult világkorszakkal ezelőtt, ó Buddha, itt a Dzsambu világszigeten élt egy nagy király, Ganasanibali nevezetü. E nagy király sok fejedelmen uralkodott. Városa nyolcvannégyezer, asszonya s palotanépe huszezernyi, főembere pedig tizezernyi volt.

Nagy könyörületességében ugy szerette az embereket és minden élők sokaságát, mint szülő a gyermekét.

Történt egyszer, hogy a király igy tünődött:

"Mind e sok élőnek, kik mindnyájan tisztelnek és szeretnek, ura lettem. Miért is ne szereznék üdvöt mindeneknek a Törvény Drágakövével."

Tanácsosai közül egyet elküldött, hogy mindenhol adja tudtára az embereknek a király parancsát:

"Akinek birtokában van a Magasztos Törvény, és nekem megtanitja azt, kivánjon bármit, megadom érte!"

Történt pedig, hogy egy Leuducsa nevezetü brámin érkezett a palota kapujához, és igy szólt:

- Én tudom a Magasztos Törvényt!

Meghallotta a király, és sietett a brámin elébe. Köszöntötte őt, majd szőnyeget teritett elé. Mikor a brámin a szőnyegre ült, a király és kisérői igy kérlelték:

- Nagy Tanitó! Ime itt az idő, hirdesd nekünk, tévelygőknek a Magasztos Törvényt!

- Amit én tudok, nem olyan, hogy csak igy, ennyi áron megtanitható!

Ha hallani akarod, király, csak egyszerü kéréssel el nem érheted! - felelte.

- Kivánj bármit! Minden a kivánságod szerint teljesül! - szólt a király.

A brámin válaszolt:

- Felséges király! Ha képes vagy oly nagy áldozatra, hogy testedbe ezer égő mécsest szurj, akkor megtanitom neked a törvényt.

Nagyon megörült a király. Felszerszámoztatta egyik nyolcezer mérföldet is megjáró elefántját, követét rajta utnak inditotta, hogy a világ valamennyi táján kihirdesse:

"Ganasanibali király mához egy hétre a Magasztos Törvény megszerzése végett teste husát kilyuggattatja, és a lyukakba ezer égő mécsest tétet."

Az emberek mind, akik hallották, nagyon elkeseredtek. A király elé járultak, és ekként könyörögtek hozzá:

- E világon, miként vezető a világtalannak, miként édesanya a gyermeknek, minden élő támasza te vagy. Király, ha nem leszel, kihez fordulunk majd oltalomért? Ha testedbe ezer égő mécsest szurnak, biztosan megválsz evilági életedtől! Kiért-miért? Egyetlen brámin kedvéért? Elhagynád az embereket?

Akkor aztán a királynék, hercegek és királyfik vagy ötszázan meg a tizezer tanácsadó kezük összetéve könyörögtek a királynak, de a királyt nem tudták fogadalmától eltántoritani.

- Amikor végre teljesen megvilágosodom, akkor majd titeket is megszabaditalak - mondta.

Hogy az emberek látták a király szilárd elhatározását s megértették, hogy nem változtat azon, nekikeseredtek. Jajveszékeltek és kinjukban a földre vetették magukat, a király szándékát azonban nem másithatták meg.

Igy szólt a bráminhoz:

- Elérkezett az ideje, hogy az ezer mécsest a husomba szurd!

A brámin a király testét kilyuggatta. A mécsek kanócát olajjal megkente. Látván ezt a körülállók, a rémülettől ugy zuhantak a földre, mintha nagy hegy omlott volna.

Ekkor a király a bráminhoz fordult:

- Ó, Nagy Tanitó! Légy könyörületes irántam, s előbb tanitsd nekem a Magasztos Törvényt, és csak utána szurd testembe a mécseket. Mert ha előbb meghalok, a Törvényt már nem hallhatom.

A brámin egy verssel felelt:

- Minden dolog mulandó.
Ami fent van, mind lehull.
Szétszakad, mi összetett.
Meghal mind, ki születik.

A király boldog volt, és mint akiben semmi bánat sincs, ujabb esküt fogadott:

- Azért keresem a Törvényt, mert a megvilágosodásra törekszem. Majd ha a teljes megvilágosodást elnyerem, a tudás fényével a vakon tévelygők elméjét megvilágositom.

Alig mondta el esküjét, az ég és föld ugy megrendült, hogy még a Brahma-menny palotái is beleremegtek. Az istenek alászálltak a mennyből és a testáldozat helyére gyültek.

Mikor az istenek igy látták e bódhiszattva testét, ők, kik a felső eget teljesen betöltik, sirásra fakadtak, könnyük esőként szakadt, és isteni kincsvirágözön hullt alá. Igy tisztelték őt.

Akkor az istenek ura, Indra jött a királyhoz, sokféleképp magasztalta, majd megkérdezte:

- Ó, Nagy Király! Ilyen nagy szenvedések kinjai között nem bántad meg fogadalmad?

- Nem - felelte a király.

- Ó, Nagy Király, hisz tested ugy reszket, és lelked elgyötört, s te mégis azt mondod: nem bántam meg. Hát hogyan hihetek neked?

És szólt a király:

- Ha bennem, elejétől kezdve végig, szemernyi megbánás sem volt, a testemen e sebek gyógyuljanak be és legyek oly ép, mint korábban.

És alighogy ezt kimondta, sebei eltüntek és teste ismét oly ép volt, mint azelőtt.

Az az akkori király pedig nem volt más, mint Buddha, te magad; igy hát, Győzelemmel Elmult, ha korábban az élők érdekében elviselhetetlen szenvedést is elviseltél, hogy a Törvényt elnyerd, akkor most miért akarod őket végleg elválasztani a Törvény fényességétől? Most miért gondolsz a szenvedések elhagyására?

2

Egy másik alkalommal, a régmult időkben, ó, Győzelemmel Elmult, élt e Dzsambu világszigeten egy Bjilingarli nevü király. Számos fejedelmen uralkodott. Városa nyolcvanezer, felesége, palotanépe huszezernyi, hercege s királyfia is ötszáz, főembere tizezer.

Ez a király nagyon könyörületes volt s minden alattvalójára ugy tekintett, mint egyetlen gyermekére.

E király a Magasztos Törvényt igen tisztelte és szerette, ezért egy tanácsosának megparancsolta, hogy a következőket hirdesse ki:

"Ha valaki, legyen az bárki, a Szutráknak vagy a Magasztos Törvénynek birtokában van, és nekem megtanitja, kivánjon bármit , kivánsága szerint jutalmazom.".

Ezután egy Kjeuducsa nevü brámin jött a palota kapujához és igy szólt:

- A Magasztos Törvény a birtokomban van. Tanitom, ha van, aki hallgatja.

Hallotta ezt a király is és nagyon megörült. Elébe sietett a kapuhoz, lábához borult, majd kedves szóval a palotába vezette. Ülőszőnyeget teritett elé és kezét összetéve igy beszélt:

- Ó, Nagy Tanitó! A Magasztos Törvény tanitásáért esedezem!

És szólt a brámin:

- Már hosszu idő telt el azzal, hogy mindenütt különféle szenvedést éltem át. Bizony, Nagy Király, ha csak hallgatni akarod is, ennyivel nem elégszem meg.

- Kivánj bármit, csak mondd, ó, Mester, és én bőkezüen mérem fizetséged - könyörgött összetett kézzel a király.

- Ha tested ezer vasszöggel vereted ki, a Törvényt átadom neked - igy a brámin.

- Ugy legyen - mondta a király, majd igy szólt:

- Mához egy hétre mindez megtörténik.

Akkor egy nyolcvanezer mérföldet is megjáró elefántot szerszámoztak fel, s a hirvivő e Dzsambu világszgeten mindenhol kihirdette:

"Hatalmas királyunk, Bjilingarli, mához egy hétre ezer vasszöget veret testébe."

Mikor ezt a számos főember és a sok nép meghallotta, mindnyájan a király elé járultak, és igy kérlelték:

- Felséges Királyunk! Mi mindnyájan, a négy égtáj lakói, a te erényed és jóindulatod révén boldogságban, jólétben élünk. Ó, Nagy Király, ma - gunkért könyörgünk! Ne veress testedbe ezer vasszeget!

A király feleségei, az udvarnép, a fejedelmek, a királyfiak és a tanácsadók is mind igy esedeztek:

- Nagy Király! Légy könyörületes, gondolj ránk! Nem való, hogy egyetlen ember kedvéért életed eldobva alattvalóid elhagyod!

És szólt a király:

- Régóta forgok a létezések körforgásában, már számtalan testet eltékozoltam. Valahányat a szenvedély, a gyülölet s a tévhit ölt meg; fehérlő csontjaik halma magasabb az Óriáshegynél is. A levágott fejek kiömlő vérfolyója még az öt nagy folyamnál is nagyobb. A kiömlött könny több a négy tengernél. Sokféle módon igy pazaroltam létet és testet, de egyet sem a Törvényért. Most viszont ha testem vasszögekkel veretem, elérem a megvilágosodát. Ha majd teljesen megvilágosodtam, akkor a bölcsesség kardjával a vétkek minden baját elmetszem. Miért akadályozzátok a megvilágosuló lelket?

Kisérői erre mit se tudtak szólni. A király pedig a bráminhoz fordult:

- Ó, Nagyhatalmu Mester! Légy könyörületes irántam, és előbb a Törvény kapuit tárd ki nekem, csak azután verd a szögeid. Ha előbb halok meg, a Törvényt már nem hallhatom.

A brámin egy verssel felelt:

- Nem örök, mi összetett.
Mind kinos a születés.
Ur a Törvény s Éntelen,
S nincsen Én és nincs Enyém.

E verse után a brámin az ezer vasszöget beleverte a király testébe.

Látva ezt a fejedelmek, főemberek, a nagy udvarnép, hatalmas hegy omlásához hasonlóan földre vetették magukat. Zokogtak, majd ájultan vergődtek a földön

Ekkor az ég és föld minden irányban megrendült. A Vágyvilág és az Alá Alakvilág istenei fölöttébb elcsodálkoztak. Mind alászálltak a mennyből és a bódhiszattva elé gyültek. Látták, hogy teste a Törvényért mennyi szörnyü szenvedést viselt, és mindnyájan sirva is fakadtak, s könnyük esőként szakadt, majd az égből isteni kincs-virágözön hullt alá.

Nemsokára Indra, az istenek ura is odaért és megkérdezte a királyt:

- Ó, Nagy Király! Hogy nagy igyekezettel igyekeztél, és a szenvedéssel sem törödtél, valóban a Törvényért tetted? Vagy inkább Indra akarsz lenni vagy talán Csakravartin, netán az Ördögök Királya vagy a Brahmabirodalom ura, vagy éppen Mahésvara?

És szólt a király:

- Tetteimmel nem a három világ örömeit kivánom magamnak. Ami erényem van, azzal a megvilágosodásra vágyom.

Indra tovább faggatta:

- Látom, hogy királyi tested reszket és alél. És mégis azt mondod, hogy nincsen benned megbánás. Hogyan higgyem el?

- Ha szavam igaz, és nincsen bennem megbánó gondolat, tüstént gyógyuljanak meg a vasszögek ütötte sebek!

Ahogy a király ezt mondta, teste oly ép lett, mint korábban. Az istenek és emberek fölöttébb örültek.

Ó, Győzelemmel Elmult! A Törvény tengere csordultig tele, és az erény mérhetetlen sok! Hát miért hagyod el végleg az embereket, és a Törvényt nem tanitod, hanem csak a szenvedések elhagyását keresed?

Ó, Győzelemmel Elmult! Rég elmult, számtalan világkorszakkal ezelőtt e Dzsambu világszigeten élt egy Cangszlha nevü nagy király, kinek fiát Damkamának hivták. Ez a királyfi a Magasztos Törvényt igen tisztelte és szerette. De bár mindenütt kereste, nem akadt rá. Emiatt szenvedés gyötörte és kétségbe esett. Indra isten azonban felfogta és nagyon is megértette a királyfi szándékát. Bráminná változott. A palota kapujához ment és igy szólt:

- Birtokomban van a Magasztos Törvény és kész vagyok tanitani!

Hallotta ezt a királyfi, elébe sietett a bráminnak és a lábához borult, majd a palotába vezette. Ülőszőnyeget teritett elé és összetett kézzel igy kérlelte:

- Ó, Nagy Tanitó! Essen meg rajtam a szived! A Magasztos Törvény tanitásáért esdek!

- Tanitani s tanulni is igen nehéz. Az igaz mestert felismerni és megnyerni sem könnyü. Ezért nem illő, hogy ily csekély áron, mely elégtelen, kivánod a Törvény hallgatását - felelte a brámin.

- Ó, Nagy Tanitó! Kivánj bármit, csak mondd és én megadom. Kivánd bár a testem, a feleségem vagy a gyermekem. Ugy, ahogy parancsolod, nem sajnálok semmit - felelte a királyfi.

Erre a brámin:

- Akkor áss egy tiz rőfnyi mély vermet, töltsd meg izzó parázzsal, s ugorj bele! Ha majd igy áldozol, akkor megtanitalak a Magasztos Törvényre.

A királyfi pedig a mester szavát követve egy tiz rőf mély tüzvermet ásatott.

Mikor meghallotta ezt a király, a királyné meg a palotanép, testük-lelkük nyugtot nem talált, s valahányan a királyfi palotájához gyültek; kérlelték a királyfit és körülfogták a brámint is.

- Ó, Tiszteletreméltó Mester! Légy irgalmas hozzánk, és ne kivánd, hogy a királyfi a tüzveremben áldozza fel életét! Kivánd inkább az udvari népet, vagy az országot, vagy az asszonyokat, vagy a gyerekeket, vagy akár a magunk személyét, mind odaadjuk - igy kérlelték.

Ám a brámin igy beszélt:

- Nekem nem sietős a dolog. Ahogy a királyfi határoz: ha megteszi azt, a Törvényt megtanitom, ha nem képes rá, a Törvényt én sem tanitom.

Az udvarnép pedig felfogta és megértette, hogy az elhatározás szilárd, s elnémult.

A király ekkor felszerszámoztatott egy nyolcvanezer mérföldet is megjáró elefántot, s hátán követét elküldte Dzsambu világsziget minden tájára, hogy hirdesse ki:

"Damkama királyfi mához egy hétre a Törvényért tüzverembe veti magát. Ezért ha látni kivánjátok, siessetek!"

Akkor a fejedelmek és a sok nép, még az öregek és a betegek is, egymást vezetgetve a királyfi elé gyültek. Jobb térdükkel a földre térdeltek, kezüket összetették s mind egyazon szóval könyörögtek:

- Te vagy a mi támaszunk! Ha te, ki olyan vagy mint szülőnk, a tüzvemberbe ugrasz, alattvalóid mind oltalom nélkül maradnak és hontalanná lesznek. Egyetlen ember miatt oltalom nélkül hagyod alattvalóid seregét?

És szólt a királyfi a sokasághoz:

- Én bizony már régóta forgok a létek körforgásában, számtalan testet váltottam. Mikor az emberek közé születtem, vágyakban nem ismertem meg-

elégülést és léteimet egymás után megrontottam és pusztitottam.

Mikor a magas mennyben istennek születtem, s az isteni lét ideje letelt, a vágytól való elszakadás szenvedése gyötört.

Mikor a pokol lakójának születtem, tüzben égtem, zubogó katlanban főttem, karddal és késekkel daraboltak, majd méreg levébe meritettek alá, aztán kardélen csusztam, és bizony egyetlen nap alatt számtalan szenvedésben volt részem. A betegség és a fájdalom szenvedése már a csontomig hatolt és szóval ki nem mondható.

Mikor prétává, éhes szörnyalakká születtem, a legkülönbözőbb és birhatatlan kinokban volt részem.

Mikor az állatok közé születtem, a testem tékozolva hatalmas terhekkel terheltek, s nehezen viselhető kinokat szenvedtem, mert füvet sem ehettem.

Testem meg életem csak pazaroltam, s a Magasztos Törvényért még egy kicsiny erény sem támadt bennem.

Most hát, hogy e szennyes, büzlő testem a Törvényért föláldozom, mikor a legfelső megvilágosodásra törekszem, ne akadályozzatok, mert mikor testem végleg odaadom, s majd ha a nyilvánvaló megvilágosodást elértem, nektek is üdvöt hozok törvény-lényegü testem által.

Elnémult erre az udvarnép sokasága, a királyfi pedig a tüzverem szélére állt, és ekként kérlelte a brámint:

- Nagy Tanitó! Tanitsd előbb a Magasztos Törvényt, mert ha meghalok, a Törvényt már nem hallhatom.

A brámin a következő verssel felelt:

Igyekezz a szeretetre!
Vess el dühöt s gyülöletet!
Óvd az élőt irgalommal!
Mindenekért hulljon könnyed!

Igyekezz a nagy örömre!
Mi magadnak illő Törvény,
Védd a mást is bódhi-szivvel:
Ez a bódhiszattva-lét.

Alig hangzott el a vers, a királyfi a tüzverembe ugrott, de Indra és a Brahma-istenek megragadták karját, és igy beszéltek:

- A Dzsambu világsziget minden lakója, királyfi, a te kegyelmed által él gondtalanul boldogan, de ha te a tüzverembe veted magad, akkor minden alattvalód olyan lesz, mint akinek szülője megválik az élettől. Hát miért hagysz el minden élőt? Tüzverembe miért ugrasz?

A királyfi az istenek urára tekintett meg az őt kisérő sokaságra s igy szólt:

- Ne akadályozzatok, hogy a legfelső bódhi-lélek bennem megszülessen!

Szavaira szólni senki sem tudott s ő nyomban a tüzverembe ugrott.

Akkor ég és föld szerfölött megrendült, a lég istenei pedig sirni kezdtek s könnyük esőként hullt alá. A veremnyi parázs pedig virággal boritott tóvá lett. A királyfi egy tavirózsa közepében ült, s az istenek virágesője addig hullott, mignem térdig ért.

Az akkori Cangszlhá király pedig nem volt más, mint királyi atyád, a Tisztaétkü.

Az akkori királyfi anyja pedig szülőd, az Istenek Szépe volt.

Az akkori királyfi pedig magad voltál, ó, Győzelemmel Elmult! Ha abban az időben, ó, Győzelemmel Elmult, a sok élőlény oltalmáért a Törvényt igy kerested, most, hogy már tiéd a teljes tökéletesség, hát miért nem hullatod a Törvény esőjét a sok szenvedő élőlénynek? Miért gondolsz a nirvánára?

4

Ó, Győzelemmel Elmult! Régmult, számtalan világkorszakkal ezelőtt, egy másik alkalommal Báránászi országában lakott ötszáz remete. E remeték mestere, Udatala nevezetü, mivelhogy szerette volna a Magasztos Törvényt megtanulni s rajta elmélkedni, ezért mindenhol, ahol csak megfordult, igy tudakozódott:

- Ha valakinek birtokában van a Magasztos Törvény és nekem elmondja azt, kivánjon bármit, szive szerint megadom, és megfizetek érte.

Arra ment egy brámin, és igy szólt hozzá:

- Én ismerem a Magasztos Törvényt. Ha hallani kivánod, megtanitom.

Amint hallotta ezt a remete, összetett kézzel kérlelte:

- Légy könyörületes irántam, és a Magasztos Törvényt tanitsd meg nekem!

És szólt a brámin:

- A Törvény megismerése szerfölött nehéz. Noha a Törvény tanulása csak sok szenvedés átélése utján lehetséges, és ily kevés által a Törvény hallgatását kivánni nem illő, ha tiszta szivedből vágyod hallani,meg kell tenned, amit rendelek!

- Nagy Tanitó! Parancsod meg nem szegem soha - felelte a remete.

És szólt a brámin:

- Ha bőröd lenyuzod, és könyvlapokat csinálsz belőlük, csontodból irótollat, véredből meg tintász készitsz, és a Törvényt, mit tanitok, igy leirod, a Törvényre, akkor megtanitalak.

Hallván a beszédet a remete, nagyon megörült. Hogy kifejezze az Ugyanigy jött tanitása iránti tiszteletét, bőrét mind lenyuzta, könyvlapokat csinált belőlük, csontjából irónádat készitett, véréből meg tintát.

- Eljött az idő, mondd gyorsan! - kiáltotta, mire a brámin ezt a verset mondta tollba:

Tartsad féken testedet,
Ne ölj, ne lopj, ne szegj szót,
Rágalmat, hazug gyalázást
és durva szót ne szólj soha!

Ne kedveld a vágyakat!
Harag nélkül cselekedj!
Ami rossz, mind vessed el!
Ez a bódhiszattva-lét

Alighogy vége volt a versnek, a remete máris leirta, s a Dzsambu világszigeten felhangzott mindenhol:

"Valahány ember mind tanulja meg ezt, és e tanitás szerint igyekezzék cselekedni!"

Ó, Győzelemmel Elmult! Ha akkor a sok élőlény javáért a Törvényt igy kutatva nem szántad magad, most miért nem tanitod és miért hagynál el végleg mindeneket. Miért gondolsz a szenvedések elhagyására?

5

Ó, Győzelemmel Elmult! Egy másik alkalommal, megszámolhatatlan világkorszakkal ezelőtt és még azelőtt is e Dzsambu világszigeten élt egy Sibji nevü király. A palotáját Debabrtának hivták. Gazdagsága s boldogsága, bő termése és jóléte határtalan volt.

Akkoriban e király az egész Dzsambu világszigeten országolt, nyolcvan-

négyezer herceget uralt, s hatvanezer tartományt. Városa nyolcszázezer, asszonya és szolganépe huszezer, királyfia vagy ötszáz és főembere tizezer volt. Ő mégis mindenki iránt irgalommal és könyörülettel viseltetett.

Indra, az istenek ura, a testet alkotó öt elemtől megválva, halála közeledtén egyre jobban elszomorodott, és szenvedett. Látta kesergését Bjisvakarma, s igy szólt Indrához:

- Miért keseregsz, min bánkódol?

És szólt Indra:

- Közeleg halálom órája. S amikor a halál jelei nyilvánvalóan megjelennek, a világban a Győzelemmel Elmult Törvénye hanyatlóban van, és bódhiszattva sincs a földön,nem tudom, kihez forduljak oltalomért. Hát ezért kesergek.

Igy szólt Bjisvakarma:

- Istenek ura! Él e Dzsambu világszigeten egy nagy király, Sibji nevezetü, aki bódhiszattvaként cselekszik. Szilárdan tartja fogadalmát, és nagy erőfeszitéseket tesz. Kétségtelenül eléri a megvilágosodást. Ha hozzá fordulsz oltalomért, biztosan segitségedre siet.

- Hogy valóban bódhiszattva-e, előbb próbára teszem. Te változz galambbá, én pedig ölyv-alakot öltök. Sebesen követlek majd, s te menj a király elé. s védelemért esedezz. A próba megmutatja majd, hogy igaz-e,vagy csak ámitás.

Bjisvakarma igy felelt:

- Istenek ura: Ily nagy szülöttnek, bódhi-szivnek ártani nem illő, inkább tisztelet illeti őt, nem való ily igen sulyos tettel bántani.

Ám Indra, az istenek ura egy verssel válaszolt:

- Nincsen bennem rossz szándék,
Aranynak is próba kell.
Hogy igazi bódhi-sziv,
Azt csak próba vallja meg.

Bjisvakarma, a galamb ekkor elröpült, Indra pedig ölyvként üldözőbe vette. Éppen utolérte s megragadta volna, mikor a rémült galamb a király köpenyébe vetette magát és élete megmentéséért esdett.

Rögtön utána az ölyv is odaért; ott, ahol voltak, a palota elé, s igy szólt a királyhoz:

- Ez a galamb az én táplálékom. Hozzád ereszkedett le; add vissza gyorsan, mert nagyon kinoz az éhség.

Szólt a király:

- Akik ide jönnek és tőlem kérnek oltalmat, azokat én a fogadalmam miatt nem adhatom.

És szólt az ölyv:

- Hadd idézzem, király, amit mondtál: "Mindenki oltalmára cselekszem." Ha táplálékom nem adod, meg kell válnom az élettől. Hát én nem tartozom a mindenki közé?

Felelt a király:

- Ha más hust adok neked, megeszed-e?

- Ha van, hát frissen ölt, nyers hust kivánok.

A király egyre igy töprengett:

"Ha én ennek frissen megölt, nyers hust adok, az egyiket megölöm, a másikat etetem, ez nem való s haszontalan."

És tovább tünődött:

"Magam vagyok csak, kivel rendelkezem, minden más élőt védenem kell!"

Azzal fogta éles kardját, s combja husát kimetszve az ölyvnek adta, hogy megváltsa a galamb életét.

De szólt az ölyv:

- Király, ha már alamizsnát adsz nekem, szeretném, ha engem is ugy szeretnél, mint a többit, noha én csak kis madár vagyok. Ha a galamb életét meg akarod váltani, egy mérleggel mérve adj vele egyenlőt!

- Hozzatok hát mérleget! - szólt a király.

A mérleg egyik serpenyőjébe a galambot tette. A másikba pedig a hust rakta. A combján már nem volt hus, de még könnyebb volt a galambnál. Két vállát, jobb és bal bordáit és teste egész husát levágta már, de a galamb - nál még mindig könnyebb volt. Felkelt hát, s a serpenyőbe lépett volna, de a gyengeségtől földre rogyott és elájult.

Nagysokára eszméletre tért és igy feddette nagát:

- Végtelen idők óta képtelen vagy türni a szenvedést! Ezért forogsz a három világban, és a kegkülönfélébb szenvedéseket éled át, és ezek nem válnak erényekké. Elérkezett az erőfeszitések ideje. Nincs idő a restségre! - ilyen és hasonló szemrehányásokkal illette magát.

Majd minden erejét összeszedte s a serpenyőbe lépett.

- Igy már jó lesz - mondta s lelke nagy-nagy örömmel telt meg.

Akkor a föld és ég hatszor megrendült, ettől az istenek palotái is remegtek és rengtek. Az Alakvilág istenei mindnyájan összegyültek, és betöltötték az eget. A bódhiszattva igen nehéz tettel testét ugyancsak meggyötörte, s a Törvényért sem a testét, sem az életét nem kimélte; mind e tettei láttán az istenek könnye esőként ömlött alá, s isteni kincsvirág-özönük hullásával áldoztak neki.

Indra ekkor korábbi alakját öltve igy szólt a királyhoz:

- A király e sulyos, nagy szenvedések árán mit kiván elérni? Mondd, Csakravartin vagy Indra vagy Mára vagy a Három Világ ura akarsz-e lenni? Mit kivánsz?

S válaszolta a bódhilelkü:

- Amit én kivánok, az nem a Három Világ kincse. Ami erényt elérek, azzal a legfelsőbb megvilágosulást óhajtom.

És szólt Indra:

- A tested igy megtörted, megkinoztad, és csontod velejéig hatoló fájdalmat szenvedtél. Nem bántad meg?

- Nincs bennem megbánás.

- Noha azt mondod, nincs benned megbánás, most a tested reszket, és lélegzeted ugy akadozik, hogy beszélni sem tudsz. Ha igy látlak, meghátrálásod hogyan higgyem el?

A király pedig igy felelt:

- Ha elejétől fogva végig egy hajszálnyi megbánás sem volt bennem, bármit kivánok, biztosan beteljesüljön az! S ha szavaim igazak, márpedig azok, testem váljék ujra sebtelenné.

Alighogy kimondta ezt, a király teste szebb lett, mint valaha. Az istenek s a földön minden ember együtt örvendezett és csodálkozott.

Abban az időben pedig az a Sibji király nem volt más, mint Buddha, te magad.

Ó, Győzelemmel Elmult! Ha régmult időkben a sok élőért nem kiméltél testet és életet, most, mikor, ó, Győzelemmel Elmult, a Törvény tengere csordulásig, magasban a Törvény zászlaja, dübörög a Törvény dobja, s a Törvény lámpása már világit, üdvöt és boldogságot hozó tested is itt van, akkor miért nem tanitod a Törvényt, miért dobod el az élőket és miért gondolsz a szenvedések elhagyására?

Bráhma az Ugyanigyjött előtt összetette a kezét:

- Az Ugyanigyjött testében s életében a Törvényt felkutatta, az élőkért ezerszer adta fejét! - igy magasztalta és dicsőitette.

Abban az időben a Győzelemmel Elmult a Brahma-menny ura kérésének engedve Benáreszbe, a Gazellák Félelemtelen Ligetébe ment, és a Törvény

kerekét megforgatta.

A Törvény-kerék forgásba lendült, a Három Drágakő a világban nyilvánvalóvá lett.

E beszédeket hallván az istenek, az emberek, a félistenek, valamint a démonok nyolc csoportja szerfölött örültek, és ehhez illőn cselekedtek.

X

A hatalmas terjedelmü tibeti nyelvü lamaista kánonban kevés olyan mü található, mely kifejezetten szépirodalmi alkotás. Köztük is kevés az olyan, melyet a szerzetesi tudományokban járatlan olvasó is ismer.

E ritka könyvek közé tartozik a "Bölcs és balga", tibetiül Mdzangszblun cimü ind eredetü mesegyüjtemény. A szanszkrit eredetit már i.sz. 445-ben kinaira forditották. Az eredeti később elveszett, mint a szanszkrit kánon zöme. /Hogy mégis hitelesek a szanszkrit kánonból készült forditások, azt a Stein Aurél Belső-Ázsiában végzett régészeti ásatásai alkalmával előkerült szanszkrit szövegek is bizonyitják./ A gyüjtemény kinai forditása a legteljesebb, 69 fejezetet tartalmaz. Ennél valamivel rövidebb, 62 fejezetből áll egy Koreában ismert szintén kinai nyelvü változat.

Egy még rövidebb kinai változatot az i.sz. 8. században forditottak tibetire, ez mindössze 51 fejezetet tartalmaz. A mongol nyelvü változatokat tibetiből ültették át a 16. században. Ennek 52 fejezetéből a tibetiben nem lelhetőt talán kinaiból forditották mongolra. A gyüjtemény kalmük változata a 17. századból való /lásd. J. Takakusu: JRAS 1901, 477 és J. Terjék: AOH XXII. 1969, 289-/. De nemcsak az északi buddhizmus által megnyert területeken ismertek ezek a mesék, hanem pl. Délkelet-Ázsia több országában, igy Burmában és Thajföldön is.

E mesegyüjtemény tibeti változatáról már Kőrösi Csoma Sándor is említést tesz a tibeti nyelvü buddhista kánonról irt ismertetésében /AR XX, Calcutta, 1820, 480.o./. Első európai kiadása I.J. Schmidt nevéhez füződik, a holland származásu pétervári orientalista forditotta le először a tibeti változatot. Az eredtei szöveggel együtt data ki forditását 1843-ban. A kiadásban azonban sok volt a sajtóhiba. A javitásokat A. Schiefner végezte el és 1852-ben közre is bocsátotta kiegészitéseivel együtt /I.J. Schmidt, Der Weise und der Tor, St. Petersburg 1843, és A. Schiefner, Ergänzungen und Berichtigungen zu Schmidt's Ausgabe des Dsanglun, St. Petersburg 1852/.

A "Bölcs és balga" gyültemény meséi a dzsátakák közé tartoznak. A lélekvándorlás tana már a védikus időkben is - tehát már jóval Buddha felléphése előtt - nagyon fontos szerepet játszott a vallási gondolkodásban. Nem kell meglepődnünk azon, hogy a korai buddhista irodalomban is jelentkezik a lélekvándorlás, mint vallási elképzelés, noha sajátos magyarázatot ad e tanitásnak. A buddhisták a dzsátakákban leirt korábbi megtestesüléseket Buddha élete hiteles hátterének tekintik. /E.B. Cowell előszava a The Jataka or Stories of the Buddha's Former Births cimü, 1895-ben megjelent hatkötetes gyüjteményéhez./ Ennek megfelelően a dzsátakákban Buddhát emberi, állati vagy isteni alakban látjuk viszont.

A dzsátakák müfajuk szerint elbeszélő költemények. A páli nyelvü buddhista kánonba csak versek kerültek felvételre. A későbbiek folyamán a hagyományozás kiegészült már hosszabb-rövidebb prózai részekkel is. Ezekben az elbeszélő költeményekben - tartalmukat tekintve - legendákat olvashatunk, melyek Buddha előző születéseit mondják el.

A müfaj nagy népszerüségét mutatja a képzőmüvészetben tett hatása is.

Az i.e. 3-2. században építették Bhárhutban és Szánesiben azokat a kőkeritéseket, melyeket dzsátaka-ábrázolások diszitenek. Az Amravatiban épitettek már jóval később, az i.sz. 2. században készültek, s későbbiek az Adzsanta melletti barlangok falfestményei.

Dzsátaka-ábrázolásokkal azonban nemcsak Indiában, hanem más ázsiai országokban is találkozhatunk. Mikor Fa-hien, a kinai buddhista szerzetes az i.sz. 412-ben zarándokutja alkalmával Lanka szigetére /Ceylon/ érkezett, számos dzsátaka-ábrázolást talált.

A jávai nagy buddhista szentély, Borobudur falain számos dzsátaka-jelenetet örökitettek meg. Az Indiához közelebbi országokban, igy például Burma régi fővárosában, Paganban is megtalálható a dzsátakák képzőművészeti megjelenitése, de a thajföldi épitményekben is gyakoriak ezek az ábrázolások. /M. Winternitz, Geschichte der Indischen Litteratur, Zweiter Band - Erste Hälfte, Die buddhistische Litteratur. Leipzig 1913, a 95,126. és 127. lapon/.

E képzőművészeti és irodalmi alkotások a buddhizmust példázatokban, történetelben megjelenitve népszerüsitették. Igy állitották a hagyományozás különféle formáit a térités szolgálatába.

A buddhista kánonban több helyen is megtiltják a szerzeteseknek, hogy történeteket meséljenek királyokról, rablókról, istenekről stb., de a kánon más, szintén koraira datálható részében, a Szaddharmapundarikában már azt olvashatjuk, hogy Buddha a szútrák, legendák és dzsátakák segitségével, azok által tanit, sőt, Buddha maga is számos tanulságos és élvezetes történetet mesélt. A "Bölcs és balga" történetei szerkezetileg öt részre bonthatók:

1. E tibeti mesék lényeges része az "Ugy hallottam, hogy egyszer:" bevezető formula. Ez a félmondat utal a szájhagyományra, és mintegy hitelesiti a szerkezeti rész következő elemét.

2. Kerettörténet, egy jelen időben lejátszódó esemény leirása. Itt ismerjük meg a cselekmény szinhelyét és a szerplőket is. Ez a kerettörténet, ugyanugy, mint a dzsátakában, ürügyül szolgál a "multban" lejátszódó esemény elmondására.

3. A multban végbement cselekmények elmondása; többnyire a történeti buddha, Sákjamuni előző megtestesüléseinek eseményeit mondják el.

4. Azonositás. E részben van feloldva a két különböző időben játszódó esemény szereplőinek személye azáltal, hogy egy-egy multbeli személyt egy-egy jelenetbelivel azonositanak.

5. Záró-formula. Ebből tudjuk meg, hogy a történet szereplői vagy hallgatói számára milyen gyümölcsöt eredményez a buddhista tanitás, akár csupán puszta meghallgatása is.

A Mdzangsz-blun egyaránt tartalmaz irodalmi eredetü és népmesei jellegü történeteket. Az előzőek közül való az "Éhes tigris története", az utóbbiak közül az együgyü Jugpacsané. /Mindkettőt Róna-Tas András magyar forditásában, a Nyolcszirmu lótusz kötetben olvashatjuk/.

A mesékben gyakran találkozunk adakozásra, adományozásra buzditó tanácsokkal és felszólitásokkal. Ismervén a szokást és előirást, hogy a buddhista szerzetesnek koldulva kell megkeresnie mindennapi betevő falatját, ez nem meglepő. A tan az adakozásért cserébe boldogabb ujjászületést - vagy születéseket - és esetleg még tökéletességi fokozatok elérését is igérte, mégpedig mindenkinek érenye s nem származása szerint: Buddha ugyanis ebben nem ismerte el a kasztrendszert.

A "Bölcs és balga" mesegyüjteményben több mesét találunk, melyeket a buddhizmus előtti ind hagyományból vettek át az eredeti gyüjtemény összeállitói. Ilyen az itt közölt fejezet ötödik meséje, melynek hőse Sibji király. E

mese, bár tibeti változatának magyar fordítása itt jelenik meg először, már száz éve része a magyar irodalomnak.

Szász Károly /1829-1905/, fordította angolból magyar versbe a "bájos legendát Szaivjáról, az ős-Indiá Kászi királyáról, aki, hogy egy galambot megmentsen az ölyv körmei közül, ennek saját husából igért kárpótlást s szavát meg is tartotta." /A világirodalom nagy eposzai c. munkája 149-151.oldalán; a fordítást Griffith angol változatából készítette. Hivatkozik még Garretnak a Classical Dictionary-beli Saivya cikkére is./

Egy másik változatot találunk a Magyar Helikon kiadásában 1964-ben megjelent Mahábhárata - Rámájana c. kötetben, Vekerdi József válogatásában és gondozásában. Ez a két nagy gyüjtemény legszebb epizódjait tartalmazza, s benne "Sibi király és az ölyv" cimen szerepel a "bájos legenda", Lakatos István költői fordításában, /338-340.old./, mely szanszkrit szöveg alapján készült.

A szájhagyomány utján terjedő szövegeket "talán az i.sz.4.század táján végre irásban rögzitették", ahogy azt Vekerdi József irja az utószóban. Majd igy folytatja: "Az ujabb európai kutatás egyre inkább hajlik arra a véleményre, hogy már évszázadokkal a végső rögzités előtt irásban is terjedtek a Mahábhárata egyes részletei..." /818-819.old./

E.B.Cowell szerkesztésében került kiadásra a The Jatakas or Stories of the Buddha's Former Births. A történeteket páli nyelvről forditották angolra /Cambridge University Press 1895-ben/. A 499.számu történet a Szivi-dzsátaka, mely az Aritthapurában uralkodó Szivi herceg, m jd király történetét mondja el. E változatban a király egy nagyon öreg és vak bráminnak tulajdon két szemét adja oda, noha mindenki, udvari orvosával egyetemben, le akarja beszélni a tettéről /IV,250-256/.

Ugyane történet a dzsaina irodalomban másnevü királlyal ismeretes /E.Hultzsch, Neue indische Dramen: ZDMG,75/.

A "Bölcs és balga" mesegyüjtemény itt leforditott első fejezete öt történetet foglal magában. Az eredetit a tibeti kánon pekingi változatának japán hasonmás kiadásából vettem /The Tibetan Tripitaka, Peking Edition, Edited by Dr. Daisetz T. Suzuki, Tokyo, Suzuki Research Foundation, 1962. 168 kötet meg egy kötetnyi tartalomjegyzék és mutatók. A mese szövege a japán kiadás 40. kötetében található/.

Néhány magyarázó jegyzet a forditáshoz:

a Győzelemmel Elmult: Sákjamuninak, a történeti buddhának leggyakrabban használt jelzője, jelentése: aki a létezés minden szenvedését legyőzte és ezáltal a szenvedésektől mentes nem-létbe jutott.

Magadha: Indiai fejedelmeség, Buddha térito tevékenységének fő területe Észak-Indiában. Korabeli fővárosa Rádzsagriha, királya Bimbiszára. E fejedelemség területén található még Nálanda és Buddhagája város is.

a megvilágosodást végleg elnyerte: a megvilágosodás önsanyargatással, virrasztással, befeléfordulással és elmélkedések utján elért tudat-fokozat. Az az tudat-forma, melyben e tanitás szerint az egyén visszaemlékszik saját korábbi létformáira, felismeri más lények ujratestesülését, az un. Négy nemes igazságot és a három főbajt. S ekkor támad az egyénben a felismerés: "A megváltottban rejlik a megváltás. Megszünik az ujjászületés, véget ér a szent átalakulás, elvégeztetett, amit el kellett végezni, ez után az élet után nem jön másik."

a legteljesebb nirvánába jut: a földi szenvedéseket végleg elhagyja, tehát meghal.

tanitani és megigazitani: a tibeti szövegben a /bstan-čiń bčos/ 'tanitani és gyógyitani' vagy 'tanitván gyógyitani' összetétel szerepel. A szóképnek annyi a jelentése, hogy a bünös és tévelygő embereket ki kell gyógyitani

ebből a vakoskodó tévelygésből és a buddhista tant kell tekik tanitani, mert ez gyógyir lesz szenvedéseikre.

a Brahma-menny istenei: a buddhista kozmológiában a "menny" öt "emeletből" áll /az öt emelte pedig összesen 28 szintet foglal magában/, a Brahma-manny a 2. emelet.

a Törvény-kerék forgatása: Buddha megvilágosodása után a Benáresz melletti Risipatana vadaskertbe ment, és ott az öt aszkétának mondta el tanitásának alapjait. Ezzel hozta mozgásba a

Dzsambu világsziget: a buddhista világmindenség egyik kontinense, az emberek világa, a mi földünk. Háromszög-alakban szokták ábrázolni, az indiai szubkontinens mintájára.

a Törvény drágaköve: a buddhista alkimiában játszik szerepet a neki tulajdonitott változást előidéző és átalakulást véghezvivő tulajdonságai miatt. Szokásos ábrázolása: lángaurában egy köteg drágakő, melyet egy paripa hord diszes nyergén.

Óriáshegy: a buddhista mitológiában szereplő óriásméretü hegy, melynek magassága a 84.000 mérföldet is eléri és a világ közepén helyezkedik el.

Vágyvilág: magába foglalja az emberek benépesitette földet és a mennyekből pedig a hat alsó szintet, a dévalókát.

Alakvilág: a brahmalóka 12 szintjét foglalja magában. Az itt lévő lények már mentek az érzékiségtől.

Indra: az ind pantheonból került a buddhista mitológiába. Már a Védák is emlitik nevét, mint az istenek közt elsőt, de mint teremtett személyt.

Csakravartin: a világ kormányzója, a világi hatalom eszményesitett alakja.

az ördögök királya: a hat létszféra egyikének, a pokolbelieknek a feje, a buddhista Sátán.

Mahésvara: a buddhista mitológiában a világ ura, az Óriáshegyen székel.

a három világ: a már emlitett Vágyvilág, Alakvilág és az Alaknélküli Világ.

mikor ...születtem: a szöveg itt a buddhista életkerék rövid ismertetését adja. Egy kékesfekete szinü, fogvicsorgató, éleskarmu szörny, aki a halált és a mulandóságot személyesiti meg, átkarol egy kereket. A kerék küllői hat mezőt különitenek el egymástól, ezekben foglal helyet a hat alapvető létezési forma ábrázolása: legfelül helyezkedik el az istenek, az óramutató járásával megegyezően haladva következik az emberek, az éhes szörnyek /préták/ világa, legalul a pokol, majd az állatok és az istenekkel folyton harcban álló titánok vagy démonok világa. A kerék agyában három állat látható. A sertés, a kigyó és egy madár - néha papagáj - jelképezi azokat a főbünöket, az ostobaságot, a gyülöletet és a kéjvágyat. A kerék koszorujának 12 rajza az oksági láncolat 12 tagját jelképezi.

Tisztaétkü: Buddha atyjának neve.

Istenek Szépe: Buddha anyjának neve.

Ugyanigyjött: a buddhisták a történeti Buddhát egymás nyomdokain járó megvilágosultak utolsóelőtti tagjának tekintik, utána már csak egy eljövendő buddha, Maitréja következik.

a legfelsőbb megvilágosulás: a megvilágosodás azon foka, ahol már a lélek nincs kitéve romlásnak, és nem függ semmitől.

a Három Drágakő: Buddha, Tana /a "Törvény"/ és a Közösség, a buddhista "szentháromság".

a halál jelei: 1. "A föld benyomul a vizbe", azaz a feszültség vagy nyomás érzete a testben; 2. "A viz benyomul a tüzbe" azaz a test nyirkos hideget érez, mintha a test vizbe merülne, beleolvadván fokozatosan valami lá-

zas forróságba; 3. "A tüz benyomul a légbe", azaz mintha a testet valami atomjaira fujná szét. Minden jelet látható, külső változások kisérnek. Igy például az arcizmok feletti uralom elvesztése, a hallás és látás romlása, az öntudat elvesztése, melyet a lélegzet zihálóvá válása előz meg.

Somlai György

Az életkerék /Giorgi nyomán/

A CSHÁNDÓGJA-UPANISAD VI. FEJEZETE

A Cshándógja-Upanisad, az egyik legrégibb és legfontosabb Upanisad, a Számavédához /1/ tartozó késővédikus irodalom jeles darabja, mely az i.e. VIII-VII. században keletkezett. A munka talán legérdekesebb része a VI. fejezet, a nevezetes brahman-átman /2/ összefüggést bemutató tanitás, amely rendkivüli hatással volt az egész későbbi ind filozófiára.

Maga a filozófiai eszmefuttatás Uddálaka Áruni és fia, Svétakétu, dialógusa, amelyben Uddálaka egyfajta hylozoikus monizmust tanit. Bizonyos szempontból elmondható, hogy tanitása Indiában az első materialista elemeket felölelő tanitás, melynek külön érdekessége az, hogy Uddálaka természettudományos megfigyelésekkel és kisérletekkel /!/ is alátámasztja állitásait. Kozmológiájában alkalmazza a változás fogalmát.

Uddálaka tanitását kétféleképpen lehet értelmezni: idealista és materialista módon, az azonban tény, hogy már kortársai is panteistának tekintették és ebben a szellemben interpretálták tanitását az ind idealista gondolkodás csucsát jelentő /ma is jelentős/ Védánta iskola szellemóriásai, például Sankara, Rámánudzsa, Madhva.

Mint ismeretes, Európában először az Upanisadok voltak azok a filozófiai müvek, amelyekből az európai gondolkodók, Hegel, a német romantika filozófusai, majd Schopenhauer közvetlenül merithette, és ezek az alkotások igen mély benyomást tettek. Azóta az Upanisadokat a filozófiatörténet klasszikus részének tekintik, egyes szövegek pedig, igy az alább közölt is, az emberi gondolkodás korai történetének legértékesebb fejezeteihez tartoznak.

A szövegből magyarul csak szemelvények olvashatók /3/, a teljes fejezet fordítására ez az első kisérlet./4/

VI. 1.

1. Aum. Svétakétu Uddálaka Áruni fia volt. Atyja igy szólt hozzá: "Svétakétu, élj brahmacsárin életet./5/ Bizony, kedvesem, senki sincs olyan a családunkban, aki tanulatlan és csupán a származása révén bráhman."

2. Svétakétu 12 éves korában tanuló lett és 24 éves koráig valamennyi Védát áttanulmányozta. Amikor hazatért, gőgös, magát tudósnak tartó, öntelt volt. Akkor atyja igy szólt hozzá: "Svétakétu, ha most ilyen gőgös, magadat tudósnak tartó, öntelt vagy, megtanultad-e azt a tanitást is,

3. amely révén a nem-hallott hallottá, a nem-gondolt gondolttá, a nemismert ismertté válik?" "Miféle tanitás az, tiszteletreméltó?"

4. "Kedvesem, ahogyan az agyagrögből minden agyagból valót fel lehet ismerni, és a változás csak a beszédből származó névadás, mig valójában ugy van, hogy éppen agyag,

5. kedvesem, ahogyan egy réz amuletről minden rézből valót fel lehet ismerni, és a változás csak a beszédből származó névadás, mig valójában ugy van, hogy az éppen réz,

6. kedvesem, ahogyan egy körömollóról minden vasból valót fel lehet ismerni, és a változás csak a beszédből származó névadás, mig valójában ugy van, hogy az éppen vas, -igy van kedvesem, ezzel a tanitással is."

7. "Tiszteletreméltó tanitóim bizonyára nem tudták ezt; bizony ha ezt tudták, miért ne közölték volna velem?" Tiszteletreméltó, mondd el te ezt nekem." "Legyen, kedvesem"-válaszolta Áruni.

VI.2.

1. "Kedvesem, kezdetben csak egyedül Létező volt második nélkül. Egyesek azt állitják, hogy kezdetben csak egyedül a Nem-létező volt második nélkül, és a Nem-létezőből keltekezett a Létező. /6/

2. De hogyan lehetne ez igy, kedvesem, hogyan keletkezhetett a Nemlétezőből a Létező? Kedvesem, kezdetben csak egyedül a Létező volt a második nélkül.

3. Az a gondolta :"sokasodhatok, tovább nőhetek", tüzet bocsájtott ki. Ezért ha egy embernem melege van és izzad, akkor a viz a tüzből teremtődik.

4. Az a viz azt gondolta :"sokasodhatok, tovább nőhetek" és táplálékot bocsájtott ki. Ezért ahol eső esik, ott bizony igen bőségesen lesz táplálék, a táplálék csupán a vizből teremtődött.

VI.3.

1. És ezen lényeknek háromféle eredetük van :tojásból születés, élve születés, csirából születés.

2. Az az istenség /7/ azt gondolta "Jó, hadd hatoljak be ebbe a háromba ezzel az élő Énnel, és hadd fejlesszem ki a nevet és a formát."

3. "Hadd tegyem azok mindegyikét hármassá." Miután az istenség az élő Énnel behatolt a három istenségbe, kinyilvánitotta a nevet és a formát.

4. Kedvesem, ő azok mindegyikét hármassá tette, és hogy ezen három istenség mindegyike hogyan lett hármassá, ismerd meg azt tőlem.

VI.4.

1. Ami a tüzben vörös forma, az a hő formája, ami fehér az a vizé, ami fekete, az a tápláléké. A tüz tüzsége eltünt- és a változás csak a beszédből származó névadás. Három forma van, igy igaz.

2. Ami a Napnak vörös formája, az a hő formája; ami fehér, az a vizé; ami fekete, az a tápláléké. A Napból a napság eltünt és a változás csak a beszédből származó névadás. Három forma van, igy igaz.

3. Ami a Holdnak vörös formája, az a hő formája, ami fehér, az a vizé, ami fekete, az a tápláléké. A Holdból a holdság eltünt és a változás csak a beszédből származó névadás. Három forma van, igy igaz.

4. Ami a világosság vörös formája, az a hő formája; ami fehér, az a vizé; ami fekete, az a tápláléké. A világosság világosság-volta eltünt, és a változás csak a beszédből származó névadás. Három forma van, igy igaz.

5. Ez bizony az, amit a régi hires családatyák és hires tanulók ismertek, amikor azt mondták: "Most senki sem mondhat nekünk olyat, amit nem hallottunk, nem gondoltunk, nem ismertünk." Bizony ők a három formából tudták ezt.

6. Azt tudták, hogy ami mintegy vörös volt, az a hő formája, hogy ami mintegy fehér volt, az a viz formája, hogy ami fekete volt, az a táplálék formája.

7. Azt tudták, hogy ami ismeretlen volt, az csak ezen istenségeknek kapcsolódása, és azt, kedvesem, hogy ez a három istenség az emberbe jutva egyenként hármassá hogyan lesz, azt tőlem ismerd meg.

VI.5.

1. A megevett táplálék háromfélévé lesz; a legdurvább eleme ürülékké válik, a középső hussá, a legfinomabb értelemmé lesz.
2. A megivott viz háromfélévé lesz; legdurvább eleme vizeletté válik, a középső vérré, a legfinomabb lélegzetté.
3. A megevett hő háromfélévé lesz; /8/ legdurvább eleme csonttá válik, a középső velővé, a legfinomabb beszéddé.
4. "Bizony, kedvesem, az értelem a táplálékból van, a lélegzet a vizből van, a beszéd a hőből van." "Ó, tiszteletreméltó, tanits még többre." "Legyen ugy, kedvesem!" - válaszolta az.

VI.6.

1. "A köpült tejnek, kedvesem, amelyik a legfinomabb része, az felemelkedik, az a vaj.
2. Éppen ugy, kedvesem, a megevett tápláléknak, amelyik a legfinomabb része, az felemelkedik, az az értelem.
3. A viznek, amelyik a legfinomabb része, kedvesem, az felemelkedik, az a lélegzet.
4. A hőnek, amelyik a legfinomabb része, kedvesem, az felemelkedik, az a beszéd.
5. Bizony, kedvesem, az értelem a táplálékból van, a lélegzet a vizből van, a beszéd a hőből van." "Ó tiszteletreméltó, tanits még többre." "Legyen ugy, kedvesem!" - válaszolta az.

VI.7.

1. "Kedvesem, az ember hatvan részből áll. Ötven napig ne egyél, de igyál vizet kedved szerint. A vizből való lélegzet nem fog elhagyni, ha iszol."
2. Az pedig ötven napig nem evett, azután odament atyjához és igy szólott: "Uram, mit mondjak?" Atyja igy szólt: "Kedvesem, mondd a Rg, Jadzsusz és Száma verseket." Az igy szólt: "Bizony nem jutnak eszembe, uram."
3. Atyja azt mondta neki: "Kedvesem, ahogyan a hatalmasan lángoló tüzből visszamaradhat egy kis darab, mely nem nagyobb mint egy szentjánosbogár, amely azután nem nagyon lobog tovább, ugy kedvesem, a te hatvan részednek egy része maradt vissza, amely révén nem vagy képes emlékezni a Védákra. Egyél, azután meg fogsz érteni engem."
4. Az evett majd odament atyjához és annak minden kérdésére válaszolni tudott.
5. "Igy kedvesem, a te hatvan részednek egy része maradt vissza, az táplálékkal ellátva fellángolt, és annak révén képes vagy emlékezni a Védákra. Bizony, kedvesem, az értelem a táplálékból van, a lélegzet a vizből van, a beszéd a hőből van." Akkor a fiu megértette azt, hogy atyja mit mondott, megértette.

VI.8.

1. Uddálaka Áruni, fiának, Svétakétunak, igy szólott: "Ismerd meg tőlem a mély álom természetét, kedvesem, amikor azt mondják "az ember alszik", kedvesem, akkor a tiszta Létezőt érte el, saját Énjébe jutott./9/ Azért mondják "ő alszik", mert saját Énjébe jutott.

2. Ahogyan egy madzaggal megkötözött madár anélkül, hogy nyugvóhelyet találna, ide-oda röpdös és végül azon a helyen nyugszik le, ahová kötötték, ugy bizony, kedvesem, ez az értelem anélkül, hogy nyugvóhelyet találna, ide-oda röpdös, és végülis a lélegzetben nyugszik le. Ezért, kedvesem, az értelem bizony a lélegzethez kötött.

3. Kedvesem, ismerd meg tőlem az éhséget és szomjuságot. Amikor azt mondják "az ember éhezik", a viz csupán szállitja azt, amit ő megevett, igy tehenet szállitónak, lovat szállitónak, embert szállitónak és ugyanugy a táplálékot szállitónak is mondják. Igy kedvesem, értsd meg, hogy ez /a test/ egy sarj, mely nem lehet meg gyökér nélkül.

4. És hol máshol lehet annak a gyökere mint a táplálékban? Ugy bizony, kedvesem, a táplálékkal mint sarjjal nézz a viz mint gyökér után, a vizzel mint sarjjal, kedvesem, nézz a hő mint gyökér után, a hővel mint sarjjal, kedvesem, nézz a Létező mint gyökér után. Kedvesem, a teremtmények valamennyien a Létezőben gyökereznek, a Létezőben lakoznak és a Létezőre támaszkodnak.

5. Aztán, mikor azt mondják: "az ember szomjazik", a hő csupán szállitja azt, amit ő megivott, ugy azt tehenet szállitónak, lovat szállitónak, embert szállitónak mondják és ugyanugy vizet szállitónak is mondják. Igy, kedvesem, értsd meg, hogy ez /a test/ egy sarj, amely nem lehet meg gyökér nélkül.

6. És hol máshol lehet annak gyökere, mint a vizben? Ugy bizony, kedvesem, a vizzel, mint sarjjal, kedvesem, nézz a hő, mint gyökér után, a hővel mint sarjjal, kedvesem, nézz a Létező mint gyökér után. Kedvesem, e teremtmények valamennyien a Létezőben gyökereznek, a Létezőben lakoznak és a Létezőre támaszkodnak. De, kedvesem, bizony a három istenség mindegyike, miután emberbe hatolt, háromfélévé válik, ahogyan már előbb mondottam. Kedvesem, amikor egy ember meghal, beszéde az értelemben merül el, értelme a lélegzetben merül el, lélegzete a hőben, a hő a legfelsőbb istenségben.

7. És ez a finomság a világmindenség lényege, ez a valóság, ez az Én, ez vagy te, Svétakétu." "Ó tiszteletreméltó, tanits még többre." "Legyen ugy kedvesem" - válaszolta az.

VI.9.

1. "Kedvesem, ahogyan amikor a méhek a mézet készitik a különböző fák nedvét agy nektárba gyüjtve és azon nedvek nem különböznek eképpen, hogy "én ennek a fának a nedve vagyok, és annak a fának a nedve vagyok" éppenugy, kedvesem, eme összes teremtmények, amikor a Létezőbe jutnak, nem tudják, hogy ők a Létezőbe jutottak.

2. Bármik is azok ezen a világon, akár tigrişek, akár oroszlánok, akár farkasok, akár vaddisznók, akár férgek, akár molyok, akár pőcsikek, akár szunyogok, vagy mások, azok lesznek /az ismét ujjászületés alkalmával/./10/

3. És ez a finomság a világmindenség lényege, ez a valóság, ez az Én, ez vagy te, Svétakétu." "Ó tiszteletreméltó, tanits még többre!" "Legyen ugy, kedvesem!" - válaszolta az.

VI.10.

1. "Kedvesem, ezek a folyók Keleten Kelet felé folynak, Nyugaton Nyugat felé. Ezek a tengerből éppen a tengerbe ömlenek. Tengerré válnak maguk is. Amikor ezek ezt teszik, nem tudják, hogy "én ez vagyok, én az vagyok".

2. Éppenugy, kedvesem, e teremtmények valamennyien nem tudják, amikor a Létezőből előjönnek, hogy "mi a Létezőből jöttünk elő" bármik is azok ezen a világon, akár tigrisek, akár oroszlánok, akár farkasok, akár vaddisznók, akár férgek, akár molyok, akár pőcsikek, akár szunyogok vagy mások, azok lesznek /az ismét ujjászületés alkalmával/.

3. És ez a finomság a világmindenség lényege, ez a valóság, ez az Én, ez vagy te, Svétakétu." "Ó tiszteletreméltó, tanits még többre." "Legyen ugy, kedvesem!" - válaszolta az.

VI.11.

1. "Kedvesem, annak a nagy fának ha valaki a gyökerére csapást mérne, az vérezne, de tovább élne. Ha valaki a törzsére csapást mérne, az vérezne, de tovább élne. Az az élő Énjétől áthatva erősen áll, issza a nedvességet és gyarapszik.

2. Annak ha egy ágát az élet elhagyja, akkor elszárad, ha a másikat elhagyja, akkor az is elszárad, ha a harmadikat elhagyja, az is elszárad, ha mindegyiket elhagyja, akkor mindegyik elszárad. Éppen igy kell értened, kedvesem" - mondta az.

3. Éppen ugy bizony ha az élet ezt /a testet/ elhagyja, ez elhal, /de/ az élet nem hal meg - és ez a finomság a világmindenség lényege, ez a valóság, ez az Én, ez vagy te, Svétakétu." "Ó tiszteletreméltó, tanits még többre!" "Legyen ugy, kedvesem!" - válaszolta az.

VI.12.

1. "Hozz nekem onnan egy njagródha gyümölcsöt." /11/ "Itt van, tiszteletreméltó." "Hasitsd fel!" "Felhasitottam, tiszteletreméltó." "Mit látsz ott?" "Ezek rendkivül finom magok, tiszteletreméltó." "Törd meg az egyiket!" "Megtörtem, tiszteletreméltó." "Mit látsz ott?" "Semmit sem, tiszteletreméltó."

2. Akkor az igy szólt hozzá: "Kedvesem, a legfinomabb az, amit érzékelsz. Valójában éppen abból a legfinomabból él a njagródha fa. Higyjél bennem, kedvesem.

3. És ez a finomság a világmindenség lényege, ez a valóság, ez az Én, ez vagy te, Svétakétu." "Ó tiszteletreméltó, tanits még többre!" "Legyen ugy, kedvesem!" - válaszolta az.

VI.13.

1. "Tedd ezt a sót vizbe, azután gyere hozzám holnap reggel." Az pedig ugy tett. Akkor atyja igy szólt hozzá: "Hozd azt a sót, amelyet tegnap a vizbe tettél." Az bizony kereste azt, de nem találta, mert a só teljesen feloldódott.

2. "Kortyolj egyet a végéből. Milyen ize van?" "Sós." "Kortyolj egyet a közepéből. Milyen ize van?" "Sós." "Kortyolj egyet az aljából. Milyen ize van?" "Sós." "Hagyd azt ott most és gyere hozzám." Az pedig ugy tett. Akkor atyja igy szólt hozzá: "Bizony, kedvesem, te valójában nem érzékeled a Létezőt. Az bizony éppen itt van.

3. És ez a finomság a világmindenség lényege, ez a valóság, ez az Én, ez vagy te, Svétakétu." "Ó tiszteletreméltó, tanits még többre!" "Legyen ugy, kedvesem!" - válaszolta az.

VI.14.

1. "Ahogyan, kedvesem, valaki egy betakart szemü embert Gandharából /12/ elvezethet és olyan helyen engedheti el, ahol nincsenek emberek, és ahogyan ott az Kelet és Észak, Dél és Nyugat felé igy kiáltozik: "bekötött szemmel vezettek engem ide, bekötött szemmel hagytak itt engem"

2. és, hogyha valaki leoldaná a kötést a szeméről és azt mondaná neki: "ebben az irányban van Gandhára, menj ebbe az irányba", az az utat kérdezve faluról falura elérne Gandharába, éppenugy az az ember is, akinek tanitója van, tudja, hogy "én addig maradok itt, amig meg nem szabadulok a tudatlanságtól. Azután tökéletes leszek."

3. És ez a finomság a világmindenség lényege, ez a valóság, ez az Én, ez vagy te, Svétakétu." "Ó tiszteletreméltó, tanits még többre!" "Legyen ugy, kedvesem!" - válaszolta az.

VI.15.

1. "Kedvesem, a haldokló ember körül összegyülnek a rokonok és ezt kérdezik: "Megismersz-e engem, megismersz-e engem?" Az, amig beszéde nem merül el az értelemben, értelme a lélegzetben, lélegzete a hőben, a hő a legfőbb istenségben, addig megismeri őket.

2. Azután, mikor annak beszéde elmerül az értelemben, értelme a lélegzetben, lélegzetegzete a hőben, a hő a legfőbb istenségben, már nem ismeri meg őket.

3. És ez a finomság a világmindenség lényege, ez a valóság, ez az Én, ez vagy te, Svétakétu." "Ó tiszteletreméltó, tanits még többre!" "Legyen ugy, kedvesem!" - válaszolta az.

VI.16.

1. "Kedvesem, ha egy embert kezénél fogva megragadnak és idehozzák mondván, hogy "lopott, tolvajlást követett el, tüzesitsétek a fejszét számára" /13/ akkor, ha ő azt elkövette, akkor hazudni fog, a hazugsághoz szegődik, magát hazugsággal vonja be, megfogja a tüzes fejszét és megégeti magát. Azután megölik őt.

2. Azután, ha ő azt nem követte el, akkor igazat fog mondani, az igazsághoz szegődik, magát igazsággal vonja be, megfogja a tüzes fejszét és nem égeti meg magát. Azután szabadon bocsájtják őt.

3. És ahogyan ő ott nem égeti meg magát, ugy ez a finomság a világmindenség lényege, ez a valóság, ez az Én, ez vagy te, Svétakétu." Akkor Svétakétu ezt atyjától megértette, megértette.

Wojtilla Gyula

JEGYZETEK

1. A Számavéda az ind irodalom legrégibb darabjainak a Védáknak, egyike. Eredetileg a Rg, Jadzsur és Számavéda tartoztak szorosan egybe, később ezekhez számították az Atharvavédát is. Forrásunk idején ez még nem történt meg.

2. Az átman fogalmát Én-nel forditom.

3. Schmidt József, A szanszkrit irodalom története /Budapest 1923/, 68-72.

4. A forditás alapjául szolgáló szövegkiadás: The Principal Upanisads. Ed. with Introduction, Text, Translation and Notes by S. Radhakrishnan /London 1953/.

5. Brahmacsárin- azaz tanulóéveit töltő felsőbb kasztu férfi.

6. A Létező-Nem-létező fogalompár először a Rgvéda hires teremtéshimnuszában fordul elő /X.129/, ott azonban a kérdés nyitott marad. A késői ind logikai irodalomban /Annambhatta/ a Nem-Létezés négyféle lehet, ezek egyike a prág-abháva "Még-Nem-Létezés, amelyből közvetlenül a Létezés jön létre.

7. Istenség:dévatá. Ebben az esetben elem /azaz a három őselem: tüz, viz, föld/. A kifejezés akkor használatos, amikor az elemek és a Létező /=Legfelsőbb Lény, parádévatá/ közötti viszonyt kivánják hangsulyozni.

8. Megevett hő: Sankara kommentárja szeint az a hő, amelyet az ember az olaj és olvasztott vaj fogyasztásával vesz magához.

9. A mély alváskor az Én a Létezőben abszorbeálódik, a beszéd, az értelem és az érzékszervek pihennek, egyedül a lélegzet marad tevékeny. Az álomnélküli alvás állapota ez, és ekkor az értelem mintegy potenciális állapotban van.

10. Kevésbé meggyőző más értelmezés Hertelé: "ugy azok /a mély alvás végén/ ismét pontosan ugyanazok lesznek."

11. Njagródha: "görbén nőtt", egy fügefajta /Ficus indica/.

12. Gandhára: tartomány az ókori Északnyugat-Indiában. Eredetileg népnév.

13. A tüzes fejsze az ókori indeknél egyféle istenitélet eszköze volt.

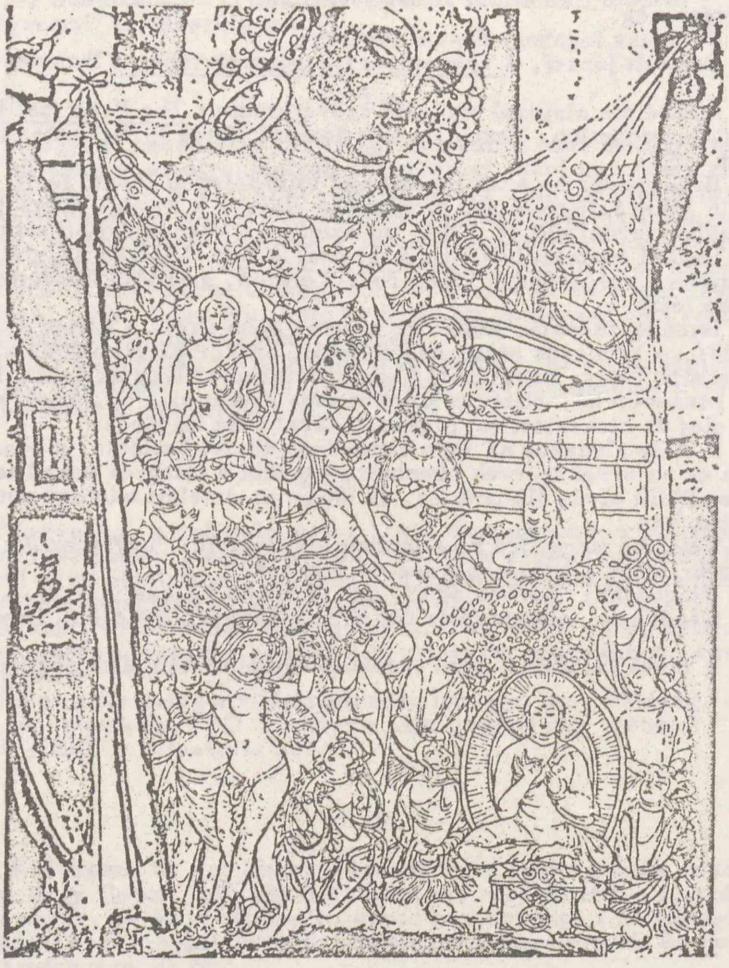

Dzsátaka. Kizili falfestmény

A BENÁRESZI PRÉDIKÁCIÓ

A Mahávagga a pálinyelvü buddhista kánonnak, az un. Tipitakának /Hármas kosár/ Vinajapitaka /A fegyelem kosara/ c.részéhez tartozik. Ez az önmagában is terjedelmes munka tiz fejezetből áll, és Buddha tevékenységét a megvilágosodástól a közösség kezdeti megszervezéséig mondja el. Keletkezési ideje, mint a buddhista kánon más darabjaié is, bizonytalan, annyit azonban tudunk, hogy a kánon legrégibb részéhez tartozik és mint ilyent az első buddhista zsinat körüli időben /i.e.473./ állithatták össze.

Az itt olvasható szövegrész, a benáreszi prédikáció, amely Buddha nyilvános müködésének körülményeit beszéli el és a buddhizmus tanitásának számos alapvető elemét tartalmazza /nyolcrészü út, négy nemes igazság, nirvána fogalma stb./ az egész buddhista irodalom egyik legértékesebb darabja. Ha ezenfelül még azt is számbavesszük, hogy a beszéd szövege, amely az itt szereplő déli hagyományt tükrözi, lényegileg teljesen egybevág az északi hagyomány szent iratainak megfelelő részeivel, akkor elmondhatjuk, hogy itt legnagyobbrészt Buddhának, a történetileg igazolt nagy vallásalapitónak, saját szavait kapjuk kézhez!

A szövegből korábban csak kiragadott részek forditása jelent meg magyarul Schmidt József Buddha élete, tana, egyháza c.munkájában /Bp.1920/ A teljes forditás most első izben kerül a magyar olvasók elé. /1/

Mahávagga I.6.10 - I.7.19.

És azután a fenségesnek ez jutott eszébe: "Ugyan kinek adjam át először a tanitást? Ki fogja ezt a tanitást gyorsan megérteni?" Azután a fenséges ezt gondolta: "Itt van a tanult, bölcs, eszes Álára Káláma, /2/ kinek szemét már régóta csak csekély homály fedi. Mi lenne, ha először Álára Kálámának adnám át a tanitást? Ő ezt a tanitást biztosan gyorsan meg fogja érteni." Akkor az égből egy istenség érkezett és a fenségeshez igy szólott: "Uram, Álára Káláma két nappal ezelőtt betöltötte idejét." És azután a fenséges megértette, hogy "Álára Káláma két nappal ezelőtt betöltötte idejét." És azután a fenségesnek ez jutott eszébe : "Álára Káláma igen nemes volt, ha ő ezt a tanitást hallotta volna, biztosan gyorsan megértette volna."

És azután a fenségesnek ez jutott eszébe: "Ugyan kinek adjam át először a tanitást? Ki fogja ezt a tanitást gyorsan megérteni?" Azután a fenséges ezt gondolta: "Itt van a tanult, bölcs, eszes, Uddaka, /3/ Ráma fia, kinek szemét már régóta csak csekély homály fedi. Mi lenne, ha először Uddakának, Ráma fiának, adnám át ezt a tanitást? Ő ezt a tanitást biztosan gyorsan meg fogja érteni." Akkor az égből egy istenség érkezett és a fenségeshez igy szólott: "Uram, Uddaka, Ráma fia, tegnap betöltötte idejét." És azután a fenséges megértette, hogy " Uddaka, Ráma fia, tegnap betöltötte idejét ". És azután a fenségesnek ez jutott eszébe : Uddaka, Ráma fia, igen nemes volt, ha ő ezt a tanitást hallotta volna, biztosan gyorsan megértette volna."

És azután a fenségesnek ez jutott eszébe :" Ugyan kinek adjam át először a tanitást ? Ki fogja ezt a tanitást gyorsan megérteni ?" Itt van az egy csoportot alkotó öt szerzetes, akik nekem sokat segitettek, akik engem értelmem összpontositására igyekezetemben segitettek. Mi lenne, ha először az egy csoportot alkotó öt szerzetesnek adnám át ezt a tanitást ?" És azután a fenségesnek ez jutott eszébe :" Vajon most hol tartózkodhatnak az egy csoportot alkotó szerzetesek ?" Azután a fenséges látta isteni, tiszta, emberfeletti szemével, hogy az egy csoportot alkotó öt szerzetes Benáreszben az Iszipatana nevü parkban /4/ tartózkodik.

És azután a fenséges, amig kedve tartott, még egy ideig Uruvélában /5/ maradt, azután Benáresz felé vette utját. Azután Gajá és bódhi fa között /6/ egy Upaka nevü ádzsivaka-szerzetessel /7 / találkozott. Mikor a fenségest észrevette, igy szólt hozzá :" Barátom, vonásid vidámak, bőröd szine tiszta és világos. Ki tett téged szerzetessé ? Ki a tanitód ? Kinek a tanitását ismered ?" Ennek hallatára a fenséges a következő verseket mondta Upakának, az ádzsivakának :

" Mindent legyőző, mindent tudó vagyok, a külső dolgok /8/ nem hagytak foltot rajtam, mindent elhagytam, miután vágyam megszünt, szabad vagyok, magam erejéből jutottam el a megismeréshez. Kit is nevezhetnék tanitómnak ? Nincsen nekem tanitóm, hozzám senki sem mérhető. Nincs vetélytársam, sem az emberek, sem az istenek között. Én vagyok a Szent /9/ a világon, év vagyok a legnagyobb Mester. Egyedül én világosultam meg teljesen, szenvedélynélküli és megváltott vagyok. Kászi /Benáresz/ városába megyek, hogy meginditsam a tan kerekét. A vakká tett világon megütöm a halhatatlanság dobját."

Az ádzsivaka igy szólt: "Barátom, hogyan magyarázod te azt, hogy szent vagy, és mindent legyőztél?" Erre Buddha igy válaszolt: "Azok, akik eljutottak a szenvedélyek megszüntetéséig, azok hozzám hasonlóan mindent legyőztek. Én legyőztem a rossz dolgokat, ezért, ó,Upaka, győzedelmes /10/ vagyok. "E szavak hallatára Upaka, az ádzsivaka igy szólt: "az lehet", majd fejét csóválva más ut felé indult. És azután a fenséges egyik helyről a másikra vándorolva megérkezett Benáreszbe, az Iszipatana parkba az egy csoportot alkotó öt szerzeteshez.

Az egy csoportot alkotó szerzetesek már messziről meglátták a közelgő fenségest. És ahogy meglátták, a következő egyezséget kötötték egymás között :" Közeledik ez a Gótama nevü aszkéta, aki bőségben él, /11/ felhagyott az erőfeszitéssel és a bőséghez fordult. Nem szabad őt üdvözölni, nem kell felállni tiszteletére, nem kell átvenni kolduló szilkéjét és felsőruháját, és nem kell ülőhellyel kinálni. Ha akar, akkor le fog maga ülni." De amint a fenséges az egy csoportot alkotó öt szerzeteshez közelebb ért, azok nem maradtak meg eredeti elhatározásuknál, hanem elébe mentek. Miután odaértek a fenségeshez, az egyik átvette a fenséges alamizsnás szilkéjét, egy másik átvette a felsőruháját, egy harmadik ülőhellyel kinálta, egy másik vizet hozott, hogy a fenséges lábát megmoshassa /12/ és az utolsó egy széket, amelyre megmosott lábát ráteheti és egy zsámolyt. Ezek után a fenséges helyet foglalt a számára odakészitett zsámolyon. Leült, és megmosta lábait. Azok pedig a fenségest ugy köszöntötték, hogy nevén szólitották, és barátjuknak nevezték.

Ezek után a fenséges igy szólt az egy csoportot alkotó öt szerzetesnek: " Ó szerzetesek ! Ne szólitsátok a Tathágatát /13/ nevén, ne nevezzétek barátotoknak ! Szerzetesek, ő szent, Tathágata és teljesen megvilágosodott. Figyeljetek ide szerzetesek ! Én eljutottam a halhatatlansághoz, tanitok, közzéteszem a tanitást. Ha tanitásom szerint haladtok az uton, akkor nemsokára ezen a világon megismeritek az igazságot, melyért jó házból

való emberek otthonukat elhagyva az otthontalanságot választják a legfelsőbb brahmacsarija-tökéletességbeli részesedés /14/ végett - saját szemetekkel fogjátok látni, és benne fogtok lakni."

Miután igy beszélt, az egy csoportot alkotó öt szerzetes ezt mondta neki :" Kedves Gótama, te vándorlásoddal, életmódoddal, rossz cselekedetekkel nem jutottál az emberek által elérhető legfelsőbb állapotba, a nemes tudás teljes ismeretéhez. Vajon hogyan juthattál volna te, aki bőségben élsz, aki felhagytál az erőfeszitéssel, aki a bőséghez fordultál az emberek által elérhető legfelsőbb állapotba, a nemes tudás megismeréséhez ?"

Ilyen beszéd után a fenséges az egy csoportot alkotó öt szerzetesnek ezt mondta :" Ó, szerzetesek, a Tathágata nem él bőségben, nem hagyott fel az erőfeszitéssel, nem fordult a bőséghez. A Tathágata, ó, szerzetesek, szent és teljesen megvilágosodott. Figyeljetek ide, szerzetesek ! Én eljutottam a halhatatlansághoz, tanitok, közzéteszem a tanitást. Ha tanitásom szerint haladtok az uton, akkor nemsokára ezen a világon megismeritek az igazságot- melyért jó házból való emberek otthonuk elhagyva az otthontalanságot választják a legfelsőbb brahmacsarija-tökéletességbeli részesedés végett - saját szemetekkel fogjátok látni, és benne fogtok lakni."

Az egy csoportot alkotó öt szerzetes másodszor is azt mondta a fenségesnek... És azután a fenséges másodszor is igy szólt az egy csoportot alkotó öt szerzetesnek... És azután az egy csoportot alkotó öt szerzetes harmadszor is azt mondta a fenségesnek :" Kedves Gótama, te vándorlásoddal, életmódoddal, rossz cselekedetekkel nem jutottál az emberek által elérhető legfelsőbb állapotba, a nemes tudás teljes ismeretéhez. Vajon hogy juthattál volna, te, aki bőségben élsz, aki felhagytál az erőfeszitéssel, aki a bőséghez fordultál az emberek által elérhető legfelsőbb állapotba, a nemes tudás ismeretéhez ?"

Ilyen beszéd után a fenséges az egy csoportot alkotó öt szerzetesnek azt mondta :" Ó, szerzetesek, elismeritek-e, hogy én nektek ezelőtt sohasem beszéltem igy ?" E szavakra az egy csoportot alkotó öt szerzetes igy válaszolt:" Uram, te ezelőtt nekünk még sohasem beszéltél igy." Erre a fenséges igy folytatta :" Figyeljetek ide, szerzetesek, én eljutottam a halhatatlansághoz, tanitok, közzéteszem a tanitást. Ha tanitásom szerint haladtok az uton, akkor nemsokára ezen a világon megismeritek az igazságot, - melyért jó házból való emberek otthont elhagyva az otthontalanságot választják a legfelsőbb brahmacsarija-tökéletességbeli részesedés végett - saját szemetekkel fogjátok látni, és benne fogtok lakni." És akkor a fenséges eljutott az egy csoportot alkotó öt szerzetes meggyőzéséig. És akkor az egy csoportot alkotó öt szerzetes ismét engedelmessé vált a fenséges iránt, felfigyeltek szavaira, s értelmüket a megismerésre irányitották.

És akkor a fenséges az egy csoportot alkotó öt szerzetesnek igy kezdett magyarázni :" Ó, szerzetesek, két véglet létezik, amelyeket nem szabad annak szolgálni, aki lemond a világról. Melyik ez a kettő ? Az egyik a vágyakban való élet, a vágyhoz és az élvezethez való ragaszkodás. Ez alantas, nemtelen, értelmetlen, méltánytalan, semmirevaló. A másik az önsanyargatásbeli élet. Az fájdalmas, méltánytalan, semmirevaló. Ó, szerzetesek, a Tathágata, miután mindkét véglettől megszabadult, a középső uton /15/ járva megismerte azt az utat, amely felnyitja a szemet és felnyitja az értelmet, amely a nyugalomhoz, megismeréshez, megvilágosodáshoz, a nibbánához /16/ vezet.

Ó, szerzetesek, melyik az a középső ut, amelyet a Tathágata megismert, amely felnyitja a szemet, felnyitja az értelmet, amely a nyugalomhoz, megismeréshez, megvilágosodáshoz, a nibbánához vezet ? Ez a nemes nyolcrészes ut : helyes hit, helyes elhatározás, helyes beszéd, helyes cselekvés,

helyes élet, helyes igyekezet, helyes gondolkodás, helyes önmagunkba-mélyedés. Ó, szerzetesek, ez a középső ut, amelyet a Tathágata megismert, amely a nyugalomhoz, megismeréshez, megvilágosodáshoz, a nibbánához vezet.

Ez, ó, szerzetesek, a szenvedés nemes igazsága : a születés szenvedés, az öregség szenvedés, a betegség szenvedés, a halál szenvedés, a nem-kedvessel együtt lenni szenvedés, a kedvestől elválasztva lenni szenvedés, a vágyott dolgot el nem érni szenvedés, a létbe kapaszkodás öt alkotója /17/ szenvedés.

Ez, ó, szerzetesek, a szenvedés keletkezésének nemes igazsága, ez az ujjászületésből ujjászületésbe vezető szomjuság, amely az örömmel és a vággyal jár együtt, mely itt is, ott is örömet talál : a gyönyör szomjusága, a létrejövés szomjusága és a hatalom /vagy: mulandóság?/ szomjusága.

Ez, ó, szerzetesek, a szenvedés megszüntetésének nemes igazsága : ennek a szomjuságnak a vágy teljes megsemmisitése révén történő megszüntetése, feladása, elvetése, elbocsájtása, annak helyet nem-adás.

Ez, ó, szerzetesek, a szenvedés megszüntetéséhez vezető ut nemes igazsága : ez a nemes nyolcrészes ut helyes hit, helyes elhatározás, helyes beszéd, helyes cselekvés, helyes élet, helyes igyekezet, helyes gondolkozás, helyes önmagunkba-mélyedés.

Ó, szerzetesek, és azután " a szenvedés nemes igazságáról " szóló tanitást,- melyről korábban senki sem hallott,- beláttam, megismertem, megértettem, tudatositottam, nézetemmé tettem. Ó, szerzetesek, és azután azt a tanitást, - melyről korábban senki sem hallott -, hogy " a szenvedés nemes igazságát hirdetni kell ", beláttam, megismertem, megértettem, tudatositottam, nézetemmé tettem. Ó, szerzetesek, és azután azt a tanitást, - melyről korábban senki sem hallott, - hogy " ez a szenvedés keletkezésének nemes igazsága ", beláttam, megismertem, megértettem, tudatositottam, nézetemmé tettem. Ó, szerzetesek, és azután azt a tanitást,- melyről korábban senki sem hallott -hogy " a szenvedés nemes igazságát el kell hagyni ",/18/ beláttam, megismertem, megértettem, tudatositottam, nézetemmé tettem. Ó, szerzetesek, és azután azt a tanitást, hogy " a szenvedés keletkezésének nemes igazságát elhagytam ", beláttam, megismertem, megértettem, tudatositottam, nézetemmé tettem. Ó, szerzetesek, és azután azt a tanitást, - melyről korábban senki sem hallott,-hogy " ez a szenvedés megszüntetésének nemes igazsága",beláttam, megismertem,megértettem, tudatositottam, nézetemmé tettem. Ó, szerzetesek, és azután azt a tanitást, hogy " a szenvedés megszüntetésének nemes igazságát meg kell mutatni"- melyről korábban senki sem hallott, beláttam, megismertem, megértettem, tudatositottam, nézetemmé tettem. Ó, szerzetesek, és azután, azt a tanitást, hogy " a szenvedés megszüntetéséhez vezető ut nemes igazságát müködtetni kell ",melyről korábban senki sem hallott, beláttam, megismertem, megértettem, tudatositottam, nézetemmé tettem. Ó, szerzetesek, és azután azt a tanitást, hogy " a szenvedés megszüntetéséhez vezető ut nemes igazságát müködésbe hoztam ", melyről korábban senki sem hallott, beláttam, megismertem, megértettem, tudatositottam, nézetemmé tettem.

"Ó, szerzetesek, amig ebből a négy nemes igazságból a három részre tagolódó, tizenkét részes igazságot magában foglaló megismerés és belátás fel nem ragyogott, addig, ó, szerzetesek, tudtam, hogy még nem jutottam el a teljes megvilágosodáshoz az istenek és emberek, s a Mára /19 / világában, a Brahmalókában, /20/ az aszkéták, a bráhmanák, az istenek, s az emberek között. És akkor szememben felragyogott a megismerés : megváltásom megváltoztathatatlan, ez az utolsó születésem, több megszületésem nincsen." Igy beszélt a fenséges, és az egy csoportot alkotó öt szerzetes

boldogan dicsőitette a fenséges beszédet.

Miközben a fenséges ezt a beszédet tartotta, a tiszteletreméltó Kóndana eljutott a szenvedésmentes tanitás tiszta megismeréséhez, ahhoz ugyanis, hogy minden , mi létrejött, szükségszerüen megszünik. És azután, hogy a fenséges tan kerekét / dhamma-csakka / mozgásba hozta, a Föld istenei a következő kiáltást hallatták : "Benáreszben, az Iszipatana parkban, a fenséges olyan alapra helyezte tanitásának felülmulhatatlan birodalmát, amilyenre ezen a világon sem az aszkéták, sem a bráhmanák, sem egy isten, sem Mára, sem Brahmá nem volt képes sohasem." Amint a Csatumahárádzsita istenektől meghallották ezt a Távatimszá istenek, ezektől a Jáma istenek, ezektől a Tuszita istenek, ezektől a Nimmánarati istenek, ezektől a Paranimmitavaszatti istenek és ezektől a Brahmakájiká istenek. /21/ És ebben a szempillantásban, ebben a pillanatban, ebben a percben, amint e szavak a Brahmalókába eljutottak, megremegett a tizezer világ, reszketett és táncolt, és mérhetetlen nagyságu fényesség vált láthatóvá a világon, mely még az istenek földöntuli hatalmát is felülmulta.

Akkor a fenséges lelkesen igy kiáltott : " Valóban, Kóndana eljutott a megismeréshez, Kóndana eljutott a megismeréshez." Ettőlfogva a tiszteletreméltó Kóndana az Annatakóndana /" a megismerés-Kóndanája"/ nevet viselte. És amint a tiszteletreméltó Annatakóndana a tanitást megismerte, a tanitást felfogta, a tanitást belátta, és behatolt a tanitásba, megszabadult a kétségektől, a tudatlanságtól, elérte a teljes önbizalmat / vészáraddzsa/ és csupán a fenséges tanitásában hitt.

És azután igy szólt a fenségesnek : "Uram, szeretnék a fenséges mellett szerzetes lenni, szeretnék felavatást nyerni". " Jöjj, szerzetes !"- válaszolt a fenséges, "a tanitás kihirdettetett, menj tisztaságban, hogy a szenvedésnek teljesen véget vess." Ez volt annak a tiszteletreméltónak a felavatása.

Azután a fenséges a többi szerzeteseket is oktatta és tanitotta a tanitás magyarázatának eszközével. Azután a tiszteletreméltó Bhaddija, amint oktatást és tanitást nyertek a tanitás magyarázata révén, eljutottak a szenvedésmentes tanitás tiszta megismeréséhez, ahhoz ugyanis, hogy minden, ami létrejött, szükségszerüen megszünik. Azután, hogy a tanitást megismerték, a tanitást felfogták, a tanitást belátták, és bahatoltak a tanitásba, megszabadultak a kétségektől, a tudatlanságtól, elérték a teljes önbizalmat / vészáraddzsa/ és csupán a fenséges tanitásában hittek. És azután igy szóltak a fenségesnek : "Uram, szeretnénk a fenséges mellett szerzetesek lenni, szeretnénk felavatást nyerni." " Jöjjetek szerzetesek !"- válaszolt a fenséges - "a tanitás kihirdettetett, járjatok tisztaságban /brahmacsárinként /, hogy a szenvedésnek teljesen véget vessetek." Ez volt ama tiszteletreméltók felavatása.

Wojtilla Gyula

JEGYZETEK

1. A forditás alapjául szolgáló szövegkiadás : The Mahavagga. Ed. by Bhikkhu J. Kashyap. /Nalanda 1956/
2. Álára Kálāma egy bráhmana volt, Buddha első tanitója.
3. Uddaka, Buddha második tanitója.
4. Az Iszipatana park a mai Szárnáth egyik ligete. Benáresz mai településétől kb.7 mérföldnyire.
5. Uruvélá /ma : Urél/, kis falu, Patnától, Bihar állam fővárosától délre.
6. Gajá azaz Bódhgajá, az a hely, ahol Buddha elérte a megvilágosodást. Benáresztől 240 km-re keletre.
7. Az ádzsivakák Buddha idejében jelentős szerzetesrendet alkottak. A buddhisták később igen károsnak tekintették tanaikat. Ezek legfontosabbika az abszolut predeterminizmusról szóló tanitás.
8. Itt a dhamma /szanszkrit dharma / szerepel terminus technicusként a "külső dolog" értelemben. A külső dolgok mint érzékszerveink tárgyai léteznek.
9. Szent azaz arhat. Ez a déli buddhizmusban a szentségfokozatok 4., legmagasabb foka.
10. Győzedelmes azaz dzsina az, aki a világot legyőzte. Buddha és kortársa Mahávira, a dzsainizmus alapitója viselik ezt a nevet.
11. Aki bőségben él ; ez arra utal, hogy Buddha felhagyott az önsanyargatással és mértékkel táplálkozni kezdett és ezért az öt szerzetes elhagyta.
12. A lábmosáshoz szolgáló viz rendelkezésre bocsájtása a vendégfogadás alapszabályaihoz tartozik Indiában.
13. Tathágata azaz " Az igy-jött ". Ez arra utal, hogy Buddha előtt már más Buddhák is jártak a Földön.
14. Brahmacsarija élet az indiai felsőbb kasztokhoz tartozó férfiak életének első szakasza, amely a tanulmányok elvégzésére szolgál.
15. Középső ut, azaz az "arany középut". Ez a gondolat talán az egyik legfontosabb magyarázata a buddhizmus sikerének és elterjedésének.
16. Nibbána azaz nirvána, tkp. "kialvás", a nyolcrészü ut végcélja. Nehezen meghatározható fogalom. Egyes iskolák szerint állapot, mások szerint csak egy pillanatig létező valami, ismét mások szerint a semmi.
17. Az öt alkotó, melyből az ember testi-szellemi léte áll a következő : anyagi minőségek, érzetek, észrevétel, szellemi és erkölcsi képességek és a tudatos megismerést és gondolkodást magábafoglaló alkotó /vinnyána/.
18. Tkp. a vágyat mint a szenvedés keletkezésének forrását kell elhagyni.
19. Mára, a rossz szellem, Buddha megkisértője. A Máralóka, Mára világa, az érzékiség világa, amely a legalsó pokoltól a 6. ég világáig terjed.
20. Brahmalóka, az égiek 20 részből álló világa. A legfelső világ.
21. A 6 különféle égi világ lakói.

RÁDZSA RAO :

KIGYÓ ÉS KÖTÉL
Részlet

"... első alkalommal látogattam meg a vőlegényt, nagybátyjait, nagynénjeit és bátyáit - végül ők is megérkeztek - és felháborodásom sulyossá, hallgataggá és szilárddá vált. Hazajöttem, és távirat várt. Ez alkalommal Szávithritől. Cambridgeben adta fel a következő szöveggel: "Légy boldog érettem. A te örömödben van az én szabadságom. Üdvözlöm Száródzsát."

Megértettem. Ezt a házasságot sikerre kell vinnem. Erőlködnöm és imádkoznom kell, feltornásznom magamban a boldogságot, hogy örömet és szivárványt idézzek a többieknek. Az én boldogságom elveszett, de ki akadályozhat meg, hogy az öröm ajándékát másoknak nyujtsam ? Ki akadályozhatja meg, hogy boldoggá tegyem nevelőanyácskát és Száródzsát, meg Száródzsa csuf, nagydarab, hadnagy kinézetü férjét - annyira katonásnak tünik, de hiszen a kormányok az embereket kénytelenek felelőssé, nehézkessé és tekintélyessé tenni. Igen, boldoggá teszem Szubramanját. Boldoggá teszem az egész világot.

Kezdtem magam is boldog lenni. Örömet leltem a kigyó-klarinét hangjában, ugyanis a zene máris elkezdődött, végigjártam a meghivandókat, kiabáltam a bráhmanokkal, ellenőriztem, hogy az autók a megfelelő vonatokhoz menjenek és a megfelelő embereket hozzák, megnéztem a lovat, egy szép fehér arabs telivért, amelyik majd a vőlegényt viszi az esküvői sátorhoz. Himnuszokat énekeltem a házban és hét órakor - a vőlegény-menet csak este kilenckor indult - elsétáltam Száródzsával a templomba.

- Micsoda dolog ilyet tenni egy megszentelt estén ! - méltatlankodott nevelőanyácska. De még az életben utolsó alkalmat akartam megteremteni magamnak és Száródzsának egymás megértéséhez, az igazság valamiféle kinyilatkoztatásához. Sulyos léptekkel, gyorsan mentem. Száródzsa olyan volt, mint az anyját körültáncoló elefántborju.

- Bátyám, mit tegyek, mit tegyek ?

- Ugyan miben, Száródzsa ?

- Ó, bátyám, el akarok menekülni, elmenekülni bárhová. Nem tudok hozzámenni feleségül. Nem szabad hozzámennem. Önzés lenne egy olyan férfihez feleségül menni, akit megvetek és lenézek. Azt hiszem, csak az autója, az állása tetszik, és ugy érzem, hasonlit apához. Amióta hazajöttél, jobban értek mindent. Bátyám, bátyám, vigyél el innen !

Ez nem volt gyávaságra alkalmas pillanat. Én, a családfő, nem lehettem gyáva ; nem tudtam és nem is csaphattam be senkit a világon. Ez az én dharmám. Megérkeztünk a Hanumán templomhoz. Vettem egy kókuszdiót és bételleveleket, kámfort és szantálrudacskákat, és mindent feláldoztunk. A majomisten nagyon boldognak, derüsnek és erősnek tünt ura és parancsolója, Sri Ráma imádatában. Körbejártuk az istenséget és néhány percre megpihentünk a sziklákon. Száródzsa természetesen boldog lesz. Magunk teremtjük a boldogságunkat. Igen, Madeleine, a vörös vérsejtek gondoskodnak a boldogságról. Madeleine, boldoggá foglak tenni.

- Száródzsa, ha férjhez mentél, eljössz és velünk fogsz élni Aix-ben.

És nevelgeted a leendő kislányomat.

Száródzsa nem válaszolt. Elárultam őt. Majd felállva megszólalt :

- Végül is a holttest, amikor megérkezik a halottégetőbe, bizonyára boldog. Nem mondja, hogy "nem, visszamegyek, visszamegyek és kisértet leszek." Hogyan is tehetné ? Körülöttem virágok vannak, zene, meg sok ember - és férjhez fogok menni...

Csendben jöttünk le a dombról. A vőlegény házánál a dudások már rázenditettek a zenére. Autók rohangásztak az uton fel és le, és a Hudson lámpák is megérkeztek ; egyesével jöttek, mintha elvárnák, hogy megszámolják őket. Körülnéztem, hogy minden rendben van-e. A nyaklánccal, arany bokaperecekkel és nyakában sárga kendővel ékesitett ló a kapu mögött állt, a lovász meg mellette bételt rágott.

A házban förtelmesen zajongtak azok az emberek, akik hitték, hogy képesek boldogságot teremteni. Gondolom, ha a jógik akaraterejükkel a föld fölé tudnak emelkedni, akkor boldogságot is lehet teremteni. És különben is, mi baj van a vörös versejtekkel ? Gyönyörü látványt nyujtanak, mint a rubintok. És a férfi végül is asszonyt visz ágyába, és boldoggá teszi. Ugy éreztem, hogy a sátor bambusz oszlopaihoz kötözött kókuszdiók közül egyet rögtön letépek és azonnal Szubramania fejéhez vágom. A gyilkosság is lehet öröm : a hemoglobinoknak nincsenek etikai normáik. Számukra az az öröm, amikor meghatározott ritmusra beléphetnek a szivbe. Szerettem volna elmenni a Szarvasba és Juliettával fecsegni bármiről. Vajon folyik-e még a Temze ? Mondott-e valami érdekeset Arisztotelész ? Létezik-e egyáltalán a British Museum kápolnaszerü kupolájában? Hirtelen eszembe jutott egy részlet, amire a British Museumban egy hatalmas cambridge-i történelem könyvben bukkantam. A hatóságok engedélyezték egy hid épitését a Cam folyón, mert a Clare Hall szerzetesei a tulparton kivánták legeltetni lovaikat.

"Kérelmezőik alázattal kérik a ti legszentebb magisztrátusotokat, hogy türje meg saját költségükön hid teremtését a folyón és élvezhessék az átkelést rajta. Mert közel ahhoz mezőség van, amely a kérelmezők nagy hasznára lenne, különösen járványok idején, mivelhogy ama mezőhöz nincs más átjárás, csupán az emlitett Kings College kápolna kertjén át, és annak kapuit a veszély idöiben bezárják..."

Száródzsa a ház felső emeletén lévő szobájába ment és bezárkózott. Kopogtam és ismét csak kopogtam, mig megszólalt :

- Bátyám, hagyj magamra egy pillanatra.

Jött nevelőanyácska és igy szólitott :

- Ráma, már fél kilenc van és a menet kilenc órakor halad el a ház előtt. El kell mondanom a tennivalóidat. Gyere fiam.

Gyorsan megmosdottam, fehér aurangábádi szatén kabátot öltöttem, cshudidár-nadrággal /1/, és emlékezve Madeleine intésére, megfésülködtem. Az összes asszony összegyült a sátorban, kámfor, lakhnaui parfüm és bétel illata terjengett, villogtak a hófehér fogak, pompáztak a fekete és arany szárik, csillogtak a fülbevalók, nyakékek, orrdiszek, a homlokra ragasztott gyémántok, mindenütt az ártatlan öröm, mutatva, hogy az ember természetes boldogságra született. Ahogy lejöttem a lépcsőn, kezemben ezüst tálcán selymek és muszlin, attár-üvegcsék /2/, szantálrudacskák, virágok, az asszonyok elcsendesedtek. Aztán mindenki nevetésben tört ki :

- Milyen agg családfő !

Szitá néni megjegyezte :

- Ó inkább látszik vőlegénynek, mint a másik.

Nevelőanyácska csunyán ránézett.

Kezdődött a zene, a másik utcában elsütöttek egy ágyut, az otromba

rezesbanda valami katonai indulót fujt, közbe-közbe indiai stilusu zene keveredett hozzá. Amikor a menet befordult a mi utcánkba, és én már a sátor alatt álltam, hogy tiszteletemet fejezzem ki a vőlegénynek, felpillantottam a házra. Teljesen néma volt, Száródzsa ablaka csukva. A brahmanok felemelték hangjukat ; hatalmasok voltak, és a himnuszoknak varázserejük volt. Nagyon régen nem hallottam már őket. Virágot szórtam a vőlegényre, édes illatu parfümökkel kentem meg a ruháját, megkináltam mézzel, tejjel és olvasztott vajjal, ezüstpohárkába mártottam a jázmint, majd kinyujtott nyelvére helyeztem, aztán rózsavizzel hintettem meg, kumkummal és sárga gyömbér porával ékesitettem, szótagonként a bráhmanok után mondtam a dallamos szanszkrit szavakat, kérve őt, hogy vegye feleségül a hugomat, alapitson tüzhelyet és otthont. Lóhátról nemesen hozzájárult kérésemhez, az asszonyok a győzelem és az öröm himnuszait énekelték :

Miért, ó Brindávan ura, Ó Krisna,
Miért, ha nem szeretetből vagy közöttünk,
Ó, Dzsánaki fia ?
Ó, te szépséges, kit Rádhá szeret.

A ló pompás volt, mintha értené a kannada nyelvü dalokat és a szanszkrit himnuszokat. Folytatódott a zene. Én vezettem a menetet, ami áthaladt az este porán, a lehült nyári utcák szépségén, végig a Hajder Ali uton, a Mohamed parkon, a Residency Corner mellett, a Mahatma Gandhi főuton és az óratornyot megkerülve eljutott a Hanumán templomhoz. Rosszlét fogott el. A templomhoz nem mentem fel.

- Szitharamú bácsi - mondtam - a mellem kinoz. Haragudna, ha eltünnék ? Nem kell senki megijeszteni. Mondja azt, hogy valamiért hazaszaladtam.

- Ó, azt nem lehet. Tulságosan is balszerencsés dolog volna.

- Szitharamú bácsi, akkor beülök az egyik várakozó kocsiba.

Bemásztam Dr. Szundaram kocsijába, öregasszonyok és állapotos nők zsufolódtak benne, de helyet csináltak nekem és ott ültem, kicsit nehezen lélegezve. A hemoglobinoknak végül is megvan a saját törvényük. Fuldokoltam, de én voltam a családfő. Nevelőanyácska olyan boldog volt, Szukumári ragyogott és telve volt vidámsággal.

Örökkévalóságnak tünt, amig a menet lejött a dombról.

- Hoztam egy kis kávét - csatlakozott hozzám Szitharamú bácsi, hogy felmelegitsen. - Az emberek előtt ennél erősebbet nem adhatok.

Nem is akartam semmi erősebbet, a kávé felélénkitett A menet ismét elindult. Az utca két oldalán összegyült a nép, hogy lássa vonulásunkat. Milyen sok asszony nézett minket irigykedve ! Velük is megtörtént, és hamarosan a lányaik is megismerik. A vőlegény szürkészöld acskanban /3/, mellén gyémántos nyaklánc, mint egy herceg. Két és négy ánás pénzeket szórt szét, a bátyjától kapta, mivel a vőlegény apja már nem élt ; az utcák illatoztak a virágtól. Amikor a menet befordult a vőlegény utcájába, Szitharamú bácsi hozzám fordult :

- Most eltünhetsz. De gyere vissza hamar.

Egy mellékutcában autó várt rám, beugrottam és hazamentem. Kertünk még fényben uszott és illatos volt a virágoktól, meg a szantálfüsttől. A szolgák és Tigris kutya a kapuban álldogáltak, a visszatérő menetet várták. Hagytam őket, ahol voltak és bementem. De a kutya követett a verandáig. A ház nagyon üresnek tünt, eltelve a családi tüzhely csendjével. Először sirtam apám után. És Tigris visszament a menetet figyelni.

Megmosdottam, pihentem, majd lassan felmentem a lépcsőn.

- Száródzsa - suttogtam - Száródzsa, nyisd ki az ajtót.

- Rámanna, te vagy az ? - kiáltott fel, mintha valami szerencsétlenség történt volna.

- Igen, nyisd ki az ajtót - kértem. Ugyanabban a száriban volt, mint amikor otthagytam, de most nem volt virág a hajában. Valószinüleg éppen akkor mosakodhatott, mert oldalsó fürtjeit lefésülte és vizesek voltak.

- Bátyám, mi történt veled ? Olyan sápadt vagy.

- Ó, semmi, éppen csak egy kicsit rosszul érzem magam.

- Feküdj le - mondta nagyon gyengéden és segitett lepihenni a saját ágyán. Fogott egy legyezőt és legyezgetni kezdett. Ahogy feküdtem, kellemesen hüvös volt.

- Mit olvasol ? - kérdeztem, megpillantva az arcomnál egy félig nyitott könyvet a párnán.

- Ó, semmi, a "Varázshegy"-et olvastam.

A mai napig nem tudom, hogy a Varázshegy miatt-e, vagy éppen mert a vörösvérsejtek szabadulni akartak, hogy érvényesitsék a maguk örömét, de felültem és vért hánytam, beszennyezve Száródzsa száriját és a padlót. Hugom nagyon bátornak tünt, amint a számat törölgette , felmosta a padlót és gyengéden kicserélte az ágy huzatát, aztán apánk szekrényéhez ment, hiszen ez eredetileg az ő szobája volt, és adott egy kis konyakot, amit soha senki nem érintett. Ettől magamhoz tértem, és mire Szitharamú bácsi megérkezett, csak rám nézett és megértette, mi történt.

- Szegény fiu, vajon kell, hogy az anyák büne üldözze a fiukat ? - mondta és a homlokomat simogatta. - Azt mondtam, hogy enyhe asztma-rohamod van. Csak pihenj, majd azt mondom, hogy a roham lassan mulik. A zene egyre hangosabb és még sokáig tarthat. Orákig is el lehet huzni ; majd megkérem Ánandi bácsit, hogy Bhárath Múlan-ját csak hajnali négykor fejezze be. Száródzsa, rendes lány vagy - mondta Szitharamú bácsi, mintha mindent értene -, hogy ilyen bátyád van.

Bizonyára igen sokáig aludhattam, mert amikor felébredtem, anyácska ült mellettem és legyezett.

- Nincs szerencsénk, ebben a családban nincs szerencsénk. Egy ilyen szép és okos fiu, mint te, és ilyen bajjal. A legutóbbi betegséged után apád azt mondta: "Éppen olyan mint az anyja, Szanna, éppen, mint az anyja ! Olyan törékeny, mint az akácvirág!"

Nem féltem a haáltól. De Száródzsa könnyekben tört ki. Megszólalt:

- Bátyám, igérd meg, hogy nálam fogsz lakni. Majd én ápollak.

- Igérem - mondtam. Ennek mindenki örült. Azt hiszem, én is, mert a légzésem kicsit könnyebbedett.

Szitharamú bácsi rontott be:

- Ne izgasd magad, Ráma, mindent elrendeztem. Azt mondtam, hogy a repülőut kikészitett, hogy hasmenésed van. Ez mindent megmagyaráz. De holnap nehogy hasmenésed legyen - tette hozzá nyersen - mert különben mindenki megnyugtatására hordozható árnyékszéket kell szereznem, az pedig ugyancsak nehéz. - Angolul beszélt, igy nevelőanyácska nem értett semmit, de mi hárman nevettünk.

- Milyen nagyszerü ember az esküvői házban - mondtam Száródzsához fordulva.

- Mindegyikük köpönyegforgató - robbant ki Száródzsa.- Amikor téged itthon látnak, mindegyikük akár a tej és a kandiscukor, de amint eltünsz, az égre bámulnak, mintha mi csak szemmagasságban lennénk. Amióta apánk elhagyott minket, nem tombol a szeretet közöttünk - tette hozzá, aztán hallgattunk.

Száródzsa ágynemüt hozzott a felső szobából és a földön vetett ágyat.

- Bátyám, azt mondják, hogy ma egész éjszaka imádkoznom kellene. Van-e jobb ima, mint téged ápolni ? Most aludjunk, és ébressz fel, ha szükséged van valamire, kérlek. A világnak és anyácskának meg azt mondhatod, hogy mélyen imáimba merültem.

Anyácska nagyon szomoru volt, de magunkra hagyott. Nem értette ezt az uj világot, melyet szerinte az egyetemek teremtettek.

- Könnyü angolul megtanulni, csak néhány évbe telik. De "Ráma-Szitá Krisna-Govindát" mondani - ahhoz sok élet kell. Ezt a fiatalok soha sem fogják megérteni - töprengett magában, majd kiment.

Egyszer-kétszer kinyitottam a szemem és láttam, hogy Száródzsa még Thomas Mannt olvas. Lemosta a könyv boritójáról a vért, és a beárnyékolt lámpa mellett olvasott, ugy tünt, nagy érdeklődéssel. Vereséget szenvedtem, elaludtam.

Fényes nappal ébredtem, és a ház már telve volt ünnepélyes zajokkal ; a zenészek a mangalácsaranammal /4/ buzgólkodtak, a fürdőszobában meg az asszonyok énekeltek. Száródzsa éppen a kilenc vizben való megtisztulás szertartásán esett át és fiatal testét sorsa beteljesedésére készitették fel. Már bizonyára meggyujtották a tüzet és a tömjént a szárítkozáshoz, mert még a felső emeleten is éreztem a tömjén fanyar szagát.

- Baliga - kiáltottam, és a szolga futva jött.

- Hogy van az ur ? - kérdezte. - A ház urnöje olyan sokszor feljött már, hogy lássa, az ur felébredt-e. A szomszéd fürdőszobában van meleg viz. Mire az ur fogat mos, hozom a forró kávét.

- Mondd meg anyácskának, hogy ébren vagyok és jobban érzem magam - mondtam és elmentem az ajtóig, hogy lenézzek a belső udvarra. Micsoda kék és zöld szárik, gyémántok, rubintok és zafirok csillogtak ott ! És a tulászi bokornál a fás kosáron ülve száritotta Száródzsa kibontott haját, miközben az asszonyok hennával és fehér gyömbér porral diszitették. A verandát elárasztották a mangólevelek és az ezüstedények, az asszonyok boldognak látszottak és énekeltek :

Az ifju patak vizében mosdott,
Megszentelt öltözéket kinált,
Lassan, némán imádta Sivát, az istent
S társa, huga lett.
Ó a boldog Párvatinak
Emeljétek a füstölőt, a kumkumos /5/ vizet,
Ó szent boldogság, légy mindörökké
Megszentelt öröm.
A fehér mályvát, a dus jázmin füzért,
A hold hajának választékára tedd, hugom,
S önts rá gyöngyöket.

Nem a szivem, inkább a gyomrom volt üres, és megint hányni akartam. Az utcán gyerekek kiabáltak, és a pálmafa tetején a varjak egy pillanatra sem hallgattak el. A napsütés hamarosan forró lesz és az esküvőt tizenegy órára tüzték ki.

Amikor bementem mosdani, láttam, hogy az éjszaka milyen sok vért vesztettem. Még Száródzsára is sok juthatott, mert a kád mögé begyürt száriján mélyvörös foltok voltak. Kissé nehezen mosakodtam, s mire visszamentem az ágyamhoz, anyácska már ott várt a kávéval.

- Örülök, hogy ébren vagy, Ráma - kezdte. - Nem is hiszed, hogy milyen nehéz a hugoddal. Száz asszony is könyörög neki, dicsőitő énekeket dalol és hizeleg, amig végre ülve, vagy állva marad. Végül is meguntuk.

Elküldtem Szitharamú bácsiért, aki jött és ott állt, a szava, mint a templomi harang, s mióta megérkezett, minden rendben megy. Micsoda különbség, ha férfi van a háznál.

Még két kortyot sem ittam a kávéból, amikor bejött Szitharamú bácsi, aranycsipkés szegélyü lepel a dereka körül, gyémánt gyürük az ujjain ; szemmel láthatóan kifulladt.

- Ébredj fel, gyere és segits - mondta. - Tudjuk jól, nogy törékeny, kényes család vagytok, de ez a hizelgés, meg könyörgés - én nem birom tovább. A nő az nő, és engedelmeskednie kell, mégha kitünő egyetemi diplomája van is. Száródzsával végeztem. Most te következel - kérlelt.

Kissé nehezemre esett a felkelés. Baliga hozta a borotválkozó eszközöket és meleg vizet a fürdéshez. Hallatszott a zene, autók, lovaskocsik, biciklik és kerékpáros riksák jöttek-mentek a kapun át, az asszonyok egyre hangosabban énekeltek :

" És nyolc erénybe öltözött Gauri,..."

Sok ima szállt fel, hogy az Ur kinyissa a szemét. Hallottam, hogy jött valaki és ezt mondta :

- Máris féltiz és senki sincs még készen. A mohartham /6/ tizenegy óra tizenhét perckor van. Felkeltem és megnéztem az órámat; még csak kilenc óra körül volt. Gyorsan megmosdottam, felhozattam a bőröndömet, először és felvettem uj, vörösarany szegélyü dhotimat /7/, lakhnaui mellényemet és a gyönyörü sálat, amit Száródzsától kaptam, finom arany beszövése mellett lakkal szinezett rudráksi-csik /8/diszitette. Szukumári jött értem, megfésült és felkiáltott :

- Rámanna, sápadt vagy, de valóságos herceg ! - S kezét büszkén a kezembe tette, gyengéden vezetett le a lépcsőn. Azt akarta, hogy az egész világ lásson és megcsodáljon.

De addigra már az egész ház üresnek tünt. Az asszonyok mind átmentek a másik házba. Összegyürődött szőnyegek, hervadó virágfüzérek a sarokban, alvó kisgyerekek a félig vetett ágyakon, s mindenütt pisiszag és tömjénillat terjengett, de senki sem érezte, hiszen mind elmentek. Még Tigris kutya is ugy döntött, hogy inkább az esküvői sátorban szaglászik és megnézi a szent brahmanokat. A szobámban ültem és Szukumári megjegyezte:

- El sem tudod képzelni, hogy Száródzsa milyen ünnepélyesnek látszik. Gyönyörü! Micsoda menyasszony ! Még elgondolni is szörnyü, hogy azok a nyomorult népek ilyet kapjanak ! - Aztán hirtelen otthagyott, mintha szavai gombóccá formálódtak volna a torkában. Kis idő mulva hallottam, hogy a földszinten sustorog, talán Száródzsának, hiszen tudtam, hogy Száródzsa ilyenkortájt végzi a Gauri-púdzsát /9/ a szentélyben. Féltem, hogy valaki jön és szólit : "Mindenki rád vár. Gyere Ráma, gyere." De nem jött senki és az izgatott csendet nem birtam elviselni. Én voltam az egész világ öccse. Próbáltam meggyőzni magamat, hogy családfő vagyok, tehát erősnek kell lennem. De Száródzsát kiházasitani - időnként jobban hasonlit hozzám, mint én önmagamhoz. Igyekezetem összeszedni magam, kényszeritettem gondolataimat, hogy lépjenek ki megszokott szférájukból s huzódjanak vissza rejtett zugaimba, ahol olyan a béke, mint egy éjszakai folyó, mindig ott van, benne halak, sekélyes, meg zátonyok, ha az ember a kerek csillagok alatt ébren kimerészkedik. Betegségem kétségtelenül erőt adott a gondolataimnak s bizonyára mélyen magamba merültem, mert amikor felébredtem, Száródzsa keze a homlokomon nyugodott.

- Sokat szenvedsz, bátyám ? - kérdezte. - De a légzésed ma normálisnak tünik.

Hangja könnyed, tiszta volt s mint egy gyermeké - egyszerü. Álldogált

egy ideig, és a hajammal játszott. Aztán hirtelen, mintha összeszedné a bátorságát, elém állt; pávakék szárija, aranykigyó öve, gyémánt fülbevalója, a fehér gyömbér festék az arcán, a mangószinü arany nyaklánc a fontosság, az elkerülhetetlenség légkörét kölcsönözte neki. Szeme vágása hosszu volt és sötét, de lehunyta, karját összefonta, letérdelt, megérintette a lábamat és kérlelni kezdett:

- Bátyám, áldj meg engem. Csak a te gyengéd kezedre van szükségem, tedd a fejemre erős és védelmező kezedet.

Sokáig ugy maradt, sirás nélkül, mozdulatlanul. Aztán felemelkedett és előttem állt. Fiatal arcát különösen mély érettség árasztotta el. Ugy mosolygott, mintha én szorulnék sajnálatra.

- Bátyám, nem hozok szégyent a házra, ne félj.

Aztán lassan és tisztelettudóan kiment a szobából és a szentélybe huzódott.

Alig volt időm letörölni a könnyeimet, amikor Szitharamú bácsi jött és már a kapuból kiabált:

- Ráma, Ráma ! - én meg örömmel mentem vele a másik házba. Szukumári a nővérével maradt. Micsoda pompás gyülekezet, a vének, ügyvédek, miniszterek, feleségeik, államtitkárok és helyetteseik, professzorok és rádzsa száhibok /10/ - igazán nagy esküvő. A tüzzel szemben, kissé oldalra ültettek. Mennyire vágytam Kittanna nagypapa aranyló, tiszteletreméltó arca után, de ő már nem volt többé ! Istenem, hogy élnek és halnak az emberek...

A bráhmanok örültek, hogy látnak. Amint megérkeztem, egyre hangosabban énekeltek. Apám régi barátai üdvözöltek, érdeklődtek felőlem. Láttam apám néhány régi szolgáját is turbánban, egyenruhában, akik mélyen meghajoltak előttem. Égett az áldozati tüz, olvasztott vajat öntöttek rá, aztán tejet, tejfölt és mézet.

"Agnaje namohoma... Szváhá..." /11/, s ez eltöltötte a szivemet áhitattal. A szertartás megszentelt engem is. Közben Szukumári kumkumot hozott és egy nagy pettyet festett a homlokomra. A vőlegény erényesnek és engedelmesnek tünt, s kissé köznapi vonásain ragyogás áradt. Családja boldog volt - ő volt a legjobban nevelt testvérük és unokaöccsük, s biztosra vették, hogy a parti kitünő. A himnuszok hangosabbak és fájdalmasabbak lettek. Szitharamú bácsi eltünt, majd a hátsó ajtón bukkant fel. - Jön már - suttogta a fülembe. Ekkor a vőlegény felállt, s mögöttem megjelent Száródzsa, komolyan, ünnepélyesen és határozottan. Felhuzták az esküvői függönyt, s Szitharamú bácsi megfogta Száródzsa kézfejét. Fekete karperecei saját sulyuktól összetörtek. A kumkum-rizs felmelegedett a tenyerünkben. Virágokat osztogattak.

Ezer szemü az ember /Purusa/
Ezer szemü s ezer lábu.
Mindenütt betölti a földet,
S tiz ujjnyi teret is.
E Purusa, minden, mi volt
S minden, mi lesz, a Halhatatlanság Törvénye.

Mikor az istenek készitették
Az áldozatot,
Purusával, fiukkal,
Az áldozati olaj a tavasz volt,
A szent ajándék az ősz,
S a nyár volt a tüzifa.

Száródzsa Szubramanja nyakába tette a virágfüzért. Anyácska egy sarokban sirdogált. Szukumári csatlakozott hozzá. Aztán a nagynénik és dédnagynénik kezdték törölgetni a szemüket. Én csak becsuktam a szemem. Száródzsa eltávozott házunkból.

Én vagyok a férfi.
Te vagy a nő,
Én vagyok a harmónia,
Te vagy a szó.
Én vagyok az ég,
Te vagy a föld.
Legyünk mi ketten egyek,
Legyenek utódaink.

Még én is kumkum-rizst és virágokat szórtam a párra. A boldogság elhatározás kérdése. Az ember boldog lehet, ha az akar lenni, ez talán csupán a vörösvérsejtek kérdése. A boldogság egy férj, otthon, gyerekek. Végül is hová mehetne Száródzsa ?

Hétszer járta körül a tüzet végrehajtva a szaptapadit, hétszer ismételgette őseink nevét, Rámakrisnajja, és Ranganna, Madhavaszvámi, Szómaszundarajja, Szandzsivajja és Rámacsandrajja, s hétszer változtatta meg a saját nevét, hogy oda tartozhasson, ahová készül. Égett a tüz, csorgott a vaj, pattogtak a lángok, s felcsapva még többet akartak. A vendégek között illatszereket osztogattak. A tálit először a vének érintették, majd a rangosak, aztán mi. A vőlegény Száródzsa nyakára erősitette. - Olyan mint Laksmi /12/ - jegyezte meg Szubbakha néni.

Felcsendült a zene és gyönyörü volt, hiszen Sziddajja dudás egyenesen Madrászból jött az esküvőre. Az asszonyok áldó énekeket daloltak s közben kókuszdiót osztogattak. Anyácska gyüjtötte az aranyékszereket, szárikat, ezüst tálakat és edényeket, ahogy a szanszkrit ritus szerint egy-egy adományozó neve előbb felivelt, majd lehanyatlott. Öröm töltötte be a légkört. A sátorban az emberek dohányozni kezdtek. A látogatók egyenként szoritották meg a kezemet s biztositottak, hogy milyen nagyszerü fia vagyok az apámnak. "Hamarosan kollégánk lesz", közölte néhány professzor. " Meddig marad Indiában ?" - kérdezték mások.

Autók jöttek és egyenként elszállitották a vendégeket - turbánok, selyemövek, felsőruhák, karórák, sétapálcák, topánkák, szines zsebkendők, virágfüzérek - mind eltünt. A kerékpáros riksák szentségtelen csengőikkel zajongtak és valahol felnyeritett egy ló. Tigris kutya az ajtóban állt, mintha a vendégeket számolná, hogy aztán elmondja apámnak a tulvilágon. Közben ki kellett fizetni a zenészeket és a taxisok is több pénzt kértek a tulóráért. A khirnek /13/ való tej tönkrement. Este a menetnek utirányt kellett változtatnia - senkinek sem jutott eszébe, hogy először nem szabad dél felé menni. "Biztos, hogy valamelyik buta nő javasolt ilyen baljós dolgot", vonta le a következtetést Szitharamú bácsi. Kimerültem. Lassan felálltam, és bementem. Volt egy heverő a vőlegény részére, hogy pihenhessen a szertartások között ; Szukumári mellettem állt és legyezett egy hatalmas, diszes pálmalegyezővel. Hüsitett. Az egész ház büzlött a szantáltól. Közvetlenül mögöttem jázmin-füzérek lógtak.

- Nagyon erős ez az illat. Nem lehetne valahová eltenni ? - kérdeztem. A virágokat elvitték és a konyhából hallatszott a laddú /14/ készités zaja. Pompásan illatozott.

Bizonyára elaludtam, mert izzadva ébredtem. Szukumári nem volt ott, de Baliga legyezett. Szitharamú bácsi jött, nyomában a bráhmanokkal. Kéz-

nél volt a kókuszdió, a bétellevél, a dhóti és az arany pénz. Mindegyikük elé ezüst tálcát tettem és megérintettem a lábukat.

- Áldott legyen a családfő, a tehenek és aranyak adója - mormolták, helytelenül hangsulyozva a szanszkrit szavakat. Milyen bántó tud lenni a rosszul kiejtett szanszkrit szó, mondtam magamban, és felbuktam, ráestem egy bráhmanra, belerugtam a kókuszdióba meg a bétel dióba, s az egész a szoba tulsó sarkába gurult. Felemeltek és Szitharamú bácsi magyarázkodott.

- Ó, semmiség az egész. A légi utazás nagyon fárasztó tud lenni. - A bráhmanok egyetértettek Szitharamú bácsival. A vőlegény leült mellém. Telve volt az uj sógora iránt érzett tisztelettel és gyengédséggel. Büszke volt Száródzsára, s kifejezte, mennyire megtiszteli, hogy családunk tagja lehet.

- Van egy főnököm, aki nagyon jól ismeri Franciaországot - magyarázta. - Ismeri Monte Carlot, Párizst és Dél-Franciaországot. Majd találkozol vele, ha Delhibe jössz.

Fiatalabb öccse benézett és közölte, hogy franciából akar diplomát szerezni. Éppen a "Lettres de mon moulin"-t és Molière Malade imaginaire-jét olvassa. Ugy határozott, hogy diplomata lesz. Visvésvara unokabátyám fia, Laksmana jött, hogy elmondja, mennyire örül nekem. Most tért vissza Cornellből. Rádiómérnöki diplomát szerzett. A világ nagy és virágzó. Nem láttam okát, hogy ebben a szobában fuldokoljak.

- Idióták,- kiabált Szitharamú bácsi - itt van egy fáradt ember, aki levegőt akar, és ti meg ugy körülveszitek, mintha éppen szentséges aranyat ásna ki. - Mindenki kiment. Csak a vőlegény maradt, koronásan izzadva, arany gyürükkel az ujjain. Becsuktam a szemem, mire ő is kiment és Száródzsával jött vissza. Száródzsa a lábamhoz ült és masszirozni kezdett. Elaludtam.

Nincs értelme, hogy részletesen elmeséljem a menetet, az esti laddú és phéni /15/ vacsorát és azt, ahogyan a másik társaság eljött, hogy elvigye Száródzsát. Sokkal éjfél után, amikor Száródzsa még az ágyamnál ült s nem szólt semmit, csak legyezett, megérkezett a menyasszonyi autó és a hölgyek megrohamozták a házat. "A menyasszonyt! " követelték, és Száródzsa megszólalt :

- Bátyám, itt az idő, mennem kell. - Mellém tette a legyezőt és máris indult. - Hamarosan visszajövök. Gyógyulj meg gyorsan. Addig pedig gondoskodom a házról - mondta mosolyogva és lement a lépcsőn. Annyi komolyság, felelősség és határozottság töltötte el, hogy máris asszonynak látszott.

A hölgyek üdvözlő énekkel fogadták, amint leért, nevetgéltek és férje nevét kérdezték, amikor átlépett a küszöbön. Száródzsa nem sokáig kéretette magát.

- Szubramanja Sásztri ur - mondta, mintha csak a professzora nevét mondaná.

Anyácska egész éjjel mellettem ült és legyezett. Ismét vért köptem, de ezuttal nem voltam olyan nagyon rosszul. Sürgettem, hogy menjen át a másik házba, nézze meg a táncot és hallgasson zenét.- Nekem Baliga is megfelel - mondtam. Erre elment. Hallottam, amint későn éjjel hazajönnek.

- Piszkos érinthetetlenek - mondta anyácska.- Ha belegondolok, hogy kertünk micsoda virágát adtuk nekik!

- Ó, - csatlakozott Szukumári - amig a tálit meg nem kötik, minden csupa méz, aztán már a keserü nim-levél ünnepe következik.

Reggel kávémat iddogálva ültem, amikor ki más, mint Szitharamú bácsi toppant be.

- Ó Ráma, hogy egy ilyen nagyszerü lányt ezeknek a dögevő páriáknak

adtunk. A nyelvüket is eladják egy állásért, a többit meg ki sem mondhatom az asszonyok előtt. Egész éjszaka - suttogta a fülembe - a nővérek és nagynénik a nász-szoba körül sétáltak, közönséges nótákat énekeltek, s reggel a kakas még alig kukorékolt, már bementek a szobába az özvegyek fattyai. Hát muzulmánok vagyunk mi, kérdem én, muzulmánok vagyunk ? /16/ Mi? Száródzsa az egyik sarokban ült és sirt. A hentesek - meg is mondtam nekik a magamét! "Mi nem árulunk hust a házainkban. Uram, mi férjhez adjuk a lányainkat." - ezt mondtam nekik.

Anyácska csak félig hallotta az egészet, s felkiáltott: "Siva, Siva !" - aztán kiment a konyhába és hozott még egy kávét.

Két estével később Száródzsa és Szubramanja bucsuzni jött. Anyácska mindent előkészitett, ami Száródzsáé volt - babákat, ágynemüt, edényeket, istenszobrokat, szárikat, apánk és az én fényképemet - és Száródzsa csupa mosoly volt. Ragyogva és beteljesedve hagyta el otthonát, mintha tetszene neki a házasság.

- Tölts velünk legalább egy hetet Delhiben - kérlelt és támogatásért a férjére nézett.

- Delhi klimája nagyszerü - valóságos gyógyir - mondta Szubramanja Száródzsa igazán férjnél volt.

- Boldognak látszik. Végül is, Ráma, mi más boldogságot akarhat egy asszony, mint egy otthont és egy férjet ? A templomnak harangra van szüksége - idézett anyácska valamilyen közmondást - a lánynak férjre, hogy ragyogjon a négy fal.

Aznap délután Pái doktor jött és megvizsgált. Nem volt tulságosan nyugtalan, de egyelőre szó sem lehetett a repülőutról, sem pedig Európa hüvös levegőjéről. Nem, még Dél-Franciaországról sem, jól ismerte a világnak azt a részét. "Talán majd később, nyáron," mondta.

- De nekem feleségem van, és gyermeket vár - érveltem.

- A feleséged kétségtelenül jobban fog örülni neked elevenen itt, mint holtan ott - nevetett.

Anyácska a durva megjegyzéstől megdöbbent. Öklével verte a halántékát.

- Hogy lehet ilyen baljós dolgot mondani !

- Ma az orvostudomány már olyan fejlett, hogy a hozzád hasonló betegek nincsenek veszélyben, nem hiszem, hogy sulyos eset lennél. A röntgen felvételek majd megmutatják, amint megkapom őket. Addig is pihenj. - Majd anyácskához fordult : - És kérem, ne engedje, hogy zaklassák. Európában az emberek annyira megértőek a betegekkel és a betegségekkel szemben. Mi meg ugy tekintjük a betegséget, mintha végső vizsga lenne, mindegy, hogy átmegyünk-e rajta vagy megbukunk. Öreg fiu, vigyázz magadra. Apád többé már nem oszlopa ennek a háznak. Neked kell meggyógyulnod.

⊠

Rádzsa Rao 1909-ben egy májszúri bráhman családban született. Egyetemi tanulmányait Montpellierben és Párizsban folytatta. Eleinte franciául irt, ma az angolul alkotó idősebb indiai irónemzedék egyik legkiemelkedőbb képviselője. 1960-ban jelent meg "The Serpent and the Rope" c. regénye, amellyel elnyerte az indiai Irodalmi Akadémia diját. A regény hőse Ráma, a régi dél-indiai bráhman család legidősebb fia, aki évek óta Franciaországban folytat történelmi kutatásokat, a kathar-mozgalommal foglalkozik. Franciaországi tanulmányai alatt találkozik a nálánál valamivel idősebb Madeleine-al, akit elvesz feleségül. A fiatal, tehetséges bráhman tulfino-

multsága elszigeteli őt az emberektől. Találkozik egy indiai lánnyal és felismeri, hogy közös kulturális hátterük szorosabb kapocs, mint mindaz, ami a feleségéhez köti. Madeleine, szerencsétlen terhességei után a keleti spiritualizmusban keresi a megnyugvást, buddhista tanokba merül s végül megszállottként fordul el mindenkitől, férjétől is. Ráma időnként családi okokból hazatér Indiába, ahol otthon érzi magát, de olykor finom iróniával ismeri be, hogy az indiai világ is idegen neki. Apja halála után ő a családfő, ő kiséri el a gyász-szertartásra, illetve zarándoklatra fiatal mostohaanyját, és neki kell férjhez adnia hugait. Az itt közölt részlet legidősebb huga, Száródzsa esküvőjéről szól, bemutatva a régi szokásokat, azok felszínessé válását, az emberek belső világa és döntései közti rejtett összefüggéseket s a tulfinomult bráhman fiatalember végletes kivülállását mindazon, ami körülötte történik.

Gáthy Vera

JEGYZETEK

1. Hosszu nadrág, amely viseléskor redőkben bukik a lábfejre.
2. Illatszeres.
3. Hosszu kabát.
4. Fohász Ganésához, általában szertartások elején.
5. Vörös sáfrány.
6. A pontosan meghatározott asztrológiai idő, amikor a tálit a menyasszony nyakába teszik. Ez az esküvői szertartások legfontosabb része. A táli általában sulyos arany nyakék.
7. Dhóti: hosszu, egyenes, széles anyag, a férfiak redőzve, vagy anélkül a derekukra csavarva viselik.
8. Rudráksi: egy fa magvai.
9. Púdzsa: áldozat, itt Gaurinak, azaz Párvatinak, Siva hitvesének bemutatott áldozat.
10. Volt fejedelmek.
11. "Agninak üdv! Ó áldozat, üdvöz légy!"
12. A szerencse és a vagyon istennője.
13. Rizsből, tejből és cukorból készülő étel.
14. Gömb alakura formált édesség.
15. Metélt tészta.
16. A bráhman önteltség megnyilvánulása, amely a muzulmán esküvői szokásokat tisztátalannak és alantasnak tartja.

TÉBOLY ÉS TENNIAKARÁS A MODERN PERZSA IRODALMI TUDATBAN

A modern irodalom legnagyobb alakja, Szádek Hedájat /1903-1951/ nem ismeretlen a magyar olvasó előtt. És nem csak azért nem, mert több müve megjelent magyarul /A kóbor kutya: Nagyvilág 1958; Az élet vize, elbeszélések, 1959; Hádzsi aga, regény, 1965; A vak bagoly 1973/. Közel hozta hozzánk "A vak bagoly" kafkai látásmódja, mely az ember testi-lelki bomlásának többdimenziós, a racionálisból az irracionálisba csapó rajzát adja, világirodalmi szinten. De az az emberszeretet, az igazba vetett hite is, ami sok-sok lélekőrjitő tapasztalatot feledve öltött testet +Az élet vize" c. meséjében. A második világháboru, a negyvenes évek iráni társadalmába adott bepillantást a "Hádzsi aga". De maradjunk az első kettőnél.

"A vak bagoly" valóban remekmü, mely a legkényesebb francia izlést is kielégiti. Nem véletlenül. Ezt az épitkezést, a tébolynak, a tébolyult léleknek ezt az elemzésmódját Hedájat Párizsban tanulta. S hogy miként ju - tot el a modern perzsa irodalomból szinte egyedülállóan erre a csucsra, azt követhetjük nyomon - magyarul első izben - a "Karom" /Csangál/ és a "Bábu a függöny mögött" /Aruszake poste parde/ c. novellákben. A "Karom" 1932-ben jelent meg Teheránban a Sze katre hun /"Három csepp vér"/ c. novelláskötetében, a "Bábu a függöny mögött" pedig egy évre rá, 1933-ban a Szájerousan /"Fények és árnyak"/ c. elbeszélésgyüjteményben. Egyiktől sem idegen a beteges képzelet, mely a téboly előhirnöke, de még csak sejtetik "A vak bagoly" minden rációt félretevő, zilált, széttört lelkivilágát.

S most ugorjunk át "Az élet vize" meséjére. Valójában ez sem gyermekeknek való mese, inkább felnőtt gyermekeknek szól, s a jóság, a tevékeny szeretet példabeszéde.

S ezen a ponton kapcsolódik hozzá a modern perzsa irodalom egy beteljesületlen, szinte gyerekifjan elhunyt alakja, Szamad Behrangi /1939-1968/, s az ő felnőttebb gyermekeknek szóló meséje, "A kis fekete halacska". Behranginak alighanem ez lehetett rövid élete mottója, a tevékeny szeretet, a tenniakarás másokért. Ezért tanitott az iráni Azerbajdzsán eldugott falvaiban - ahol a rajongásig szerették -, ezért gyüjtötte és dolgozta fel az azeri népmeséket, s irt maga is gyönyörü meséket és ábécés könyvet. Néki ez volt a legnemesebb, a legfőbb leadat. Véle születik a valóban irodalmi igényü perzsa gyermekirodalom.

"A kis fekete halacska" először 1968-ban jelent meg Teheránban önálló könyvecske formájában, 1971-ben már negyedik kiadását élte. A könyvecske az 1969-es bolognai kiállitáson dijat nyert, s még ugyanebben az évben, 1969-ben a bratislavai biennálén is dijat kapott.

Apor Éva

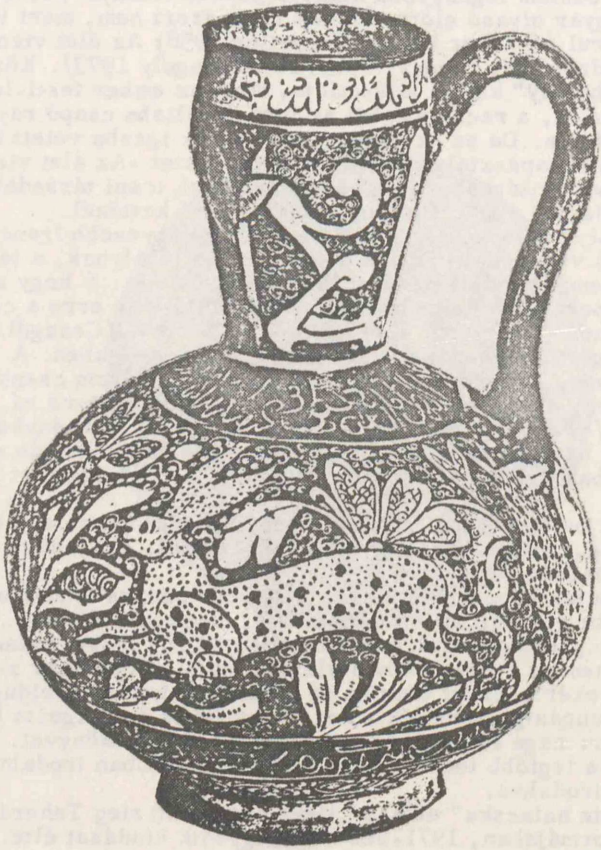

SZÁDEK HEDÁJAT:

KAROM

Amint belépett a házba, Szaid Ahmad gyanakvó pillantást vetett az udvarra, aztán botjával megkopogtatta a viztartály fölötti szoba kávébarna ajtaját, és halkan megszólalt:

- Robábe!... Robábe!

Az ajtó kinyilt, és egy halvány leány jött ki félve:

- Bátyuska, te vagy az? Gyere föl!

Megfogta testvére kezét, és bementek a kis, sötét szobába, amelynek falai derékmagasságig nedvesek voltak. Szaid Ahmad a fal mellé támasztotta botját, és a szoba sarkában lévő régi lócára ült. Robábe eléje. De a szokásossal ellentétben, Robábe komor és szomoru volt. Szaid Ahmad egy ideig mereven nézett könnnyes szemébe, aztán kelletlenül megkérdezte:

- Nénénk hol van?

Robábe fojtott hangon mondta:

- A szobában alszik az átkozott.

- Alszik?

- Persze... Ma a konyhát söpörtem és a ruhám beakadt abba a porcelán vázába, amin a piros rózsák vannak, és az leesett és eltört. Ha tudnád, miket mondott rám... Megragadta a copfjaimat és marokkal tépte... Jaj, odaverte a fejemet a falhoz, az anyámat káromolta. Azt mondta: az átkozott anyádat! Apám is ott állt, és csak nevetett...

Szaid Ahmad dühös volt:

- Nevetett?

- Hajaj, nevetett, nevetett... Ha tudnád, milyen émelygése volt. Ugyanugy, mint egy hónappal ezelőtt, amikor egyszerre csak a szája habzani kezdett és összerándult. Amikor odaugrott, és megragadta nénénket, és annyira megszoritotta a torkát, hogy a szemei kidagadtak a helyükből. Ha Máh Szoltán nincs ott, megfojtotta volna. Most már értem, hogyan ölte meg anyánkat.

Szaid Ahmad szemei zöldes fénnyel szikráztak. Azt kérdezte:

- Ki mondta, hogy igy ölte meg anyánkat?

- Máh Szoltán ott volt a holttestnél, ő mondta, hogy a haja a nyaka köré volt csavarodva. Nem tudod? Amikor a kezét nénénk torka köré tapasztotta...

Szaid Ahmad ránézett, száraz platánlevél-forma kezeit fölemelte, szétt árta ujjait, és mintha egy képzeletbeli személyt akarna megfojtani, összezárta a két kezét. Robábe, aki fölfigyelt rá, kissé oldalt huzódott, és csodálkozva nézte. Szaid Ahmad tovább kérdezősködött:

- Hát apánk nem ment ma a Sáh-mecsetbe?

- Nem... Nem volt jól, már délután össze-vissza beszélt, ugyanazokról a dolgokról, amiket a Sáh-mecsetben az embereknek mond: a szent mosdásról, a tisztálkodásról, a tulvilágról beszélt.

- A böjt megszegéséről, a nők havi tisztulásáról, a szülésről.

- Az, az... önmagát kérdezte és önmaga válaszolt. Én azt hittem, megbolondult. Mondott valamit, amitől én is elszégyelltem magam...

Aztán Robábe közelebb huzódott Ahmadhoz, kezét végighuzta a fején, és azt mondta:

- Aztán mikor szökünk meg? Vagy nem azt mondtad, hogy Abbasz szerint 11 tumánért és 6 keránért már lehet egy tehenet kapni? Most veszünk egy soványabbat. Én meg mosnék, megkeresném a részem. Nézd, minél gyorsabban megszökünk, annál jobb. Én félek!

- Várj, amig az idő jobb lesz. Néhány napja gyötör a lábam.

- Ha az idő megjavul, elmegyünk. Nem igy van, bátyuska? Akárhogy is lesz, ennél jobb lesz.

Ezután mindketten elhallgattak.

Ahmad tizennyolc éves fiatalember volt, magas termetü. Dus szemöldöke összeért középen, csillogó szeme és csupa-ideg arca volt. Szája felett frissen serkedt a bajusz. Robábe tizenöt éves, barna bőrü, keskeny szemöldökü, piros ajku lány, keze kicsi, álla keskeny, inkább az anyjára hasonlitott, mig Ahmad az apja külsejét örökölte. Még apja sulyos betegségének jelei is meglátszottak rajta.

Szaid Dzsafarnak, az apjuknak, a Sáh-mecsetben volt valami zavaros foglalkozása: a dologtalan népet maga köré gyüjtötte, és kérdés-felelet formájában a muzulmán jogokat és kötelességeket magyarázta nekik minden kendőzés és ceremónia nélkül. E mesterségét olyan müvészi fokon üzte, hogy az ima-árusitás mellett egy fekete skorpiót is megszeliditett, a mérgét hatástalanitotta, és mutatványokat végzett vele. Bár az utóbbi időben az üzlet nem a legjobban ment, a családnak szükséges kiadásokat behozta. Öt évvel ezelőtt egy este, amikor mindenki aludt, részegen jött haza, és reggelre Szográt, a feleségét, megfulladva találták a szobában. De senkiben sem ébredt fel a legkissebb gyanu sem Szaid Dzsafar ellen, és mindenki azt gondolta, hogy az asszony betegségben halt meg. Máh Szoltánon, Szogra fogadott nővérén kivül, aki Szaid Dzsafart okolta a haláláért. Két hónap mulva Szaid Dzsafar feleségül vette Rokajje Szoltánt.

Szoltán kész istenverés volt a két árva gyereknek, Ahmadnak és Robábének, és semmiféle kinzást és szenvedést nem sajnált tőlük. A csodálatos az volt, hogy Szaid Dzsafar, ahelyett hogy a gyerekek pártját fogta volna, ellenkezőleg, Rokajje Szoltánhoz csatlakozott a kinzásukban, mert Szaid Dzsafar azok közül az emberek közül való volt, akik fiatalságukban gyerekeket csinálnak, abban a reményben, hogy összehoznak egy igazhivőt Allahnak, s a szájuk sem marad napi betevő falat nélkül, mert ha az isten gyereket adott, majd csak gondoskodik róla.

De most, amikor látta őket, elcsodálkozott; hogy lehet, hogy ezek az ő gyerekei, és mindegyre az járt a fejében, hogyan szabadulhatna meg ettől a két fölösleges kenyérpusztitótól, és maga maradna zavartalanul a házban Rokajjéval. Attól fogva Szaid Ahmad és Robábe idegennek érezték magukat az apai házban, és az életük elviselhetetlen lett. Ezért aztán szorosabban kötődtek egymáshoz, mint azelőtt. Rokajje Szoltán, hogy elkülönitse őket a saját életétől, a viztartály fölötti szobát jelölte ki számukra, ami nedves és sötét volt, igy aztán két hónappal ezelőtt Ahmad lábfájást kapott, és bár néhányszor imát is mondtak érte, nem akart javulni. Ahmad naponta botjával elkopogott a csizmadia üzletébe, mig Robábe egész nap a házimunkákat végezte, abban a reményben, hogy este a bátyjával lesz, aki az egyetlen vigasztalójának számitott. Alkonyat felé, mikor Ahmad hazajött, ha Robábénak még volt valami munkája, ő végezte el helyette. Ha Robábe sirt, ő is zokogni kezdett, és forditva. S mikor este lett, együtt költötték el a vacsorát sötét szobájuk sarkában, aztán magukra huzták a takarót, és keseregtek egy darabig. Robábe a napi munkájáról beszélt, Ahmad is a sajátjáról. De legtöbbször a szökésről folyt a szó. Mert elhatározták, hogy apjuk házából megszöknek.

Az arangei Abbász, Ahmad társa volt az, aki megerősitette bennük a gondolatot. Abbász naponta együtt dolgozott Ahmaddal a bazárban, és mesélt

neki Arange olcsó és bőséges életéről. Ez a gondolat aztán ugy befészkelte magát Ahmad képzeletébe, hogy a vidéki házak, a piros bugyogós nők, a zöld hegyek, a jóizü források és az ottani téli és nyári élet megelevenedett a szeme előtt, ugy, ahogyan Abbász mesélte, és annyira beleszeretett Arangéba, hogy a szökés tervét elmondta Abbásznak, és Abbász helyeselte. Végül elhatározták, hogy mindhárman Arangéba mennek, és ott uj és szabad életet rendeznek be maguknak.

Minden este és mindig ugyanugy szökésük tervét mesélte Ahmad, és Robábe mámoros szemmel helyeselt bátyja ötletének. A csodálatos ábrándképek megfogantak egyszerü képzeletében, és mivel az egyetlen utazás, amit életében tett, a Szaid-Malek-Hátunhoz vivő zarándoklat volt, ahányszor csak Arangéra fordult a szó, Robábénak az a nap jutott eszébe:

Tészta levest tettek fel, az anyja még élt, és ő, ahogy Tádzsi, a szomszéd kislánya után futott, elesett, és megsebezte a homlokát. Ugy képzelte, hogy Arange is olyan, mint Szaid-Malek-Hátun, és még meg is igérte a bátyjának, hogy semmiféle fáradtságtól nem fogja magát kimélni, és segitségére lesz a pénzkeresésben. Mostanáig Ahmad tizenegy tumánt és hat keránt tett félre a napi béréből. Ha még hat tumánt és négy keránt szerez, vehet egy tehenet és két kecskét. Akkor elmennének Abbász házába, naponta dolgoznának a földeken, Robábé fejne, joghugtot készitene, dohányt száritana, télen meg Ahmad csizmákat varrna, és két év alatt, Abbász szerint, két kezük munkájából föld- és háztulajdonosok lehetnének.

Elmult az ősz, a tél, a tavasz is. Ahmad a szökésre számitva, gyarapitotta félretett pénzét, és Robábe is, bármilyen kacat a kezébe került, vigyázott rá, és régi ládikójába tette, hogy majd a szökés pillanatában magával vigye. Esténként pedig, mikor lefeküdtek, másról sem folyt a szó, mint Arangéról és a menekülés módjáról.

De történt valami más is, s ez az volt, hogy Mesdi Golám gabonakereskedő a bazárból, meglátta Robábét, és elküldte anyját leánykérőbe. Nyilvánvaló volt, hogy Szaid Dzsafar és Rokajje Szoltán örült a dolognak. Az eset azonban rossz hatással volt Ahmadra, mert ha ő nem nézi a hugát, már két évvel ezelőtt megszökött volna. Robábe megérezte a bajt, és hogy bebizonyitsa, hogy nem szereti Mesdi Golámot, még inkább kimutatta szeretetét Ahmad iránt, addig-addig, mig Ahmad megnyugodott. Ekkor azonban más baj, a lábfájása kezdte nyugtalanitani, ami sulyosbodott, ezért aztán Ahmad állandóan szomoru és hallgatag volt.

A zarándoknapok egyikén, amikor Szaid Dzsafar és Rokajje Szoltán Sáh-Abd-ol Azimba mentek, s elhatározták, hogy éjszakára is ott maradnak, Robábe a mostohája távolléte miatt vidámabb volt az átlagosnál, még a tabrizi fehéritőből is, amit nemrég csent el apja feleségétől, az arcára kent egy keveset, de Szaid Ahmad a szokásosnál később jött haza. Robábe szépitkezése Ahmad szemében egész másként tünt föl, és az a fájó ötlete támadt, hogy Robábe most szabadnak és Mesdi Golám asszonyának tekinti magát, mostanáig is csak hitegette őt a szökéssel, kényszeritette, hogy tervétől eltérjen, és most, mikor férj akadt számára, maradni akar.

Amint Robábe meglátta a bátyját, eléje futott és azt mondta:

- Ugy izgultam, a szivem majd kiugrott a helyéről. Miért jöttél ma ilyen későn?

- Abbásszal voltam.

- Testvérkém, ma nem jönnek meg.

- Tudom.

- Milyen szaga van a szádnak, mit ettél? Mitől ilyenek a szemeid? Roszszul vagy?

- Nem, bort ittam. Abbász erővel megitatott.

- Orvosságot vettél be?

- Mi a csodát csináljak ezzel a beteg lábammal?
- Hát nem hallottad apa beszédében, miket mondott a borról?
- Az volt a dolga. Te magad is mondtad, hogy Máh Szoltán szerint aznap, mikor anyánkat megfojtotta, részeg volt. Tudod, hogy amit mond, csak üzletből mondja. Ha szomszéd üzletéből vásárolnak egy jó bivalybőr cipőt, én ezer hibát is kitalálok rá, csak hogy a mi üzletünk áruit adjam el. De üzletet csinálni és igazat mondani, az két dolog.
- Talán az orvos adta neki.
- Az orvos nekem miért nem adott? Én, aki fiatal vagyok, rosszabbul vagyok, mint ő. Ő hatvan éves, mindent végigélvezett és mindent kipróbált, érted? S akkor rám hagyta örökségül a lábfájást. Ha a bor jót tesz a lábfájásnak, miért ne igyam? Hazugság. Minden hazugság.
- Hát nem megyünk Arangéba?
- Miért ne igyak? Ilyen állapotban meg se tudok mozdulni, egyre csak rosszabb lesz. Két nap mulva pedig te Golám házába mész, én meg egyedül maradok ebben a házban, ahol majdnem meghalok. Délutánonként, hogy hazajövök, mintha csak doronggal vernének. El akarok menni, elmegyek, elbujdosok a sivatagba. Hát miért ne igyak?

Hirtelen csönd állott közéjük. Megvacsoráztak, lefeküdtek a medence szélén. Robábe vidám volt, dinnyemagot törögetett, és énekelni kezdett:

Elmennék én Arangéba
Ha lovam nem sántitana.

Nevetett, de Ahmad töprengő és szomoru volt, és magában arra gondolt, hogy Robábe neki tesz szemrehányást. Robábe megint megszólalt:

- Ma este egyedül vagyunk. Ha elmegyünk Arangéba, minden nap igy lesz. Nincs néni, mi együtt vagyunk, nem igaz, Ahmad?

Válaszképpen Ahmad erőltetetten mosolygott. Robábe azt hitte, a lábfájása miatt van. Ujra megszólalt:

- Tudod, ha megszökünk, ott Arangéban majd ápollak téged. Meggyógyul a lábad. Hát nem mondta Máh Szoltán, hogy a széltől van? Valami csillapitót kell enned. Ha most ne adj Isten, a lábad az alkalmas pillanatban betegszik meg, nem tudunk elmenni.
- Nem, a lábomnak semmi baja. De mi közöd hozzá, te ugyis férjhez mész?
- Nem, esküszöm az őseimre, hogy nem, soha nem leszek Mesdi Golám felesége, veled megyek.

Feljött a hold. Kis csillagok hunyorogtak az égen. Robábe felszabadultan beszélt és nevetett, arca kipirult. Ahmad sohasem látta még ilyen izgatottnak, és most csodálkozva nézte. Gunyos hangon kérdezte:

- Mi hir Mesdi Golámról?
- A hullamosó vigye el, Allah tegye a testét a föld alá!
- Ugyan, neked magadnak kellene.
- Az őseimre mondom, hogy nem, én rajtad kivül senkit sem szeretek.
- Hazudsz!
- Allahra, nem hazudok, amint utnak indulsz, veled megyek!
- Jövő héten ...nem, holnapután elmegyünk.
- Ezzel a lábbal!
- Aha, aha... látod, jól értettem én...? Már elsőre megértettem, bolondot csinálsz belőlem! A bolondod lettem.
- Te azt hiszed, hogy hazudok. Gyere, most azonnal elmegyünk.
- Aha... de te ott is férjhez akarsz majd menni. Arangéban erős, fiatal, pirospozsgás férfiak vannak. Te majd...
- Tényleg, nem is láttam Abbászt.

Ekkor Ahmad arca rózsás szint kapott, nehezen lélegzett, ujjai remeg-

tek, és a szája kiszáradt. Robábe, aki nem vette észre, folytatta az elkezdett mondatot:

- Az őseimre esküszöm, ha valaha Mesdi Golám felesége leszek... De végül nem kell majd igent mondani?... Nem mondok... Ugyis öreg és csunya. Máh Szoltán mondta, hogy két felesége van, nekem aztán nem kell. Veled megyek. Nagyon messze van Arange?

- Nem, a hegyek mögött van. De a holminkkal megyünk.

- Amögött a sötétkék hegy mögött, ami a házunk tetejéről látszik?... Tudom, hó van a tetején, a jeges aludttejet is ismerem... Milyenek az ottani asszonyok, mi? ... Egyszerüek. Emlékszem, Nádali néni néha átjött hozzánk, emlékszel? Amikor még anyám élt. Ő is falusi volt. A hegyekről beszélt; bátyuskám, mondd csak, hadd lám, megvesszük azt a tehenet, én meg nem tudok fejni.

Ahmad meredten bámult. Robábe ujra kezdte:

- Az uj papucsaimat a karpereccel, amit a mamám adott nekem, három kő van rajta, azokat is becsomagoltam. Télen papucsot fogsz varrni, nem igaz?

Ahmad a fejével intett.

- Egy falusi feleséget is veszel magadnak!

Ahmad furcsán meredt rá. Robábe megérezte a hangulatváltozást, de makacsul be akarta vonni őt a beszélgetésbe, fordult egyet és énekelni kezdett:

Árva csalogány vagyok
hegyen-völgyön kóborlok
gonosz anyám megölt
gyáva apám felfalt
kedves hugom csontjaimat
hét rózsavizben mosta
rózsa alá elásta,
csalogány lett belőlem
repülj, repülj!

Ez ugyanaz a dal volt, amit három évvel ezelőtt együtt énekeltek a viztartály fölötti szobában, de Ahmadnak ma este másnak tünt, csak még inkább idegesitette. Mintha azt akarta volna megértetni vele: férjhez megyek és elmegyek, te meg megbénulsz, és szökésünk terve füstbe megy.

Robábe megint fordult egyet a fekhelyén, és azt mondta:

- Ma este hüvös van, add ide a kezed.

Megfogta Ahmad kezét és a nyakára vonta, de a fiu hideg ujjai megremegtek, mint a kigyó, mikor a meleg közelében életre kap. Ebben a pillanatban minden elsötétült Ahmad szeme előtt, gyorsan lélegzett, a halántéka forró lett, jobb kezét önkéntelenül fölemelte, és keményen megfogta Robábe nyakát. Robábe megszólalt:

- Félek, ne nézz igy rám;

Összeszoritotta a szemét, és még egyszer azt mormolta:

- Oh... a szemed ... olyan vagy, mint az apám...!

A következő hang a torkán akadt, mert Ahmad keze gyorsan és sajátos ügyességgel megragadta Robábe két tömött hajfonatát, a nyaka köré tekerte, és erősen megszoritotta. Robábe sikitott, de Ahmad elkapta a torkát, s a fejét a medence kövéhez verte. Véres hab jelent meg a száján, és érzéketlenül térdre hullott. Aztán Ahmad fölállt, néhány lépést tett bot nélkül, majd mint akit minden ereje elhagyott, a földre esett.

Reggel mindkettőt ott találták holtan a medence mellett.

Oldal Katalin fordítása

SZÁDEK HEDÁJAT:

BÁBU A FÜGGÖNY MÖGÖTT

A nyári szünidő kezdetét vette. A Le Havre-i fiukollégium kapuján a bennlakó növendékek bőrönddel a kezükben, füttyentgetve, boldogan tódultak ki. Csak Mehrdád álldogált szomoruan a bőröndje mellett, kalapjával a kezében, mint egy kereskedő, akinek elsüllyedt a hajója. A kollégium kopasz felügyelője, pocakját maga előtt tolva odament hozzá és megszólította:

- Hát Önis elmegy?

Mehrdád a füle tövéig elpirult és lehajtotta a fejét. A felügyelő ismét megszólalt:

- Igazán sajnáljuk, hogy jövőre már nem látjuk viszont itt a kollégiumban. Jellem és viselkedés dolgában Ön növendékeink élén járt. De adok egy tanácsot: ne legyen annyira szégyenlős! Egy olyan fiatalembernél, mint Ön, ez komoly hiba, viselkedjék bátrabban. Az életben bátornak kell lenni.

Mehrdád csak ennyit válaszolt:

- Én is sajnálom, hogy el kell hagynom a kollégiumukat.

A felügyelő elmosolyodott, megveregette a vállát, kezet fogott vele, aztán köszönt és elment.

A pedellus megragadta Mehrdád bőröndjét, elvitte egészen az Anatole France ut végéig, ott betette egy taxiba. Mehrdád borravalót adott neki és elköszönt.

Kilenc hónapot töltött el ebben a Le Havre-i kollégiumban, hogy francia tudását gyarapitsa. Azon a napon, amikor Párizsban elvált a társaitól, mint a bárány, amelyet erőszakkal kiszakitanak a nyájból, alázatosan, magát megadva indult el Le Havre-ba. Jelleme és viselkedése dicséretre inditotta a kollégium felügyelőjét és igazgatóját: szolgálatkész, szerény és nyugodt, munkában és tanulásban pontos, és a kollégium szabályzatát mindenben betartja. Viszont állandóan szomoru és bágyadt volt. Nem ismert mást, csak a feladatok teljesitését, a leckéket, a megfeszitett tanulást. Ugy tünt, csupán azért jött a világra, hogy elkészitse a feladatot, és gondolatai nem törik át az iskolai könyvek és feladatok korlátait. Külseje átlagos volt: sárgás bőr, magas, sovány termet, kerek és kifejezéstelen szemek, fekete szempilla, kisméretü orr. Ritkás szakállát háromnaponként borotválta. A kollégium rendezett és mesterkélt életmódja, a hig ételek, hazug leckék, hazug álmok és hazug ébredések a lelkét is meghamisitották. Az iskola magas, füstette falai, és társai, akik másként gondolkoztak, a nyelv, amelyet nemigen értett, az ismeretlen jellemek és szokások, a másfajta ételek néha mégis a magányosság és megfosztottság érzését keltették M hrdádban: az érezhet igy, aki börtönben van.

Vasárnaponként, mikor néhány órára engedélyt kapott, sétálni ment. Mivel sem a szinház, sem a mozi nem vonzotta, a városháza előtti népkert padján üldögélt hosszu órákig: elnézegette a lányokat, a járókelőket, a kötögető asszonyokat, bámulta a verebeket, a füvön kecsesen lépegető vadgalambokat. Néha, másokat utánozva, egy darab kenyeret vitt magával, szétmorzsolta, és a verebek elé szórta. Máskor a tengerpartra ment, leült a világitótoronyra néző dombon, nézte a hullámokat és a távoli város képét, mert ugy hallotta, Lamartine is ezt tette a Burge-i tó partján.

Ha rossz volt az idő, egy kávéházban magolta leckéit. Keserü természete miatt nem voltak barátai, más perzsát pedig nem ismert, akivel kapcsolatot kereshetett volna. Mehrdád olyan bekötött szemü és betapasztott fülü fiu volt, aki Iránban, a családja körében is közmondásszámba ment, és már az "asszony" szó puszta hallatára a homlokától a füle tövéig elpirult. Francia iskolatársai gunyt üztek belőle; és amikor nőkről, táncról, szórakozásról, sportról, szerelmi kalandjaikról beszélgettek egymás között, Mehrdád tisztelettel hallgatta őket, anélkül, hogy a saját életéből vett történettel maga is gyarapithatta volna a szerelmi kalandokról szóló elbeszélések számát.

Mivelhogy anyámasszony katonája, félénk, szomorkás, és bágyadt volt, egészen mostanáig idegen nővel még szót sem váltott; apja és anyja, ameddig tehették, igyekeztek megtölteni az agyát ezeréves tanácsokkal. Hogy pedig fiacskájuk a továbbiakban se térjen le a helyes utról, unokatestvérét, Derahsandét választották menyasszonyául, és megtartották az eljegyzést is. Mindezt a negylelküség és önfeláldozás legfelső fokának tekintették, amit a fiukért hoznak, és saját szavaik szerint erényes és becsületes fiut neveltek, a jólneveltség szobrát, ahogy a kétezer éves erkölcsökhöz illik.

Mehrdád huszonnégy éves volt, de annyi merészség, tapasztalat, élelmesség és bátorság sem volt benne, mint egy tizennégy éves európai gyerekben. Mindig szomoru és elfogódott volt, mintha azt várná, hogy egy hitszónok a szószékről megrikassa.

A szerelemmel kapcsolatos egyetlen emléke arról a napról maradt, amikor Teheránból elindult és Derahsande könnyes szemmel jött a bucsuzásra. De Mehrdád nem talált egyetlen szót sem, hogy megvigasztalhatta volna. A szégyen is visszatartotta, bár unokahugával egy házban nőtt fel és gyermekkorukban játszótársak voltak. Egész uton, hogy a hajó a tenger vizét hasitva kifutott Bender Pahlaviból, és Irán nedvdus, zöldellő partja lassan ködbe és homályba süllyedt, Derahsande járt a fejében. Az Európában töltött első hónapokban többször is visszagondolt rá, de aztán lassacskán megfeledkezett róla.

Mehrdád tanulmányai során valahányszor szünidő volt, ő mindig a kollégiumban maradt, tanulásra forditotta perceit, de mindig megigérte magának, hogy kárpótlásul egyszer három hónapig nyaral majd.

Mikor kitünő bizonyitvánnyal kilépett a kollégium kapuján, az Anatole France utról még egy utolsó pillantást vetett a füstmarta épületre, és magában istenhozzádot mondott. Rögtön a panzióba indult, amelyet már korábban kinézett magának. Szobát vett ki, s visszagondolva arra, amit társai szerelmi és mulatós történeteiben a Grand Taverne, a Casino, a Dancing Royal és a többi szórakozóhely dicséretéről hallott, 700 franknyi megtakaritott pénzét az 1800 frank havi járadékkal együtt betette a tárcájába, és elhatározta, hogy még ezen az első estén először is a Casinoba megy. Koraeste megborotválkozott, megvacsorázott, és mielőtt a Casinoba indult volna, mivel még tul korán volt, elsétált a Paris utca felé. Le Havre legnépesebb, legzajosabb utcája volt ez, és a kikötőbe vezetett. Mehrdád lassan lépkedett, élvezettel nézelődött, bekémlelt az üzletek kirakata mögé: pénze van, szabad, három hónap áll előtte, és hogy már ma este kihasználja szabadságát, a Casinoba megy, a szépségnek ebbe a várába, amely előtt annyiszor elment anélkül, hogy bátorsága lett volna belépni. Ma este viszont odamegy, és talán, ki tudja, több leány is gyógyithatatlan szerelmese lesz fekete szemöldökének és szemének. Amint szórakozottan sétált, egy nagy üzlet előtt megállt és a kirakatba bámult. Pillantása női bábura esett: gesztenyebarna haju, fejét félrehajtva mosolygott. Szempillája hosszu, szeme nagy, nyaka fehér, egyik keze a derekén nyugszik. Pisztáciazöld ruhájában, amelyre a reflektor kék fényt vetett, a bábu különösnek tünt a szemében. Ahogy önkéntelenül megállt, szinte gyökeret eresztett, s beleder-

medt a csodálkozásba. Ez nem is bábu volt, egy nő? nem, még annál is több, egy angyal, aki feléje küldi mosolyát. Azok a sötétkék szemek, tiszta, elragadó mosoly, olyan, amelyet elképzelni sem tudott volna, az elegánsan karcsu és arányos termet - mindez a szerelem, az ábránd és a szépség netovábbja volt számára. Ráadásként ez a leány nem beszél hozzá, nincs arra kényszeritve, hogy ravaszkodva és hazugul a rokonszenv, a szerelem szavait mondogassa, hogy udvaroljon, hogy féltékenykedjen; mindig hallgat, mindig egyformán szép, reményeinek és elképzeléseinek megtestesitőjeként. Sem ételt nem kér, sem ruhát; sem kifogást nem keres, sem beteg nem lesz és nem költ pénzt. Mindig elégedett, mindig mosolygós, de ami mindennél fontosabb: nem beszél, nincs véleménye, s igy nem kell attól félni, hogy természetük nem illik össze. Egy arc, amely soha meg nem ráncosodik, meg nem változik. A hasa nem nő meg, nem veszti el alakját.

Hideg volt. Mindez egy pillanat alatt futott át rajta.

Vajon megtörténhet-e, vajon lehetséges-e, hogy a karjába vegye, megszagolja, csókolgassa, behintse a kedvenc parfümjével - előtte már nem is szégyenkezett. Mivel soha nem árulhatja el, mellette nem szégyellné magát, de azért továbbra is ugyanaz a tisztaszivü, becsületes Mehrdád maradhatna. De hol tudná elhelyezni a bábut? Nem, akit eddig látott, egyik nő sem ér fel ezzel a bábuval. Hogy is érhetne? Mosolya és szemének állása a bábut furcsa módon valami természetfölötti életre keltette a szemében. Mindazt a vonást, szint és harmóniát, amit a Szépről csak elképzelt, a bábu a legtökéletesebben testesitette meg. Ami leginkább csodálkozásra késztette, hogy az arca nem volt minden hasonlóság nélkül való Derahsande arcával, csak annak a szeme sötétbarna, a bábué pedig világosabb volt. Derahsande örökös szomorusságával és bágyadtságával szemben viszont a bábu csupa boldogság mosolya ezerféle érzést ébresztett a fiuban.

Egy kartontáblácskát támasztottak a bábu lábához, rajta ez állt: 350 frank. Lehetséges, hogy a bábut 350 frankért odaadják neki? Kész volt arra, hogy mindenét, amije csak van, odaadja, még a ruháját is az üzlet tulajdonosának adta volna, csak hogy a bábu az övé lehessen. Egy ideig meredten bámult, majd hirtelen az a gondolata támadt, hogy talán nevetni fognak rajta. Mégsem tudott elszakadni a látványtól, képtelen volt rá, letett arról is, hogy a Casinoba menjen; ugy tünt neki, hogy a bábu nélkül céltalan volt az élete, egyedül ez adhat értelmet neki. Ha az övé lehetne, ha mindig nézhetné. Hirtelen észrevette, hogy az üveg mögött csupa női ruha van, és hogy egyáltalán nem természetes itt ily sokáig ácsorognia. Mármár ugy érezte, mindenki őt figyeli, de nem volt annyi bátorsága, hogy belépjen az üzletbe, és véghezvigye szándékát. Bárcsak valaki titokban megjelenne, és eladná neki azt a bábut! Elvenné a pénzt, és neki nem kellene mások szemeláttára adnia. Ő még kezet is csókolna annak az embernek, és amig csak él, alázatos szolgájának tekintené magát. Benézett a kirakat mögé: az üzletben két nő beszélgetett egymással, egyikük feléje intett. Mehrdád arca olyan lett, mint a vörös gyapju. Megnézte az üzletet, s szemébe tünt a "Sigrand 102" felirat. Lassan félrehuzódott, néhány lépéssel távolabb ment. Céltalanul utnak eredt, a szive hevesen dobogott, nem is látta, hová lép. A varázsos mosolyu bábu nem tünt el a szeme elől; félt, hogy ne adj' isten, valaki megelőzi, és előtte megveszi. Csodálkozott, hogyan pillanthat a többi ember olyan közönyösen a bábura. Talán azért teszik, hogy rászedjék, hisz maga is tudta, hogy a kivánsága mennyire nem természetes. Felrémlett benne, hogy egész eddigi élete árnyékban, sötétségben telt el; menyasszonyát, Derahsandét sem szereti. Csak nyomoruságból, anyjától kényszeritve tett ugy, mintha érdeklődne iránta. Tudta jól, ilyen könnyen egyetlen európai nővel sem teremthet kapcsolatot, mivel viszolygott a tánc-

ról, társalgástól, társaságbeli csillogástól, udvarlástól, divatos ruhák viselésétől, hizelgéstől és minden olyasmitől, ami ehhez szükséges lett volna; sőt, zavara akadályozta, és nem érzett magában egy cseppnyi ügyességet sem. De ez a bábu, mint egy lámpás, bevilágitotta egész eddigi életét, mint az a tengerparti lámpa, amelynél annyiszor üldögélt, és esténként fényivet vetett a tenger vizére.

Ő talán annyira együgyü, talán nem tudja, hogy ez a kivánság ellentmond minden közönséges kivánságnak és hogy ki fogják gunyolni érte? Talán nem tudja, hogy ezt a bábut egy marék kartonpapirból, porcelánból, festékből és mühajból állitották össze, mint egy játékbabát, amit gyerekek kezébe adnak? Nem tud beszélni, teste nem meleg, arckifejezése sohasem változik? De hisz éppen ezek a tulajdonságok tették Mehrdádot a bábu rabjává. Ő az élő, beszélő, meleg testü, emberi lényektől, akik kedvére, vagy ellenére cselekszenek, akik féltékenységre ösztönzik, félt és iszonyodott. Nem, az a bábu nélkülözhetetlenné vált az életében, ezek után már nem tudna nélküle dolgozni, nem is tudna tovább létezni. Vajon lehetséges, hogy 350 frankért mindenestül megszerezheti magának?

Mehrdád zavaros gondolataival ugy lépkedett a járókelők sietö tömegében, semmire sem figyelve, hogy nem is látta az uton mellette elhaladókat. Ugy ment, mint egy papirember, egy lélek és akarat nélküli bábu, mint akinek a Sátán elragadta a lelkét. Hirtelen meglátott egy nőt, zöld vállkendőben, kifestett arccal; cél és akarat nélkül a nyomába eredt. Az asszony a templom mellett befordult a St. Jacques utcába, amely szük volt és ijesztő füstös, sötét házaival. Aztán belépett egy házba, amelynek nyitott ablakából hanglemez foxtrott hangja szólt; ujra meg ujra felhangzott egy bánatos angol dal. Mehrdád ott álldogált mig a lemez lejárt, de nem lelt benne örömet. Miféle asszony ez és minek jött ide? És ő miért indult a nyomába?

Ismét utnak eredt. Ócska kocsmák piros lámpái, csempészek, furcsa arcok, látogatóikhoz illő, kicsi és titokzatos kávéházak tüntek elébe egymás után. A kikötőnél párás, hüvös szél fujt, uszonyok, kátrány és halzsir szagával. Szines lámpák hunyorogtak a vasoszlopokon. A kis és nagy hajók, csónakok és vitorlások zürzavaros összevisszaságában egy sereg munkás, tolvaj, minden féle-fajta ember őgyelgett, kezdve azoktól a minden hájjal megkent alakoktól, akik a festéket is képesek lelopni az emberek szeméről. Mehrdád önkéntelen mozdulattal begombolta a zakóját, és krákogott. Aztán lépteit meggyorsitva a Chaussée Etats Units felé indult, amely előtt széles cementgát emelkedett. Egy nagy hajó vetett éppen horgonyt a partnál, lámpáinak sora messziről fénylett. Egy olyan hajó, mely mint egy kis világ, mint egy mozgó város szeli át a tenger vizét, rengeteg furcsa nyelvü s kivül-belül különböző embert hoz távoli országokból ebbe a kikötőbe, kiket aztán lassanként magába sziv a város. Sorra vette az elvonuló furcsa lényeket, az ismeretlen életeket, figyelte az asszonyok kifestett arcát. Ők lennének azok, akik a férfiakat becsapják és megőrjitik? Vajon a legtöbb közülük nem kevesebb-e annál a kirakati bábunál is? Egész eddigi élete nehézkesnek, erőltetettnek és értelmetlennek tünt a szemében. Mintha csak, ebben az órában is, valami sürü, ragadós anyagban vergődne, melyből nem tudja magát kiszabaditani. Minden nevetségesnek tünt. A fiatal pár is, mely ölelkezve ült a gáton; az ő szemében nevetséges volt. A leckék, melyeket megtanult, az iskola füstös épülete, mind-mind erőltetettnek, mesterkéltnek, játéknak tünt.

Mehrdád számára most csak egyetlen valóság létezett: a kirakati bábu. Hirtelen megfordult, merev léptekkel elindult a járókelők között, s meg sem állt a "Sigrand" üzletig. Még egy pillantást vetett a bábura, a szive a helyén volt, mint ki életében először nagy dologra határozta el magát. Belé-

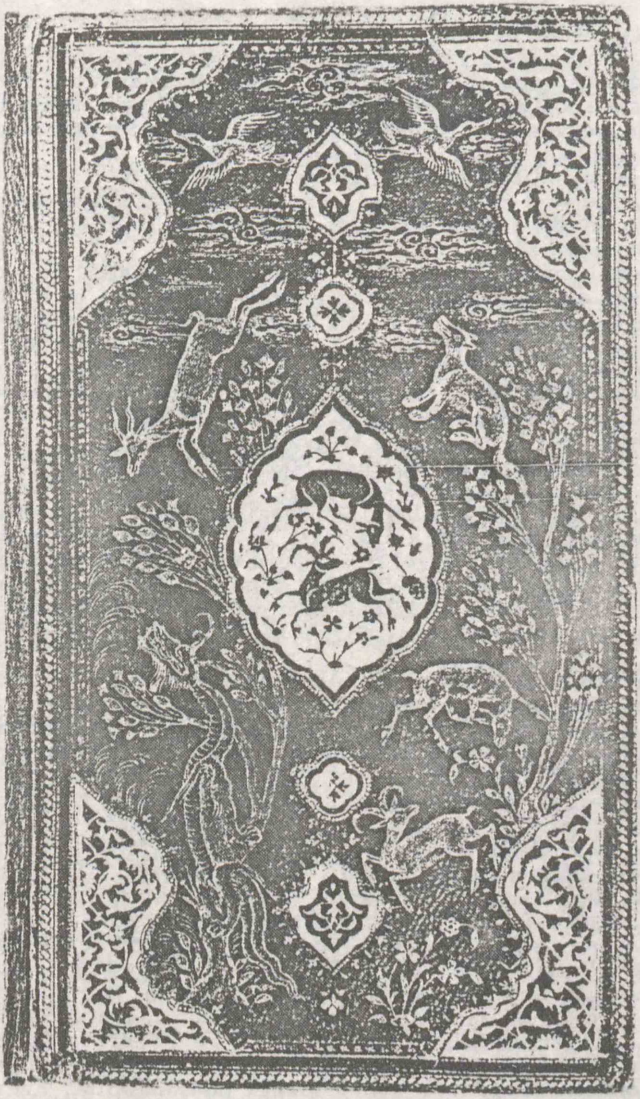

pett az üzletbe. A csinos elárusitólány fekete ruhában, fehér köténnyel, ajkán mümosollyal jött elébe, és megszólitotta:

- Mivel szolgálhatok?

Mehrdád a kirakat felé mutatott:

- Ezt a bábut kérem.

- A pisztáciazöld ruhát óhajtja? Ugyanez kapható más szinben is. Ha megengedi, két perc türelmet kérek, amig alkalmazottunk felveszi a modellt, alakon jobban meg lehet tekinteni. Bizonyára a menyasszonya számára óhajtja megvenni. Ugyanezt a pisztáciazöld szint parancsolja?

- Bocsásson meg, de én a bábut kértem.

- A bábut! Miféle bábut? Nem értem, mit óhajt?

Mehrdád észrevette, hogy a kérése nem volt helyénvaló, de igyekezett ugy tenni, mintha semmit sem vett volna észre, majd egy pillanatnyi ihlettől megszállva igy szólt:

- Igen, a bábut kértem, ugy ahogy van, ruhástul, én ugyanis külföldi vagyok, van egy szabóságom, oda akarom megvenni a bábut mindenestül.

- Ó! Ez nehéz lesz. Meg kell beszélnem az üzlet tulajdonosával. Hé, Susanne -, szólt a másik lányhoz, - hivd ide Monsieur Léont!

Mehrdád a bábu felé indult. A hamuszinü szakállu, alacsony, kövér termetü Monsieur Léon, fekete ruháján csillogó arany óralánccal, megvitatta a dolgot az elárusitólánnyal, aztán Mehrdádhoz fordult:

- Uram, öna bábut óhajtja megvenni? Mivel Ön is szakmabeli, ruhával együtt 2200 frankért az Öné lehet, 900 frank engedménnyel. Cégünknek ugyanis a bábu 2750 frankba került. A ruha is megér 350 frankot. Ez a legszebb bábu, amit porcelánból csak készitени lehet. Csak gratulálni tudok Önnek, látszik, hogy érti a szakmát. Ez ugyanis a hires müvésznek, Ducrounak a munkája. Mivel most éppen uj próbababákat akarunk vásárolni, saját kárunkra bár, de eladjuk a bábut. Tudnia kell azonban, hogy kivételes esetről van szó, az üzletünkhöz tartozó felszerelést nem szoktuk eladni. Egyuttal felajánlhatom, hogy a bábut ládába csomagolva adjuk át Önnek.

Mehrdád elvörösödött, hirtelenében nem tudott mit mondani a tulajdonos kedves és bőbeszédü szónoklatára. Válasz helyett elővette a tárcáját, átnyujtott a tulajdonosnak két ezerfrankos és egy ötszázfrankos bankjegyet, aztán eltette a visszajáró 300 frankot. Vajon ki tud huzni egy hónapot ezzel a megmaradt 300 frankkal? De mit számit ez, ha elérte vágyai netovábbját.

Öt év telt el, mire Mehrdád három bőröndjével, melyek közül az egyik óriási és különös, koporsó formáju volt, megérkezett Teheránba. Amit a leginkább furcsálltak a ház lakói, az volt, hogy Mehrdád nagyon hüvösen - formálisan viselkedett jegyesével, Derahsandéval, még ajándékot sem hozott neki. Három nap multán az anyja magához hivta. Szemrehányást tett neki, és emlékeztette arra, hogy Derahsande ez alatt a hat év alatt a vele való házasság reményében otthon maradt, jónéhány kérőt utasitott vissza, igy hát kötelessége a lányt feleségül venni. Mehrdád hidegen hallgatott, majd minden további reménytől megfosztva anyját, azt válaszolta, hogy hazatérve arra az elhatározásra jutott, sohasem fog megnősülni. Anyja elkeseredett. Megértette, hogy fia már nem a régi szerény és engedelmes Mehrdád többé. Természetének ezt a változását a hitetlenekkel való érintkezésnek és gondolkodásmódbeli ingadozásnak tulajdonitotta. Ám végül is akárhogy figyelték a fiu viselkedését, semmi olyat nem leltek benne, ami kijelentése ellen szólt volna. Nem tudták felfogni, miféle ember lett belőle. Félénkségében és elesettségében továbbra is a régi Mehrdád volt, a gondolkodása volt az, ami megváltozott. És bár többen is gondosan figyelték, nem jutottak nyomára semmi szerelmi kapcsolatnak, mégis volt valami, ami gya-

nakvóvá tette a ház lakóit Mehrdáddal szemben: udvari szobájában egy női bábu állt, pisztáciazöld ruhában, egyik kezét a derekén nyugtatva, a másik az oldala mellett leejtve, és mosolygott; kéziszőttes függöny huzódott előtte. Esténként, amikor Mehrdád hazatért, magára zárta az ajtót, feltett egy hanglemezt, és ivott. Aztán elvonta a függönyt a bábu elől, és órák hosszat üldögélt a kereveten a bábut nézve, szinte megsemmisülve annak szépségében. Néha, mikor az ital urrá lett rajta, felemelkedett, hozzá lépett, a haját, a mellét simogatta. Ez jelentette egész szerelmi életét; számára a bábu szerelem, bujaság, és vágy jelképe volt.

Hamarosan a család, de különösen Derahsande, aki kíváncsiskodott utána, rájöttek, hogy ebben a bábuban rejlik a titok. Derahsande gunyosan függöny mögötti menyasszonynak nevezte, az anyja pedig próbaképpen néhányszor megkísérelte rábeszélni, adja el a bábut, vagy legalább a rajta lévő ruhát ajándékozza Derahsandénak. De Mehrdád mindannyiszor elutasította a kérését. Derahsande viszont, hogy Mehrdád szivét meghóditsa, a bábutól tanult a férfi izléséről. Haját a bábu mintájára fésülték és csavarták, ugyanolyan pisztáciazöld ruhát varrta, sőt a bábuéval egyező cipőt is csináltatott, és nappal, amikor Mehrdád nem volt otthon, bement a férfi szobájába, s a tükör előtt állva utánozta a bábut. Egyik kezét a derekára tette, ugyanugy, mint a bábu, fejét félrehajtotta és mosolygott; különösen a bábu pillantását, a bábu lelkét akarta eltanulni, azt a kacér tekintetet, mely mindig sz ember arcára irányult, olyan volt, mintha a semmibe néz - ne. Egy kicsit hasonlitottak is egymáshoz, ez megkönnyitette a dolgát. Derahsande hosszu órák során teste minden porcikáját összehasonlitotta a bábuéval, s azon igyekezett, hogy termetre, külsőre ugyanolyanná váljék, s mikor Mehrdád hazaérkezett, a legkülönfélébb módokon, különös ravasz - sággal kellette magát előtte. Kezdetben minden erőfeszitése hiábavaló volt, Mehrdád figyelemre sem méltatta. Ez azonban csak még jobban ösztönözte, sarkallta a leányt. Lassan-lassan felkeltette a férfi figyelmét, és megindította benne a belső háborut, a szív háborujat.

Mehrdád gondolkodóba esett: melyiket válassza? Unokatestvérének várakozása és állhatatossága egyszerre ébresztett örömet és dühöt a szivé - ben.

Az egyik oldalon ez a hidegszinü, megfakult ruháju bábu, az ifjuság és a szerelem mulásának, szerencsétlen sorsának tanuja, kivel már öt éve csalja saját nyomorult érzelmeit és vágyait; a másik oldalon pedig unokahuga, aki szenvedett, aki türelmes volt, és az ő, Mehrdád izléséhez igazitotta magát - melyiket is választhatná a kettő közül? Érezte azonban, hogy egykönnyen nem szabadulhat meg a bábutól, amely a szerelem szimbóluma volt számára. Hát nem volt meg ennek a saját élete, nem foglalt el külön helyet a szivében? Mennyire becsapta őt, hogyan játszott a gondolataival, mennyi gyönyörrel töltötte el! Képzeletében nem bábu volt, melyet marék agyagból, mühajból csináltak, hanem élőlény, és neki valóságosabb bárki embernél. Hogy vethetné szemétre vagy adná oda másnak? Állitsa egy kirakat üvege mögé, hogy mindenféle jöttment szeme felderitse szép testének titkait, hogy pillantásukkal simogassák, vagy eltörjék? Ezeket az ajkakat, melyeket annyiszor csókolt? Ezt a nyakat, melyet annyit simogatott? Soha! Meg kell haragudni rá, és meg kell ölnie, ugyanugy, mint egy emberi lényt, a tulajdon kezével kell végeznie vele. Erre a célra Mehrdád egy kisméretü revolvert vásárolt. De valahányszor nekikezdett, hogy tervét végrehajtsa, elbizonytalanodott.

Egyik este részegen és eltompultan, a szokásosnál később érkezett haza. Bement a szobájába, lámpát gyujtott. Aztán, ahogy eddig szokta, elhuzta a függönyt, italt vett elő a faliszekrényből. Meginditotta a gramofont, fel-

tett egy lemezt, és lehajtott két pohár italt. A kerevethez ment, leült a bábu elé, és bámulni kezdte.

Jó ideig nézte a bábu arcát, de már nem is a szemével látta: a bábu alakja már rég belevésődött az agyába. Csak szokásból tette, hiszen hosszu évekig csinálta. Egy darabig meredten bámulta, aztán lassan felkelt, és hozzá lépette. Kezét végighuzta a hajfürtjein, egészen a nyakszirtig, majd lecsusztatta a melléig, de ekkor hirtelen ugy érezte, mintha tüzes vashoz ért volna; elrántotta a kezét, és hátrálni kezdett. Lehetséges, hogy valóság volt az a perzselő forróság, amit érzett? Nem, kétségnek nem volt helye. Talán álmodik, vagy kisértet üzi? Vagy talán a részegség müve az egész? Ruhaujjával megdörzsölte a szemét, aztán lerogyott a kerevetre, hogy összeszedje a gondolatait. Ebben a pillanatban meglátta a bábut, amint óvatos léptekkel, egyik kezét a derekán nyugtatva, mosolyogva feléje indul. Mehrdád mint az őrült, menekülni próbált, de hirtelen eszébe jutott valami: ösztönös mozdulattal a nadrágzsebébe nyult, előhuzta a revolvert és háromszor egymás után rálőtt a bábura. Hirtelen sikoltást hallott, és a bábu a földre zuhant. Rémülten fölé hajolt és felemelte a fejét. Nem a bábu volt az, Derahsande feküdt ott vérébe merülve.

Pressburger Ágnes forditása

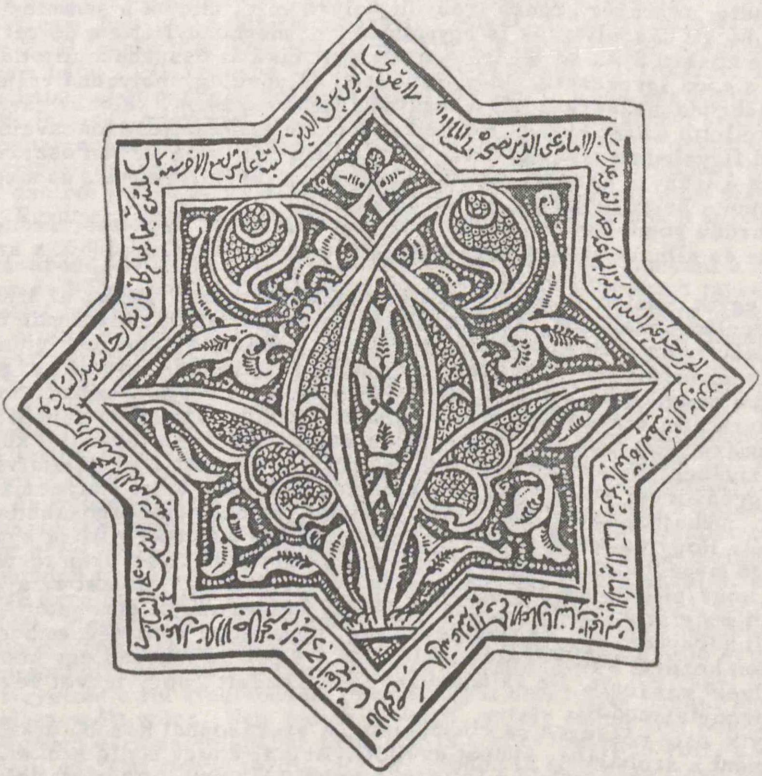

SZAMAD BEHRANGI:

A KIS FEKETE HALACSKA

Ez volt a leghosszabb téli este. Az öreg hal a folyó fenekén maga köré gyüjtötte tizenkétezer fiát és unokáját, s mesét mondott nékik :

Hol volt, hol nem volt, volt egyszer egy kis fekete halacska, aki az anyjával éldegélt egy patakban. Ez a patak köves hegyoldalból tört elő, s a völgy mélyén csordogált.

A kis halacska és az anyja egy fekete kő mögött lakott, a mohatető alatt. Esténként kettesben, a moha alatt aludtak. A kis halacska egyre arról álmodott, hogy házukban meglássa a holdfényt, ha csak egyszer is.

Anya és fia, reggeltől estélig egymás nyomában járt. Néha elvegyültek a többi hal között, s gyorsan-gyorsan elmentek egy bizonyos helyre, aztán visszatértek. A kis halacska egy szem gyermek volt : az anyja rakta tizezer tojásból egyes egyedül ő kelt ki épségben.

Pár napja a kis halacska töprengett valamin, s alig-alig beszélt. Lustán, kedvetlenül lődörgött innen oda, onnan ide, s egyre csak lemaradt az anyjától. Az anyja azt hitte, valami nyavalya gyötri a fiát, s majd elmulik hamarosan, de képzeljétek, a fekete halacska fájdalma egészen másféle volt.

Egy nap, kora hajnalban, még napkelte előtt, a kis halacska felébresztette anyját és igy szólt hozzá:

- Anyám, szeretnék veled pár szót váltani !

- Fiacskám, halacskám, - szólt az anyja álmosan, - ugyancsak jól kiválasztottad most az időt. Hagyd a mondókádat későbbre, nem volna jobb, ha sétálnánk ?

- Ne, anyám, - mondta a kis halacska, - én már többé nem tudok sétálni. El kell innét mennem.

- Feltétlenül el kell menned ? - kérdezte az anyja.

- Igen, anyám, el kell mennem, - mondta a kis halacska.

- Végtére is, hová akarsz menni ilyen kora hajnalban ? - kérdezte az anyja.

A kis fekete halacska igy szólt :

- Meg akarom nézni, hol a patak vége. Tudod, anyám, hónapszám csak ezen gondolkodom, hol is van a patak vége, de még mindig semmire se tudtam rájönni. Estétől mostanig le se hunytam a szemem, egyre csak gondolkodtam, végül is elhatároztam, magam járok utána, hogy a patak végét megtaláljam. Nagyon szeretném megtudni, másutt mi hir a világban.

- Mikor gyerek voltam, én is folyton ilyesmiket gondoltam, - nevetett az anyja. - De végül is, lelkem, a pataknak nincs se eleje, se vége, ez van, ami van. A patak folyton folyik, de sehová sem érkezik.

- De anyácskám, - mondta a kis fekete halacska, - hát nem ugy van, hogy minden csak végződik valahol ? Az este is végetér, a nappal is végetér, a hét, a hónap, az év...

- Félre ezekkel a nagy szavakkal ! - vágott közbe az anyja, - gyerünk, menjünk sétálni ! A sétának van itt az ideje, nem az ilyen szavaknak !

- De ne, anyám, ugy unom már ezeket a sétákat ! - mondta a kis fekete

halacska, - utnak akarok indulni, hogy meglássam, másutt mi hir a világban. S ha tán azt gondolnád, hogy a kis halacskád fejét valaki megtömte ilyen beszéddel, hát tudd meg, hogy én magam már régóta töprengek ezen. Persze, tanultam is sok mindent ettől, attól, megértettem például, hogy a halak többsége, ha megöregszik, arról panaszkodik, hogy csak hiábavalóan elfecsérelte életét. Folyton folyvást sirnak, átkozódnak, és mindenre panaszkodnak. Én meg akarom tudni, annyi-e az élet tényleg, hogy gyerünk, meg gyerünk vissza, mindig ugyanott, mig csak megöregszünk, és semmi több; vagy másképp is lehet élni a világban ...

Mikor a kis halacska idáig jutott, az anyja igy beszélt :

- Halacskám, fiacskám, mi ütött beléd ? Világ ! Világ ...! Mi az, hogy világ ? Ez itt a világ, ahol vagyunk, ez itt az élet, amit élünk ...

Ekkor egy nagy hal ért a házukhoz, s odaszólt :

- Szomszédasszony, mi ez a csetepaté a fiaddal, tán ma nem gondoltok a sétára ?

A szomszéd hangjára a halacska anyja kiment a házból :

- Micsoda időket élünk ! Ma már a gyerekek tanitanák az anyjukat!

- Hogy-hogy ? - kérdezte a szomszéd.

- Na nézd csak, - mondta a halacska anyja, - hová akar menni ez a hüvelykmatyi ! Egyre csak azt hajtogatja, el akarok menni, hogy meglássam, mi hir a világban ! Micsoda nagy szavak !

- Kicsikém, - szólt a szomszéd, - mióta lettél ilyen bölcs meg tudós, s minket még csak nem is tudattál erről ?

- Asszonyom, nem tudom, mire mondja, hogy bölcs, meg tudós, - szólt a halacska. - Én csak ebbe a mászkálásba fáradtam bele, s nem is akarom folytatni ezeket az unalmas sétákat, és nem akarok ok nélkül csak örülni, hogy ha egyszer kinyitom a szemem, csak azt lássam, épp ugy megöregedtem, mint maga, s még most is csak ugyanolyan tudatlan hal vagyok, mint voltam.

- Hah ! Micsoda szavak ! - hüledezett a szomszéd.

- Sose gondoltam volna, hogy egyetlen gyermekem ide cseperedjék, - háborgott az anyja. Nem is tudom, ki volt az az alávaló, aki igy megrontotta!

A kis halacska igy szólt :

- De senki se rontott meg ! Nekem magamnak is van eszem, hogy értsek, van szemem, hogy lássak!

A szomszédasszony a halacska anyjához fordult :

- Nővérem, emlékszel arra a nyakatekert csigára ?

- Bizony, jól mondod, sokat járt a fiam után ! Ne is mondjam, mit tegyen vele az isten !

A kis halacska megszólalt :

- Elég legyen, anyám, ő a barátom volt !

- Már olyat se hallottam én, hogy hal- csiga barátság ! - szólt az anyja.

- De én se olyat, hogy csiga és hal ellenségek, - mondta a halacska, - maguk pedig viz alá nyomták a nyomorult fejét !

- Ugyan-ugyan, ez már a multé, - szólt a szomszéd.

- Maga hozta elő az elmult beszédet, - mondta a kis halacska.

- Rászolgált, hogy megöljük, - szólt az anyja. - Elfelejtetted, miket beszélt, mikor megült itt meg ott ?

- Akkor hát öljetek meg engem is, mert én is éppen ugy beszélek, - mondta a kis halacska.

De mit untassalak benneteket ! A csetepaté hangja a többi halat is odacsalogatta, s mind feldühödtek a kis halacska szavain. Az egyik öreg hal

igy szólt :

- Azt gondoltad tán, hozzád elnézők leszünk ?

- Csak egy kis fejmosást akar ! - szólt egy másik.

- Félre az utból ! Ne nyuljatok a fiamhoz ! - kiáltott az anyja.

- Szomszédasszony, ha nem neveled meg a fiad, ugy, mint kell, lásd meg méltó jutalmát is ! - mondta egy harmadik.

- Szégyellem magam, hogy a szomszédságtokban lakom, - szólt a szomszéd.

- Küldjük az öreg csigához, még mielőtt végképp elfajul a dolog ! - szólt egy másik.

De mikor a halak odajöttek, hogy megfogják, a barátai körbevették a kis halacskát, s kimentették a zürzavarból. Az anyja mellét verte bánatában és zokogott :

- Jaj, mit tegyek, elvesztem a gyermekemet ! Szórhatok hamut a fejemre !

- Ne sirj miattam, anyám, sirasd inkább ezeket a maradi vén halakat ! - mondta a kis halacska.

Az egyik hal igy kiáltott messzebbről :

- Ne sértegess, hüvelykmatyi !

- Ha elmégy, s aztán megbánod, nem fogunk ám beengedni ! - szólt egy másik.

- Fiatalság, bolondság ! Ne menj el ! - igy a harmadik.

- Hát mi bajod van itt ? - kérdezte a negyedik.

- Nincs olyan, hogy másik világ ! A világ épp itt van, gyere vissza ! - igy az ötödik.

- Ha eszedre térsz, s visszafordulsz, akkor elhisszük neked, hogy tényleg okos halacska vagy ! - csufolódott a hatodik.

- Végül is, megszoktuk, hogy lássunk... - kérlelte a hetedik.

- Könyörülj rajtam, ne menj el, ne menj el ! - esdekelt az anyja.

De a kis halacskának már nem volt velük beszélnivalója. Néhány pajtása elkisérte a vizesésig, s ott visszafordultak. Mikor a kis halacska elvált tőlük, igy bucsuzott :

- Viszontlátásra ! Ne feledjetek !

- Hogy felejthetnénk el téged ? - bucsuztak a barátai. - Te ráztál fel minket a tunyaságból, olyat tanitottál nekünk, amire azelőtt nem is gondoltunk. Viszontlátásra, okos és rettenthetetlen barátunk !

A kis halacska leereszkedett a vizesésen, s beleesett egy bővizü tavacskába. Először majd elvesztette a fejét, de aztán uszni kezdett, és körbejárta a tavacskát. Addig még sose látott olyat, hogy annyi viz egy helyütt összegyülj ék. Ebihalak ezrei nyüzsögtek benne. Ahogy meglátták a kis fekete halacskát, elkezdtek nevetni rajta :

- Micsoda fura figura ! Hát te, miféle lény vagy ?

A halacska jól szemügyre vette őket, majd igy szólt :

- Ne sértegessetek, kérlek ! Az én nevem kis fekete halacska. Mondjátok meg ti is a neveteket, hogy összeismerkedjünk !

- Mi ebihalnak hivjuk egymást, - szólt az egyik.

- Előkelő a származásunk ! - szólt egy másik.

- Nincs nálunk szebb a föld kerekén! - szólt a harmadik.

- Nem vagyunk ám olyan csufak, s formátlanok, mint te ! - szólt a negyedik.

A halacska megszólalt :

- Igazán nem gondoltam volna, hogy ennyire elbizakodottak vagytok. De hát legyen, megbocsátok nektek, mert csak tudatlanságból beszéltek.

- Vagyis tudatlanok vagyunk ? - hördültek fel az ebihalak egyhangon.

- Ha nem volnátok tudatlanok, ti is tudnátok, hogy a világon sokan vannak mások is, akiknek nagyon tetszik a maguk ábrázata. Nektek még saját nevetek sincs ! - mondta a halacska.

Az ebihalak nagyon dühösek lettek, de látva, hogy a kis halacska igazat mond, rákezdték másfelől :

- Hiszen te nyilt kapukat döngetsz ! Mi minden áldott nap, reggeltől estig a világot járjuk, de senkit se látunk rajtunk és anyánkon, apánkon kivül, hacsak, hacsak az apró kukacokat is nem számoljuk.

- Hogy beszélhettek ti világjárásról, mikor még a tóból se tudtok kijönni ? - kérdezte a halacska.

- Hát a tavon kivül is van egy másik világ ? - ámultak az ebihalak.

- Legalább arra gondoljatok, hogy ez a viz honnét folyik ide, és hogy a vizen kivül mi minden létezik, - mondta a halacska.

- A vizen kivül ? Hát az meg hol van ? Mi sose láttuk a vizen kivült ! Hahaha... hahaha... Ütődött vagy, komám ! - nevettek az ebihalak.

A kis fekete halacskát is elkapta a nevetés. Ugy gondolta, jobb, ha meghagyja az ebihalakat maguknak, s elmegy. Aztán arra gondolt, helyesebb, ha az anyjukkal is vált egy-két szót, s megkérdezte :

- Most hol az anyátok ?

Hirtelen mély békabrekegés riasztotta fel.

A béka a tavacska szélén ült egy kövön, beugrott a vizbe, s odajött a halacskához :

- Itt vagyok, mit óhajtasz ?

- Köszöntelek, asszonyság ! - szólt a halacska.

- Micsoda magamutogatós időket élünk ! - szólt a béka. - Te jöttment senkiházi ! Elkapod a gyerekeket, s nagy szavakat mondasz nékik ! Én már annyit éltem, hogy jól tudom, ez a tó a világ ! Jobb, ha dolgodra mégy, s nem csábitod el a gyerekeimet a helyes utról !

- Ha száz ilyen életet élsz, akkor is csak egy ostoba, maradi béka vagy ! - mondta a kis halacska.

A béka mérges lett, s a kis fekete halacska felé ugrott, de az gyorsan megrázta magát, s eltünt, mint a villám, fölkavarva a tó mélyén az iszapot meg a kukacokat.

A völgy ide-oda kanyargott. A patak vize is megtöbbszöröződött, de ha a hegytetőkről néznél a völgy mélyébe, csak valami fehér fonalnak látnád. Egy helyütt nagy kőszikla vált le a hegyről, s a völgy aljára zuhanva két ágra bontotta a vizet. Hatalmas gyik, egész tenyérnyi, tapasztotta hasát a sziklára, élvezte a nap melegét, s a nagy, kerek rákot nézte, mely a viz alján ült a fövenyen, ott, ahol kissé sekélyebb, s éppen zsákmányát ette, egy békát. A kis fekete halacska pillantása hirtelen a rákra esett, s megijedt ; távolról köszöntötte. A rák görbén nézett rá, és igy szólt :

- Micsoda jólnevelt hal vagy ! Gyere csak közelebb, kicsikém, gyere csak !

A kis halacska igy szólt :

- Én a világot járom, és egyáltalán nem akarok nagyságod zsákmánya lenni !

- Miért vagy te ilyen borulátó és félénk, te halacska ? - kérdezte a rák.

- Nem vagyok én se borulátó, se félénk, - mondta a halacska.- Épp csak kimondom, amit a szemem lát, s amit az eszem mond.

- Jó, tessék ! Lássuk csak, mit látott a szemed, mit mondott az eszed, hogy azt képzelted, rád vadászunk, - szólt a rák.

- Többé ne add ilyesmire a fejed ! - mondta a halacska.

- A békára gondolsz ? - kérdezte a rák. - Te is egy tiszta gyermek vagy, fiam. Én haragszom a békákra, épp ezért vadászom rájuk; tudod,

ezek azt képzelik, ők az egyetlen lények a világban, és még boldogok is ! Én pedig meg akarom velük értetni, kié is a világ valójában ! Szóval, te ne félj, lelkem, gyere csak közelebb, gyere !

Igy beszélt a rák, s megindult hátrálva a kis halacska felé. Oly mulatságos volt, hogy a halacskát önkéntelenül is elfogta a nevetés és igy szólt:

- Te szerencsétlen ! Még járni sem tudsz, honnan tudnád hát, hogy kié a világ !

A fekete halacska kikerülte a rákot. Árnyék vetődött a vizre, s egy erős ütés hirtelen belenyomta a rákot a fövenybe. A rák ábrázata láttán a gyikot ugy elfogta a nevetés, hogy megcsuszott, s maga is majd a vizbe esett. A rák többé nem tudott kijönni. A kis fekete halacska látta, hogy egy pásztorfiu áll a viz partján, s őt meg a rákot bámulja. Kecske és birkanyáj ért a vizhez, beledugták a pofájukat, - mekegés, bégetés töltötte be a völgyet.

A kis fekete halacska várt, mig csak a kecskék és bárányok teleitták magukat és elmentek, akkor aztán megszólitotta a gyikot :

- Gyikocska ! A kis fekete halacska vagyok, azért járok, hogy a patak végét megtaláljam. Ugy vélem, te okos és müvelt állat vagy, épp ezért szeretnék tőled valamit kérdezni.

- Kérdezz csak, amit akarsz, - szólt a gyik.

A halacska ezt mondta :

- Az uton engem pelikánnal, fürészeshallal meg kócsaggal ijesztgettek, ha tudsz ezekről valamit, mondd el nekem.

- Fürészeshal, kócsag nincs errefelé, - mondta a gyik, - különösen fürészeshal nincs, az a tengerben él, de pelikán, az már itt lefelé is akadhat. Vigyázz, nehogy rászedjen, s a zsákjába kerülj.

- Miféle zsákba ? - kérdezte a halacska.

- A pelikán nyaka alatt van egy zsák, amibe rengeteg viz fér, - magyarázta a gyik. - Uszik a vizben, s időnként a halak, mit sem sejtve, belekerülnek a zsákjába, s onnét egyenest a gyomrába jutnak. Persze, ha a pelikán nem éhes, a halakat félreteszi ebben a zsákban, hogy később egye meg őket.

- És, ha egy hal a zsákba került, onnét már nincs is menekvés ? - kérdezte a halacska.

- Bizony, nincs, - felelte a gyik. - Hacsak nem szabdalja össze azt a zsákot. Nesze, adok egy kardot, s ha elkap a pelikán, akkor csak ezt tedd.

Ezzel a gyik becsuszott a kövön egy hasadékba, majd egy aprócska karddal tért vissza. A kis halacska elvette a kardot, s igy szólt :

- Gyikocska, te nagyon kedves vagy, nem is tudom, hogy köszönjem meg.

- Nem kell azt megköszönni, lelkem ! - mondta a gyik. Nekem sok ilyen kardom van ; ha nincs munkám, csak nekiülök, a füvek éléből kardot csinálok, s odaadom az okos halaknak, mint te is vagy.

- Hát már előttem is járt erre hal ? - kérdezte a halacska.

- Hajjaj, de mennyien ! - mondta a gyik. - Azok most már maguk is csoportba verődtek, s a halászt keseritik.

A fekete halacska igy szólt :

- Már megbocsáss, de egyik szó hozza a másikat, ha nem veszed kotnyelesség számba, mondd el, hadd lássam, hogy keseritik a halászt ?

A gyik igy szólt :

- Hát, nem csak hogy összeverődnek, hanem mikor a halász kiveti hálóját, belemennek, lehuzzák magukkal, s leviszik a tenger fenekére.

A gyik egyik fülét a kő hasadékára tapasztotta, figyelt egy kicsit, majd igy szólt :

- Hanem már mennem kell, felébredtek a gyerekeim.

A gyik bebujt a hasékba, s a kis halacska mit tehetett, utnak eredt. De magában kérdés kérdést követett egyre-másra, valahogy igy : Lássuk csak, a patak tényleg a tengerbe folyik ? Csak nem fog elbánni velem a pelikán ? A fürészeshal tényleg nem röstelli, hogy megölje és megegye a saját fajtájabélieket ? Hát miért ellenségünk nekünk a kócsag ?

A kis halacska uszott, uszott, s egyre gondolkozott. Az uton minden arasznál valami ujat látott, ujat tanult. Most már tetszett nek, hogy lebukfencezzék a vizeséseken, s aztán ujra uszkáljon. Hátán érezte a nap melegét, s ez erőt adott neki. Egy helyütt egy gazella ivott nagy sietve. A kis halacska köszöntötte és megkérdezte :

- Miért oly sietve, szépséges gazella ?

- Nyomomban a vadász, - felelt a gazella, - egy golyó el is talált, ihol, ni.

A kis halacska ugyan nem látta a golyó helyét, de a gazella bicegős futásából megértette, hogy igazat mond. Másutt teknősbékák szunyókáltak a napon, megint másutt fogolymadár csattogása kavargott a völgyben. Hegyi füvek illata hullámzott a levegőben, s vegyült a vizbe.

Dél után elérkezett oda, ahol a völgy szétterült, s a viz csalitban folyt tovább. Oly sok lett a viz, hogy a fekete halacska igazán elgyönyörködött. Azután egy sereg hallal találkozott, - azóta se látott halat, hogy elvált az anyjától. Néhány kishal körülvette, s megszólitották :

- Mintha idegen volnál errefelé, ugye ?

- Igen, idegen vagyok, - felelt a fekete halacska, - messzi utról jövök.

- Merre tartasz ? - kérdezték a kishalak.

- A patak végét keresem, - felelt a fekete halacska.

- Miféle patakét ? - kérdezték a kishalak.

- Hát ezét, amiben uszkálunk, - felelt a fekete halacska.

- Mi ezt folyónak hivjuk, - mondták a kishalak.

A fekete halacska nem szólt semmit. Az egyik kishal megszólalt :

- Nem is tudod, hogy pelikán ül az ut végén ?

- De igen, tudom, - felelt a fekete halacska.

- Azt is tudod, milyen bőszáju zsákja van a pelikánnak ? - szólt egy másik.

- Azt is tudom, - felelt a fekete halacska.

- S mindennek ellenére, te mégis menni akarsz ? - kérdezték a kishalak.

- Igen, mindenképpen mennem kell, - felelt a fekete halacska.

Gyorsan hire ment a halak között, hogy messzi utról egy kis fekete halacska érkezett, aki a folyó végét akarja megtalálni, s még csak nem is fél a pelikántól! Néhány kishal rögtön arról ábrándozott, hogy elmegy a fekete halacskával; de ugy féltek a felnőttektől, hogy hang se jött ki a torkukon. Néhányan még mondták is :

- Csak az a pelikán ne volna ! Veled tartanánk, de félünk a zsákjától.

A folyó partján egy falu terült el. A falusi lányok meg asszonyok mosogattak és ruhát mostak a folyóban. A kis halacska hallgatta egy darabig zsivajgásukat, figyelte egy ideig a gyerekek lubickolását, majd utnak eredt. Ment, ment, mendegélt, mig beesteledett. Egy kő alatt tért nyugovóra. Éjfélkor felébredt, hát látja ám, hogy a hold beleesett a vizbe, s fényességet áraszt mindenfelé.

A kis fekete halacska nagyon szerette a holdat. Azokon az éjszakákon, mikor a hold a vizbe esett, mindig arra vágyott, hogy kibujjon a moha alól, s pár szót váltson vele, de felébredt az anyja, visszahuzta a moha alá, s ujra elaltatta.

A kis halacska odament a holdhoz és igy szólt :

- Köszöntelek, szépséges holdam !

- Köszöntelek, kis fekete halacska ! - felelt a hold. - Hát te, mi járatban vagy erre ?

- Járom a világot, - felelt a halacska.

- A világ nagyon nagy, nem mehetsz el mindenhová, - szólt a hold.

- Nem baj, de ahová csak tudok, elmegyek, - felelt a halacska.

- Ugy szeretnék itt maradni nálad egész reggelig, - szólt a hold, - de egy nagy fekete felhő jön felém, hogy elvegye a fényem.

- Gyönyörüséges hold ! Szeretem a fényed nagyon, s ugy szeretném, ha mindig rám ragyognál ! - felelt a halacska.

- Halacska lelkem, igazság szerint, nekem nincs is fényem, a nap ad nekem fényt, s azt ragyogom én a földre, - szólt a hold. - Igaz is, hallottál arról valamit, hogy az emberek pár év mulva fel akarnak szállni, hogy ide jöjjenek, s rajtam tábort üssenek ?

- Dehát ez lehetetlen ! - felelt a halacska.

- Nehéz dolog, igaz, de amit csak az emberek akarnak...

A hold nem tudta befejezni a mondókáját. A fekete felhő odaért, eltakarta az arcát, és az éjszaka ujra sötét lett, a fekete halacska pedig egyesegyedül maradt. Pár percig elbüvölten bámulta a sötétséget, majd visszabujt a kő alá, s ujra elaludt.

Kora reggel ébredt, s néhány kishalat látott a feje fölött, amint egymás közt sugnak-bugnak. Mikor látták, hogy a fekete halacska felébredt, egyhangon köszöntötték : Jóreggelt !

A fekete halacska rögtön megismerte őket, s igy szólt :

- Jóreggelt ! Hát mégis utánam jöttetek !

- Igen, de a félszünk még nem mult el, - felelt az egyik kishal.

- A pelikán gondolata nem hagy minket nyugton, - mondta egy másik.

- Ti tul sokat gondolkoztok, - szólt a fekete halacska, - olyasmin, amin nem kell gondolkozni. S ha már elindultunk, a félelmünk is majd teljesen elmulik.

De mikor épp utnak akartak indulni, látják ám, hogy körülöttük mindenfelé megemelkedik a viz, tető borul a fejükre, mindenütt sötét lesz, s nincs többé menekvés. A fekete halacska tüstént megértette, hogy a pelikán zsákjába kerültek fogságba.

A kis fekete halacska megszólalt :

- Barátaim ! A pelikán zsákjába kerültünk, de azért nincs egészen zárva a szabadulás utja !

A kishalak sirtak, zokogtak, majd egyikük megszólalt :

- Nem szabadulunk többé. A te hibád, hogy elcsaltál, s letéritettél minket a helyes utról.

- Most lenyel mindnyájunkat, s akkor aztán végünk ! - szólt egy másik.

Hirtelen félelmetes hahota hangja áradt szét a vizben. A pelikán volt, aki csak nevetett, nevetett, majd igy beszélt :

- Micsoda halakat fogtam ! Hahaha... tényleg sir a szivem értetek ! Igazán sajnállak lenyelni benneteket ! Hahaha...

A kishalak könyörgésre fogták a dolgot :

- Nagyságos pelikán ur ! Régtől fogva hallottuk hired; légy oly kegyes, nyisd ki egy kissé áldott csőrödet, hogy kimehessünk ! Mindig áldani fogunk téged !

A pelikán megszólalt :

- Nem akarlak én máris lenyelni titeket, van halam tartalékban, nézzetek csak oda le !...

Néhány apróbb-nagyobb hal hevert a zsák mélyén. A kishalak megszó-

laltak :

- Nagyságos pelikán ur ! Mi nem tettünk semmit, ártatlanok vagyunk ! Ez a kis fekete halacska csábitott el minket...

A kis halacska megszólalt :

- Gyávák ! Azt képzelitek, hogy ez a csaló madár a bocsánat forrása, hogy igy könyörögtök neki ?

- Te nem tudod, mit beszélsz, most majd meglátod, miként bocsát meg nekünk a nagyságos pelikán ur, téged pedig lenyel, - mondták a kishalak.

- Igen, megbocsátok nektek, - szólt a pelikán, - egy feltétellel.

- Mondd a feltételed, urunk ! - mondták a kishalak.

- Fojtsátok meg ezt a kotnyeles halacskát, s akkor visszakapjátok a szabadságtokat - mondta a pelikán.

A kis fekete halacska félrehuzódott, s igy szólt a kishalakhoz :

- Nehogy belemenjetek ! Ez a csaló madár egymásnak akar bennünket ugrasztani. Van egy tervem...

De a kishalak annyira csak a saját szabadulásukon járatták az eszüket, hogy semmi másra nem is gondoltak, s rárontottak a kis fekete halacskára. A kis halacska leült hátra a zsák oldalánál, és csöndesen igy szólt :

- Gyávák ! Minden esetre fogva vagytok, s nem menekültök. De velem mégsem fogtok elbánni !

- Meg kell téged fojtanunk, szabadulni akarunk ! - mondták a kishalak.

- Elment az eszetek ! - szólt a fekete halacska. - Ha meg is fojtotok engem, akkor se szabadultok. Ne hagyjátok magatokat rászedni !

- Azért mondod csak ezt, hogy a magad bőrét mentsed, különben egyáltalán nem gondolsz velünk, - mondták a kishalak.

- Hát akkor idefigyeljetek! Utat mutatok nektek ! - szólt a fekete halacska. - Halottnak teszem magam az élettelen halak közt, s akkor majd meglátjuk, szabadon ereszt titeket a pelikán, vagy sem ; s ha nem fogadjátok meg, amit mondok, akkor ezzel a karddal öllek meg benneteket, vagy összeszebdalom a zsákot, és eltünök, ti pedig...

Az egyik kishal közbevágott s igy kiáltozott :

- Hagyd már abba ! Nem birom elviselni az ilyen szavakat ! Brühüüüü, brhühühü...

Látva, hogy sir, a fekete halacska igy szólt :

- Hát ezt a mamakedvencét meg minek hoztátok magatokkal ?

Majd elővette a kardját, s a kishalak szeme elé tartotta. Ha tetszett, ha nem, elfogadták a kis halacska javaslatát. Szinleg összeverekedtek, a fekete halacska pedig halottnak tetette magát, majd a kishalak feljöttek és igy szóltak :

- Nagyságos pelikán ur ! Megfojtottuk a kotnyeles fekete halacskát...

A pelikán nevetett s igy szólt :

- Jól tettétek ! Jutalmul most élve lenyellek mindnyájatokat, hogy a gyomromban egy sétára még számithassatok !

A kishalaknak nem volt többé menekvésük ; mint a villám, eltüntek a pelikán torkán, s ezzel sorsuk beteljesült.

A fekete halacska azonban kivonta kardját, és egyetlen ütéssel átszakitotta a zsák falát, és eliszkolt. A pelikán fájdalmában feljajdult, s fejét a vizbe nyomta ; de nem tudta elkapni a kis halacskát.

A fekete halacska ment, ment, mendegélt, mig dél lett. Most már végetért a hegy, völgy, s a folyó lapos sikságon hömpölygött. Jobbról, balról néhány kisebb folyó csatlakozott hozzá s vizét megsokszorozták. A fekete halacska örömét lelte a rengeteg vizben. Hirtelen észbe kapott, hát látja ám, hogy a viznek nincs feneke. Ment erre, ment arra, de sehol nem ért földet. Annyi volt a viz, hogy a kis halacska szinte elveszett

benne ! Akármerre uszkált, amerre kedve tartotta, s megint csak nem ért földet. Hirtelen meglátta, hogy egy hosszu, hatalmas állat támad feléje, mint a villám ; kétélü fürész a szája előtt ! Most azon nyomban darabokra szaggat a fürészeshal, - gondolta a kis halacska. Gyorsan ugrott egyet, utat adott a támadónak, s felment a viz szinére, majd kis idő mulva ujra lement a viz alá, hogy megnézze a tenger fenekét. Féluton halrajjal találkozott. Ezernyi ezer hal ! Megkérdezte egyiküktől :

- Barátom, idegen vagyok, messzi utról jövök, hol vagyunk ?

A hal társait szólitotta :

- Nézzétek csak ! Megint egy !...

Majd odafordult a fekete halacskához :

- Barátom, légy üdvözölve a tengerben !

- Minden patak és folyó ide ömlik, persze, némelyik elvész a mocsárban - szólt egy másik.

- Csatlakozhatsz hozzánk, amikor csak kedved tartja - szólt egy harmadik.

A kis fekete halacska boldog volt, hogy elért a tengerbe, s igy szólt :

- Jobb, ha előbb fordulok egyet, aztán jövök és csatlakozom hozzátok! Ugy szeretnék veletek lenni, mikor a halász hálóját lehuzzátok !

- Elérheted gyorsan, amit kivánsz, - felelt az egyik. Eredj, járj egyet, de ha felmégy a viz szinére, óvakodj a kócsagtól ; ez mostanában már senkitől sem fél, egyetlen nap sem hagy nekünk békét, mig négy-öt halat nem fog.

Ekkor a fekete halacska elvált a tengeri halaktól, s uszni kezdett. Kicsivel később, feljött a tenger szinére. Melegen sütött a nap, hátán érezte tüző melegét, és örült neki. Boldogan, békésen uszkált a tenger szinén, s igy beszélt magában :

- Most a halál roppant gyorsan elkaphat engem ; de nékem nem szabad elébe mennem, amig csak élek. Persze, ha egyszer, kénytelen-kelletlen szembe találkozunk, mint ahogy találkozunk is, az nem fontos ! Csak az a fontos, hogy életem vagy halálom mit hoz majd a többiek életének...

A kis fekete halacska nem folytathatta gondolatait ; jött a kócsag, felkapta őt és vitte. A kis halacska kapálódzott a kócsag hosszu csőrében, de nem tudott kiszabadulni. A kócsag olyan erősen fogta őt a derekánál, hogy már-már elszállt a lelke. Mert hát, egy kis halacska miként is maradhatna életben kint a vizből ? A halacska arra gondolt, bár csak mindjárt most lenyelné a kócsag, hogy legalább a gyomor belsejének nedve-nyirkossága elvenne pár percet a halál elől. Ezen elmélkedve igy szólt a kócsaghoz :

- Miért nem nyelsz le engem élve ? Olyasféle hal vagyok, kiknek teste haláluk után megtelik méreggel.

A kócsag nem szólt semmit, csak ezt gondolta :

- Ej, te huncut ! Mit ravaszkodsz ? Netán azt akarod, hogy engem szóra birj, te meg elmenekülj ?

Távolról feltünt a szárazföld, s egyre közelebb, közelebb került. A fekete halacska arra gondolt : Ha a szárazföldre érek, akkor nekem végem! Ezért igy szólt :

- Tudom, hogy a gyerekeidnek viszel engem, de mig a szárazföldre érünk, én meghalok, s a testem méregzsák lesz. Miért nem kegyelmezel a fiaidnak ?

Jó lesz óvatosnak lenni ! - gondolta a kócsag. - Téged megeszlek én magam, a fiaimnak pedig fogok egy másik halat... De lássuk csak, nem ravaszkodsz ? Semmit se tudsz tenni !

A kócsag épp ezen töprengett, mikor meglátta, hogy a fekete halacska teste elernyed és megmerevedik. Ezt gondolta magában :

Vagyis meghalt volna ? Most már magam se tudom megenni ! Hogy ok nélkül tönkretettem egy ilyen gyönge, finom halat !

Ezért aztán szólongatni kezdte a fekete halacskát :

- Hallod-e kicsike ! Élsz-e még félig, hogy megehesselek ?

De be sem fejezhette ; ahogy csőrét kitátotta, a fekete halacska ficánkolt egyet, s lepottyant. A kócsag látta, hogy csunyán rászedték, s a kis fekete halacska után vetette magát. A halacska, mint a villám, bukfencezett a levegőben. Majd elepedt a tengerviz után, már már magán kivül volt, kiszáradt száját a nyirkos tengeri szellőre tátotta, de ahogy a vizbe ért s ujra lélegzetet vehetett, a kócsag is ott termett, s ezuttal oly gyorsan kapta el és nyelte le a halacskát, hogy az egy ideig fel sem fogta, miféle szerencsétlenség érte. Azt érezte csak, hogy nedves és sötét van mindenfele, nincs kiut, és sirás hallatszik. Ahogy szeme hozzászokott a sötéthez, egy nagyon pirinyó halat látott, aki a sarokban gubbasztva sirdogált, s az anyját szólongatta. A fekete halacska odament hozzá és megszólitotta :

- Kicsikém ! Szedd össze magad ! S a menekvésen törd a fejed ! Mire jó, hogy sirsz, meg az anyád hivogatod ?

A pirinyó hal megszólalt :

- Te meg... ki vagy ?...Hát nem látod, hogy már...már.. meghalok ? Uhuuuu... uhuuuu... anyám,...többé nem mehetek veled, hogy a halász hálóját a tenger fenekére huzzuk,... uhuuuum... uhuuum...

- Elég legyen, fiam ! - szólt a kis halacska, - szégyent hozol a halakra !

Mikor a pirinyó hal felhagyott a sirással, a kis halacska igy szólt :

- Meg akarom ölni a kócsagot, hogy a halak nyugalomben élhessenek, de előbb téged ki kell innen küldjelek, hogy szégyent ne hozz a fejemre !

A pirinyó hal megszólalt :

- Te, aki magad is halálodon vagy, hogy akarnád megölni a kócsagot ?

A kis halacska megmutatta a kardját és igy szólt :

- Innét belülről darabokra szaggatom a gyomrát. Most figyelj ide, mit mondok : én hozzálátok nyargalni, ide-oda rohangálni, hogy a kócsagot csiklandozzam, s mikor aztán nevetésre nyitja a száját, te röpülj ki !

- És veled mi lesz ? - kérdezte a pirinyó hal.

- Velem ne gondolj, - felelt a kis halacska. - Én ki nem jövök, mig ezt az átkozottat meg nem ölöm.

Azzal a fekete halacska elkezdett nyargalni, ide-oda rohangált, és csiklandozta a kócsag gyomrát. A pirinyó hal ugrásra készen állt a kócsag gyomra szájánál. Mikor aztán a Kócsag kitátotta a száját és hahotázni kezdett, a pirinyó hal kiröpült a kócsag száján, eliszkolt, s kicsivel később lepottyant a vizbe, de hiába várt, a fekete halacskának se hire, se hamva. Egyszer csak látja ám, hogy a kócsag meggörnyed, jajgat, kapálódzik, összecsuklik, majd egy csobbanással beleesik a vizbe. Rugott még egyet-kettőt, mig megszünt mozogni ; de a kis fekete halacskának még mindig se hire, se hamva, és mindmáig sincs...

Az öreg hal befejezte a mesét, majd igy szólt tizenkétezer fiához és unokájához :

- Itt az ideje aludni, gyerekek ! Gyerünk lefeküdni !

A gyerekek és unokák igy szóltak :

- De nagyanyó ! Nem mondtad el, mi lett azzal a pirinyó hallal !

- Az már maradjon csak holnap estére, - felelt az öreg hal. - Itt a lefekvés ideje, jóéjszakát !

Tizenegyezer-kilencszázkilencvenkilenc halacska mondott jóéjszakát, s ment aludni. Elaludt a nagyanyó is, csak egy kis vörös halacskának nem jött álom a szemére sehogyse, s estétől reggelig egyre csak a tengerre gondolt...

Apor Éva forditása

M.F. AHUNDOV:

KIJÁTSZOTT CSILLAGOK

A Szefevidák uralkodásának elején Irán fővárosa Ghazvin volt. Különböző események miatt Szefevida Mehemmed sahról a hatalom fiára I. Abbasz sahra szállt. Már hat év telt el Abbasz sah uralkodása alatt és megkezdődött a hetedik, amikor a következők történtek.

A tavasz kezdetén, három nappal novruz után, Abbasz sah a dél utáni harmadik órában legkedvesebb asszonyával, Szelma hatunnal beszélgetett a palotában. Egyszercsak megjelent Mübarek eunuch, és mély meghajlások után jelentette:

- Mirze Szedreddin csillagjós fontos ügyben kívánja tiszteletét tenni a világ kiblájánál.

A sah Szelma hatunnak jelt adott, hogy vonuljon vissza a háremben, és közben megparancsolta az eunuchnak:

- Engedd be Mirze Szedreddint!

A csillagjós a sah elé járult, tiszteletteljesen köszöntötte, majd kezét mellén keresztbe téve fohászkodott.

- Mi történt, Mirze? - kérdezte a sah.

- Legyen hosszu életü a világ kiblája! - kezdte a csillagjós. - A csillagok mozgásából arra lehet következtetni, hogy tizenöt nappal novruz után a Mars elhalad a Skorpió csillagképe mellett. Ennek következtében a keleti földrészen, minden valószinüség szerint Irán földjén, szerencsétlenség éri a legfőbb uralkodói hatalmat. Ezt megtudván, a fölséges uralkodó alázatos és hüséges szolgája, kötelességemnek tartottam az eseményről minél előbb hirt adni a világ kiblájának.

A sah nagyon fiatal volt. Életének huszonkettedik évében járt. Ki ne tudná, mennyire édes, örömökben gazdag az élet ebben a korban, hát még annak, aki mindenki fölött, egy egész birodalom élén áll. Ezért is rendítette meg annyira a fiatal sahot a csillagjós hire. Arcából hirtelen kiszaladt a vér, elsápadt, mintha meghalt volna, de aztán fölemelte a fejét és Mirze Szedreddinhez fordult:

- Jól van! Szabad vagy, elmehetsz!

A csillagjós tiszteletteljesen elköszönt és távozott. A sah mélyen elgondolkozott, majd jó félóra multán magához szólitotta Mübarek eunuchot. Amint megjelent, megparancsolta neki:

- Küldd el az őrt, vezesse elém Mirze Möhszün vezirt, Zaman kánt, a hadsereg vezérét, Mirze Jehja kincstárnokot és Ahund Szemed mollabasit!

Alig távozott az eunuch, máris jöttek a szólitott személyek. Illendően üdvözölték az uralkodót, és szolgálatra készen várakoztak. A sah pedig beszélni kezdett:

- Fontos ügy megvitatására hivattalak benneteket, hogy megoldani tanácsot adjatok. És mert ez egy magasrangu gyülekezet, engedem, hogy leüljetek.

A sah elmondta a csillagjós hireit, és megkérdezte:

- Szóljatok hát, vajon mi módon kerülhető el a személyemet fenyegető szerencsétlenség?

Az egybegyültek zavarban voltak. Rövid hallgatás után a vezir, Mirze Möhszün kezdett beszélni:

- Nem szorul szavakra, hogy a magasságos hatalom alázatos és hüséges szolgája vagyok. A világ kiblája bizonyára jól emlékszik arra, mily siralmas helyzetben volt az államkincstár az előző uralkodók alatt, midőn a sah nemeslelkü elődei végtelen jóságuk következtében oly embereket emeltek veziri rangra, akik nyilvánvaló balgák és szerfölött szüklátókörüek voltak. Ám mihelyst az ön hüséges szolgája értesült a bajról, a helyzet orvoslására a következő alkalmas módszert eszelte ki. Elrendeltetett, hogy az udvar minden alattvalója, bármily hivatalhoz vagy vilájethez is tartozzék, rangjának és hivatalának megfelelő mértékü peskest ajánljon föl a kincstárnak. Ezen kivül, ha a világ kiblája valamelyik magasrangu hivének házát látogatásával megtiszteli, ajándékozzon neki a ház gazdája finom selymeket és bizonyos összeget. Ezeknek az intézkedéseknek köszönhetően a világ kiblája uralkodásának hetedik évében - Allahnak hála - az államkincstár telis-tele van. Az államügyek sikeres irányitásában jómagam is nagy gyakorlattal rendelkezem, de a csillagok csapása alól kiutat találni - meghaladja képességeimet.

Ezután a hadvezér Zaman kán kezdett beszélni:

- Ime az ön igaz szolgája. Szakállam a magasságos trón szolgálatában, hüségben és dicsőségben őszült meg. Például, tiz évvel ezelőtt az oszmán csapatok ezer emberrel, Bekir pasa Demircsioglu vezetésével Irán földjére törtek. A világ kiblájának atyja az iráni csapatok vezetésével engem bizott meg. Bár csapatunk létszáma semmivel sem volt kisebb az oszmánokénál, aggódtam a mi nemeslelkü harcosainkért, nehogy elhulljanak a garázda, gonosztevő oszmánok fegyvereitől. Ezért ugy rendelkeztem, hogy az Oszmán birodalom határától Azerbajdzsánig dulják fel a megmüvelt földeket, hajtsák el a jószágot és a népet, rombolják le a hidakat, turják fel az utakat. Amikor aztán Bekir pasa átlépte a határt, a mieink közül egyetlen ellenálló katonával sem találkozott. A felturt utakon tüzérséget nem tudott magával hozni, nagy nehézségek és nélkülözések árán csak a gyalogság és a könnyülovasság jutott el Tebrizbe. Bekir pasa mindenfelé portyázókat küldött, hogy némi élelemhez jussanak. De bizony nem talált se magot, se ökröt, se bárányt. Már a harmadik napon megpergették a dobokat, kimerülten és éhesen visszafordultak Tebrizből. Igy menekült meg Irán földje az idegen törzsek hóditásától. Az utak megrongálása, a hidak lerombolása annyira bölcsnek és hasznosnak bizonyult, hogy a magasságos hatalom Bekir pasa megfutamodása után is jóváhagyta: az idegen behatolás végett továbbra is maradjon minden ebben az állapotban. E módszernek köszönhetően a fenséges hatalom seregéből egyetlen embernek haja szála sem görbült, az ellenség ijesztésére mindannyian megőrizték egészségüket. Hasonló esetben a méltóságos udvar öreg kutyája nem lesz tehetetlen. De a csillagok elleni harchoz gyengék a képességeim.

Ezután a kincstárnok Mirze Jehja vette át a szót:

- Az ön alázatos szolgája, aki a vezir rokona és neveltje, hála az ő közremüködésének, elértem mostani rangomat; hüséget és becsületet tanultam mellette, mindig az ő gondolatai, áldásos törekvései és cselekedetei vezéreltek. Mint ismeretes, a mi hivatalnokaink és katonáink a világ kiblájának rendelete szerint az én aláirásomra fizetséget kapnak. Amikor világossá vált, hogy a kincstár - mint arról korábban a vezir jelentett - üres, nagyon elszomorodtam. Bár én akkor is aláirtam minden rendelkezést a fizetés kiadására és szétküldtem a vilájetekbe, de mindez csak a hatalom tekin-

tályének megőrzését szolgálta, valamint azt, hogy a hatalom képviselőit a lakosság ne vegye a nyelvére. Még a rendelkezések szétküldése előtt minden vilájet kormányzójához titkos iratot juttattam el; ne adják ki a fizetést a rendelkezés szerint, várják a különleges engedélyt. Ezekkel a lépésekkel a kincstár rövid idő alatt feltöltődött. Ami a hadsereget és a hivatalnokokat illeti, akik nem kaptak fizetést, az országban uralkodó békének és nyugalomnak köszönhetően - rég nem látott olcsóság volt - nem is érezték meg a fizetés elmaradását. A fenti eseményekhez hasonló körülményekben eszem meglehetősen körmönfont és éleslátó, de menedéket lelni a csillagok elől - ehhez tanácstalan vagyok.

Végül a mollabasira esett a sor, aki ezt mondta:

- Őrizze meg a jóságos teremtő a tiszta és szent imámok áldásos életét, a mi uralkodónkat a mennyei szeszélyektől és a földi szerencsétlenségtől! Az ön hüséges szolgája szüntelenül imádkozik a Szefevidák nemes dinasztiájáért, bár érzi jelentéktelenségét ehhez a magasságos dinasztiához képest, és tudja, hogy bármennyire is magasztalja, bármennyit is imádkozik virágzásáért és hosszu életéért, kötelességét nem teljesitheti, - ez erején felül áll. Amikor a világ kiblájának fenséges atyja engem a főmolla rangjára méltatott, Irán lakosságának fele - beleértve az uralkodói székhelyet, Ghazvint is - szunnita volt. Részben lélekmentő oktatással és a meggyőző prédikációk erejével, részben pedig hatékony fenyegetésekkel én mindenkit, aki a szunnita tanokat hirdette, a tizenkét imám igaz utjára téritettem. Most Allah nagylelküségétől pártfogolva Irán földjén öt-hatnál több szunnitát nem lehet találni. Kellemes kötelességemnek érzem megemliteni a nép nagylelküségét: minden egykori szunnita, elutasitva az ősök hitét, elfogadta az igaz tanitást. Én a zsidókat és örményeket is a siita hitre akartam téritení, de néhány bölcs ezt nem tanácsolta. Szükségtelen, mondták, hiszen minden országban ugyanugy élnek kis számban, hadd legyenek nálunk is. Továbbá: a szent hadíszok szerint a trónra kerülő, koronát viselő uralkodók az iszlám országaiban nem számitanak szentnek és hódolatra méltóknak, ez csak az imám vagy az ő megbizottjának kiváltsága. Ezért minden vilájetben parancsot adtam a prédikátoroknak, hogy hirdessék a népnek: a korábbi hagyományok nem vonatkoznak a Szefevida uralkodókra, mert ők a próféta és az imámok leszármazottai. Nyilvánvaló, hogy a bölcs imámok evvel az idegen uralkodók hatalmának és jelentőségének korlátozását segitették, nem a saját utódjukét. Most, amikor a világ kiblájának élete a csillagok érthetetlen mozgása miatt veszélyben van, a bánattól szivem, mint a partra vetett hal, vergődik. Jelentéktelen elmém azt sugja, hogy ez az átkozott csillagjós nálunknál jobban ismeri a baj ellenszerét, de álnok módon csak a csillagok szándékát közölte, a megoldást pedig eltitkolja. Hogyan lehetséges az, hogy valaki ismeri a mérget, de nem ismeri az ellenmérget? A mi prófétánk - kinek neve áldott - azt mondja: "Minden csillagjós hazug". Én ezt a bölcsességet a személyükre értem, nem a tudományra. Jóslatuk sajnos legtöbbször beigazolódik, de ők maguk valamennyien ravaszok és hazugok. A világ kiblája hivassa ide a csillagjóst, tőle követelje a baj megoldását. Ha nem tudja, végezzen vele.

A mollabasinak már régen ellensége volt a csillagjós. Ez az esemény most jó okot adott arra, hogy nemcsak őt, de még elődjeinek hamvait is elátkozza.

Most már a csillagjós is belátta, mennyire bolond volt. Miért is volt szükség arra, hogy ezt a rettenetes hirt közölje a sahhal? A sorscsapás hirével saját magát sodorta bajba. Mivel mindenki őt hibáztatta, magában igy okoskodott:

- Attól féltem, ha a hirt a sahhal mielőbb nem közlöm, és más csillag-

jósok tudatják, én a sah szemében tudatlan szamár leszek, és megfoszt rangomtól.

Igy volt, vagy nem, emiatt a szerencsétlen hir miatt a sah teljes szívéből meggyülölte a csillagjóst. A mollabasi ösztönzése nélkül is olyan dühbe jött, hogy kemény hangon ezt mondta:

- Azonnal küldd az őrt a csillagjósért!

Nem telt el egy óra, az eunuch bevezette a csillagjóst. Amikor a sah meglátta, feldühödött oroszlánként térdre emelkedett:

- Alávaló! A csillagok sorscsapásával fenyegetsz engem, de a baj elleszerét eltitkolod? Hóhér!

Abban a pillanatban megjelent a hóhér, bárddal az övében, kötéllel a kezében. A kilátástalan, halálsápadt csillagjós reszketett, mint a falevél. A sah megparancsolta a hóhérnak:

- Vidd ezt a kutyát! Végezz vele!

A hadvezér Zaman kán mindig bátor harcos volt ugyan, mégis igen lágy szivü. Mélyen átérezte a csillagjós helyzetét, fölemelkedett és kérte:

- Könyörgöm, ha ennek a kutyának levágják a fejét, kitől kérünk gyógyirt szorult helyzetünkben? Fehér szakállam tisztességére bátorkodom kérni méltóságodat, legyen irgalmas! Várjuk meg, hátha megoldja a kiut rejtélyét. Ha nem, valóban bünös, ki kell végezni.

- Engedd el és távozz! - mondta a sah a hóhérnak. Azután a csillagjóshoz fordult:

- Átkozott gonosztevő! Most rögtön tárd fel a megoldást!

Szerencsétlen csillagjós szorult helyzetben volt. Semmi nem jutott eszébe. De a halálfélelem tudatlanságának elrejtésére késztette, és ezt mondta:

- Van kiut a veszélyből. Csak egy órányi haladékot kérek. Megnézem Zidzsi Ulug-béget, visszatérek és jelentek.

Zidzsi Ulu-bégnél szó sincs ilyen eseményre alkalmazható megoldásról, a csillagjós csak arra igyekezett, hogy tanitómesteréhez, Dzsemáleddinhez fordulhasson, aki az asztrológia tudományában nála nagyobb jártassággal rendelkezett.

A sah hozzájárult. A csillagjós még ki sem ment, amikor Mübarek eunuch belépett és jelentette:

- Mövlana Dzsemáleddin méltóságodnál tiszteletét kivánja tenni.

- Engedd be! - szólt a sah, s a csillagjóst is visszatartotta.

- Egy kicsit várakozz!

A bölcs a terembe lépett, a sahot méltón üdvözölte, majd engedélyével leült.

- Legyen hosszu élete a világ urának! Öregségem erőtlensége miatt magamba vonultam, de a sorscsapás, mely novruz után tizenöt nappal, amikor a Mars elhalad a Skorpió csillagképe mellett, a világ kiblájának életét fenyegeti, arra késztetett, hogy méltóságod előtt megjelenjek, közöljem a veszélyt, és feltárjam a baj elháritásának lehetőségét. Mindezt teszem pedig azért is, mert attól féltem, hogy a fiatal csillagjósok esetleg nem tudnak eligazodni a csillagok bonyolult mozgásában, és elhibázzák a jóslást.

Ezek hallatán a sah fellélegzett:

- Mövlana! Mi éppen evvel a kérdéssel foglalkozunk. Az esemény világos. Fejtsd ki javaslatodat!

- Ezekben a vészjós napokban - kezdte a bölcs -, vagyis novruz után a tizenötödik napon a világ kiblája tartsa magát távol az államügyektől. Mondjon le a trónról és a koronáról, adja át akármilyen bünözőnek, ő maga pedig rejtőzzön el a nép szeme elől az ismeretlenségbe. Igy a csillagok csapása majd a bünöző vesztét okozzák, hisz ő lesz akkor Irán uralkodója. Mi-

kor az események lezajlanak, a trón és korona birtokosa elpusztul, akkor a mi uralkodónk előjön rejtekhelyéről, ismét övé lesz trón és korona, s teljes egészségben, boldogságban kormányozhatja tovább az országot. De annak, hogy őméltósága lemond a trónról és koronáról, teljes titokban kell megtörténnie. A sah alattvalói közül senki sem tudhatja, hogy a sah bizonyos körülményektől kényszeritve, ideiglenesen adja át a trónt. Ellenkezőleg, minden alattvaló köteles az alávaló bünözőt Irán egyetlen, valódi uralkodójának tekinteni. A hárem asszonyaival való házasságokat fel kell bontani. Aztán fel lehet ajánlani, hogy férjhez mehetnek Abbasz Mehemmedogluhoz, aki már nem Irán uralkodója. Aki ezt óhajtja, Abbasz Mehemmedoglu felesége lesz, aki pedig nem óhajtja, rögtön szabadonkell bocsájtani.

A bölcs csillagjós igy előzte meg a veszélyt. A sah már nem érzett félelmet. Viaszfehér arca visszanyerte piros szinét. A tanács résztvevői pedig magasztalták a bölcs találékonyságát és előrelátását. A sah boldogan fordult a mollabasihoz:

- Van-e olyan bünös lélek, akit a sariát szerint halálra itélhetünk? Akinek az uralkodói trónt és koronát átadhatjuk?

A mollabasi igy válaszolt:

- A mindenható őrizze meg a világ kiblájának életét! Ghazvin városában nemrég feltünt egy fickó, akinél bünösebb és semmirekellőbb nem is létezhet. Nem tudjuk, korábban hol élt. Csak mostanában jelent meg Ghazvinban. Hiveket gyüjtött maga köré, s szüntelen becsmérli a tiszteletreméltó hittudósokat és a sariát önzetlen szolgálóit. Azt magyarázza hiveinek az átkozott, hogy a tiszteletreméltó tudós egyházfik becsapják a tudatlan népet. Szerinte például szükségtelen a szent háboru, törvénytelen az egyháznak fizetett adó. A mollák csak azért hirdetik a tanokat, hogy a népet bolonddá téve saját maguk hasznára legyenek. De gonosz szándéku a törvényes hatalommal szemben is. Azt hirdeti, hogy a faluközösségek véneitől föl a padisahig, a földesurak, főrangu tisztségviselők mind kitanult gonosztevők. Kényük-kedvük szerint sanyargatják a népet, rájuk semmiféle törvény és rend nem vonatkozik, tettük törvénytelen és igazságtalan, s ezért nem éri jó az országot s a népet. Mondják róla, hogy tisztátalan, eretnekséget követ, s a lélekvándorlást hiszi. A győztes és hatalmas birodalom dicsősége érdekében azt tanácsolom, hogy a világ urának hatalma, trónja s koronája adassék ennek a gonosztevőnek, hadd bünhődjék a csillagok pusztító erejétől, pusztuljon el a pokol fenekén.

Helyeseltek mind a tanács tagjai:

- Juszif nyergesmester, a kutya kölyke rászolgált a halálra!

A sah pedig boldogan mondta:

- Vesszen hát a bünös! És ami ma itt elhangzott, teljesüljön holnap annak rendje s módja szerint!

Ezután mindenkit hazabocsájtott, a tanácsot berekesztette.

Olvasóim talán kételkednek az események valódiságában. Ez esetben ajánlom, lapozzák föl a"Tárihi-álem-ara" Abbasz sah uralkodásának hetedik esztendejéről szóló fejezetét.

Most pedig ismerkedjünk meg Juszif nyergesmesterrel.

Juszif egy Ghazvinhoz közeli faluban született, Kerbelaji Szelim földmüves gyermeke volt. Kerbelaji Szelim istenfélő, igazhitü ember lévén, azt akarta, hogy fiából molla legye, és a hittudósok magasztos körében éljen. Ezért még gyermekként iskolába adta Ghazvin városában. Néhány év mulva Juszif nagykoru lett, s hogy tanulmányban gyarapodjék, tanulását folytathassa, előbb Iszpahánba ment, majd Kerbelában hallgatta a nagy tudósok tani -

tását s fejtegetéseit. Több évi tanulással az iszlám tudósa lett. De ez idő alatt szemtanuja volt az egyházi atyák és hittudósok képmutatásának is. Kiábrándult, nem akart közéjük tartozni, megvetést érzett irántuk. Kerbelából visszafelé Hemedánba tért, ahol Helil mester mellett, immár negyven évesen, esztendőre kitanulta a nyergesmesterséget. Ezután Ghazvinban telepedett le, mert itt, a fővárosban, mestersége több nyereséget hozott. Megházasodott, boltot nyitott, és családjának élt. De mert bátor, becsületes és jóságos ember volt, gondolata állandóan a hittudósok és tisztségviselők aljas viselkedésén járt, s álnokságuk, képmutatásuk láttán nem tudta a száját tartani. Nyiltszivüségével sok hüséges és támogató barátot szerzett, de végül is ez lett a veszte.

Másnap két órával dél előtt a sah parancsa szerint összegyült az összes nemes ur és minden előkelőség, a tisztségviselők, a hittudósok, a szeidek, Mohamed utódai, minden földesur, a falvak vénei, meg a vezirek. Mindannyian elfoglalták helyüket a trónteremben, és mélységes csendben, szinte remegve várták a sah érkezését. Nemsokára meg is jelent a sah, fején korona, kezében drágakövekkel kirakott jogar, palástja arannyal kivarrva, övében meg szablya, mind a hatalom jelképe. Leült a trónra, s igy szólt:

- Hüséges alattvalóim! Hetedik éve már, hogy a Mindenható akaratából uralkodom felettetek. Mindannyiatokhoz, ahogy lehetett, nagylelküen és jóindulattal viseltettem. Én is mindannyiatokkal elégedett voltam, mert ti, méltón a Szefevida házhoz, mindig hiven és odaadóan szolgáltatok. Most bizonyos okok miatt, melyeket feltárni nem kivánok, kénytelen vagyok az uralkodástól megválni, trónt és koronát oly személy kezébe adni, aki erre hivatott. Ezt a személyt a mollabasi és a hadvezérem Zaman kán, a vezir és a kincstárnok, a bölcs Dzsemáleddin és a csillagjós megmutatja nektek. Mindannyian a legnagyobb tisztelettel és ünnepélyességgel menjetek el érte, ültessétek a trónra és ismerjétek el uralkodótoknak. Jaj annak, aki parancsomat nem teljesiti, és az új uralkodónak nem engedelmeskedik!

Evvel a sah beszédét befejezte, fejéről a koronát a trónra helyezte, ünnepi palástját levette, szétnyitotta övét, a szablyát letette, egyszerü ruhába öltözött, majd az összegyültekhez fordult:

- Én most már egyszerü ember vagyok, Abbasz Mehemmed fia. Engem ne keressetek, mert meg nem találhattok, meg nem láthattok. Allah legyen veletek!- szólt, leszállt a trónról, s elhagyta a termet.

A gyülekezet megdöbbent a látottaktól és hallottaktól. Nem tudták mire vélni a történteket.

A háremben a sah utasitása szerint összegyültek a feleségek. Amikor a sah egyszerü ruhában megjelent a háremben, csak kevés kellett volna ahhoz, hogy az asszonyokból ki ne törjön a nevetés. De a sah szigorú tekintete, összehúzott szemöldöke visszarettentette őket. A sah parancsot adott Mübarek eunuchnak:

- Reszul mollát két társával vezesd ide!

A mollák az ajtóban készenlétben várakoztak. A hivásra beléptek. A sah jelezte, hogy üljenek le, majd az asszonyokhoz fordult:

- Kedves feleségeim! Megtört szivvel szomorú hirt kell tudtotokra adnom. Tudjátok meg ti is, hogy többé nem vagyok Irán uralkodója, nincs palotám és kincsem, hogy titeket drága, diszes házakban tartsalak. Közrendü lettem én is, egy a sok közül. Igy hát meg kell válnom tőletek. Mindannyian szabadok vagytok, mindenki kivánsága szerint férjhez mehet. - Ezután megparancsolta Reszul mollának:

- Végezd el a válási szertartást!

Reszul molla két tanu jelenlétében a válásokat fölolvasta. A hárem szépei látták, hogy valami rendkivüli történik. Félelem és zavar fogta el őket. Mivel mit sem tudtak az előzményekről, igen meglepődtek.

Az elválasztó szertartás végén Mübarek eunuch a sah parancsára szétépte minden házasságlevelét. A sah ismét a hárem asszonyaihoz fordult:

- Ha közületek bárki beleegyezik a szegénységbe és nélkülözésbe, vagyis engem, Abbasz Mehemmedoglut elfogad férjének, ugyanebben a rendben megtartjuk a házasságkötési szertartást.

Az asszonyok többsége ismét hozzájárult, hogy a sah felesége legyen, hiszen a sah fiatal és csinos férfi volt, ugyanakkor az egészet tréfának vélték. Nem tudták felfogni, hogy Abbasz sahból a valóságban Abbasz Mehemmedoglu legyen. Mindössze ketten jelentkeztek szerényen, akik akaratukellenére kerültek a hárembe:

- Mint az uralkodó feleségei életünkkel elégedettek voltunk. De most, hogy megfoszt minket ettől a sors, Abbasz Mehemmedogluhoz nem akarunk feleségül menni.

Ez a két nő azonnal szabad lett. Az egyik gruz volt. Gruzia uralkodója ajándékozta a sahnak. Másnap minden ékszerével, gazdagságával és unokatestvére kiséretében hazájába indult. Gruziában nem hittek elbeszélésében. Azt gondolták, megszökött, és vissza akarták küldeni. Hogy, s hogy nem, de végül megfeledkeztek róla, s a lány egy gruz ifjunak lett asszonya, és hazájában élt élete végéig.

A másik szépség, gazdag Ghazvini kereskedő lánya, egy fiatalember jegyese volt. A sah alattvalói tudomást szereztek a lány szépségéről, és apjától a sah háremébe hozták. Most e szerencsés véletlen segitette vágyai megvalósitásához. Visszatért apja házába, és jegyeséé lett.

A többi asszony Abbasz Mehemmeddel ismét házasságot kötött. Müba - rek eunuchnak megparancsolták, hogy vezesse őket gyalogosan Ghazvin hatodik utcájának végébe, a számukra kijelölt házba, ő maga pedig térjen vissza.

Ezután Abbasz Mehemmedoglu kijött a háremből és eltünt.

Juszif nyergesmester mühelye a sah-mecset terének keleti sarkában állt. Két óra mult a déli ima óta. Imája végeztével Juszif egy kantárszáron dolgozott serényen,mert vevője még aznapra várta. Mellette ült két barátja, kik beszédét hallgatták. Juszif a drágaságról beszélt, mely a szerencsétlen nincstelent nyomorgatja ebben az aszályos évében, mikor a termés nagyrésze kiégett.

Csodálkozom az uralkodón - mondta Juszif. - A vizet Ghazvinba vezethetné, de ő egyáltalán nem törődik ezzel, ami pedig fontos volna nép és város fejlődéséhez.

Ekkor a tér nyugati oldaláról hirtelen szürke felhőként szállt fel a por. Juszif mester kezében megállt a tü, fejét fölemelte, és meglátta az ünnepi menetet. De az már eszébe nem jutott volna, hogy mindez miatta van.

Elöl ment tizenkét udvari szolga tarka ruházatban, szögletes kalapban. Utánuk a tizenkét zászlóvivő, szines zászlókkal. Ezután az udvari szolgálók nagy tömege, egyikük fején nagy, gömbölyü tál. Jött aztán a felfegyverkezett testőrök hada, kiket a parancsnok egy türkmén ló hátáról vezényelt: drágakövekkel kirakott nyereg, aranyszálakkal kivarrot takaróval, a ló fején bóbita, kötőféke gyöngyökkel kirakva.

A mollabasi és Zaman kán a hadvezér, a vezir, meg a bölcs Dzsemálleddin, a csillagjós, a tiszteletreméltó hittudósok és a többi főméltóság sokasága tünt fel a nyomukban. Méltóságteljesen vonult föl egy gyalogos és egy lovas ezred. És ime, Juszif mester boltja előtt mindannyian megálltak.

A mollabasi és a hadak vezére előre lépett, Juszif nyergesmester előtt mélyen meghajoltak. Juszif mester felállt, viszonozta a köszöntést, és fölötéb csodálkozott. A mollabasi szólt elsőnek:

- A sors rendelése szerint, Juszif mester, a mi urunk és parancsolónk vagy. Irán uralkodói trónja Abbasz sah személyétől fölszabadult. Örvendeztess meg bennünket! Méltóztass a palotába jönni, ahol megünnepeljük trónraléptedet.

Juszif nyergesmester kétségbe esett, egyáltalán nem értette, hogy mi történik. A legfőbb méltóságok teljes létszámban előtte álltak. Ezeket a mollabasi mondta, aki egész Irénban a legszilárdabb, legállhatatosabb ember volt. De a történteket annyira furcsának tartotta, hogy nem hitt se a szemének, se a fülének. Végül föleszmélve szóhoz jutott:

- Nagyrabecsült mollabasi! Én méltóságodat Irán legjózanabb emberének ismerem, nem tudom, mi történt, tán eszét vesztette, vagy bolondgombát evett, hogy ilyen lehetetlen dolgokat vág az arcomba. Hol vagyok én, és hogy jön hozzám a korona? Allahra mondom, nem tudom fölfogni a viselkedésüket. Alázatosan kérem, velem ne gunyolódjanak!

Most Zaman kán, a hadak vezére kezdett beszélni:

- Juszif mester! Ettől a perctől kezdve a világ kiblája vagy! Mi pedig mindannyian a te szolgáid, udvarod hü kutyái vagyunk. Neked semmit sem kell tőlünk alázatosan kérned, te parancsolsz velünk. Mi sem eszünket nem vesztettük, sem bolondgombát nem ettünk. Mindannyian józan ésszel s teljes tudtunkban cselekszünk, de a felsőbb hatalom akarata alól nincs menekvés. Mától egész Irán földje a te birodalmad. Kérünk a sah palotájába, hogy koronázásod megtörténjék.

Ezután a készenlétben álló négy szolgálóhoz fordult:

- Hozzátok a sah palástját, öltöztessétek fel a világ kibláját!

Az udvari szolgák tálon hozták a királyi palástot. Beléptek a mühelybe, a tálat a földre tették, majd Juszifról leszedték a régi ruháit, s mit sem törődve tiltakozásával, ráadták a királyi palástot. Juszif végül is nem tehetett mást, megadta magát, hadd teljesüljön a méltóságok kívánsága. Mikor már teljes diszben állt, eléje vezettek egy fölékesitett lovat, s ráültették. Az utca az őrök: "utat! utat! " kiáltásától volt hangos. Ghazvin minden lakója, kicsi és nagy, nő és férfi, mind ablakhoz, háztetőre tódult. A látottakon mindannyian elbámultak. A palota előtt a testőrök Juszif nyergesmestert lesegitették a lóról. A mollabasi és a sereg parancsnoka Juszifot karonfogta, s a trónteremben az uralkodó trónusára ültette. A főemberek, a hittudósok, a szeidek, a földesurak, az egész előkelőség, méltóságteljesen mind elébe sorakozott. A mollabasi fohászkodott, majd a koronát Juszif nyergesmester fejére tette, derekát fölövezte karddal, karjára huzta a drágakövekkel kivarrott kézelőt, és kezébe adta a jogart. Eztán ismét imát mondott, majd igy szólt az egybegyültekhez:

- Köszöntsétek az uralkodót!

A palota boltivei visszhangozták a nép éljenzését. Örömteli muzsikálás kezdődött. A szerájból jeladó pattantyut bocsájtottak föl, melyre a város különböző pontjairól száztiz tisztelgő lövés válaszolt.

Bár Szádi és Háfiz után lehanyatlott a perzs költészet, a költők többnyire léha, üres szókat szőttek össze, ám a boldog napon ismét feltünt néhány költő, kik zengő szép ódákban énekelték Juszif sah trónraléptét, magasztalták rátermettségét, hogy benne egyesül Szülejmán bölcsessége, Hátem jószivüsége és Rüsztem bátorsága. Trónralépte napját meg e perzsa kétsorossal örökitették meg:

"Juszif nem a szépek sahja,
hanem Irán földjének ura",

"Sahi-huban nebud Juszif-ma,
Lejk u sahi-mülki-Irán sod",

szókezdetekbe rejtve esztendő, hó és nap számait.

Végetért a ceremónia. A mollabasi távozásra hívta az összegyülteket. Mind elhagyták már a tróntermet, csak Juszif sah maradt a trónon, előtte Mübarek eunuch s néhány embere; Ezim bej az udvarmester néhány szolgálóval, s terem előtt a testőrök.

Juszif sah, mint ki a csodák világába csöppent, gondolataiba mélyedt, de nemsokára Mübarekhez fordult:

- Kik vagytok?

- Az ön hüséges rabjai, a háremőrök; én a főeunuch, ők a segitőim - felelte az eunuch.

Ezután a szolgákat kérdezte:

- És ti?

Ezim bej válaszolt:

- Méltóságod alázatos szolgái. Én az első szolga, ők pedig az alattvalók.

Juszif sah tovább kérdezte:

- És kik állnak odakinn?

- Az ott a testőrök csapata, mindig készen a sah szolgálatá - felelt Ezim bej. Ekkor Juszif sah parancsot adott:

- Menjetek! És távozzanak a te embereid is, Mübarek eunuch! Csak te maradj itt egyedül!

Mikor mind kimentek, Juszif sah az eunuchot maga mellé szólitotta, s igy beszélt:

- Látom arcodról, hogy derék ember vagy. Allahra kérlek, mondd el, hadd tudom meg, mi az oka ennek az egésznek? Hiszen te mindig Abbasz sah mellett voltál, nem lehet, hogy nincs tudomásod a történtekről?

Mübarek eunuch becsületes, hüséges ember volt. Ugy gondolta, nem lenne helyes, ha a világ kiblája elől eltitkolná az igazságot. Mivel mindig Abbasz sah szobája előtt állt szolgálatra készen, igy a tegnap történteket, az udvari főméltóságok tanácsát is hallotta, s mindenről tudott. Elejétől végéig tüzetesen elmesélt mindent.

- És hol van Abbasz sah? - kérdezte az uj uralkodó.

- Egyszerü ruhába öltözött, és eltünt szem elől. Senki sem tudja, merre van - mondta az eunuch.

Juszif sah okos ember volt. Egyáltalán nem félt a csillagoktól, ám ez a szokatlan esemény némi kétellyel töltötte el szivét. De mert a főméltóságok ültették őt trónra, nem lelt kiutat. Igy aztán mindjárt hozzálátott az államügyekhez. Először Eszed bejt hivatta magához:

- Most rögtön végy magad mellé tizenkét őrt! Fogd el Ahund Szemed mollabasit, Zaman kánt, a hadak parancsnokát, Mirze Möhszün vezirt, Mirze Jehja kincstárnokot, Szedreddin csillagjóst és a bölcs Dzsemáleddint, s zárd az erki börtönbe. Visszatérve jelentsd a parancs végrehajtását.

Eszed bej meghajolt, és elment. Juszif sah ezután Ezim bejt hivatta magához:

- Készittess nekem vacsorát, mert még ma egy falatot sem ettem.

- Már megtettem - jelentette máris az udvarmester. - A szakácsok már a munka végén járnak.

És szólt tovább a sah parancsa:

- Te és Mübarek eunuch mutassátok meg a palotát, egyenként a hárem termeit és a pihenőszobámat.

Az udvarmester és Mübarek előre mentek, megmutogatták a termeket egyenként. Az első tarka szőnyegekkel volt teritve, a falakat s a mennyezetet virág-, fü- és madárrajzok diszitették. A második termet ugyancsak szőnyegek boritották, falain pedig a Szefevidák nagyjai, néhai uralkodók és

hercegek képmásai diszelegtek. A harmadikat Irán más nemzetségéből való uralkodóinak képmásai ékesitették. A negyedik terem falairól a Sáhnáme hősei néztek alá, az ötödikben Szefevida Iszmail sah csatáit és hadjáratait örökitették meg.

A háremtermekbe fiukat és lányokat rajzoltak: a fiuk virágcsokrot nyujtanak át a lányoknak, a lányok meg viszonzásul teli korsókkal kinálják őket. Minden szobában diszes kerevet állt. Juszif sah a hárem termei közül választott magának pihenőszobát.

- Melyik a hárem asszonyainak kincses szobája? - kérdezte Mübaraktól.

- Az zárva van. Kulcsait Heszen aga őrzi.

A sah parancsára az udvarmester mihamar előkeritette Heszen agát, s kinyittatta a terem ajtaját. A nagy teremben körös-körül ládák sorakoztak. Kitárták a fedelüket, és megmutatták a sahnak a diszes ruhákat, ékszereket: drága kasmir sálakat, finom selymeket, drágakőből kirakott virágokat, fülbevalókat, gyürüket, nyakékeket, násfákat.

Juszif sahnak három lánya volt. A legnagyobb tizennégy, a középső tizenkettő, a legkisebb pedig nyolc éves. Volt még két fia: hat és négy évesek. Minden lányának kiválasztott egy-egy kösöntyüt, melltüt, fülbevalót, gyürüt, nyakéket, egy öltözet ruhát s egy sálat; a feleségének is egy ruhát meg egy sálat.

- Vidd el ezeket Ghazvin második utcájába, az én régi házamba, és add át a feleségemnek - parancsolta Mübareknek. Mondd meg, miattam ne aggódjon, a fiaimat pedig holnap reggelre küldje hozzám!

Mübarek eunuch két őr kiséretében az ajándékokat elvitte.

A nap lenyugodott. Az udvarmester hivására a sah visszatért az első terembe, ahol már láng égett az arany gyertyatartókon, s teritve várt az asztal. A sah előbb elvégezte a szertartásos mosakodást, elmondta a napnyugtakor mondandó imát, majd asztalhoz ült. Az udvari szolgák különféle finomságokat szolgáltak föl. A sah addig evett, mig jól nem lakott. Mikor leszedték az asztalt, ismét kezett mosott, megitta a felszolgált kávét, majd behozták a nargilét, és pipázott. Ekkor érkezett a testőrök parancsnoka, Eszed bej, s jelentette, hogy végrehajtották a parancsot.

- Jól van. Elmehetsz - mondta a sah. Ezután Mübarek eunuch tért vissza, s jelentette, hogy az ajándékokat átadta.

- A sah felesége és lányai a küldött ajándékoktól el voltak ragadtatva. Házanépe nem aggódik, hanem annyira boldog a váratlan szerencsétől, hogy örömében ugrál.

A sah megnyugodott felesége és gyermekei felől. Még néhány dolgot kérdezett Mübarek eunuchtól és az udvarmestertől, aztán négy órával az utolsó ima után hálószobájába tért, ahol már elkészitették fekhelyét. Az első szolgának megparancsolta:

- Utasitsd az őrökct, hogy ugy, ahogy korábban, állitsanak őrszemet.

Másnap a palotába hivatta Molla Remezánt, Gurbán bejt, Mirze Dzselilt és Mirze Zekit, akik iránt teljes bizalommal volt. Molla Remezánt mollabasinak, Gurban bejt a hadsereg parancsnokának, Mirze Dzselilt vezirré nevezte ki, és a káni méltóságot is neki adományozta. Mirze Zeki kincstárnok lett. A csillagjós tisztségét megszüntette, mert az csak kárt okoz az országnak és a népnek. Megparancsolta, hogy minden viláiet kormányzójának kiáltvány és szigoru utasitás küldessék, s hogy mától fogva senki ne merészeljen az igazhitü muszlimoktól igazságtalan adót behajtani, saját hasznára és önkényesen bárkire is büntetést kiszabni; szünjék meg a halálbüntetés; ne hozzanak itéletet csonkitásra vagy vakitásra! Minden viláiethe arra méltó felügyelőket állitott, hogy az ügyes-bajos dolgokról, a nép sor-

sáról tudósitsák.

Juszif sah magához hivatta őket s igy szólt:

- Hirdessétek ki nevemben a vilájetek kormányzóinak, hogy féljék Allahot, ne cselekedjenek igazságtalanul, a népet ne sanyargassák, ne szedjenek törvénytelen adót! Legyenek tisztában avval, hogy az ilyen tettek saját vesztüket okozzák! Már számtalanszor láthatták, hogy akik igy szereznek javakat, végül is börtönbe, nyomoruságra jutottak, sőt, némelyiknek fejét vették. Iránban még senki sem tudta megtartani igazságtalanul szerzett gazdagságát. Hol van a damagáni Dzseffer kán mérhetetlen vagyona? Hol van Garagözlü Szelim kán gazdagsága? Hol van a sirázi Mirze Nagin kincse? Irán uralkodói eddig mindenkit, aki hivatali rangjával visszaélve megvagyonosodott, egyszer felelősségre vonták, találtak rá okot, hogy elvegyék minden vagyonuk, hogy halálra itéljék vagy koldusbotra juttassák. Ha igy nézzük, olyanok a vilájetek kormányzói, mint a piócák. Megduzzadnak a vértől, de amint elszakitják őket a táplálék forrásától, mindent elveszitenek, amit kiszivtak. Van amelyik elpusztul, van amelyik legyengül, és tovább tengődik. Ha a kormányzók igazságosak és megelégszenek a törvényadta móddal, a nép szemében szeretetre s tiszteletre méltók lesznek, napról napra erősödnek tisztségükben.

Miután utnak inditotta felügyelőit, parancsot adott az udvari költségek csökkentésére. Elrendelte, hogy minden utat javitsanak meg, hogy szükség szerint hozzák helyre a hidakat, hogy épitsenek karavánszerájokat, hogy minden vilájetben nyissanak kórházat és iskolát, hogy juttassanak vizet a vizben szegény vidékekre. Hogy adjanak alamizsnát az özvegyeknek, árváknak, nyomorékoknak és vakoknak. Hogy senki naplopó ne merészelje magát hittudósnak nevezni a mollabasi hozzájárulása nélkül. Hittudós és molla mindenütt csak annyi legyen, amennyit a helybeli nép szükségesnek itél. Az egyházi személyeknek a kincstárból adott fizetést, és ezzel az egyházat a világi hatalom alá vonta. A biráskodást kivette a tudós mollák kezéből, és világi birákra bizta, hogy a népet megszabaditsa a vallás szolgaságából. Elrendelte, hogy a jótékony gyüjtésekre mindenütt válasszanak ki négy tisztességes embert, akik a pénzt a legszegényebbek között igazságosan szétosztják, az elszámolást a divántanácsnak bemutatják, nehogy valaki többször, mások pedig egyáltalán ne részesüljenek belőle. Eltörölte a szeidek élvezte adóötödöt, hogy hagyják végre abba a koldulást, és mint mások, tehetségük szerint dolgozzanak.

Kihirdette, hogy ezután peskest, ajándékot senki se adjon, se neki, se a hatalom felsőbb képviselőinek, és senki ne szerezhessen magának ilyen módon hivatalt. Csak olyan ember érhet el bármilyen rangot, aki bebizonyitotta becsületességét és rátermettségét. Elrendelte, hogy a közvagyon minden vilájetben megbizható kézben legyen, helyben őrizzék, és a költségeket szükség szerint ebből fedezzék, a lakosságot ne terheljék.

Elrendelte az állami bevételek gyarapitását; elrendelte, hogy adózzék minden rend és minden rang, hogy a kereskedők, hercegek, kánok, mollák és szeidek, a város minden lakója adja jövedelme tizedét a kincstárnak. A katonák bére és a hivatalnokok fizetsége soha el ne maradjon, mert ez a hatalom rossz hirét kelti. A béreket vissza ne tartsák, hanem mindenkor a helyi kincstárból fizessék.

Juszif sah tudta, hogy a hadsereg lovait nyáron a fennsikon legeltetik, sok keserüséget okozva a helybelieknek, kiszoritván őket a legelőkről. Tudta, hogy az ágyuk parancsnoka az ágyusok bérét a kincstárból felvette, de nekik egy vasat sem adott. Tudta, hogy a kincstárnok a valódi pénzzel együtt hamis pénzt is terjesztett a nép között, hogy a ghazvini beglerbég a néptől megvesztegetésül sok pénzt fogadott el, hogy az adószedők a nincstelen ká-

rára a tehetőseknek kedveznek, hogy az előljárók hanyagsága miatt Ghazvin utcái piszkosak.

A tisztségviselők nagyrészét szélnek eresztette, és helyükre ismert, becsületes embereket nevezett ki.

Ahund Szemed mollabasi, amikor a börtönben az őrtől meghallotta, hogy helyére ellenségét, Molla Remezánt tették, szivszélhüdést kapott, és meghalt.

Juszif sah eztán azt is elrendelte, hogy szélesitsék Ghazvin utcáit, temessék be a gödröket, melyek addig a járókelőket fenyegették. Törvényt hozott a panaszok meghallgatására és a kérelmek teljesitésére. És mert nagy drágaság volt, elrendelte, hogy Ghazvin szegényei között az állami magtárból buzát osszanak, hogy hozzáértő mesterekből és serény földásókból állitsanak össze tanácskozó bizottságot, s ez készitsen neki tervet arról, hogyan vezessék a vizet Ghazvinba.

A Perzsa öböltől nem messze ekkor hollandok jártak. Kiséretével követük éppen Ghazvinba tartott, hogy Iránnal kereskedelmi egyezségre jusson. Juszif sah fogadta a követet és kiséretét. Szives, okos, gyorseszü volta, lelkes személye mindannyiukat elragadta. Dolguk végeztével bőséges ajándékokkal indultak vissza.

Juszif sah trónralépése óta egy hét telt el. Jótékonyságának és igazságosságának nap, mint nap ujabb jelét láthatta a nép. Irán földjére, ugy tünt, felvirágzás, nyugalom és béke köszöntött. De jaj, az emberek sohasem becsülik eléggé a jót. Ádám apánk és Éva anyánk már a Paradicsomban is elégedetlen volt, mig Allah parancsára onnan kiüzettek. Ilyen az emberi természet.

Ghazvin lakói nem láttak minden nap városkapura tüzött csonka tagokat, nem látták a Sah-téren a hóhért, az emberek megcsonkitását. Ezt az ujdonságot ugyancsak furcsállották. Először csak azt mondták: "Az uj uralkodó igen jóságos és jámbor ember". De aztán jóságáról és jámborságáról másképp kezdtek fecsegni. Gyenge akaratának és jellemének rovására irták. Sőt napról napra ujabb hibákat véltek benne fölfedezni. A nyugalmas élet egy ilyen kegyes uralkodó alatt tulságosan egyhangunak tünt. Az elcsapott hivatalnokok élvezték az elmérgesedő helyzetet, és várták az alkalmat, hogy a maguk hasznára fordithassák. Mindegyiknek csak a rendbontás és cselszövés járt a fejében.

És valóban, lett is hamarosan nagy zürzavar Ghazvinban. Az egyik főkolompos a tisztét vesztett főlovász volt. Az utcán találkozott régi barátjával, a kincstár őrével:

- Allahra, Mirze Hebib, mondd, mit beszélnek az emberek az uj uralkodóról?

- A nép gyülöli az uj sahot. Azt mondják, üres fejü, semmirekellő. - felelte Mirze Hebib.

- Esküszöm Allahra, Mirze Hebib, a nép bölcsebb nálunk. Helyesen beszélnek! Allahra mondom, milyen ostobaságot csináltunk? Egy senki nyergesmestert uralkodónkká tettünk, fejünkre szabaditottuk a bajt. Szolgálatainkért és hüségünkért cserében megfoszott rangunktól. Most a világjetben még annyi tekintélyünk sincs, mint egy kóbor kutyának. Óh Allah! Micsoda szégyen! Jól megjártuk - vitte a szót a főlovász.

- Tán mi akartuk őt padisahnak? Abbasz sah parancsolta igy. Mi mást tehettünk volna?

- Jól van. Abbasz sah akkor urunk volt, akarata pedig parancs. De most, hogy nincs Abbasz sah, mi akadályozhat meg bennünket abban, hogy ezt az átkozott bolondot, akiről azt mondják, hisz a lélekvándorlásban, a trónról ledöntsük, elpusztitsuk, és egy Szefevida trónörököst ültessünk a trónra. Méltó származását tekintve mindenki ellentmondás nélkül fogad

majd neki hüséget - szólt a főlovász.

- Nagyon jól mondod. Ebben egyetértek veled. De mi csak ketten vagyunk. Mit tehetünk? Menjünk az ágyuk parancsnokához! Tudjuk meg, mi a véleménye, hiszen ő is az elbocsájtottak közül való - mondta a kincstár volt őre.

Elindultak kettesben az ágyuk volt parancsnokához, aki nagyon örült látogatásuknak. Élevezettel hallgatta beszédüket. Egyetértett az összeesküvés tervével, és igy szólt:

- Ez a dolog a lovasság parancsnokának, Bagir kánnak hozzájárulása és segitsége nélkül nem fog menni.

- Bagir kán a legjobb barátom - mondta az ágyuk volt parancsnoka. Magamra vállalom, hogy ebben társunk lesz. Elmondom neki, hogy a hitetlen Juszif sah uralkodása ugyanazt hozza neki is, mint nekünk. Időben kell a bajt orvosolni. Ez biztosan meggyőzi Bagir kánt márcsak azért is, hisz tegnap a fogadáson szigoruan megfedte, amiért részegen ment imádkozni a mecsetbe. Ha Bagir kán a dologgal egyetért, akkor a gyalogság parancsnoka is hozzájárul, hiszen Feredzs kán az ő unokatestvére és sógora, és semmiben sem mond neki ellent. De ti most rögtön menjetek a leváltott beglerbéghez, győzzétek meg őt is; vegyétek rá, hogy állitsa mellénk az elbocsájtott hivatalnokokat, akik még nemrég a keze alatt voltak.

Az összeesküvők szétszéledtek. Ki-ki munkához látott. Gyorsan peregtek az események. Három-négy nap se telt, és a kiszemeltek benne voltak az összeesküvésben, felkészültek a támadásra. A következő napon határozatot hoztak:

- Szombaton korán reggel körülvesszük a palotát, Juszif sahhal leszámolunk, ezután pedig a Szefevida dinasztiából uj sahot választunk.

A megbeszélt nap korán reggel, mikor még a kapuk zárva voltak, az ágyusok s a gyalog csapatok talpig fegyverben körülzárták a palotát. Juszif sah tudomást szerzett a történtekről, és megparancsolta, hogy ne nyissák ki a kapukat.

Az összeesküvés váratlanul érte őt, hiszen Ahund Szemed mollabasi, Zaman kán, a hadsereg volt parancsnoka, Mirze Möhszün korábbi kincstárnok, Mirze Jehja csillagjós és maga Dzsemáleddin mester, az ő meghitt ellenségei valamennyien börtönben voltak. Ám a támadás másfelől jött.

Juszif sah hivei is hirül vették a készülő bajt, fölfegyverkeztek, s védelmére felsorakoztak. Tárgyalni akartak az összeesküvőkkel, hogy vonuljanak vissza, de sikertelenül. Belátták, hogy békülésről szó sem lehet. Harcba szálltak. Lövöldözés kezdődött. Elérkezett az itélet napja.

Egyik fél sem akarta megadni magát. Amikor a tüzfegyverek elhallgattak, a lándzsák és a szablyák közelharca következett. Patakokban ömlött a vér. Három és fél órát tartott a kegyetlen csata. A két oldalon mintegy hatezren vesztették életüket. Végül is Juszif sah hiveinek serege megingott, mert a városi csőcselék egyesült az összeesküvőkkel. Juszif sah és emberei vereséget szenvedtek. Hogy bőrüket mentsék, a hadszintérről menekülni kényszerületk.

A felkelők benyomták a kapukat, behatoltak a palotába. Keresték Juszif sahot, de nem találták. A sah nyomtalanul eltünt. Volt, aki azt mesélte, hogy harcosai mellé állt, bátorságával lelkesitette őket, mások pedig azt beszélték, hogy elrejtőzött, majd kiszökött, és eltünt szem elől. A holttestek között nem találták, de az élők sorában sem látták soha többé. A felkelők kifosztották a palotát, majd a piacra özönlöttek. Ott feldulták a boltokat és a karavánszerájokat. Onnan a zsidók és az örmények utcájába mentek, minden házat leromboltak, raboltak, számtalan rémséget követtek el.

Másnap az összeesküvő vezérek az erki börtönbe siettek. Kiszabaditották Zaman kánt, Mirze Möhszünt, Mirze Jehja kincstárnokot, a csillag-

jóst és a bölcs Dzsemáleddint. Miután elmesélték nekik a történteket, ezt kérdezték:

- Most a Szefevida dinasztia melyik örökösét ültetjük a trónra?

- Mondjátok, Allah szent nevére, ma hányadika van? - kérdezte Dzsemáleddin mester.

- Tizenhatodik nap novruz után - válaszolta a főlovász.

A bölcs örvendezett.

- Most már ne busuljatok, a sorscsapás tegnap bekövetkezett. Nyilvánvaló, hogy mindennek vége. Egyetlen uralkodásra alkalmas Szefevida trónörökös sincsen: valamennyien nyomorékok és vakok. Egyiküket Iszmail sah csonkitotta meg, másokat maga Abbasz sah, semmire sem valók. A mi uralkodónk ismét Abbasz sah.

- Mi valamennyien örvendeznénk az ő uralkodásának. Az ő idejében mindannyiunknak jó sora volt. De mit tehetünk, ha ő lemondott, és szem elől vesztettük, hiszen nem tudjuk, merre van, - mondta a főlovász. A bölcs csak nevetett:

- Az ő lemondásának oka volt. De most már megszünt. Mi tudjuk, hol rejtőzött el Abbasz sah. Menjünk, vezessük őt a palotába!

Mindannyian elindultak az Abbasz sahot rejtegető házhoz. Onnan a palotába mentek. Mint korábban, ismét övé volt a korona és a trón. Minden ment a maga szokott utján, mintha mi sem történt volna.

Csodálkozom a csillagok ostobaságán! Miért nem tudták, hogy az irániak kijátszák őket. Hogy Juszif nyergesmester nem a valódi iráni sah, csak ravasz módon uralkodóvá teték. Micsoda együgyüség a csillagoktól, hogy csapásukkal a szerencsétlen, semmiben sem vétkes Juszif nyergesmestert sujtották? A valóságos vérszopó, kegyetlen Abbasz sah ezután negyven évig zavartalanul uralkodott. Ime álljon itt két példa Abbasz sah kegyetlenségéről: egyik fiát megölette, kettőt megvakittatott, Az unokája lett az örököse. De tehetünk szemrehányást a csillagoknak? Ők nem voltak Abbasz ellenségei. Novruz után tizenöt nappal Irán uralkodói trónjáról egy embert le kellett taszitaniuk. Ekkor Juszif nyergesmester ült a trónon, ezért sujtotta őt a csillagok haragja. Sejthették-e a csillagok, hogy becsapják őket, és a valódi sah helyén egy áluralkodót sujtanak csapásukkal?

Óh Allah! Mennyire bolondok ezek az angolok, hogy egy ilyen veszélyes néppel kis hiján háboruba léptek!

X

Mirze Feteli Ahundov /1812-1878/, az azerbajdzsán irodalom és kultura kiemelkedő egyénisége, Nuhában született. Nevelőapja Hadzsi Eleszker, korának nagy müveltségü embere, Ahundovot a hires multu Gendzse városában, medreszében tanittatta. Itt alapozta meg arab, perzsa müveltségét. Gendzsében megismerkedett Mirze Sefi Vazeh /1794-1852/ azerbajdzsán költővel, akinek verseit Friedrich Bodenstedt /1819-1892/ német forditásban a sajátja gyanánt többször kiadta, s közvetitésével Mirze Sefi versei hozzánk is eljutottak /Bánfalvy Lajos: Mirza Saffi dalai, 1880; Sziklai Soma: Mirza Shaffy dalai, 1881; három versét pedig Arany János forditotta le/. Mirze Sefi hatására Ahundov abbahagyta teológiai tanulmányait, és korának modern tudományai iránt érdeklődött. Egy évig orosz iskolában tanult, mellyel elsődleges célja az volt, hogy az orosz nyelvet jól elsajátitsa, és segitségével megismerje a haladó orosz és európai irodalmat.

1834-ben Tbiliszibe utazott, a Kaukázus akkori közigazgatási és kulturális kötpontjába, ahol a keleti nyelvek tolmácsaként cári szolgálatba lépett. Tbilisziben kapcsolatot létesitett a Kaukázusra számüzött dekabristákkal és az 1830-as lengyel felkelés résztvevőivel. Ez meghatározta világ-

nézetének további fejlődését. Behatóan tanulmányozta a mohamedán népek gazdasági-, társadalmi-, és kulturális életét. Haladó gondolatait irodalmi, filozófiai és publicisztikai munkáiban fejtette ki.

Elsőként, mintegy évszázaddal meghaladva korát, az arab irás reformján munkálkodott. Először reformtervet készitett az arab irás török nyelvekre való tökéletesebb alkalmazására. Tervének megvalósitása miatt 1863-ban Isztambulba utazott. Az akkori Török Tudományos Társaság Ahundov tervét visszautasitotta. Tbiliszibe visszatérvén tovább munkálkodott elképzelésén, s igy dolgozta ki a török nyelvek latin betüs ábécéjét. A Török Tudományos Társaság bár ezt is elutasitotta, mégis, igyekezete nem maradt hatástalan. Elinditotta azt az irás- és nyelvujitásért folytatott küzdelmet, amely a 20. sz. elején valósult meg.

Mirze Feteli Ahundov irodalmi munkásságát a mult század harmincas éveiben kezdte. Eleinte verseket irt, a legtöbbet perzsául. 1837-ben perzsa nyelven irta legjelentősebb költeményét, "Keleti poéma Puskin halálára" cimmel.

Ahundov a dráma müfajának megteremtője a mohamedán Keleten. 1850-1855 között hat komédiát irt. Gogol és Molière volt rá nagy hatással, népszerüen ezért Kelet Molière-ének nevezik. A vigjátékaiban ábrázolt eseményeket a nép életéből meritette. Játékos, humoros formában, ugyanakkor kegyetlenül ostorozva tárja elénk a babonák világát, a vallási fanatizmust, a hiszékenységet, a mohamedán nők helyzetét. Komédiáinak nyelvezete eltér minden más alkotásának stilusától. Ahundov a nép szavaival beszélteti szereplőit, evvel uj irodalmi nyelvet teremtett. Komédiái, nem véletlenül, néprajzi és népnyelvi forrásul szolgáltak a XIX. sz.-i keletkutatók számára /Barbier de Meynard, Le Strange, Loucien Bouvat/.

Első szindarabjait már 1853-ban leforditották oroszra. Európában Adolf Berge 1868-ban ad hirt elsőként Ahundovról /Dichtungen transkaukasischer Sänger des XVIII. und XIX. Jahrhunderts, Leipzig 1868/, majd ennek a munkának alapján Vámbéry Ármin tesz említést a drámairó Ahundovról /A török faj, Budapest, 1885/. Vámbéry után Thúry József A török drámairodalom cimü cikkében /Budapesti Szemle, 1908/ már ugy méltatja Ahundovot, mint a drámai müfaj meghonositóját.

Az itt közölt "Kijátszott csillagok" /eredet: Aldanmıs kevakib/ c. elbeszélés 1857-ben született. Magját a szerző Iszkender Münsi 16-17. sz.-i azerbajdzsán történetiró Tárihi-álem-arai-Abbaszi cimü munkájából vette. A valós kerettörténetben az iráni abszolutizmus éles kritikáját adja, Juszif sahhal pedig a 19. századra vonatkozó reformjait mondatja el. Ennélfogva az elbeszélés szerkezetileg két önálló részre oszlik. Ez a kettősség a stilust is meghatározza. Ahundov a "Kijátszott csillagok" c. elbeszélésével a mai azerbajdzsán próza első darabját alkotta meg.

Néhány magyarázó szó a forditásban előforduló fontosabb személyről, tárgyról, fogalomról:

Szefevidák - a Szefevida dinasztia által Közel- és Közép-Keleten létrehozott Szefevida állam uralkodói 1502-1736-ig. Közigazgatási központjuk először Azerbajdzsán, fővárosuk 1555-ig Tebriz, később 1555-1598-ig Ghazvin, 1598-tól Iszpahan.

Szefevida Mehemmed - Mehemmed Hudabende néven 1578-1587 között a Szefevida állam uralkodója.

I. Abbasz sah - 1578-1629-ig a Szefevida állam uralkodója.

novruz - a mohamedánoknál március 22-én ünnepelt ujév.

hatun - perzsául: asszony /török-mongol eredetü szó/.

kibla - a mohamedánok imádkozásának iránya.

mollabasi - főpap.

peskes - a kincstárnak fizetendő pénzadomány, amelyet a magas hivatali rangok elnyeréséért fizettek a Szefevida uralkodók.

szunniták - mohamedán felekezet, amely a Koránon kivül a szájhagyomány utján fennmaradt orthodox hagyományokat, a szunnát ismeri és követi.

siiták - az iszlám egyik irányának követői; Ali, a negyedik kalifa, Mohamed veje és utódjainak hivei, akik csak őt tekintik Mohamed törvényes utódjának. A siizmus Irán államvallása, mely szemben áll az arabok és törökök orthodox mohamedán vallásával.

...a tizenkét imám igaz utjára téritettem - utalás a legelterjedtebb siita csoportra. Ez az ugynevezett "tizenkettes" szekta, vagy "imámija", melynek tanitása 1572 óta Irán államvallása.

hadísz - a Próféta szóbeli kinyilatkoztatásait és a róla összegyüjtött hagyományokat rögzitő gyüjtemény.

Zidzsi Ulug-bég - Ulugbég /1394-1449/ özbeg uralkodó, csillagász és matematikus "Zidzsi dzsedidi Guragoni" /Uj asztrológiai táblázatok/ cimü munkájára való utalás.

mövlana - az iszlám tudósainak és költőinek tiszteletből adott titulus: "bölcs, mester".

sariat - iszlám jog.

Tárihi-álem-arai-Abbaszi - "A világot felvirágoztató Abbasz története", Azerbajdzsán 16-18. századi történelmére vonatkozó forrás, Iszkender Münsi /1560-1633/ azerbajdzsán történetiró munkája, aki Mehemmed Hudabende titkára volt, I. Abbasz udvarában pedig történetiróként tevékenykedett.

Kerbela - a siiták zarándokhelye, ahol 680-ban Hüszein, Ali kalifa fia elesett a csatában.

szeid - magát a Próféta nemzetségéből származtató mohamedán.

szent háboru - Mivel a mohamedánok csak az iszlám területeket tartják törvényes területeknek, azt hirdetik, hogy a többi ország ellen addig kell hadakozni, mig az iszlámot el nem fogadják. A harcnak tehát a Próféta vallásának terjesztését kell szolgálnia.

Szádi - a jeles perzsa költő /1184-1291/, a "Busztán" elbeszélő költemény és a "Gulisztán"verses gyüjtemény szerzője.

Háfiz - a hires perzsa költő /meghalt 1389-ben/.

Szülejmán - a bibliai bölcs Salamon zsidó király, akit az iszlám mint a Próféta egyik előfutárát tiszteli.

Hátem - az arab mondavilág egyik népszerü alakja, aki a jószivüség és nemeslelküség példája.

Rüsztem - a Sáhnáme bátorságáról hires hőse.

Sáhnáme - Firdauszi 10. sz.-i perzsa költő eposza; magyarul Királyok könyve, megjelent Honti Rezső forditásában /1959/.

Szefevida Iszmail - I. Iszmail sah /1502-1524/ a Szefevida állam megalapitója. A siizmust 1512-től országában kötelező vallássá tette. I. Iszmail Szefevida uralkodó Iszmail sah Hetai néven jegyezte be nevét az azerbajdzsán irodalomba, megalkotván - több perzsa nyelvü verses gyüjteményen kivül - az első azeri nyelven irott elbeszélő költeményt, Dehnáme "Tiz levél" cimmel.

Kenessey Mária

GÜLTEN DAYIOĞLU:

SZIVÁRVÁNY

Az orvosnő valamit irt, amikor a beteg belépett a szobába.

- Ülj le - mondta anélkül, hogy felnézett volna.

Az asszony az orvosnőhöz legközelebb eső székre ült. Ujjait összekulcsolta, kezét az ölébe ejtette. Szemét a szőnyeg virágmináita meresztette, és várakozni kezdett. Az orvosnő befejezte az irást, s hátradőlt a karosszékben. Fáradt volt, reggel óta ezerféle panaszt hallgatott végig. A halántéka lüktetett. Figyelmet erőltetett magára, és ránézett az előtte mozdulatlanul ülő asszonyra. Azután az asztal fölé hajolt, és tollat vett a kezébe.

- Mi a neved?
- Elmas.
- A vezetékneved?
- Çelik.
- Nos, Elmas Çelik, mondd el mi bajod.

Elmas nem tudta eldönteni, hogyan is kezdjen hozzá, ezért inkább hallgatott. Az orvosnő türelmetlenül rászólt:

- Ha hallgatsz, nem tudok rajtad segiteni. Beszélj lányom, mondd el, mi a panaszod!

Elmas beszélni kezdett, de tekintete továbbra is a szőnyeg virágmintáit pásztázta.

- Nem akarok senkire sem panaszkodni. Azért jöttem, hogy megvizsgáltassam magam. Azt mondták nekem, hogy a városban van egy jó orvosnő ...meg hogy már sok ember bajára gyógyirt találtál...
- Jól van, Elmas Çelik, vedd csak le ezt a nagykendőt.

Elmas levetette kockás kendőjét, mely egész testét takarta. Összehajtotta, és az ölébe tette.

- Forditsd felém az arcod - mondta az orvosnő.

Elmas félénken feléje fordult. Az orvosnő figyelmesen a szemébe nézett.

"Bizom ebben az asszonyban, meg fog engem gyógyitani" - gondolta magában Elmas. Merevsége felengedett, az arca felderült. Erősen az orvosnő szemébe nézett és barátságosan elmosolyodott. Az orvosnő ráirta az előtte fekvő kartonra: "Neve: Elmas. Vezetékneve: Çelik". Azután folytatta a kérdéseket:

- Hány éves vagy?
- Harminc.
- Férjnél vagy?
- Eh - felelte Elmas.
- Az orvosnő felkapta a fejét és szúrósan ránézett.
- Mit jelentsen az, hogy "eh"? igen vagy nem?

Elmas arca elborult.

- Se nem igen, se nem nem. Tudod, van hites uram. De hét év óta

nincs velem.

Az orvosnő azon gondolkodott, mit is irjon. Azt nem mondhatta rá, hogy özvegy, hiszen férjnél volt az asszony. Férjesnek se irhatta, mert hét év óta szinét sem látta az urának.

- Hol van az urad?

- Németországban.

- Ugy - mondta az orvosnő - miért nem kezdted mindjárt ezzel."Ő is közülük való" - suhant át az agyán. A vizsgálati kartonra ráirta a szükséges megjegyzést, majd dörzsölni kezdte lüktető halántékát. Az járt az eszében, hogy naponta hány ilyen asszony jön hozzá faluról, sőt még a városból is. Mindegyikük a férjétől távol élő, s elfojtott bánatába belebetegedett asszony volt. Elmas Çelik is közülük való. Hanem ő valamiben különbözik is tőlük: Eszesnek látszik. Amikor azt kérdeztem tőle: "férjnél vagy?", csak annyit mondott "eh". Valóban, hét éve él a férje nélkül. Ha családi állapotát nézzük, férjes, orvosi szempontból viszont özvegy. "Hát éppen ez az, ami az ilyen értelmes asszonyokat kétségbeejti" - töprengett az orvosnő. Azután a beteghez fordult.

- Gyereked van ?

- Három. Két fiú és egy lány.

- Vetélésed volt?

- Isten ments!

- A vérzésedben mutatkozik rendellenesség?

- Nem is tudom. Megjön, amikor neki tetszik. Bolondul ömlik belőlem. Azután egyszerre csak abba marad.

- Tehát sokat vérzel?

- Eh, néha meg keveset.

- Ha igy van, akkor nem lehet normálisnak tartani.

- Eh, ahogyan mondod...

Elmas egyre merevebb lett:"Befejezhetné már ezeket a kérdéseket még mielőtt elmegy a kedvem" - gondolta. Az orvosnő mintha megérezte volna :

- Zavarban vagy? - kérdezte.

- Nem, miért lennék zavarban? Azért jöttem, hogy meggyógyuljak. Hogyan is lehetnék ilyenkor zavarban?

- Hát akkor folytassuk a kérdéseket! Mikor volt az első vérzésed?

- Tán öt vagy hat hónappal azután, hogy Kadirhoz feleségül mentem.

- Vagyis már előtte asszony lettél?

- Eh, bizony igy történt. Ezekkel a dolgokkal nem nagyon törődnek mifelénk. Anyám ugyan mondta Kadiréknak: "Várjanak egy kicsit, hiszen ez még a lányságát sem ismeri" - de nem hallgatták meg. Kadir meg közben lépten-nyomon körülöttem volt, fújtatott mint a bika, csúszott-mászott előttem, mint a kigyó, búgott, mint a gerle, reszketett, mint a nyárfalevél, susogott, mint a szél, porzott, mint a hó. Tudod, majd megbolondult értem.

Az orvosnő nem tudta megállni, hogy meg ne kérdezze:

- Te is szeretted őt?

Elmas keserüen elmosolyodott.

- Persze. Én is majd meghaltam érte. Tudod mióta? Egészen azóta, amikor még a patak partján sárból kemencéket csináltunk. Még iskolába sem kezdtem járni. Került-fordult, odaállt elém és azt mondta: "Lerombolom a kemencédet, Elmas!". "Eredj innen" - kiálltottam rá, de nem ment el. Egy nap sárga agyagból egy szép házat épitettem. A botjával széjjel verte. Felugrottam a helyemről. Megragadtam egy jókora követ, és hozzávágtam. Rá se hederitett. Földig lerombolta a házamat. Tehetetlen dühömben toporzékolni kezdtem, és a földre vetettem magam. Felemelt, az ölébe vett. Haraptam karmoltam, ahol csak értem. Szidtam, átkoztam őt. Kiabálhattam, Kadir

megfogott, és belenyomott a patakba. Minden erőmet összeszedtem és kivergődtem a vizből. Kadir majd szétpukkadt a nevetéstől. A játszótársaim is nevettek rajtam... Sirva-szipogva futni kezdtem hazafelé. Kadir utánam eredt. Felnyalábolt, és ismét a patak partjára vitt. Letörölte a könnyeimet. Zsebéből rágógumit húzott elő, és a számba dugta. Azon nyomban leült, és a sárból egy szép házat épitett. A játszótársaim körénkgyültek, érdeklődéssel nézegették a házamat. Mennyire örültem! ... "Csinálj még egy kemencét is, hogy megfizess azokért, amiket eddig leromboltál!" - mondtam. "Most menj haza! Öltözzél át! Ha anyád kérdezné, mondd azt, hogy a patakba estél. Egyszer majd épitek neked egy nagy-nagy kemencét" - felelte Kadir és mosolyogva odébbállt...Hát ettől a naptól kezdve szerettem őt. Miután összeházasodtunk, még jobban megszerettem Kadirt. Azon a napon, amikor asszony lettem, úgy éreztem, az egész világ az enyém.

Ahogy mesélt Elmas, egyre jobban kitárulkozott. Az orvosnő eleinte nem akarta a részleteket hallani. De azután megtetszett neki Elmas őszintesége. Nem volt terhére az asszony beszéde. Sőt, ha megakadt,segitett neki folytatni.

- Nagyon korán mentél férjhez.

- Eh, igy történt - hallgatott el Elmas, és kendője csücskével letörölte a homlokán gyöngyöző veritéket.

- Látod - mondta,- ez a veriték is! Se éjjel,se nappal nem múlik el a homlokomról. Azután meg itt belül is szorit valami. Sokat szenvedek tőle. Van olyan nap, amikor úgy összeszorul a szivem, mintha a tenyeremben szorongatnám. Máskor meg, bum-bum-bum, úgy szól, mint a dob. Néhanéha megállás nélkül olyan bolondul csapdos, akár a madár szárnya. Elakad a lélegzetem. A fejem kóválygog. Az utóbbi napokban egyre-másra szivárvány káprázik a szemem előtt. Minden szinével, vörösen, kéken, sárgán, zölden... A szivárvány minden oldalról körülvesz. Ilyenkor nagyon rosszul vagyok. Mintha el akarnék ájulni, mintha a szivárványgyürü foglya lennék, úgy érzem magam. Hogy a szivárványtól megszabaduljak, a falu alatt csordogáló Fekete-forrás felé futok. Onnan át, a túlsó oldalra a malomnak vetem magam. De hiába, sehogyan sem tudok kiszabadulni...

Az orvosnő érdeklődéssel hajolt a beteghez:

- Otthon kivel laksz együtt?

- Az anyósommal, a két sógornőmmel, a gyerekeikkel meg az én gyerekeimmel.

- Sokan vagytok.

- Eh, igy van. Hanem egyikőjüket sem veszi be a gyomrom. Egyik sem ért meg. Az anyósom, aki a támaszom lehetne, egy követ fúj a lányával, és csak szitja a bánatomat. Hiszen ő akarta legjobban, hogy Kadir Németországba menjen. Neki mindene a pénz. Ami igaz, az igaz, az első években Kadir hazaküldte a keresetét. Akkor még nem ragadt rá az az asszony.

Az orvosnő elkapta a mondat végét.

- Ki az az asszony? - kérdezte.

Hiszen éppen ezt akarta Elmas elmesélni! Szorongása feloldódott, és csak úgy dült belőle a szó:

- Tudod, Németországban nagyon szeretik a fekete szemöldökü, fekete szemü, fekete bajszos, barna férfiakat. Az én Kadirom is éppen ilyen. Egy szőke asszony elvette tőlem az uramat. Először nem hittem el.Ha tudnád, milyen szép leveleket irogatott! Olyan édes volt annak minden szava, mint a méz. En is hosszú-hosszú válaszokat irtam neki. Kadir levelei lassacskán egyre rövidebbek, egyre hidegebbek lettek. Egy napon aztán ennek is végeszakadt. Amikor a többiek Németországból szabadságra hazajöttek, mindent elmeséltek nekem. Kadir kint megházasodott. A felesége szőke,

kékszemü, ráadásul gyaur asszony volt. Gyereke is született Kadiromtól. Ilyen hirek jöttek... Ekkor levelet irtam Kadirnak:"Igaz ez? Hogy tehettél ilyet?" - kérdeztem. Két hónap múlva válaszolt: "Amit hallottál, nem igaz" - irta. De hazudott. Amikor rákerült a sor, a sógorom is elment Németországba dolgozni. És mindent úgy talált, ahogy mesélték. Kadir kint családot alapitott. Gyönyörü kisfia született. Nem akartam hinni mások szavának, de amikor a sógorom is megirta, úgy éreztem, mintha leforráztak volna: "Teljesen elvette a bátyám eszét az a szőke asszony. Sehogy sem tudtam lebeszélni róla. Semmit sem ad arra, hogy a falu, meg az itteni falubélijei mind megszólják"... A hirt az egész falu a szájára vette. "Eh, a baj jön, de el is múlik. Talán egy nap megbánja tettét, és hazajön a családjához. Hiszen hites felesége, első szerelme, három gyermekének anyja vagyok" - mondtam, és a bánatomat magamba fojtottam. Kadir azért nem feledkezett meg egészen rólunk. Néha-néha pénzt és ruhát küldött a gyerekeknek. Ezek után nem átallott még nekem is egy salvarra való piros bársonyt küldeni! "Varrassa meg, és ebben járjon Elmas!" - üzente. Ugy látszik, teljesen megbolondult. Minek nekem a bársony, amikor égek a fájdalomtól? Falunkból a fiatalok mind Németországban vannak. Csak a hibása, meg az öregek maradtak velünk. Tudom, a többi asszony is emészti magát. De az ő uruk legalább évente egyszer hazajön, ha csak egy hónapig is, de gyámolitója az asszonynak, a gyerekeknek. "Gyere haza" - kérleltem néhányszor Kadirt. Minden bánatomat beleirtam a levélbe. Fájdalomtól égő leveleket küldtem neki... Még csak nem is válaszolt. Hiába, rövid az én kezem, nem ér el olyan messzire. Én csak egy fehércseléd vagyok. Mi mást tehettem volna? A gyerekeimet magamhoz öleltem, és azt mondtam: "Türj Elmas, mindent türj el, se barát, se ellenség ne mondhassa rólad, hogy Elmas napja leáldozott".. A mondás úgy tartja: "Amit az ellenség mond, kivül marad a házon". Hanem nekem a házban is ellenségeim vannak. Az anyósom és a két sógornőm. Ha rajtuk állna, egy kanál vizben megfojtanának. Az anyósom, ha valamiért megharagszik, mindjárt engem piszkál. Alighogy kinyitja fogatlan kemenceszáját, csak úgy okádja rám a lángot: "Agyadra ment, hogy nincs itthon az urad. Te tüzelő szuka, te kerge birka, csak hadd ölelje az én Kadirom a puhahúsú német asszonyt. Hogyan is élhetné le egész életét egy olyan csámpás, fancsali asszonnyal, mint te vagy. Jól csinálja, jól teszi Kadir. Hadd legyen csak boldog! ..." - ordibálja a képembe. A sógornőm havonta kétszer levelet kap a sógortól. Elém áll és szóról-szóra felolvassa. Az a gazember sógorom pedig, ami csak Németországban történik, mind megirja a ragyás feleségének. Mellékesen Kadirról is ir egy-két szót a leveleiben. Hogy most autót vett... most arany karkötőt ajándékozott a német asszonynak... Még azt is megirja, mit esznek, mit isznak Kadirék. Az egyik levelében ezt irta: "Alig tudom elhinni, hogy a német sógorasszony - legyen átkozott a hite - valóban gyaur, hiszen olyan drága, annyira édes asszony. Azt sem tudja mivel kedveskedjen, amikor náluk vagyok". Utána még hozzá tette: "A levélnek ezt a részét nehogy felolvasd Elmas sógorasszonynak!" Azt hiszed, meg tudja állni az a kutya? Az egészet felolvassa, elejétől a végéig, egy sort sem hagy el belőle. Csakazértis felolvassa, még azokat a helyeket is, ahol a férje ilyeneket ir: "Nagyon vágyok utánad, ölellek, mindenedet csókolom".

A másik sógornőmnek sánta az ura. Kevés a férfi, még az ilyennek is van becsülete. A sógornőm egyre-másra azt hajtogatja:"Ma együtt feküdtünk, megyek mosakodni", és indul vizet melegiteni, mosakodni a paraván mögé. Allah a tudója, hogy hányszor hazudik. Az anyósom ilyenkor mindig

megjegyzi: "Azokon a napokon, amikor a sógornőd mosakszik, teljesen megbolondulsz, dúlsz-fúlsz, nem lehet a közeledbe menni. A gyerekeket ütödvered, az egész házat felbolygatod". Valóban, vannak olyan napok, amikor se égen, se földön nincs maradásom. Emésztem magam, a szívem összeszorul, majd megbolondulok. Ilyenkor a gyerekeket verem el, de annyira, hogy majd belepusztulnak. A husukba belemarok, a fenekük csupa lila, kék folt lesz. Azután megbánom, és kitör belőlem a sirás. De nem úgy sirok, ahogy gondolod. A könnyem patakzik, egész testem rázkódik, hol elkékülök, hol elvörösödök, kezem lábam megmerevedik. Mintha kiszakadna a lelkem... Azután néhány napra teljesen megváltozom. A mindig morcos, rosszkedvü Elmas eltünik, és visszatér a régi, mosolygós arcu Elmas... Azután múlnak a napok, s újra egyre rosszabbul érzem magam. Egy napon megint nem birom már tovább a szorongást. Elindulok, megtöltöm a puskát, és a levegőbe lövök néhányat. A fegyver dörrenésével együtt a szorongásom is szertefoszlik. Egy darabig kigyógyulok a bajomból. Amikor Kadir elment Németországba, rám hagyta puskáját. "A puska az ember legjobb barátja. Ezzel védd a becsületedet" - mondta. Védjem a becsületemet? Ugyan kitől? A falubeli tehetetlen vénemberektől? Tudod, a faluban már gúnydalt is szereztek rám. Ha tudnád miket mondanak, miket... De úgy teszek, mintha nem hallanám... Ha a szőlőben vagy a kertben egyedül maradok, én is dalokat fabrikálok. Kikivánkozik belőlem. Ha énekelek, elmúlik a szomorúságom. Alighogy elkezdem, máris egymás után folynak a számról a dalok. Ahogy egy szinültig teli korsóból ömlik a viz. Minél tovább énekelek, annál inkább énekelhetnékem támad:

Férjeinket elvivő,
Asszonyainkat meggyötrő,
Németországig zötyögő,
Ezüst vonat, fekete vonat...

.....

A kenyérre "száraz" ne mondtad volna,
A levesre "vizes" ne mondtad volna,
Engem idehagyván Németországba
El ne mentél volna...

.....

Senki sem hallotta még ezeket a dalokat. Ha meghallanák, kicsúfolnának, le nem vennének a szájukról. Egészen a múlt évig, hol szomorúsággal eltelve, hol megkönnyebbülve, valahogy csak megvoltam. Ha Kadirnak levelet irtam, nem küldtem el, a ládámba rejtettem. A múlt évben az anyósom azt mondta: "Irjál Kadirnak! Ird meg neki, a fiúkat körülmetéltetjük, jöjjön haza, hadd lássa, milyen derék legényekké cseperedtek". "Nem irok, hiába irnék, úgy sem jön el" - csattantam fel. "Irni fogsz - mondta az anyósom - ezek az ő fiai. Csak hadd jöjjön haza az a szamárfajzat! Én már megöregedtem, nem tudok ennyi dolgot elintézni. A nagyobbik gyerek lassan tizennégy éves lesz, és még mindig olyan, mintha gyaur lenne. Hát nincs neked se Istened se vallásod? Ird csak meg ezeket neki! Kadirt egyenes embernek neveltem, eljön a fiai körülmetélésére ". "Nem anyám, tévedsz - mondtam - ha Kadirt egyenes embernek nevelted miért lett gyereke attól a gyaur asszonytól, miért tett ilyent velem?" Az anyósom erre a szóra

már tajtékzott: "Bolond vagy te lány! Ki hallott már olyant, hogy a nőstények között gyaur meg muzulmán van? A férfiak, amint már megtalálták, amit kerestek, mással tovább nem törődnek. Tán bélyeg van azon a német asszonyon, hogy "Vigyázat, gyaur!". Az is ugyanolyan nőstény, mint te vagy én. Ha gyereket szült, jól tette. Az a gyerek is a mi fajtánk, az én Kadirom báránykája, vagy nem láttad a fényképét? A szeme tisztára úgy áll, mint Kadirnak. A szája, az orra, mindene Kadirra ütött. Ha eljön, hozza a fiát is magával, majd körülmetéltetjük. Kadir is olyan, mint a többi férfi, ha elmegy elfelejt téged. Ha visszajön, meglátod kitörli a szivéből azt a német asszonyt. Azt mondod, ha Kadir egyenes ember lenne, nem tette volna ezt veled? Mi hiányzik neked lányom? Mindened megvan. Kadirtól dől a pénz a gyerekekhez. Egyél, igyál, ne bánkódjál! Az urad hiányzik neked? Hány éven keresztül feküdtél le, keltél fel az én Kadirommal? Nem volt még elég? A fiad már akkora mint te vagy. Szégyen és bün a te korodban férfi után vágyni. Még néhány év, és a fiadat megházasitjuk, anyós leszel te is. Amikor menynek kerültél hozzánk, megboldogult apósoddal külön ágyban feküdtünk. Vagy már elfelejtetted? A szivedet emésztő lángra pedig szórj hamut! Meglátod, egy nap Kadirnak elege lesz, és egy csomó pénzzel a zsebében hazajön. Gazdagok leszünk, ember számba vesznek majd minket. Ne gyülöld őt! Most azonnal ülj le és irj neki!"

Az orvosnő kiváncsi lett:

- Megirtad a levelet?

- Mi mást tehettem volna?

- És válaszolt rá?

- Persze. "Mindent készitsetek el a lakomára, és tudassátok velem, mikor metélik körül a gyerekeket. Szabadságot kérek a munkahelyemről, és eljövök" - irta. Örömömben majd el ment az eszem. Már azt hittem, sohasem fog ide visszatérni, Mintha ujjá éledtem volna. Mindjárt elővettem a ládámból a piros bársonyt, és megvarrattam a salvart. A hajamra, kezemre és lábamra hennát kentem. Tiz juhot vettünk, két zsák rizst, meg ugyanannyi cukrot... Kadir ezresével küldte a pénzt. "Ne legyen semmiben sem hiány a fiaim körülmetélési lakomáján" - irta. Mikor mindennel elkészültünk , a felcsernél megbeszéltük a körülmetélés napját. A lakomához mindent előkészitettünk. Hivogatót fogadtunk, a vendégeket összehivattuk. A nagy felfordulásban ide-oda futkostam. Mintha az én lakodalmam lett volna, mint amikor Kadirhoz férjhez mentem. Mintha tizenöt évet fiatalodtam volna. Mindent ami történt, elfelejtettem. Csak öröm csordogált bennem... A traktorok pótkocsija a környező falvakból érkező vendégekkel volt tele. Zászlókkal a kezükben, dudaszóval,dobszóval vonultak be a faluba. Még a föld is kimozdult a helyéből, úgy verték éjjel-nappal a dobot, úgy ropták a táncot. Az asszonyok fenekestől kiforgatták a ládáikat, s ami csak a kezük ügyébe került,mind elhozták. Szarvasmintás faliszőnyegekből, aranynyal himzett teritőkből, takarókból, csipkekendőkből, varrott szélü ágynemüből, himzett párnából szemetkáprázató ágyat vetettünk, hogy a körülmetélés után a gyerekeket belefektessük. A gyerekeket a lakoma harmadik napján, a reggeli ima után kellett volna körülmetélni. Ekkorra már minden szem az útkanyarulatot leste. Mindnyájan Kadirt vártuk. "Na most mindjárt feltünik, na már nemsokára" - hajtogattuk. Reggel lett. Amikor a nap kigyúlt az égen, kihúnyt az én örömöm. Teljesen összetörtem. Mintha minden vér kifolyt volna az ereimből. Még annyi erőm sem maradt, hogy lélegzetet vegyek. Megszólalt az imára hivó ezan. Az emberek elvégezték a reggeli imádságot. Most kellett volna a fiúkat körülmetélni. "Várjatok még - mondtam - az utas sorsa Allah kezében van. Várjunk még egy kicsit". Megtörtük a hagyományt és várakozni kezdtünk. A vendégek odajöttek hozzám, és igyekeztek megvigasztalni. Amikor a nap delelőre ért, a férfiak beüzentek:"Nem várhatunk tovább,körülmetéltetjük a fiúkat". Az anyósom ke-

zét tördelve jött oda hozzám: "Gyere, Elmasom, induljunk. Menjünk a fogadó elé, hogy legyen, aki gyámolitsa körülmetélt gyerekeinket. Vagy tán van férfi a háznál, aki őket felnyalábolná és ágybafektetné?". Ránéztem: sirt az öregaszszony. Elvánszorogtunk a fogadóhoz, és megálltunk. A fiaim a lakomára meghivott férfiakkal együtt dobszóra ropták a táncot. Nálunk ez igy szokás. A sánta sógor, amikor észrevette, hogy megjöttünk, kiállt a táncból. Először a nagyobbik fiút húzta ki a körből. Kezét a vállára tette, és táncolva bevitte a szobába. A gyerek, amikor belépett az ajtón, még egyszer, utoljára az útkanyarulat felé nézett... Körülmetélték, kijött a szobából. Most a kicsire került volna a sor. De az a disznófajzat nem tudott úgy türni, mint a bátyja. A földre vetette magát, sirni, kiabálni kezdett: "Amig apám meg nem jön, nem engedem a kukimat körülmetélni!" A vendégek tágranyitott szemekkel mind rám meredtek. Hirtelen zúgni kezdett a fülem. Elfeketedett előttem a világ. A fogaim összeszorultak. A térdem megroggyant, lezuhantam a földre. Nem emlékszem, mi történt ezután. Elvesztettem az eszméletemet. Hónapokon keresztül feküdtem. Először a hodzsdzsával olvastattak rám. Utána a sánta sógor hozott orvost a városból. Az a szivtelen Kadir meg levelet irt, pénzt küldött, és azt üzente: "Jól vigyázzatok Elmasra! Bocsásson meg nekem!" A betegséget legyőztem, lábra álltam újra. Hanem többé nem voltam a régi. Ha egyszer a baj elkezdődik, jön az magától is! Ha most csak egy kicsit is szomorkodom, mindjárt elájulok, elvesztem az eszméletem. A faluban már bolondnak hivnak. Pedig senkinek sem ártottam.

Elmas egy pillanatra megállt. Azután, mint aki könyörög, megkérdezte:

- Mondd, doktor, hát igazán bolond vagyok én?

- Nem - mondta az orvosnő, - nem bolond vagy te, hanem kétségbeesett.

- Ugye igy van! Senki sem érti meg. Még a gyerekeim is elkerülnek. Egyszál magamban ennyi bánatot hogyan viseljek el? Én vagyok a vétkes, ha néha-néha kiabálok vagy elájulok?

- Ez mind el fog múlni - mondta az orvosnő. - Meglátod, minden rendbe jön.

Elmas lehajtotta a fejét, és mélyet sóhajtott.

- Én is ezt akarom. Az anyósom azt mondja: "A többi asszony is igy él. Azok is ember nélkül vannak. De nem törődnek vele, egy hang sem jön ki a szájukon". Hazudik. Mindegyik úgy fogy, mint a gyertyaszál. De attól félnek, hogy megszójják őket, ezért inkább szó nélkül türnek, nem mutatják ki a bánatukat. Nem kiáltják oda: "Az uramat akarom!". Pedig ha hallgatnak, csak gyülik bennük a keserüség. Én hét éven keresztül szótlanul türtem, és idejutottam. Ők is betegek. Amikor valamelyik ember Németországból szabadságra hazajön, első dolga, hogy orvoshoz vigye az asszonyt. Az anyósom mindezt jól tudja. De a disznó úgy tesz, mintha nem tudná, csakhogy engem gyülölhessen. Tegnap levél jött Kadirtól. Elmas Çeliknek cimezte. Gyógyulj meg!" - irja. Vett egy piros autót. Augusztusban azzal jön haza a faluba. Ha visszamegy, a gyerekekkel együtt engem is magávalvisz Németországba. Ilyeneket irt. Olyan ez, mintha álom volna. Nem tudom elhinni. Nem tudok neki örülni. Nem is tudom, mit csináljak. De az ördög egyre azt súgja: "És ha mégis igaz?" Amióta a levelet megkaptam, se nem eszem, sennem alszom. Mi maradt már augusztusig? És ha mégis hazajön? Segits rajtam, gyógyits meg engem addigra! Legyek olyan, mint régen voltam! A szivem ne szoruljon össze! A testem ne ússzon veritékben! A lélegzetem ne akadozzon! Oszlasd el körülem a szivárványt! Erősitsd meg a tédeimet! Az arcom rózsás legyen! Tompa tekintetemben tüz égjen újra! Ne veszitsem el folyton az eszméletem! Hadd legyen ennek már vége! Hadd tudjak búvalbajjal ájulás nélkül szembeszállni!

Ivanics Mária

Az eredeti megjelent Gülten Dayioğlu Geride kalanlar /Akik otthon maradtak/ c. novelláskötetében /Ankara 1975, pp. 9-24/.

DOBRUDZSAI TATÁR KÖZMONDÁSOK

A Duna első folyása és a Fekete-tenger között fekvő Dobrudzsába és a vele nyugaton-délnyugaton szomszédos Deliormánba már a XVII. század elején települtek tatárok a Krím-félszigetről, Jetiszán és Budzsak területéről, majd a Krími Kánságnak orosz fennhatóság alá kerülése, 1783 után is számottevő tatár népesség költözött ide. A ma Dobrudzsában élő tatárság zömének azonban nem ezek voltak az ősei, hanem azok a tatárok, akiket a krími háború /1853-1856/ után telepítettek ide a Krím-félsziget északi területeiről. A Dobrudzsába és Deliormánba való tatár beköltözés csak az orosz-török háború /1877-1878/ után, e területeknek a Török Birodalomtól Romániához és Bulgáriához való csatolása után ért véget.

A mintegy 70 ezer főnyi dobrudzsai tatárságnak szép és gazdag népköltészete joggal tarthat számot érdeklődésünkre. Legkedveltebb műfajaik a népdal, a négysoros szerelmi dal, a páros-felelgetős versenydal, a ballada, a hősének, a mese, a találós kérdés, a közmondás és a szólás. Jelen közleményünkben az 1964-1976-ig Romániában és Bulgáriában gyűjtöttünk közel harmadfél ezer tatár közmondásból /atalar sözü "atyák szava"/ mutatunk be ízelítőül néhányat /szám szerint 99-et/, hogy a máig virágzó dobrudzsai tatár népköltészetnek e számunkra oly közeli és ismerős világát olvasóinkhoz még közelebb hozzuk. Fordításunkban igyekeztünk a közmondásokat alakilag is hűen fordítani, gyakori szótagszámláló, rímes-verses szerkezetüket az eredetinek megfelelő formában visszaadni.

XX

A bátor csak egyszer hal meg, de a gyáva ezerszer.

A féreg is a gyümölcs javát szereti.

A gondolat nem folyó, hogy gátat vethess neki.

A hontalan ember - néma fülemüle.

A kedves szó a méznél is édesebb

A ló megülni, a ruha viselni való.

A nyájtól elmaradt juhot széttépi a farkas.

A nyelv az ész ablaka.

A rossznál is van rosszabb.

A tudásért élj, az életért tanulj.

A vendég szava parancs a gazdának.

Ajándék lónak nem nézik a fogát.

Aki a kicsit nem becsüli, a nagyot nem érdemli.

Aki ma sír, holnap nevet.

Áldás van a vendégszerető házon.

Annak adj, ki éhezik.

Az egyszer megbotlott lovat még nem szokták levágni

Az elpusztult juh nem fél a farkastól.

Az elpusztult tehenet jó tejelőnek mondják.

Az érkezőt el ne zavard,
A távozót vissza ne tartsd.

Az erős csuklójú legyőzhet egyet,
Ám a nagy tudású ezret is legyőzhet.

Az étel íze a sótól,
Az ember íze a szótól.

Az igaz szó élesebb a kardnál.

Az öregnek tiszteletet, a fiatalnak utat adj.

Az ügyest a vagyon gondja,
A lustát az álom nyomja.

Azé a ló, aki megüli,
Azé a lány, aki szereti.

Bízik a madár a szárnyában,
Az ember meg a barátjában.

Cseppenként gyűlik a méz.

Egyetlen asszony halálának negyven özvegy örül.

Egyszer a menyasszonyból is anyós lesz.

Éhes medve nem táncol.

Éhes róka tyúkkal álmodik.

Ezer barát is kevés, egy ellenség is sok.

Ferde kéménynek is egyenes a füstje.

Gyáva kutya ugatva győz.

Ha a rózsát szereted,
A tövisét elviseljed.

Ha félsz a farkastól, ne menj az erdőbe.

Ha kutyával barátkozol, bot legyen a kezedben.

Ha lovad van, szárnyad van.

Ha magad nem tanulsz, majd az idő megtanít.

Ha már köptél, ne nyald fel!

Ha munkád nincs,
Ételed sincs.

Ha nincs ökröd a karámban,
Károd sincsen a viharban.

Ha valakitől tyúkot kapsz, libát készíts annak.

Jobb ma egy tojás, mint holnap egy csirke.

Jön a lányhoz száz kérő,
Mégis csak egy lesz a vő.

Juhnak illik a kövérség.

Keveset marad csak a vendég, mégis sokat lát.

Kikergeted az ajtón,
Visszamegy az ablakon.

Kinek száját a tej már megégette, az a tarhót is fúkálva eszi.

Lányod még bölcsőben feküdjön,
De hozománya már készüljön.

Lovaiddal ne dicsekedj
Feleségeddel ne hencegj.

Lovat a fogáról,
Legényt a munkájáról.

Lovat gazdagtól, leányt szegénytől végy.

Ma még nevetsz, holnap meghalsz.

Megbecsülik a ritka vendéget.

Menős lónak ne üss a fejére.

Minden madárnak a maga fészke tetszik.

Minden róka a maga farkát dícséri.

Minden szépnek van szeplője.

Minden virág a maga idejében illatozik.

Minden virágnak más az illata.

Ne áss gödröt, magad esel bele.

Ne félj a munkától, a munka féljen tőled.

Ne higgy az ördög szavának,
Szolgájává tesz magának.

Ne menj oda, hol nem hívnak,
Oda siess, ahol várnak.

Ne mondd, hogy a ló nem rúgós,
Hogy a kutya nem harapós.

Ne ülj a más lovára, hamar leesel.

Ne vesd le papucsod, amíg vizet nem látsz.

Nem fér két kard egy hüvelybe.

Nem mindent vesz be a föld, ami az égből hullik.

Nézd meg a virágját,
Szakítsd le bimbóját.

Nincsen erdő görbe fa nélkül.

Nincsen ház edényzörgés nélkül.

Nyisd ki jól a szemed, nehogy mások nyissák ki.

Olyan a katona ló nélkül,
Akár a madár szárnya nélkül.

Olykor lehetsz bánatos,
De soha ne légy adós.

Ott szakad el a kötél is, ahol vékony.

Ökör alatt borjút ne keress.

Öreg bunda nem melegít.

Öreg farkas ritkán téveszt.

Öreg kutya ok nélkül nem szokott ugatni.

Párnát látván pillája nehezül.

Régi ruha újat kimél.

Rossz rokonnál jobb a jó szomszéd.

Rózsának hiszed,
Megszúrja kezed.

Rövid ész - hosszú nyelv.

Saját házában is vendég a pásztor.

Só adja az étel ízét,
Lány a legénynek örömét.

Sok a füstje,
Nincsen tüze.

Sötétben nem látszik a kacsintás.

Száraz kanál szájat szakít.

Szelíd lónak fájdalmas a rúgása.

Szomszédod tyúkját lúdnak tartod,
Feleségét meg lánynak látod.

Tisztelik azt, ki tisztel másokat.

Tudósnak lenni nem nehéz,
Embernek lenni a nehéz.

Ügyetlen embernek szűk az egész világ.

Üres lélek - üres szó.

Vendégségbe menni - vendégeket hívni.

Mándoky Kongur István

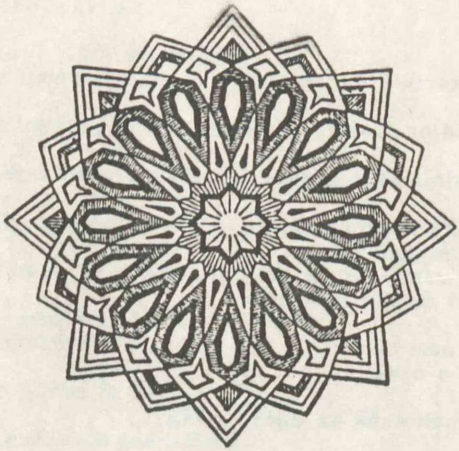

KAZÁNI TATÁR NÉPDALOK

1. Ablakomban fehér virág
közepében piros rózsa
ha mérlegre tehetnénk
szerelmem hej túl sok volna

2. Ablakomnak párkánya
nyolc egyforma virág rajta
ha elhagysz és mást szeretsz
nyolc évig élj magadba

3. Ablakomon ha kinézek
látszik ott a Volga partja
bánat tüze vett körül
tenger vize el nem oltja

4. Ahát perec hatsoros
koráll perec hétsoros
kedvesem hej messze maradt
nem ér hozzá a levél

5. A ház megett van egy lék
hogy a lovam itassam
ha már öreg vagyok is
szép lányokkal dolgom van

6. Alma érik leesik
padisahnak trónjára
ősszel talán visszatérünk
szép leányok karjába

7. Almát adtam elfogadtad
kötényedbe beleraktad
sötét szeműm, fényes fecském
magad megint másnak adtad

8. A mi hazánk hol van hol
vadlibáktól kérdezem
vadlibák míg gágognak
sírok csak keservesen

9. Anyácskám hogy megszült engem
pólyába bepólyált engem
fehér pólyába pólyált
de nem mondta boldog legyen

10. Áprilisban olvad csak el
fehér Volga kemény jege
ha vizet kérsz serbetet hoz
a mi falunk sok-sok szépe

11. Aranyat ne, gyöngyöt végy
ez legyen az ajándék
szúrát /3/ mondtam volna kedves
egyetlenegy szavadért

12. Arany-e a kalárisa
ezüst-e a kalárisa
nem tudunk mi találkozni
rejtegeti őt az anyja

13. Arany ezüst Ázsiában
szép leányok Russziában
orosz földi szép leányok
kertekben és dácsákban /4/

14. Arany fésű kezemben
hosszú hajam fésülöm
kedvesem ha eszembejut
teli holdon révülök

15. Aranygyűrű rubin kövű
ezüstgyűrű rózsa kövű
nézd a kicsi kedvesemet
sötétbarna szemöldökű

16. Aranygyűrűt pattintottam
ezüsttel megforrasztottam
halálomnak közelében
téged látva feltámadtam

17. Aranygyűrűt viselgetve
elzsibbadtak ujjaim
kedves téged emlegetve
elsárgultak orcáim

18. Aranykeret bőrajtó
rózsa-bölcső ezüstrúd
betegség nem sárgított el
a szerelem hervasztott el

19. Aranynyerget bársonypárnát
tettem fel a lovamra
hópelyhecském almácskám
szemed ne vesd másokra

20. A vásárba elmentem
vásárfiát megvettem
az isten így rendelte
elmaradt a kedvesem

21. Az aranykés pirosat vág
az ezüstkés rózsásat vág
kedvesem amerre te jársz
nyolcvan félét nyit a virág

22. Az ujjai az ujjai
fehér virág szárai
pettyegetve teleírt
ezüstök a körmei

23. Bár aranyként folyhatnék
bár ezüstként cseppennék
előttetek barátaim
bár gyertyaként éghetnék

24. Bátyám hej a lovaid
küldd előre a sárgát
más miatt nem bánkódom én
csak elmult az ifjúság

25. Csípős vihar hideg szél
csípi a két orcámat
nehéz bánat nagy szerelem
emészti a szívemet

26. Deres lovak nem táncolnak
Volga partján nem járkálnak
lányok hogyha hű szeretők
semmi mással nem gondolnak

27. Ej haj bátyám bajuszod
fülemüle kék tolla
a mi ilyen életünk
mind istennek parancsa

28. Ej haj te lány de szép vagy
fehér galamb a másod
mellény fölé köpenyt ne végy
szemmel vernek meghalhatsz

29. Elhalad az utcánkon
felszáll a por utána
a mi árva életünk
így telik most fogságba

30. Én voltam ki korán keltem
én voltam ki mellényt vettem
heteken át éjjelente
kis házadba hej bementem

31. E szép helyet elcsúfítva
mért szórtad szét kölesedet
itt voltál és mégsem láttad
más öleli kedvesedet

32. E vidékről elmegyünk mi
sok városon átmegyünk mi
kedvesinket otthonunkat
hogyan hagyjuk mostan el mi

33. Faragott szán széles deszka
deszkán áll és beszélget
beszéde hej arabul van
pillantása de kényes

34. Fa teteje fehér gyapot
fülemüle fészke van ott
teli hold a te orcád
tőle ragyog a világ

35. Fa tetején ritka madár
senki sincs ki elriassza
szívem búsul lelkem ég
senki sincs ki vigasztalja

36. Fehér hó hull ősz óta
térdig jár benne a ló
számunkra ha van segítség
csak magától Allahtól

37. Fehér inget mért varrattál
ha nem hordod víz partján
szívemet mért hitegetted
ha nem szeretsz igazán

38. Fehér kicsi házad előtt
fázom kedves add köpenyed
tűnik a hold kél a hajnal
megyek kedves add a kezed

39. Fehér nyírfa erdő-szerte
levelet hajt mind évente
minden órán minden percen
te vagy rózsám az eszembe

40. Fehér ablak sárga függöny
emeld fel az egyik szélét
nem mondod de tudom én azt
így az élet nagyon nehéz

41. Fehér vászon ingemet
miért kezdtem viselni
fejemre bánatot hozva
miért kezdtem szeretni

42. Fehér Volgán /5/ hogy átkeltem
eveztem meg énekeltem
énekelek meg sírok is
eszembe ha jut kedvesem

43. Fehér Volgán hogy átkeltem
piros kendőm lebegtettem
zsenge füvet terítettem
útra hol jár a kedvesem

44. Fehér volt az orcája
festett volt a szemhéja
sír csak sír míg elhervad
messze tűnt már szép szava

45. Felfelé néz sörte haja
kenegeti naponta
otthona ha jut eszébe
néz a visszatérő útra

46. Fényes csillag a hold mellett
másfél arsín /6/ közelségbe
szép arcodat beragyogja
szembogarad feketéje

47. Gazdag ember rőt ökrének
törjed le a fél szarvát
gazdag lánytól miért félsz
csókold meg és öleld át

48. Gazdagoknak díszes kertje
kertjükben a fürdőjük
fürdőjükbe vizet hordat
korom szemű kedvesük

49. Hajladozó fa ága
fujdogálja lassú szél
ne sírj kedves miért sírsz
nem magamért a falumért

50. Hat miszkálnyi /7/ gyöngyöt vettem
hogy a kalpagomra tűzzem
azért születtél anyától
hogy a szívem összetörjed

51. Hej barátim barátim
barátim és pajtásim
titőletek elszakadtam
mit tegyek most egymagam

52. Hej ragyog hej ragyog
kozákoknak dárdája
kikísér és hosszan csókol
nénjét irigyli húga

53. Holdkeltekor születtél
holdnál fényesebb lettél
hold ragyogta éjjelen
karjaimba siettél

54. Hold melletti csillagom
vízben úszó fényes hódom
éjjel arcod nem láthatom
jöjj el kérlek nappalom

55. Kedvesemnek a sálja
kecskeszőrből van szőve
itt én soká nem maradok
egy hónapig mindössze

56. Kereskedők jönnek mennek
drága kelmét árulgatnak
ha elveszlek téged kedves
tevét vágok áldozatnak

57. Két vöröset egy pár barnát
befogtam a kocsirúdhoz
annak aki nagyon szeret
adjon isten méltó rangot

58. Kimentem a nyári házba
járkáltam a zöld gyepen
rajtad kívül mást szeretni
sosem volna már kedvem

59. Lábadon a botosod
bagarjabőr a talpa
rajtad kívül kit szeressek
te legények szultánja

60. Lebeg lobog fúj a szél
tépi gyenge fű tövét
régi szépek mind elmúlnak
új szépségek virulnak

61. Ma éjszaka álmot láttam
pej lovamra felszállottam
látott álmom igazzá lett
téged látva felvidultam

62. Magas hegyeknek tetején
kőből fényes mecset van
kedvesemet ha kérditek
arcán a hit fénye van

63. Magas hegyeknek tetején
gazdag lova rajta béklyó
Kazánban nincs Moszkvában sincs
gyöngyöm hozzád hasonló

64. Magas hegyre felmész-e
felhő ha jön nézed-e
ne sírj ugyan miért sírsz
egy csókomtól meghalsz-e

65. Messzi földről idelátszik
fehér Volga fehér köve
merre nem jár merre nem megy
legény és ló árva feje

66. Mi elmegyünk ti maradtok
nádból hídat csináltok
ha elmegyünk útra néztek
égő könnyet hullattok

67. Mikor falumból kijöttem
vissza-visszatekintettem
apám anyám testvéreim
mind elváltak éntőlem

68. Nagy nagy hegyek tetején
csapat ló megy ménes nélkül
más nem tudja én sem mondom
ég a szívem füstje nélkül

69. Nincsen szárnyam repülni
nincs fenyőfa rászállni
páros lovam nincs befogni
bánatomban messze menni

70. Óh istenem mit tegyek
idegenbe elmegyek
barátaim tiértetek
tűrök még egy keveset

71. Oka fehér vizében
apró halak lebegnek
sellő forma szép leányok
Oka partján teremnek

72. Péntek van ma holnap szombat
vasárnap az orosz ünnep
messziről is ideragyog
hajfonata kedvesemnek

73. Pétervárnak utcáira
apró követ raktak le
sötét szemű szép leányok
tőrt vetettek szívünkbe

74. Piros Kazán városa
rózsa Kazán városa
mikor szíved bánatteli
tűzben Kazán városa

75. Piros rózsák virágoznak
kertben nyíló rózsáim
barátim ti nem tudjátok
szomorúak napjaim

76. Mért piros a köténye
benne talán alma van ?
mint pacsirta úgy beszélsz
szájadban tán madár van ?

77. Priccsen fekvő katona
pókróccal betakarva
árva feje majd elfonnyad
otthonára gondolva

78. Ragyog a hold sápadt fénye
most kellene gyöngyöt fűzni
elmész de emléked marad
a szívemet összetörni

79. Reggel felkelsz arcod mosod
nézz kedvesem tükörbe
tükörben ha ragyogást látsz
én jussak az eszedbe

80. Reggel ködös este ködös
fehér Volga két partja
szívem tele szerelemmel
tenger vize nem oltja

81. Reggel mikor kimegyek
látok vörös berkenyét
ég a szívem búsul lelkem
kihez menjek tanácsért

82. Reggel mikor kimegyek
méz csepeg az almából
imáimban téged kérlek
szép kedvesem Allahtól

83. Reggel mikor kimegyek
nap sincsen még hold sincs már
gyere kedves találkozzunk
életünknek fénye vár

84. Rőt lovam a tarló szélén
réz igája nyakában
nem bánom ha nem lesz enyém
sokszor voltam karjában

85. Sok sok nyáj a juhotok
vágjatok le csak egyet
elmegyünk mi nagyon messzi
most hát isten veletek

86. Széles útnak a porát
láttam a felszállását
fiatalon nem hittem el
ifjúságom múlását

87. Szennyest mosni most szerdán
miért küldtél anyácskám
ne menj lányom - mondtad volna
nem mentem vón anyácskám

88. Tavasz jöttén múlik a fagy
olvad folyik mind a hó
e világ is mind elmúlik
békességben élni jó

89. Udvaromon páros fenyő
kikötöttem lovamat
beszélnek csak beszéljenek
bűnömre van bocsánat

90. Utca mentén utca mentén
Volga partján Volga partján
várlak téged napokon át
nem aluszom éjeken át

91. Utcán mikor átmentek
cipőtökbe víz folyik
kedvesemet várva várva
hajnal fénye érkezik

92. Utcán mikor végigmentem
vissza-visszatekintettem
áldott tejjel tartott anyám
hej de messze maradt tőlem

93. Ültem hajó főhelyére
néztem víznek fenekére
víz fenekén drágakő
fogság lett a szegény bére

94. Vastag nagy hó hullott volna
lábad nyoma nem látszódna
másé ha nem lettél volna
arcod el nem hervadt volna

95. Vedret fogtam vízért mentem
merítettem nem telt meg
senkire sem haragszom én
bizony nem volt szerencsém

96. Vékony fűzfa ívelt ága
nem való az járomnak
e mostani fiatalok
sem a tenger bánatnak

XX

Az első világháború vérzivataros napjaiban a nagykiterjedésű Orosz Birodalom legkülönbözőbb helyeiről sodródtak össze hadifoglyok az Osztrák-Magyar Monarchia területén szervezett fogolytáborokban. Közöttük a kor kutató tudósai olyan népi csoportokat találtak, amelyektől értékes népzenei, etnográfiai és népnyelvi anyagot tudtak gyűjteni.

A török folklór kutatása terén rendkívüli érdemeket szerzett magyar turkológus, Kúnos Ignác 1915 és 1918 közt többször ellátogatott a csehországi Eger melletti, illetőleg az Esztergom mellett fekvő kenyérmezei fogolytáborba. E két táborban külön csoportokban voltak elhelyezve a mohamedán hadifoglyok. A kenyérmezei tábor lakói főleg a Krím félsziget és Kaukázus, valamint a Volga vidékéről kerültek ide. Az égeri táborban pedig - a minket érdeklő török nyelvű népek közül - kazáni tatárok, miserek, baskírok, kumükök, nogajok és türkmenek voltak.

E két tábor török nyelvü lakóiközött Kúnos Ignác nagy terjedelmű folklór-anyagot jegyzett fel. A letisztázott anyagot 1951-ben Kúnos Ignác özvegyétől megvette a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára, és annak Keleti Gyűjteményében helyezte el. Az egész anyag mintegy 1200 félív nagyságú lapból áll, amelyek kazáni tatár, miser, krími tatár, krími nogaj, krími karaim és dunai tatár anyagot tartalmaznak. /1/ E nagy értékű, eddig teljes egészében kiadatlan gyűjtésből az első kötet, amely kazáni tatár dalokat tartalmaz, a közeljövőben fog megjelenni.

A kazáni tatár négysorosokat - tatár nevük dzsir - az égeri fogolytáborban gyűjtötte Kúnos 1915 és 1918 között. A kéziratcsomó 212 lapból áll, amelynek mindegyikén három tatár négysoros található, Kúnos latin betűs lejegyzésében oszmán-török és magyar fordítással. Az egész anyag 634 verset tartalmaz. A versikék nincsenek semilyen szempont szerint sorbarakva, közlőikről semmi közelebbit nem tudunk. 1916-os beszámolójában /2/ Kúnos megemlít egy bizonyos Kazánból való Veliof-ot, aki segített neki szöveggyűjtő munkájában. Lehetséges, hogy az anyag egy része tőle származik. Ugyanakkor szinte bizonyosnak vehetjük, hogy az egész anyag több, egymástól eltérő nyelvjárást beszélő közlőtől van lejegyezve. Erre mutatnak a szövegben található nyelvjárási eltérések is.

A tatár szöveg fonétikai leírása elnagyolt, olykor hibás is, de egészben véve mégis használható, s megfelelő egybevetések segítségével a szokásos jelekkel átírható. A fordítás ugyancsak elnagyolt, néhol jelentős kiigazításra szorul. A török szöveg alkalmazkodik jobban a tatárhoz, a magyar fordítás már inkább a török, mint a tatár szöveg fordítása.

A dalok témája természetesen elsősorban a szerelem, de gyakran megszólal bennük a honvágy, az otthon siratása. Formailag szótagszámos versek, leggyakrabban 4 + 4 4 + 3 4 + 4 4 + 3, vagy 4 + 3 4 + 3 4 + 4 4 + 3 szótagszámúak, rímképletük pedig rendszerint a b c b vagy a a b a. E két alaptípust példázza az alábbi két vers :

irte turıp tıska csíkszam
bal tamadıj almadın
namaz-szajın tilim indè
szin dzsanımnı alladın

olo julning tuzanın
üzim kürdem tuzganın
bilmij kaldım jeslik bilen
jes ümürning uzganın

/Magyar fordításukat lásd a 82. ill. 86. szám alatt./

Némely darab több török nép közös kincse: a 9. számu pl. a baskírból is ismeretes.

Kakuk Zsuzsa

JEGYZETEK

1. Az anyag részletesebb bemutatását lásd két korábbi beszámolómban: Poésie populaire tatare recueillie par I. Kúnos: Acta Orient. Hung. XVI, 1963, pp. 83-97 ; Ignác Kúnos's Nachlass in der Orientalischen Sammlung der Bibliothek der Ungarischen Akademie der Wissenschaften. Előkészületben az Oriental Studies sorozatban.
2. Kúnos Ignác, Tatár foglyok táborában, Jelentés a mohamedán fogolytáborokban végzett tanulmányokról : Budapesti Szemle CLXV, 1916.
3. Fejezet, részlet a Koránból, arab szó.
4. Nyaraló /<orosz/.
5. A Volga mai tatár neve Idel, aminek eredeti jelentése "nagy folyó". Kúnos a tatár szövegben szereplő Ak Idel-t is egyszerüen Volgának forditja. Más források szerint az Ak Idel a Belaja /=Fehér folyó/ neve. Az Ak Idel szószerinti jelentése ugyancsak "Fehér folyó".
6. Régi orosz hosszmérték. Nagyjából a régi magyar rőfnek felel meg, azaz kb. 70-80 centiméternek.
7. Arab eredetű súlymérték, amely különlegesen értékes, kisméretű anyagok, mint arany, ezüst, drágagyöngy, rózsaolaj, pézsma, stb., mérésére szolgált. Kb. 4-5 grammnak felelt meg.

BASKIR DALOK

1.

Édesanyánk mikor megszült,
Fehér pólyába göngyölt.
Fehér pólyába göngyölvén
Azt sem mondta: boldog légy!

2./22/

Ha az étel készen volna,
Szedd, anyám, a tányérba!
A te ízes, jó ételed
Fiadat meggyógyítja.

3. /3/

Fülemülék szava szól
Ufa városában.
Apám, anyám, imádkozzál
Boldogtalan fiadért!

4./19/

Ó, istenem! - sóhajtok,
Mért is nem vagyok boldog!
Boldogságot, szerencsét
Istenemtől óhajtok.

5. /8/

Kalapodat félre csapva
Nézz, kedves, a tükörbe!
Édes-kedves szeretteink
Mi utánunk vágynak-e?

6. /5/

Kedvesemnek párnája,
Lúdnak bársonyos tolla,
Ketten fekvén egy párnán:
Így éltünk mi valaha.

7./12/

Almácskám, én hófehérkém,
Hófehér a te orcád.
Hol tudnálak végre látni?
Sok szép szavam van hozzád.

8. /9/

Búsan szól a fülemüle,
Bármerre is bolyongunk,
Búsul szívünk idegenben,
Ha nincs velünk a párunk.

9./10/

Éhes vagyok, bármit eszem,
Ha te nem vagy itt énvelem.
Azt mondja a csalogány is:
Érted sírok, kedvesem.

10./11/

Almahegyről almát szedni
Nádasban utat vágtam.
Kedves babám, becézgettél,
Hozzád gyöngéd maradtam.

11./14/

Merre vagy, ó, szülőhaza?
Tőled messzire estem.
Arra szálló vándormadár,
Vidd el az üzenetem!

12./17/

Milyen boldog voltam egykor,
Mint cserépben rózsa él!
Elmúltak már a szép idők,
Messzetűntek mint a szél.

13./16/

Virág voltam odahaza,
Szétszóródtunk más tájakra,
De ha újból visszatérnénk,
Kinyílnék én odahaza.

14./15/

Legénykorom, hej, milyen volt!
Széles utca is szűk volt!
Legénységem idejében
Milyen búbánatom volt?

15./20/

Jó lovaim voltak nékem,
Befogtam én őket régen.

Nincsen más búm földön s égen,
Csak hogy elmúlt legénységem.

16./2/

Ha a magas hegyre mégy fel,
Rézzel patkold a lovad!
Fiúgyerek életénél
A leányé boldogabb.

17./6/

Rozsot vágtunk más vidéken,
Távolmaradt szülőföldünk.
Élhetünk jól idegenben,
Mégis hív a szülőföldünk.

18./24/

Sárga, sárga a világ,
Nyílik a sárga virág.
Nem jön otthonról levél,
Sápad, sárgul az orcánk.

19./4/

Ázott ruhánkat lehúzzuk,
Nedvesen kiaggatjuk.
Esőt hozó felhő láttán
Mit tehetünk? Csak sírunk.

20./32/

Sűrű, sötét fenyőerdő!
Átkelni de nehéz rajta!
Sötétség ült a világra:
Mindenfelé puskafüst.

21./43/

Amikor a harcba mentünk,
Isten nevét emlegettük.
Hogyha golyó talált minket,
Véres ruhánk levetettük.

22./36/

Kárpát-hegy tetejéről,
Hej, de sok országot láttam!
Ebben a nagy háborúban
De sok pusztulást találtam!

23./31/

A Kárpát-hegy magasán
Másfél öles volt a hó.
Ebben a nagy háborúban
Sorsom is benne volt.

24./41/

Sötét felhő tornyosul.
Eső lesz-e, hó lesz-e?
Elmúlik-e sok bánatom?
Vidám napok jönnek-e?

X

Az Ural-vidéki baskír nép költészete iránt már a 19. század második felében érdeklődtek hazánkban. Vámbéry Ármin 1883-ban adott közre 156 baskír népdalt "Baskír szerelmi dalok" című munkájában. 1901-ben Prőhle Vilmos járt tanulmányuton Baskíriában, s eredményes gyűjtése anyagából le is fordított néhány dalt és mesét, melyeket a Keleti Szemlében és későbbi útleírásában közölt. Az első világháború idején magyarországi hadifogoly-táborokban, különböző nemzetiségű foglyoktól gyűjtött török-tatár népköltést. Így vetődött el 1917-ben a debreceni fogolytáborba, ahol Bajtullauglï /azaz Bajtulla fia/ Zakirtól újabb baskír dalokat jegyzett le. Bajtullauglï Zakir - oroszos családi nevén Bajtulin - Karkajban, az akkori Permi kormányzóság Krasznoufimszki kerületében született. Prőhle e gyűjtése kéziratban maradt; a Kőrösi Csoma Társaság tulajdonát képező "Baskír szövegek" feliratú két füzetet ma az Akadémiai Könyvtár őrzi. A füzetekbe írt 79 négysoros versből itt 24-et tettem közzé magyar fordításban, a lehetőség szerint az eredetiét követő versalakban. E dalok a szülőföld, az otthon és a kedves utáni vágyakozást és a háborús élményeket éneklik.

E baskir négysorosakra jellemző a rimes /aaxa, xaxa, abab, abba stb./ ütemes verselés, a közel kötött szótagszám, azaz a sorok közel azonos időtartama /a számunkra, sajnos, ismeretlenül maradt dallammal együtt bizonyára teljesen azonos időtartamúak voltak/. Előfordul bennük alliteráció is. A dalok tartalmából kitűnik, hogy közülük több is frissen született, talán helyben rögtönzött, ami a baskír népdalköltés egyik szokott alkotásmódja. Az eredeti hangzásból mutatóul álljon itt a 4. és a 22. négysoros szövege /a magyar helyesíráshoz közelített, egyszerűbb alakban/:

uf alla dip szulïjmïn — "Ó, Allah! - sóhajtok.
bäkhtem zsuk dip zsïglïjmïn — Nincs boldogságom - sírok.
ber bäkhetne ber toufikne — Egy /kis/ boldogságot, szerencsét
ber khodajdïn szorïjmïn — kérek az egy istentől." 4.

karpat tauï basïnda — "Kárpát-hegy tetején
kürenä ikän küp illär — látszik, mondják, sok ország.
bu szugusnïng eszendä — E háború közepében
äräm buldï küp jirlär — elpusztult sok föld." 22.

A zárójelben álló számok a Prőhle-gyűjtés sorszámai.

Csikai Valéria

NEGYVEN JUGAR TALÁLÓS KÉRDÉS
Sz. E. Malov gyűjtéséből

Három bak bök. Mi ez? - Katlannak háromláb. 7

Három hegy, mögötte ég nagy-nagy tüz. - Háromláb. 33

Három testvér néz egymásra szúrós szemmel. - Háromláb. 34

Van egy kecske, fekete.
A tüzet is megeszi. Vajon mi? - Tüzhely. 2

Ha a ládát meglökik, két fehér foltja nő. - Tüzcsiholás. 12

Fekete öszvérnek farát lökik, nyaka törik. - Lakat. 28

Fekete bika böködi a tehenet. - Lakat /meg a kulcs/. 27

Tyúk eledelt gyüjt. - Seprő. 45

Galamb jár a füvek körül, hajlong, csipeget. - Sarló. 11

Van egy vas, nyele van, nyele fából, nyáron fogják. - Sarló. 41

Remegő fejü vénember tövist szedeget. - Gereben. 50

Égből ereszkedik töpörödött öregember. - Kút fonott vedre. 32

Van egy itató vályu,
fekszik egy fehér ló,
szakállát fogva kérdik:
hát te hány éves vagy? - Mérleg. 20

Van egy sárga bika,
fekete a tasakja,
vásárba járó,
szatócs kereskedő. - Mérleg. 20

Öregember forró vajat ivott,
megfagyott, és úgy maradt. - Gyertya. 42

Pőre gyerek ki-be jár a fekete lyukon. - A két evőpálcika. 30

Van egy bóbitás madárka,
jár-kel, vizet iszik. Mi lehet? Találd ki! - Ecset és tus. 5

Egy gerlice kék folyóból vizet iszik,
fehér folyón csőrét mossa. - Az irás. 9

Maroknyi csak, hangja égi,
kiáltása nem fér a földön. - A lámák csigakürtje. 3

Kandzsurt lapoznak. - Kártyajáték. 35

Van egy fa, fán kilenc lyuk. - Az ember, orra, szeme, szája, ... 37

Amott a hegyháton két mécses világít. - A két szem. 16

Van két testvér,
egyik a hegy ez oldalán,
másik a hegy az oldalán. - A két fül. 15

Egy ládában tiz fehér juh meg egy öregember. - A fogak meg a nyelv. 25

Gyapju gyapjuhoz tapad. - A csukódó szempillák. 43

Két sor bárány öklelődzik. Mi lehet? - A fogak. 1

Öt istenség alkotta meg. - A kéz. 14

Van két legény, egymást nem láthatja. - Az öv két vége. 17

Egy ládában öt ember heverész. - A lábujjak a csizmában. 23

Nyúzzák fehér szamár bőrét,
átvetik a kerítésen. - Kender. 38

Van egy veres tyúk, zöld farkú,
hazahozzák, ládafödél mögé rakják. - Hagyma /vagy retek/. 36

Kívül piros kelme, belül sárga kelme,
aki kibontja, mérőnyi kölest kap. - Paprika. 47

Van egy fehér kendő, benne sárga gombóc. - Tyúkmony. 26

Mikor nő, földben nő,
kutya nem eszi, pedig hús borítja. - A teve orrpecke. 37

Két hegyes füle van,
míg egyikre vigyáz, másikát elejti. - Nyúl. 46

Tarka tehén jár-kel, vízben gázol. - Szarka. 8

Égben kering, kicsi fehér. - Szúnyog. 48

Kecske folyóvizet iszik, mindkét füle zöld,
ha odamégy, fehér: micsoda? - Szivárvány. 10

Ház tetején tarka szilánk hintve. - Csillagok. 40

Száz láma, száz lepény.
Öreg lámák hármat esznek,

kisebb lámák hárman egyet esznek.
Hány az öreg, hány a kisebb? - Huszonöt öreg, hetvenöt kisebb. 31

⊠

Szergej Jefimovics Malov 1910 és 1914 között járt a régi ujgurok Kanszuban, a kinai Nagy Fal nyugati vége táján élő maradékánál, a jöguroknál, akikhez, rokont remélve bennük, Kőrösi Csoma Sándor egykor délről igyekezett. A magát sárga jögurnak nevező, kínaiul jüku-nak, tibetiül jugarnak ismert töredéknép őrizte meg a buddhista kánonhoz, a Kandzsurhoz tartozó, fontos és terjedelmes Aranyfény-szútra régi ujgur változatát, melynek egy kései, de legteljesebb kéziratát ma a leningrádi Malov-gyűjtemény birtokolja. A Wilhem Radloff kezdeményezésére gyűjtött török nyelvű sárga ujgur népköltési és nyelvi anyag könyvalakban csak a gyűjtő-szerző halála után jelenhetett meg, tanítványa, Edgem Rahimovics Tenisev gondozásában, aki az ötvenes években kereste föl a török, mongol, tibeti és kínai ajkú jugarokat, s még találkozott közöttük mestere jó emlékezetével /Jazyk želtych ujgurov, Moszkva 1967/. Az itt közölt fordítás-válogatás darabjai után szereplő számok az eredeti kiadás sorszámai, s ezek szerint csoportosulnak a következő megjegyzések, magyarázatok is.

1. Két sor bárány... : a "sor" itt azt a cölöpökkel rögzített kötelet jelenti, melyhez a kisállatokat kötik.
2. A fekete kecske a tűzhely kormos hasú katlana.
3. A lámák éles hangú csigakürtje fehér tengeri csigakagylóból készült.
5. Hasonló találóskérdés ismeretes a mongolok között is.
7. A háromláb: párhuzamos abroncsokkal összefogott három vasrúd.
8. A rejtjelezésben itt csak egyetlen elem utal egyértelműen a szarkára, az, hogy tarka.
9. A gerlice - az írószerszám, íróecset /az 5. "bóbitás madárkája"/, vagy nádtoll, a kék folyó a tus, tinta, a fehér folyó a papiros.
10. Meglehetősen elvont rejtjelezés, "rejtjel" és megfejtés közös eleme: a szivárvány színei csak bizonyos távolságból észlelhetők.
12. A láda valószínűleg a tűzszerszám "rejtjele", a fehér foltok pedig a kipattanó szikrák. Malov a megfejtést tűzszításnak fordítja, ez esetben a láda talán a tűzhely maga, a foltok pedig lángok.
14. E ravasz rejtvény mögött a buddhista eszmevilág igen messzire nyúló szálú tanai állnak: az öt istenség az öt ún. szellembuddha, az öt indulat, öt világalkotó elem, az öt személyiségalkotó elem stb. ötös egység jelképe, itt az öt ujjú kézé.
17. A jugar öv két vége nem ér össze; a derék kerületénél hosszabb öv végeit a derék két oldalán betűrik.
20. Az itató vályu a mérleg serpenyője, a fehér ló a /kézi/ mérleg rúdja, szakálla a súly, melyet a rúdon tolnak, s'tőle kérdik" a mértéket.
21. Itt a "tasak", a herezacskó, a súly "rejtjele". Érdemes "meghallgatni" az eredeti szöveget is, amennyire a magyaros átbetűzés engedi: per szarig bïka-dro / per kara tekír-dro / gejsanga jitken / szarig ídí-dro /. A vegyes hangrendű gejsang szó kínai eredetű, mint a mérleg egyik neve, a tïnza is; az utolsó sor csak annyit tesz, hogy "kereskedik".
25. A túl kevés fog talán a rejtvény "öregember" szavának egy második megfejtést is ad, ti. az eredeti jelentését, hogy öregember kevés fogú szájáról szól.
26. A sárga gombóc, a mantï, mely itt a tojás sárgájának jele, kínai ere-

detű tésztaétel, itt gombócféle, Észak-Kínában egy párolt, kenyérmódra fogyasztott tészta.

27. A lakat itt, mint a régi Kínában. Tibetben és a mongoloknál, forrasztott, kovácsolt, szögletes fémdoboz, melybe oldalról tolják be a záró fémlapot, mely a lakat függesztő rúdját és a vele párhuzamos, rögzítő"tüskéket" hordozza; a tüskék lemezrugói a dobozba hatolva szétállnak, s csak az alsó nyíláson betolt, megfelelő kulcs velük párhuzamos mozgása szabadíthatja ki őket. A mai európai függő lakatoknak is valószínűleg e keleti lakat volt az őse.

28. A nyak itt a lakat kihúzható, függesztő rúdját jelzi.

30. A pőre gyerek /két lába/ az evőpálcika-pár, a fekete lyuk a száj. /A két evőpálcikát ugyanaz a kéz tartja./

31. A találóskérdések között sajátos csoport a mennyiségtani rejtvényeké, melyek megoldása nem a helyhez és korhoz kötött, költői rejtjelezés ismeretét, hanem az egyetemesebb mennyiségtani módszerek alkalmazását kívánja meg.

32. A veder függélyes útja és gallyból, háncsból fonott, "ráncos, öreg arca" adja itt a rejtjel két fő elemét.

33. Ez a rejtjelezés síkba teríti a háromlábú üstláb hengerpalástját.

34. Az üstláb három csúcsa hegyes, "szúrós".

35. Nálunk is mondják a kártyát az ördög bibliájának. A lámahitűek könyvei meg, össze nem fűzött, csak kötegbe kötött lapjaival, leveleivel, még közelebbi képi párhuzamot adnak a kártyához. A Kandzsur a lámahitű kánon öregebbik, 108 kötetbe foglalt gyűjteménye. Az eredeti szöveg hívebben így szól magyarul: Kandzsurt osztanak, ám könyvre utaló szó híján s magyarázat nélkül némább lenne e találóskérdés.

36. A retek szó így hangzik a török jugarok nyelvén: torma.

37. A teve orrpeckét fából faragják.

38. A kendert /jugarul kendzsirt/ itt tilolás, tisztítás közben láttatja a találóskérdés.

46. A rejtjelezés azt a képet rögzíti, melyben a nyúl egyik füle lekonyul.

47. A mérőnyi köles - a paprika magjai. A jugar tá- ige nemcsak kibontani, hanem megfejteni, kitalálni jelentésű is.

48. Egy másik megfejtés szerint pőcsik vagy bögöly.

Török János

KONSZTANTYIN IVANOV:

A VASTILÓ

Ha a vastilót emlegetik,
Túlcsordul a menyecskék epéje. /1/
Ugyan miért? Tudjátok csak meg!
Hogy miért van, hadd mondom el!
A mi csuvas némbereink
Nem szeretik a vastilót.
Ha már van, jobb a réztiló,
De az se baj, ha fából van.
A vastiló belsejében
Öreg ördög lakozik.
Mikor a tilót megfogják,
Csattogtatja fogait.
Mikor a kendert tilolni kezdik,
Szemükbe szórja a csepüt.
Ha ez a csepü a szemében marad,
Boszorkány lesz az ember.
E boszorkány szavára
A vastiló egész éjjel
Falukon és mezőkön
Dübörög végig.
Mikor szökdécsel a tiló,
Ha útjába kerül valaki,
Agyonnyomja,
Vérét kiszivja.
Felfogtátok-e már,
Hogy nálunk a menyecskéknek
Mért csordul túl az epéjük,
Ha a vastilót emlegetik?
Lesz majd, aki nem hiszi,
Vagy vitatkozni fog velem- félek -,
Hadd mondok el mégis egy esetet,
Amely a mi falunkban történt meg.

Falunkban egy öregasszony
Éldegélt hajdanán.
Most már koporsóban
Fekszik a temető mögött,
Ám éltét ez az öregasszony
Tevékenyen éldegélte.
Volt neki egy kecskéje,
Két birkája, egy macskája;
Düledező kunyhójának tetején
Baglyokat nevelgetett.

A baglyok mellett
Hevert vastilója:
Nagyon félelmetes dolog az,
Ha egyszer megharagszik!
Tudjátok meg most ti is,
Hogyan vakult meg az öregasszony.
Minthogy a banyának
Vastilója volt,
Kendercsepü szemetjét
Szemébe szórta az öreg ördög!
Hogyha megvakul az ember, rögvest
Boszorkány lesz belőle.
Ez a banya is a legsemmirekellőbb
Boszorkány a környéknek.
Nincs ember, ki ne ismerte volna,
Nincs kutya, ki fel ne ismerte volna. /2/
Volt még a vénaaszonynak
Két özvegy menye is:
Mindkét menye jó meny volt,
Mind a kettő szép meny volt.
Hogy az idősebbnek mi volt a neve,
Arra most nincs szükségünk.
Magának való asszony volt,
Az igazat szólva
Nem volt olyan szép,hogy dicsérni kelljen,
Nem volt olyan csúnya,hogy becsmérelni kelljen.
A kisebbik menyének - hamár szóba jött -
Cseges volt a neve.
Ő maga is, mint a fecske,
Végtelenül kedves.
Keze fürge dolgozni,
Ajka finom csókolni.
Cseges menyét a banyája
- Ki tudja, miért - utálja.
Találjátok ki magatok, hogy miért,
Erről nem szólhat a nyelvem.
Orcája nagyon szelid
- Láttán örvendeni kell -,
A banya mégsem szereti.
Azt hihetnéd,hogy bolond.

Ez a menye állandóan
Unszolja az öregasszonyt:
"Anyám, engedj már el vendégségbe,
"Anyám, engedj már el vendégségbe!"
"Hizelgéseddel, hogy a föld nyelne el,
Az ember már torkig van.
Jobb,ha dolgodat teszed,
Ha itt az ideje, majd elengedlek!"
Cseges menye kezében
Hiába is ég a munka,
Az öregasszony mégis
Szidja, hogy nem dolgozik!

Nem hiába volt vak az a
Vénséges vén öregasszony!
Előbb hal meg,
Mintsem hogy elengedje vendégségbe.
Cseges három napig
Kérlelte a vén öregasszonyt:
"Anyám, engedj már el vendégségbe,
Haddmenjek el a nénémhez!"
"Ó, hogy nyelne el a föld!
Nem lesz ennek jó vége, menyem."
Harmadnap, mikor leszállt az est,
A banya még jobban megharagudott.
"Anyám, engedj már el vendégségbe,
Anyám, engedj már el vendégségbe!"
"Eredj, eredj, kérincsélő,
Boldogulj csak egymagad.
Még ezen az estén eredj, még ezen az éjszakán,
Ne is lássalak!"
Menye ekkor sietve
Gyúrt tejjel három juszmant. /3/
Magatok is tudjátok: a juszman,
Ha a jószellemeket megidézik
Varázsszavakkal sütése közben,
Nagy erejü szer.
A mi vidékünkön mindig,
Mikor messzi útra mennek,
Hogy a gonosz szellemeket elriasszák,
Juszmant visznek magukkal.
Igy hát a mi menyecskénk is
Befogta a lovát és
Éjnek évadján elindult
Agir falvába vendégségbe.

A vastiló suhog-kopog,
A gonosz banya szöszt tilol.
A rézkampós kaput
Kinyitva ilyen varázsszót szól:
"Kip-kop, tilóm, kop, tilóm!
Agir útján szökj, tilóm,
Érd utol a menyemet, tilóm,
Üsd agyon a menyemet, tilóm!"
A vastiló, a kopogó tiló
Végigszökdécselt az úton.
A szép meny észrevette a tilót,
S e dalt dalolva üget:
"A hold fénye fénylőn fényes,
Agir útja széltől széles,
Fuss, fuss, fakóm, fuss, fakóm,
Vágyott véghez vágtass, fakóm,
Ijeszd meg, ijeszd meg az ellenséget,
Tejjel gyúrt juszmanom!"
Elhajitja, otthagyja
Egy juszmanját az úton.

Mikor arra a helyre ért
S rátalált a juszmanra,
A vastiló megrettenve
Hazalódult szökdécselve.
"Kip-kop, tilóm, kop, tilóm!
Agir útján szökj, tilóm,
Érd utol a menyemet, tilóm,
Üsd agyon a menyemet, tilóm!"
A vastiló, a kopogó tiló
Végigugrándozik az úton.
A szép meny észrevette a tilót,
S újból dalát dalolja:
"A hold fénye fénylőn fényes,
Agir útja széltől széles,
Fuss, fuss, fakóm, fuss, fakóm,
Vágyott véghez vágtass, fakóm,
Ijeszd meg, ijeszd meg az ellenséget,
Tejjel gyúrt juszmanom!"
Elhajitja, otthagyja
Másik juszmanját az úton.
Mikor arra a helyre ért
S rátalált a juszmanra,
A vastiló megrettenve
Hazalódult szökdécselve.
"Kip-kop, tilóm, kop, tilóm!
Agir útján szökj, tilóm!
Érd utol a menyemet, tilóm,
Üsd agyon a menyemet, tilóm!"
A vastiló, a kopogó tiló
Ugrándozva jön az úton.
A szép meny észreveszi a tilót,
És sirva dalolja a dalát:
"Agir útja széltől széles,
A hold fénye fénylőn fényes,
Fuss, fuss, fakóm, fuss, fakóm,
Vágyott véghez vágtass, fakóm,
Ijeszd meg,ijeszd meg az ellenséget,
Tejjel gyúrt juszmanom!"
Elhajitja, otthagyja
Utolsó juszmanját.
Mikor arra a helyre ért
S rátalált a juszmanra,
A vastiló visszalódult
Ugrálva a faluba...

Mikor a meny célhoz ért,
Kopog nénje kapuján:
"Néném, engedd be húgodat,
Engedd csak be Cseges húgodat,
Kit a gonosz ellenség kerget!"
"Éjszaka nem szokott hozzám vendég járni,
Eredj csak az utadra!"
"Akkor hát isten veled, nővérkém!"

Cseges elment, s megzörgette
Másik nénje kapuját:
"Néném, engedd be húgodat,
Engedd csak be Cseges húgodat,
Kit a gonosz ellenség kerget!"
"Éjszaka nem szokott hozzám vendég járni,
Eredj csak az utadra!"
"Akkor hát isten veled, nővérkém!"
Cseges elment, s megzörgette
Testvérbátyja kapuját:
"Bátyám, engedd be húgodat,
Engedd csak be Cseges húgodat,
Kit a gonosz ellenség kerget!"
"Éjszaka nem szokott hozzám vendég járni,
Eredj csak az utadra!"
"Akkor hát isten veled, bátyuskám!"
A szép meny sirva-riva
Felment a padlásra,
És ott sirva-riva
Bebújt a szalmába.

"Kip-kop, tilóm, kop, tilóm!
Ágir útján szökj, tilóm,
Érd utol a menyemet, tilóm,
Üsd agyon a menyemet, tilóm!"
A vastiló, a kopogó tiló
Végigugrándozik az úton.
Kip-kop, ugrál, csattog,
A szép meny szivébe rémület költözik...
A vén banya kapuja előtt
Várva-várja tilóját
Dúlva-fúlva: ám
Tilója vissza nem tér.
Messze, távol, valahonnan
Kopogása hallatszik.
A boszorkány nyöszörögve
Kezdi hivni a tilót:
"Kip-kop, tilóm, kop, tilóm!
Szökkenj hozzám, tilóm!
Gyere vissza hozzám, tilóm!
Mássz a mestergerendára, tilóm!"
Messze, távol, valahol
Mintha sárkány sziszegne -
Bizonnyal a tiló őrjöng:
Verekszik valakivel.
"Kip-kop, tilóm, kop, tilóm!
Szökkenj hozzám, tilóm,
Gyere vissza hozzám, tilóm,
Mássz a mestergerendára, tilóm!"
Messze, távol, valahonnan
Zörgés-zugás hallatszik,
Bizonnyal a tiló őrjöng:
Tör-zuz ottan valamit.

"Kip-kop, tilóm, kop, tilóm!
Szökkenj hozzám, tilóm,
Gyere vissza hozzám, tilóm,
Mássz a mestergerendára, tilóm!"
Messze, távol, valahonnan
Dübörgés-zübörgés hallatszik,
Bizonnyal a tiló őrjöng:
Föld-rengetve visszatér...
Kopogott, csattogott,
A banya feje megreszketett.
A vaknak az útról
Letérni már nem volt érkezése:
Jött a tiló, csattogott,
S a banya fejét leszakitotta.
A boszorka torkából
Fekete vér bugyogott...

Eltelt, elmúlt a sötét éjszaka,
Lassan-lassan szertefoszlott.
Fényes új nap virradt,
Fénylett a fényes világ.
Agir falva felébredt,
A mély álom felszakadt.
Mindenki teszi a dolgát
Szorgos csuvas módjára:
Cseges menyecske bátyja
A jószágot eteti -
Húga holttestére
Rálel a szalmában.
Megy egy ember -
A molnár - az utcán,
Fehér szakálla két rőf,
A púpja meg két pud.
A botjára támaszkodva,
Mint a gácsér lépked.
A nagy bolt előtt
Szuszogva megáll,
S lisztes ruháját
Veregetve mormolja:
"Baj van, baj van, Mihal koma!
Nincs már malmom!
Ma éjjel gonosz szellemek
A malomkerékbe
Akaszkodtak és elkezdték
A kereket haragosan
Üvöltözve forgatni,
A malomkövet nyekeregtetni.
Mielőtt még kiszaladtam volna,
Malmomat a gonosz szellemek
Recsegve-ropogva lerombolták, és
Elfutottak valahova!"

Falunkban a csuvasok
Kiálltak az utcára,
Csoportostul zsibonganak
A halott vénasszony mellett.
A banya fekszik, meg se moccan,
Körülötte fekete vér:
Teste fekszik egy helyen,
Feje fekszik másikon.
A tiló nyugszik,nem kopog,
Hang sincs a mestergerendán...
A nép szavának egy a vége,
A szóbeszédnek száz a szine.

⊠

A bolgár-törökök a VIII. században jelennek meg a Közép-Volga vidékén, és Magna Bulgaria néven viszonylag fejlett birodalmat hoznak létre. 1236-ban Dzsingisz kán mongoljai szétzúzták a volgai bolgár birodalmat, az itt élő népeket az Arany Horda hajtotta igájába. A bolgár-törökök egy része beolvadt a kipcsak törökök közé, más részük behúzódott az erdőkbe,és megőrizte nyelvét. Az Arany Horda, majd az örökébe lépő Kazáni Kánság uralma alatt a volgai bolgár birodalom régi kultúrája, s igy irodalma is elpusztult. Čăvaš kĕnekine ĕne šinĕ "a csuvas könyvet megette a tehén", tartja az egyik csuvas közmondás. A volgai bolgár-törökök nyelvét arab betüs sirfeliratokból ismerjük, közülük a legrégebbi 1281/1282-ből datálódik. /vö. Róna-Tas A. - Fodor S., Epigraphica Bulgarica. A volgai bolgár feliratok, Szeged 1973/. Mivel a csuvasok a volgai bolgárhoz közelálló - bár azzal nem azonos - nyelvjárás folytatói, e sirfeliratokat tekinthetjük a csuvas nyelv középcsuvas korszakából származó legrégibb emlékeknek.

1552-ben IV. Iván győzelmei megdöntötték a tatár kánságot, s a terület orosz fennhatóság alá került. A társadalmi elnyomást a cári kormányzat erőszakos russzifikáló törekvései súlyosbitották. A XIX. század közepétől a russzifikáció és a pravoszláv hit megerősitése céljából világi iskolákat is nyitnak, engedélyezik az anyanyelven történő oktatást, Kazányban pedig fordító bizottságot alapitanak, melynek az a feladata, hogy vallásos irásmüveket adjon ki a kis népek nyelvén. Noha a volga-vidéki népek nyelvének lejegyzésére már a XVIII. században használták az orosz irást,pl. cirill betükkel jegyezték le a XV. század harmincas éveitől számitott újcsuvas korszak első emlékeit is, pl. az első csuvas nyelvtant /1769/, s az első "valódi" irodalmi terméket is, egy 1767-ben, II. Katalin kazányi látogatása alkalmából irt üdvözlő verset, Ny. I. Ilminszkij /1822-1891/, a kazányi hittérito iskola igazgatója pedig a vallásos irásmüvek kiadására szintén az orosz ábécén alapuló, módositott irásrendszert állitott össze a kis finnugor és török nyelvü népek számára,mégis elsősorban az anyanyelven folyó oktatás bevezetése segitette elő a nemzeti kisebbségek irásbeliségének kialakulását, és teremtette meg az önálló irodalmak megszületésének előfeltételeit. Nemzeti nyelvü ábécéskönyvek, szöveggyüjtemények összeállitása vált szükségessé, ezekben kaptak helyet az első irodalmi kisérletek is.

Az önálló csuvas irodalom létének alapját képező irodalmi nyelv megteremtésében kiemelkedő szerepe volt I. Ja. Jakovlevnek /1848-1930/, aki 1868-ban, még gimnazistaként megvetette a szimbirszki csuvas tanitóképző alapjait. Jakovlev új ábécét teremtett, melynek alapját az orosz irás képezte,

ezt azonban - felismerve anyanyelve fonológiai szerkezetét - nagy körültekintéssel igazitotta a csuvas nyelv sajátosságaihoz. Az irodalmi nyelv alapjául az anatri /déli/ nyelvjárást tette meg /Jakovlevről bővebben lásd: Róna-Tas A., Beszámoló csuvas tanulmányutamról: MTA I.Osztályának Közleményei 23,1966,p.327; I.Ja.Jakovlev i ego skola: Učenye zapiski,vyp. XXXIII.,Csebokszári 1971/.

Jakovlev minden irodalmi és tudományos szervező munkája ellenére az új, egységes irodalmi nyelv aligha vált volna a csuvas irodalom alapjává, ha nem fedezi fel a kimagasló tehetségü Konsztantyin Ivanovot /1890-1915/, akinek müvei meghatározták a modern csuvas irodalom egész további fejlődését.

K.Ivanov az ufai kormányzóság Szlakbas nevü falujában /ma Baskir ASZSZK/ született. A környék betelepitett csuvas lakossága az anatri nyelvjárást beszélte. 1903-ban a szimbirszki csuvas tanitóképzőbe kerül, ahonnan 1907-ben politikai diákmegmozdulásban való részvétel miatt kizárják. Jakovlev azonban még ez év őszén visszahivja Szimbirszkbe, ahol a fiatalember csuvas nyelvü kiadványok szerkesztésében vesz részt. Közben jelentős forditói tevékenységet fejt ki /többek között Lermontov, Nyekraszov, Kolcov verseit, Goethe"Reinecke róká"-ját és az Énekek énekét ülteti át anyanyelvére/, folklórt gyüjt, és eredeti müveket ir. Közülük a legkiemelkedőbb a Narspi cimü elbeszélő költemény. /A mü 8 fejezete magyarul is olvasható Bede Annának a Róna-Tas András nyersforditása alapján készült költői átültetésében: Tiszatáj,1975/9.szám, 45-54.l./ Ivanov müvei először a Čăvaš xallapĕsem /Csuvas mesék és hagyományok/ cimü gyüjteményben jelentek meg 1908-ban Szimbirszkben.

E kötetben látott napvilágot a Timĕr tĭlă /A vastiló/ cimü, népmesét feldolgozó balladája is. Alapjául a Lăpăr néven ismert népmese egyik változata szolgált, amelyet a fiatal költő G.T.Tyimofejev Tăxăryal /Kilenc falu/ cimü etnográfiai gyüjteményében, a csuvas irodalom egyik első eredeti alkotásában olvasott; ennek kéziratos változatát a tanitóképző könyvtárában őrizték. Egy variánsa "Az emberevő mostoha" cimen magyarul is olvasható a Mesék a tölgyfa tetején cimü kötetben /Bp.1977, Európa, "Népek meséi" sorozat/.

Balladájában Ivanov felhasználja a mese elemeit, a verses betéteket szinte szó szerint. Pl.:

a mesében:	uyăx śuti śap-śuta a hold fénye fénylőn fényes,
	śatma śulĕ tap-takăr a tükörsima út simábbnál simább
Ivanovnál:	uyăx śuti śap-śuta a hold fénye fénylőn fényes
	Akăr śulĕ tap-takăr Agir útja simábbnál simább
a mesében:	śak-śak tĭllam, śak tĭllam sihegj-suhogj, tilóm
	śak kiněme śit, tĭllăm érd utol a menyemet, tilóm
Ivanovnál:	śalt-śalt tĭllăm, śalt tĭllăm kip-kop,tilóm,kop,tilóm
	śav kin patne śit, tĭllăm érd utol a menyemet, tilóm.

A ballada szerkezete is követi a népmesei hagyományokat. Fellelhetők a háromszoros ismétlések: Cseges /Fecske/ háromszor kérleli anyósát, hogy engedje el vendégségbe, az öregasszony háromszor küldi a menye után a vastilót, Cseges három testvérénél kér bebocsátást, az anyós háromszor hivja vissza tilóját. Megtaláljuk a mesezáró formulát is: "A nép szavának egy a vége, / A szóbeszédnek száz a szine." Előkerülnek a népi hitvilág gonosz viziszellemei, akik lerombolják a malmot, ahol Cseges meghuzta magát.

Ugyanakkor Ivanov nem egyszerüen másolja a folklórt, hanem alkotó módon használja fel. A hagyományos mesekezdetet lokalizált prológus váltja fel, amelyben a szerző arra hivja fel az olvasó figyelmét,hogy olyan e-

setről lesz szó, amely a tulajdon falujában esett meg. /Ez egy sajátos folklórrétegre, az anekdotára, a "Dorfgeschichte"-re jellemző./ A mesehősök sematizált ábrázolása helyett egyediti szereplőit: mind az öregasszony, mind a menye portréjának és környezetének megrajzolására nagy gondot fordit a szerző. Realista vonásokkal vázolja fel a molnár alakját az epilógusban, a záróképben pedig a korabeli csuvas falu jelenik meg előttünk. Megváltoztatja a mese "szüzsé"-jét is. A mesében a gonosz anyós a tilón lovagolva utoléri és felfalja a menyét. A menyecske testvérei reggelre kelve megtalálják az anyós által elfogyasztott húguk belét a keritésen, szarnájt /dudaszerü hangszert/ készitenek belőle, amely emberi hangon mondja el nekik az öregasszony rémtettét. Az anyós a tüzbe dobja a szarnájt, mire az visszaváltozik a menyévé, az öregasszonyt pedig apróra törik, mint a követ. A mesében csupán "közlekedési eszközként" használt tiló szerepét Ivanov erősen felnagyitja. A mesékben a jó mindig győz, Ivanovnál azonban elpusztul. Ez a megoldás a tragikus eseményt elbeszélő balladák sajátja.

Ivanov költői nyelve szerfölött gazdag alliterációkban és hangutánzó szókban, az utóbbiak gyakori előfordulása a csuvasra különben is jellemző. Ezek az ugyancsak a csuvasra jellemző sok s-hanggal párosulva az eredetinek különös zeneiséget kölcsönöznek, melyet fokoznak a hétszótagos sorokban gyakran fellépő jambusok és anapesztusok.

Nyersforditásom a költő összes müveinek 1957-es csebokszári kritikai kiadásában közölt szöveg alapján készült /K. Ivanov. Sĭrnisen puxxi. Timĕr tĭlă, pp. 110-127/. Természetesen nem törekedhettem sem a mérték, sem a költői eszközök visszaadására, csupán az alliterációkat próbáltam tartani ott, ahol a pontos forditás követelményeinek figyelembe vétele mellett tartani tudtam. Remélem, hogy avatott költő-müforditó tolmácsolásában Ivanov e müve is hamarosan megszólal magyarul.

Zahemszky László

JEGYZETEK

1. sexri xăp- "elmegy az epéje, túlcsordul az epéje"="nagyon megijed" /vö. magyar: "felforr az epéje" = "megharagszik". Mindkét nyelv negativ érzést kapcsol az epe fogalmához./
2. A néphit szerint a kutya felismeri a boszorkányt.
3. Juszman: 1. "nagyon vékony lepény" 2. "áldozati palacsinta" /Asmarin/. Lisztből vízzel vagy tejjel készül. A néphit szerint varázsereje van.

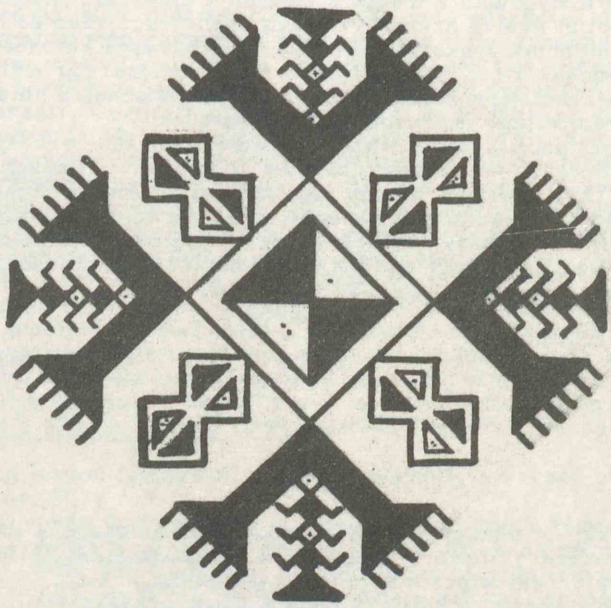

A KURUZSLÓK MIND CSALNAK

Csuvas népmese

Egyszer fiatal koromban az anyám rámbízta, hogy gyujtsam be a szamovárt. Ő maga ámment a szomszédasszonyhoz. Begyujtottam a szamovárt. Amikor jól égett, látom ám, hogy a szamovár mellett folyik lefelé az ólom és mint a palacsinta, szétterül a földön. Úgy látszik, elfelejtettem bele vizet önteni és ettől a szamovár ólomcsöve elolvadt és lefolyt. Nem tudtam mit tenni, ijedtemben össze-vissza futkostam.

Éppen akkor jött arra az utcán nagy kiáltozással a szamovárjavító. Szóltam neki és kihoztam a szamovárt. Anyám is kijött a szomszédasszonytól és rámtámadt:

- Te is hozzájárulhatnál valamivel a szamovárjavitás költségeihez - mondta.

- Engedd el velem a fiut, majd ha ledolgozza az adósságot, hazaküldöm - ajánlotta a mester. Anyám beleegyezett, én pedig vele együtt utnak indultam. Elértünk egy faluba, ahol betértünk egy emberhez a szamovárt megjavitani. Estefelé a háziasszony megkért, hogy hozzak vizet. Elmentem a kutra, hát látom, nincs vödör. Akkor hoztam egy vödröt, a kötelet rácsomóztam és a kuthoz lépve leengedtem. De a vödör lent megakadt. A kötélbe kapaszkodva leereszkedtem, hogy kihozzam a vödröt, de előbb ingem-ruhám levetettem. Amikor kijöttem a kutból, látom, eltünt a ruhám. Most mitévő legyek, nem elég, hogy adósságba keveredtem, ráadásul még pőrén is maradtam. Odamentem egy házhoz és benéztem az ablakon. A mennyezetről lecsüngő lámpa fényében jól látszott a ház belseje. Az asztal közepén állt a gőzt pöfögő sárgaréz szamovár, körülötte izletesen elkészitett ételek és egy félliteres palackban vodka. Belopóztam a házba, felmásztam a kemencesutba és lefeküdtem. Egyszercsak bejött a házba egy asszony meg egy férfi. De alighogy bejöttek, kopogás hallatszott a pitvar felől.

- Bujj el a kemencesutba - mondta az asszony a férfinak, maga pedig ment ajtót nyitni. Az ember felmászott mellém a kemencére.

- Megmondom a gazdának, milyen ember vagy - szóltam hozzá.

- Ha nem árulsz el, pénzt kapsz tőlem - mondta az ember.

- Mit csinálják a pénzeddel, add ide inkább a rajtad való ruhát.

Az ember levetette a ruháját, ideadta nekem, ő maga ottmaradt fehér ingben-gatyában. A ház gazdája, miután megvacsorázott, aludni tért. Amikor elaludt, a háziasszony megbökött:

- Most már elmehetsz!

Kilopóztam, odakint sötét volt, az eső is esett. Visszafordultam hát és bekopogtam az ablakon.

- Ki az? - kiáltott ki a gazda a házból.

- Belebejből jöttem, adj szállást éjszakára.

A gazda beengedett. A felesége rámnézett és elpirult, de nem szólt egy szót sem. Közben a zsebemben egy kendőbe burkolt kis csomagot találtam: kibontom, nézem: egy pakli kártya.

A gazda észrevette és megjegyezte:

- Te biztosan jövendőmondó vagy.

- Hires jövendőmondó és léleklátó vagyok - mondtam célzatosan.
- Vetsz-e kártyát? - kérdezte a gazda.
Kiraktam sorba a kártyákat.
- Ugy látszik, a házadba befészkelte magát a gonosz lélek, nem én mondom ezt, hanem a kártya.
- Ki lehet-e füstölni innen? - kérdezte a gazda.
- Lehet, csakhogy ez a munka sokba kerül, száz rubel nélkül el se kezdem - mondtam, de közben alig tudtam visszafojtani a nevetésemet.
- Fizetek, csak üzd ki innen - könyörgött a gazda.
A gazda feleségét megkértem, hogy melegitsen az üstben vizet. Azután kimeritettem egy vödör forró vizet és a kemencesutra öntöttem, hogy csak ugy sistergett.
Az ember kiugrott a kemencesutból és kirohant az ajtón.
- Láttad-e? - mondtam a gazdának.
- Láttam bizony, láttam, bizony kiváló javasember vagy te - mondta a gazda.
Igy aztán minden alap nélkül javasember hirébe keveredtem. Ettől kezdve nem is hiszek én semmiféle kuruzslónak. Azt ajánlom, ti se higgyetek. A kuruzslók mind csalnak.

⊠

A mese forditása a Čăvaš xalăx sămaxlăxe. II tom. Jumaxsem /Csuvas népköltés II. Mesék. Csebokszári 1975 / cimü kötetben közölt szöveg alapján készült.
A szövegben előforduló Belebej a volt ufai kormányzóság egyik járási központja / mai Baskir ASZSZK /. A környék csuvas lakossága az anatri / déli / nyelvjárást beszélte.
A mese egyes elemei a magyarban is megtalálhatók. Berze-Nagy János Magyar népmesetipusok / Pécs 1957 / cimü mesehatározójának tanusága szerint a mese első fele / a "Ha nem árulsz el, pénzt kapsz tőlem " mondadig/ az 1727. / a pőrére vetkőztetett udvarló/ tipusba tartozik. E tipuson belül a mesék három szerkezeti egységből állnak. A mi mesénk adott szakaszára csak az első két szerkezeti egység áll, vagyis: 1. Ravasz ember csele folytán ruhátlanul maradt ember idegen házba vetődik, s ott elrejtőzik. 2. A háziasszonynak elbujtatott udvarlója is melléje kerül, kinek ruháit furfanggal elcsalja, s a pőrén maradt udvarlót otthagyja. Mesénk az 1641. / mindentudó doktor / tipus első szerkezeti egysége szerint folytatódik, miszerint: " Együgyü ember véletlen körülmények összejátszása folytán mindentudó hirébe jut ". A csuvas mese végkifejlete azonban a magyar mesékből hiányzik. Nincs olyan tipus, ahol a mindentudással felruházott ember arra a következtetésre jut, hogy a mindentudás / kuruzslás = csalás.

Z. Hering Margit

GRUZ KÖZMONDÁSOK
/A. Kandelaki gyüjtése/

A szamár dolgozik, a ló eszik.

A szamár rugásától nem kell megsértődni.

A szamár rugása nem sértő, hanem fájdalmas.

Ha a szamár megrug, ne jajgass, hanem szégyenkezz!

Aki a szamárról leesett, az lóra sem fog ülni.

A szamár a kutyát szénával etette, a kutya a szamarat hussal, és mind a ketten éhesen maradtak.

Aki nem esett le a lóról, nem tanul meg lovagolni.

Ahol nincs ló, ott a szamár is ló.

A vizben nincs értéke a halnak.

Hogyha halat akarsz enni, akarj érte vizbe menni!

Egy birka, hét pásztor.

Egy birkát nem lehet két helyen levágni.

Egyik a birkához, másik a farkashoz.

Egy juhhoz is kell pásztor, meg ezerhez is.

Egy évi meddőség miatt nem vágják le a tehenet.

Egy sáros disznó százat mocskol be.

Az egérnek a macska is oroszlán.

A malomban nem hal éhen az egér.

Az egér beleesett a boroskancsóba, berugott, és párbajra hivta az embert.

A fekete bárány a mosdatástól pusztul el, a fehér meg attól, hogy nem mosdatják.

Minden rókának a saját farka tetszik.

Tyukokkal feküdj, kakasokkal ébredj!

Ha a tyuk egy tojást tojik, száz szomszédnak eldicsekszik

Amit az asszony nem szeret, férje sem eheti.

Férj-feleség dolgairól csak az ágyuk tudjon!

A férjet és a feleséget egy agyagból gyurták.

Minden férfinak a maga lova és a más asszonya tetszik.

A nő az ép családot lerontja, a lerontottat helyrehozza.

A nő az okos férfiban hibát, az ostobában értéket keres.

Az asszonyot eszét megették a kecskék.

Ha az asszony tétlen ül - a szerencsét várja,
ha a férfi tétlen ül - az öregség várja.

Egy ész jó, két ész jobb.

Ha egy bolond igazgyöngyöt dob a tengerbe, ezer bölcs is hiába keresi.

Az okos egyetlen napja az ostoba egész életével felér.

Észt nem lehet pénzért venni.

Az okos nyáron gondol a télre.

Aki nem ért a szóból, azt bottal tanitják.

Minél többet tudsz, annál kevesebbet beszélj!

Ahány nyelvet tudsz, annyi ember vagy.

Ki a garast nem becsüli, az egy garast sem ér.

A pénz az urának is ura.

A pénz a pénzhez megy.

Ahol a pénz beszél, ott hallgat az igazság.

Kis pénz, kis gond.

A tolvaj mindenkit tolvajnak néz.

A tolvaj még a saját árnyékától is fél.

A házi tolvajt nem ugatja meg a kutya.

Bor a bornak orvossága.

Se nem viz, se nem bor.

Egy pohár bor a kivont kardot is letéteti.

Mindenből az uj jó, borból és barátból a régi.

Egy régi barát jobb, mint két uj.

Kinek hosszu a nyelve, annak rövid a lelke.

Tüzet mondtam, és nem égettem meg a nyelvem.

Amit nem akarsz meghallani, az nehezen megy be a füledbe.

Mikor a szó szaporodik, a dolog nem fogyatkozik.

A szó - dörgés, a dolog - eső.

Édes szóval a vasajtót is kinyitod.

Az idő is muló, a pletyka is muló.

Beszélek - a nyelvem fáj, hallgatok - a szivem fáj.

A rossz - korsóval, a jó - kanállal.

Minden ember a maga bajának kovácsa.

Aki a más boldogságát irigyli, nem találhatja meg a magáét.

Nem esik annyira, amennyire dörög.

Ugyanazt a napot látjuk, mégse melegit bennünket egyformán.

Amit a szél hozott, azt a szél is viszi.

Ha mindenkire egyformán esik az eső, senki sem ázik meg.

A nevetést sirás követi.

A dühös ember olyan, mint a részeg.

Az nevet jól, aki a végén nevet.

Amilyen az apa, olyan a fia.

Amilyen a kert, olyan a gyümölcs.

Ne kezdd vágni azt az ágat, amelyiken ülsz!

Meleg láb - hüvös fej.

A legmagasabb torony is a földtől kezdődik.

Az ellenségem ellensége az én jótevőm.

Attól félj, aki tőled fél!

Akit behivsz a házadba, azt nem küldheted el.

Akkora legyen a híd, amekkora a folyó.

A fa egyetlen almát termett, s az is férges.

Aki még nem épitett házat, azt hiszi, hogy a ház a földből nő ki.

Egy kézben nem lehet két dinnyét tartani.

Mig fogam volt, dióm nem volt,
most dióm van, ám nincs fogam.

Vendégben én azt szeretem, kinek foga nincsen egy sem.

Kicsi a balta, de kidönti a nagy fát.

A várat belülről döntik le.

Kié a vár, azé a rét is.

Keveset aludtam, de sokat álmodtam.

Fekete szív, hófehér fog.

Minden betegségnek megvan a maga orvossága.

Az kér orvosságot, aki beteg.

Mindenki a maga halottját siratja.

A süketnek nem csöngetnek kétszer.

Az egyik tüz, a másik olaj.

Egy mécses száz embernek ad világosságot.

Az ördög nem alszik.

Az ördög szemét nem látni.

A gyanakvásnak sok szeme van.

Aki tür, az nyer.

Aki paprikát evett, annak ég a szája.

A lustának minden nap ünnep.

Az egyetértés erősebb, mint a fal.

Az ember tükre az ember.

Szép asszonynak tisztessége a pásztora.

Mindenkinek az a szép, akit szeret.

X

Az eredeti lelőhelye: Kartuli andazebi, szerkesztette Zurab Csumburidze, Tbiliszi 1965.

Biró Margit fordítása

Xénia Szikharulidze professzor emlékének

AZ 1500 ESZTENDŐS "ZSUZSANNA VÉRTANUSÁGA"

A gruz hagiográfia forrásánál

Miként maradhatnak meg aprócska szigetek pusztító tengeri viharok közepette; orkánok tombolásában zsenge csemeték; hogyan kicsiny népek - mindenfelől rájuk zuduló, megsemmisitésükre törő ellenségeik ellenében?

Alkotnak, mert fennmaradtak, ez természetes. De honnan az erejük a fennmaradásra? - Mert alkotnak? - Ki tudná megválaszolni? Tengernyi lelket számláló népek süllyedtek el a történelemben; néhány százezret kitevők ma is tevékenyek; állták csodával határos módon a megpróbáltatásokat.

Ez a kartvelek /ismertebb, noha nem saját nyelvükből való nyelvükön: gruzok/ sorsa is. Mi, magyarok, méltatlanul keveset tudunk róluk. Még lexikonjaink is, rendszerint másod-, harmadkézből vett tudósitásokat ismételnek; sokszor eleve hibásakat - tovább ferditve. Fél kézen megszámlálhatjuk azokat az irodalmi alkotásokat, amelyek gruz eredetiből forditva szólaltak meg magyarul, de még a nyelvi akadályokat nem támasztó zenéjük, képzőművészetük se lett közmüvelődésünk birtoka. Itt is, ott is pedig - minden tulzás nélkül mondhatjuk - világra szóló alkotásokkal büszkélkedhetnek.

Nem keressük: miért? Sietve élünk a lehetőséggel, s az olvasó megitélésére bizzuk: ki a vesztes, ha a gruz kultura kimagasló teljesitményei rejtve maradnak előle. Igaz, forditásunk homályban mutatja csak az eredeti freskót, de még igy is, reméljük, érzékeltet valamennyit az igazi csillogásból.

Jakob, curtávi pap a gruz irodalomnak név szerint ismert első alkotója; Zsuzsanna vértanusága a legrégibb fennmaradt mü; csupán templomi feliratokat ismerünk korábbról. A szerzőről annál többet se tudunk, mint amennyit magáról /dicséretes, nekünk sajnálatos/ szerénységgel elárul müvében. Van ugyan hirünk egy Jakob curtávi püspökről, aki 506-ban a Dvin-i zsinat gruz küldöttségének tagja volt, s akiban egyesek Zsuzsanna biográfusát sejtik; kétségtelen bizonyiték azonban nincs az azonositásra.

Varszken pitiahsról viszont, és a mártirológia hőséről Zsuzsannáról /Susanikról/ más források is szólnak. Tudósitásaik, továbbá Jakob pap föltünően gondos dátumai /és nyelvi, tartalmi tények egész sora/ meglehetősen pontosan kirajzolják Zsuzsanna peripetiájának kronológiáját; lehetővé teszik a mü keletkezési idejének elég pontos meghatározását. Ezek tanusága szerint a mártirológia a gruz kereszténység első századának végén iródott: az V. század utolsó negyedében. Zsuzsanna szenvedései január 8-án, szerdai napon kezdődtek; ez a nap a 469. esztendőre esik. Másodszori megkinzatása a Husvét utáni hétfőn, április 14-én történt /a Husvét 469-ben április 13-án volt/. Hat esztendeig huzódott a hősnő börtönfogsága: 475 áprilisáig; s ennek az esztendőnek októberében, 17-én kiszenvedett.

Ismert történeti dátum Varszken pitiahs halálának éve. Őt Vahtang Gorgasszal gruz király, mint félelmetes politikai ellenfelét, 484-ben ke-

resztre feszitette. Erről az eseményről azonban Jakob pap már nem emlékezik meg; innen nyilvánvaló, hogy müvét még Varszken pitiahs életében befejezte.

Zsuzsanna vértanúsága tehát a 476-482 közti esztendők folyamán keletkezett; hiszen ahhoz semmi kétség sem férhet, hogy a szerző Jakob pap a leirt események kortársa, részese, szemtanuja volt.

Jakob pap müve túl nem becsülhető értékü történeti forrás /mind külmind belpolitikai tekintetben; vagy az egykorú grúz társadalmi szervezet állapotának ismerete tekintetében, a korabeli életforma, néprajzi reáliák vizsgálata szempontjából, stb./. Helyszüke miatt csupán egyetlen mozzanatot emelünk ki mégis: a derbenti "hunokra" vonatkozó tudósitást, Varszken ellenük vezetett hadjáratát. Dageszrán a hunok történetének legutolsó szintere; itteni szereplésükre vonatkozó minden adatnak nagy jelentősége van; a Jakob pap emlitette eseménynek az ő müve egyetlen forrásunk.

Ami azonban az olvasót elsősorban megragadja: a müvészi kifejezés, megjelenités ereje. El nem hihetjük, hogy egy ilyen magasrendü alkotás valóban előzmények nélkül létre jöhetett volna. Ellenkezőleg, a nyelvi megvalósulás gazdagsága, gördülékenysége, könnyed eleganciája, képteremtő készsége, stilusalakzatai; a szerkesztés biztonsága, dialógusainak raffinált természetessége, és más száz tényező bőséges irodalmi hagyomány jelenlétét kényszerit föltételeznünk. Ilyen müvet fejlett irodalmi gyakorlatban edzetlen nyelvvel lehetetlen lett volna megirni. Lehetetlen lett volna másfelől kiemelkedő személyes kvalitások hiányában. Jakob pap nem szükölködött talentumokban. Túlzás nélkül mondhatjuk: a keresztény ókor egyik kiváló szerzőjének remekmüvét olvashatjuk a Zsuzsanna vértanuságában.

Bármennyire vonzó lenne részleteznünk az elmondhatókat, le kell mondanunk róla. Néhány filológiai ismeret közlésére szoritkozunk még.

A Zsuzsanna vértanusága eredeti formájában nem maradt fenn. A ma ismert legrégibb kézirat X. századi, az is hiányos /a vége elpusztult/. A további kéziratok XVIII-XIX. századi másolatok. A mü szövegállományából következtethető, hogy teljesen elveszett az első része: Jakob pap arról, hogy ő megirta hősének egész élettörténetét, gyermekkorától kezdve. A kéziratok két önálló redakció köré csoportosithatók, az egyik terjedelmes /ezt követi forditásunk/; a másik röviditett; mindkettőnek van régi örmény átdolgozása is.

A műnek nagyszámu gruz nyelvü kiadása van; a forditáshoz a kritikai kiadást /Zveli kartuli agiografiuli literaturis dzeglebi, cigni I /V-X sz./. Tbiliszi 1963. 11-29.o./ vették alapul. Ismeretes néhány orosz nyelvü forditása, a legmegbizhatóbb: K.Kekelidze, Pamjatniki drevnegruzinskoj agiograficseskoj literaturi, Tbiliszi 1936, 7-27.o. Van végül latin nyelvü forditás, mindkét redakció szövege, az örmény redakciók szövege, és terjedelmes tanulmány: P.Peeters, Sainte Sousanik martyre en Arméno-Géorgie: Analecta Bollandiana t. LIII, fasc. III et IV, Bruxelles 1935, pp.8-26 és 243-307. Meg kell jegyeznünk, hogy Peeters forditásában számos hiba található; következtetései ma már nem állják meg helyüket.

A müvel foglalkozó tudományos irodalom igen gazdag; nagyobb és értékesebb részében gruz nyelvü.

És most igazság szerint elmondom néktek szent és áldott Susanik halálát.

I. Mr.../1/ perzsák királyának nyolcadik esztendejében volt, a királyi udvarba /2/ jött Arsusa fia Varszken pitiahs, /3/ mert előbb ő is keresztény volt, keresztény apától és anyától született. És a felesége Vardan örmény szpaszpet /4/ leánya, akiről ezeket írom néktek; atyja szerinti nevén Vardan, szeretetből neve Susanik, istenfélő, miként azt mondottam, gyermekségétől. És /Susanik/ mindegyre az ő urának gonosz életmódján gondolkodott, könyörgött mindenkinek, imádkozzék érte, hogy fordítsa el őt isten az esztelenségtől és tegye Krisztus hívévé.

Ama megátalkodott és háromszorosan szerencsétlen Varszkenről pedig, ki mondhatja el teljes kárhozatát, amiért elvetette Krisztus megváltó reménységét?! Vagy ki nem siratná őt, aki se nyomorúságot nem tapasztalt, sem félelmet, sem kardot, sem rabságot Krisztusért /mégis megtagadta őt/.

Mert amidőn ő /Varszken/ a perzsák királya elé állott, nem kitüntetés vételéért, hanemhogy föláldozza magát a királynak az igaz isten megtagadásával, és imádja a tűzet, mivelhogy Krisztustól magát mindenfelől eltaszította. A szerencsétlen pedig feleséget kért magának a perzsák királyától, hogy a kedvében járjon, és szólt eképpen: "Azt, aki természettől feleség /em/, és a gyermekeimet is, ugyanúgy megtéritem a te hitedre, miként magam /tettem/. Ezt igérte meg neki, ami nem bizatott az ő kezére Susanik részéről. Ekkor megörült a király és feleségül király leányát parancsolta néki.

II. És eltávozott a perzsák királyától a pitiahs. Midőn megérkezett Kartli /5/ határához, Hereti /5/ országához, elhatározta, tudatja velük, s elébe jőnek az aznaurok /6/ és az ő fiai és szolgái, hogy miként hivei velük térjen meg országába. És umak inditotta rabszolgáját következként, lovon, aki megérkezett a faluba, amelynek neve Curtavi /7/.

Amikor megérkezett, és belépett Susanik királynőnk elébe, üdvözölte őt. Áldott Susanik pedig, minként a próféta, igy szólt: "Ha pedig lélekben él ő, élők vagytok ő is, te is. Ha pedig lélekben holtak vagytok, köszöntésed térjen vissza tenmagadhoz." A férfi pedig nem mert válaszolni néki. Szent Susanik pedig könyörgött, és álharatosan kérdezte őt. A férfi ekkor igazul szólt, mondván: "Varszken megtagadta az igazi istent."

Amikor ezt meghallotta áldott Susanik, lezuhant a földre, fejét hozzá ütötte és forró könnyekkel modotta: "Milyen szerencsétlen és nyomorult lett Varszken, mert megtagadta az igazi istent, megvallotta az atrosant /8/, és csatlakozott az istentelenekhez. És felkelt, elhagyta palotáját, istenfélőn a templomba ment, magával vitte három fiát /egy/ leányát, az oltár elébe állitotta őket. És eképpen imadkozott szólván: "Uram istenem, te adtad őket és te tartsd meg őket, a szent keresztelő medencéből, a szent lélek kegyelme által megvilágositottakat, hogy egy pásztornak, a mi urunknak, Jézus Krisztusnak egy nyája legyenek."

És midőn az esti mise véget ért, egy kicsi házat talált /Susanik/ a templom közelében, bement oda keserüséggel eltelve, behuzódott a nők szögletébe, és forró könnyekkel sirt.

III. A pitiahsi palota püspöke pedig, akinek neve Aphoc volt, nem tartózkodott ott, hanem egy bizonyos szent férfiu házába ment, valamit megtudandó kérdezni. És engem is, Susanik királyné papját, magával vitt a püspök. És hirtelen egy diakónus érkezett hozzánk, és elmondotta nekünk mindezeket: a pitiahs megérkeztét és a királyné dolgait. Bennünket pedig eltöltött a szomoruság, és kétségbeesett nagy sirással sirattuk büneink megsokasodását.

Én pedig korábban eltávoztam, elmentem abba a faluba, amelyikben áldott Susanik tartózkodott. És midőn láttam őt szenvedésében, magam is sirtam vele együtt. És mondottam áldott Susaniknak: "Nagy megpróbáltatásnak nézel elébe, királyném, őrizd meg Krisztus hitét, nehogy az ellenség, miként a rák /betegség/ táplálékot találjon benned." Szent Susanik pedig válaszolt nekem: "Pap, és magam is nagy tettre készen állok." És én mondtam neki: "Ugy legyen: légy szerény, türelmes, és kitartó." Ő pedig felelt nekem: "Egyedül az én számomra vannak e nyomoruságok! Én pedig szóltam: "A te nyomoruságod a mi nyomoruságunk, és a te örömöd mi örömünk. Nekünk nem csupán királynénk voltál, hanem mindannyiunkra reánk mint gyermekeidre tekintettél.

És mondottam én az áldottnak titkosan: "Mi zajlik a te szivedben, mondd el nekem, hogy tudjam és leirjam tetteidet." Ő pedig felelt nekem: "Miért kérded tőlem ezt?" És én feleltem néki, mondván: "Szilárd vagy?" És ő felelte nekem: "Ne essék meg velem, hogy részese legyek Varszken dolgainak és büneinek." Én szóltam és azt mondtam: "Sulyos szándéka van, gyötrésnek és kinzásnak vet alá téged." Ő pedig felelte nékem: "Jobb nekem a halál az ő kezétől, mintsem az én és az ő egyesülésünk, és az én lelkem elveszejtése; mivelhogy hallottam én Pál apostoltól: nincs rabbá téve a fivér, se a nővér, hanem váljanak el." És én mondottam: "Ugy vagyon."

IV. S amig ebben a beszélgetésben voltunk, egy perzsa férfi érkezett, és bement áldott Susanik elébe, sirva szólott: "A békességnek ez a háza szerencsétlenné miként lett, s az öröm szomorusággá /hogyan/ változott át?" Varszkentől pedig fölbujtva és ravaszságból mondotta ezeket, s lépre akarta csalni amaz áldottat. A szent pedig felismerte a csapdát és szilárdan elbástyázta magát.

És három nappal ezután megjött Varszken pitiahs. És mondta neki ama perzsa, titkon szólván: "Én, miként sejtem, feleséged elszakadt tőled. Én azt mondom néked: semmiféle haragos szavakat ne mondj néki, mivelhogy az asszonyok természete szeszélyes."

És másnap midőn felkelt a pitiahs, hivatott minket papokat, és odamentünk. Vidáman fogadott bennünket, azt mondta nékünk: "Semmit se tartsatok tőlem, és ne is vessetek meg." Mi pedig szóltunk mondván: "Elvesztetted magadat és minket is elveszejtesz." Akkor elkezdett beszélni mondván: "Miféle jogon tette velem a feleségem ezeket a dolgokat? Most menjetek és mondjátok néki ekként: te az én templomomat ledöntötted, és az én ágyamat hamuval boritottad, a helyedet elhagytad, és máshova mentél."

Szent Susanik pedig szólott: "Én döntöm le a templomot, amit magam emeltem? Atyád mártirok kápolnáit emelte és templomokat épitett, te pedig atyád dolgait ledöntötted és visszájára forditottad jótetteit, atyád szenteket vitt házába, te pedig deveket /9/ viszel magadhoz; ő az ég és föld istenét vallotta és hitte, te pedig az igaz istent megtagadtad és a tüzet imádod. Valamint te elkövetted /isten/ tagadásodat, akként én téged eltaszitalak. És ha mindenféle kinzásnak vetsz alá engem, én /akkor se/ osztozom dolgaidban." Mi pedig mindezt elmondtuk a pitiahsnak. Ő pedig feldühödött és tombolt azért.

V. Aztán elküldte hozzá Dzsodzsik fivérét és Dzsodzsik feleségét, az ő sógornőjét, és udvarának püspökét, és azt mondotta nékik: "Igy szóljatok hozzá: kelj fel és térj vissza a helyedre, és ne efféle csökönyösség tartson hatalmában! Különben kötéllel idehurcollak."

És midőn odaértek és bementek a királyné elébe, és sok-sok rábeszélő szót mondtak néki, akkor szent Susanik felelte nékik: "Bölcs férfiak, ti jól beszéltek, de ne higgyétek, hogy én az ő felesége lennék. Azt gondoltam, hogy magam felé forditom őt, és az igaz istent megvallja, és most engem késztettek erre hajlani? Ne legyen ez velem! És te, Dzsodzsik, nem vagy többé sógorom nékem, és én se a te fivéred felesége; és a te feleséged se nővérem nekem, ti az ő oldalán, és az ő dolgainak részesei vagytok." Felelt néki Dzsodzsik: "Tudom én, rögtön ide küldi szolgáit és kötéllel elhurcol téged." Szent Susanik pedig válaszolt: "Ha megkötöz, és elhurcol engem, örülni fogok, mert ezáltal lesz itélet rajtam." És midőn hallották ezt tőle, könnyeztek mindannyian. Dzsodzsik fölkelt és könnyezve kiment. Szent Susanik pedig szólt a püspökhöz: "Miért beszéltél nekem megggyőzésemre, hiszen ő istent megtagadta?" Dzsodzsik pedig könyörgött neki és mondotta: "A nővérünk vagy nékünk, ne vidd pusztulásba a királyi palotát." Felelte nékik szent Susanik: "Tudom, hogy nővér vagyok, együtt felnevelt /veletek/, de azt nem engedhetem meg, hogy vérontás legyen, és ti felelősek legyetek ezért."

És mivel erőteljesen unszolták őt, fölkelt szent és áldott Susanik, magához vette evangéliumát és sirva igy szólt: "Uram, istenem, te tudod, hogy szivem szerint megyek a halálba."

Ezt mondván velük ment, és magával vitte evangéliumát és a vértanuk szent könyveit. És midőn bement a palotába, nem fogadta el a lakosztályt, hanem egy kicsiny cellát. És felemelte karjait az égre szent Susanik és szólt: "Uram, istenem, sem az egyháziak közül nem akadt valaki kegyelmes, se világi férfi nem támadt e nép között, hanem mind halálra adnak engem isten ellenségének, Varszkennek."

VI. És két nap mulván a farkas megérkezett a palotába és szólt szolgáinak: "Ma én, Dzsodzsik és az ő felesége együtt étkezünk, más senki nem léphet be hozzánk." Akkor beesteledett, behivták Dzsodzsik feleségét, és együtt óhajtották elkölteni a vacsorát, azért odahozatták szent Susanikot. És midőn elérkezett a vacsora ideje, Dzsodzsik és felesége szent Susanik elé járultak, hogy ő is egyék vacsorát, minthogy ezeket a napokat étlen töltötte. És erősen unszolták, és erővel elhurcolták a palotába. De ő semmilyen ételhez nem nyult. Dzsodzsik felesége pedig pohár bort nyujtott néki, és kényszeritette, hogy azt magában megigya. Szólt haraggal szent Susanik: "Mikor volt az eleddig, hogy asszonyok és férfiak együtt étkeztek?!" És meglenditette a kezét, és a poharat az arcába vágta és a bor kiömlött.

Akkor Varszken elkezdte illetlenül káromolni, és lábával megtaposta őt; és felkapta a tüzvasat és fejbe vágta, és behatolt /a fejébe/, és a fél szeme földuzzadt; és ököllel verte a fejét kegyetlenül, és hajánál fogva hurcolta; miként a dühöngő vadállat orditott, és mint megveszett üvöltött. Akkor Dzsodzsik, a fivére fölkelt /Susanik/ segitségére, és birkóztak, mignem legyürte őt is /Varszken/, és a fejrevalóját is letépte róla /Susanikról/, és nagy nehezen, miként bárányt a farkastól, kiszedte /Susanikot Verszken/ kezei közül. És miként halott hevert szent Susanik a földön, és káromolta Varszken az ő nemzetségét, és háza lerombolójának mondotta. És megparancsolta megkötözni őt és bilincset verni lábaira.

És midőn kissé lecsillapodott szive indulatában, megjelent az a perzsa és hevesen kérlelte őt, hogy a bilincsektől szabaditsa meg szent Susanikot.

És mert állhatatosan könyörgött néki, megparancsolta föloldozását, és egy helységbe vitelét, és szigorúan őrizni őt egy szolgálóval, és hogy senki más ne látogathassa meg, se férfi, se asszony.

VII. Amikor megvirradt, kérdezte, mondván a szolgálónak eképpen: "Hogy van a sebeitől?" Az pedig felelte néki: "Nem jöhet már rendbe." Akkor maga belépett és megnézte, és elcsodálkozott a hatalmas daganaton. És meghagyta a szolgálónak, mondván: "Senki be ne lépjen hozzá látogatására." Maga pedig eltávozott vadászni.

Én pedig felkeltem és odamentem, és szóltam az őrnek: "Egyedül engem bocsáss be, és megtekintem a sebeit." Ő pedig válaszolta: "Még megtudja és megöl engem /Varszken/." És én mondtam neki: "Szerencsétlen, tán nem az ő /Susanik/ neveltje vagy? És ha téged érte megöl, mi az?!" Akkor titkon bebocsátott engem. És midőn beléptem, láttam eltorzitott és feldagadt arcát, felszakadt a hangom és sirtam. Szent Susanik pedig szólt hozzám: "Ne sirass engem, minthogy boldogság kezdete lesz számomra ez az éjszaka." És én feleltem szent Susaniknak: "Parancsolj és lemosom arcodról a vért és a hamut, ami a szemedbe hullott, kenőcsöt és orvosságot rátennem, meglátod, még az éjszaka meggyógyulsz!" Szent Susanik pedig azt mondta nekem: "Atyám, ne beszélj igy, mivelhogy ez a vér büneimnek megtisztitója." Én pedig kevés ételt kényszeritettem magához vennie, amelyet Szamoel és Iovane püspökök küldtek néki, merthogy ők titkon gondoskodtak róla és vigasztalták őt. Akkor szólt hozzám szent Susanik: "Atyám, nincs erőm enni, mivel az állkapcsom és néhány fogam eltörött." Akkor vettem némi bort és kenyeret, beáztattam, és keveset magához vett.

És én igyekeztem /gyorsan/ eltávozni. Akkor szent Susanik szólt hozzám: "Atyám, visszaküldjem-e néki az ő ékszereit? Nehogy ő követelje, mert hiszen én ebben az életben többé már nem használom." Én pedig azt mondtam: "Ne siess, legyen nálad."

És mi éppen ebben a beszélgetésben voltunk, /amikor/ odajött egy cseléd és szólt: "Iakob ott van?!" És én szóltam eképpen: "Mit akarsz?" És ő felete: "A pitiahs hivat!" És én elcsodálkoztam, vajon miért hivat ebben az időben? Igyekeztem és odamentem. És ő mondta nekem: "Tudd meg, pap, én haddal megyek a hunokra /hon-okra, haon-okra, hion-okra -- a szövegváltozatok/. És az ékszeremet ne hagyd meg neki, mivel nem a feleségem, akad valaki, aki használja azt. Eredj és végy el tőle mindent, amije csak van." Én pedig odamentem, és megmondtam szent Susaniknak. Ő pedig nagyon megörült, hálát adott istennek, mindent átnyújtott nekem, és átadtam a pitiahsnak. Ő átvette tőlem, megvizsgálta, és megtalálta mindet hiánytalanul. Akkor igy szólt: "Akad még valaki, akit ez ékesit majd."

VIII. És midőn elérkezett a nagyböjt, áldott Susanik elment a szentegyház közelébe és keresett egy kicsiny cellát, és ott meghúzta magát egyedül. A cellának egy kicsiny ablaka volt, betömte azt. És sötétben volt bent böjttel, és imádkozással, és sirással.

És mondotta valaki a pitiahsnak övéi közül eképpen: "A nagyböjt idején ne szólj néki semmit."

És amikor elérkezett a húsvéthétfő, és megjött a pitiahs a hunokkali csatából, az ördög bevette magát az ő szivébe. Felkelt, elment a templomba, és mondá Aphoc püspöknek: "Add ki a feleségemet, miért távolitod el tőlem?" És kezdte kegyetlenül szidni és káromolni istent. Egy pap pedig azt mondta néki: "Uram, miért teszed ezt, miért beszélsz ilyen gonoszat, szidod a püspököt, és szent Susanikkal dühvel szólsz?" Ő pedig bottal megcsapta a papot a hátán, az pedig nem mert többé szólani.

És avval szent Susanikot kötélen hurcolta a sárban, és tövisen a templomtól egészen a palotáig, akárcsak halottat, vonszolta. És itt is, ott is a

földre tövist teritett. És ő maga lábait helyezte a tövises ágakra, Susanik fejrevalóját és testét pedig felhasogatták a tövisek. És igy hurcolta őt a palotába. És megkötöztette őt és megverette; dühöngött és azt mondta: "Na most nem segitettek neked a te egyházad se, és a te keresztény bujtogatóid se, és az ő uruk se." És midőn rávertek bottal háromszázat, semmiféle jajgatás, sem nyögés nem hagyta el az ajkát. Csupán azt mondotta szent Susanik a hitetlen Varszkennek: "Szerencsétlen, te magad nem szántad, és istent megtagadtad, engem megszánnál-e?"

És midőn látta a rengeteg vért, amelyik patakzott gyenge testéből, akkor nyakára bilincset veretett. És megparancsolta egy belső szolgájának, hogy szent Susanikot a börtönbe vigye, és sötét zárkába helyezzék, és ott haljon meg.

IX. A püspök egyik diakónusa állt szent Susanik mellett abban az időben , amikor elhurcolta őt /Varszken/ a palotába, és szerette volna mondani néki: "Állhatatos légy!" És a pitiahs rávetette tekintetét, többet semmit se mert szólni, ennyit mondott csupán: "Állha...", és elhallgatott, és menekülni kezdett sebesen.

Akkor megragadták, és elhurcolták szent Susanikot öltözetlen és szétzilált hajjal, akárcsak megalázottak egyikét, és senki se merészelte fejét befedni, mivel a pitiahs lóháton a nyomába eredt és szidalmazta őt mindenféle káromlásokkal.

És a szenttel együtt a megrémült tömeg, rengeteg asszony és ember, megszámlálhatatlan sokaság, mert utána szegődtek, fennhangon sirtak, felkarmolták arcukat, kétségbeesetten ömlöttek könnyeik szent Susanikért. Szent Susanik pedig visszafordult a néphez és igy szólt hozzájuk: "Ne sirjatok testvéreim és nővéreim és gyermekeim, hanem imádkozzatok értem. Én titőletek eltávozóban vagyok immár, azért többé engem nem láthattok élve kijőni a börtönből." És midőn a pitiahs látta a nyugtalanságot és férfiak, asszonyok, öregek és gyerekek sirását, lóhátról üldözőbe vette őket, szétkergette valamennyit. Midőn megérkeztek a vár hidjához, mondá a pitiahs szent Susaniknak: "Az marad csupán néked, hogy saját lábadon menj, mert élve többé ki nem jössz, csak négyes /négy ember/ hoz ki onnan."

És midőn bementek a várbörtönbe, észak felé egy kis házacskát találtak, kicsinyt és sötétet, és oda elhelyezték a szentet. A lánc, amelyik a nyakán volt, ugyanugy rajta maradt, és lepecsételte a hitetlen Varszken a maga pecsétjével. Szent Susanik pedig szólott: "Örülök annak, hogy itt szenvedek, és tul majd megpihenek." A pitiahs azt mondta néki: "Az, az, megpihensz!"

Akkor őröket állitott mellé, és meghagyta nekik, hogy éhen veszejtsék őt. És igy szólt hozzájuk: "Azt mondom nektek , ha valaki bemenne hozzá, férfi vagy asszony, őrizzétek meg magatokat attól, és a feleségeiteket és gyerekeiteket és házaitokat, és büntetlen leszek abban, amit teszek veletek."

X. Akkor elhagyta a várbörtönt. És három hét multán hivatta az egyik őrt, kérdezte tőle mondván: "Még mindig életben van az a szerencsétlen?" Ő pedig felelte: "Uram, halálához közelebb van, semmint az élethez, mivelhogy éhen inkább meghal, mert semmiféle táplálékot nem vesz magához." Ő pedig felelte: "Semmit se törődj vele, hagyd, hadd haljon meg."

Én pedig sokat könyörögtem az őrnek, és igértem neki jutalmat. Nagy nehezen adta magát bebocsátásomra, és azt mondta nekem: "Midőn beesteledik, gyere egyedül magadban." És amikor bevezett az őr, és megláttam Jézus bárányát gyönyörüen, miként menyasszonyt, felékszerezve láncaitól, mivelhogy nem állhatta meg a szivem, keservesen fölsirtam. Szent Susanik pedig szólt hozzám: "E jótétemény miatt sirsz, atyám?" Az őr pedig szólt hozzám: "Ha ezt tudtam volna, nem bocsátalak be téged." Akkor szól-

ni kezdtem véle és vigasztalni őt, ahogy isten adta nékem szólani. És elváltam tőle, és elmentem sebesen lakásomra.

A pitiahs pedig Csordba /10/ távozott. És Dzsodzsik, az ő fivére távol volt, midőn ezek a dolgok lőnek szent Susanikkal. És amikor megérkezett Dzsodzsik, utána ment a pitiahsnak. Hereti határán érte utól őt, és könyörgött neki állhatatosan, hogy kegyeskedjen a bilincsektől /Susanikot/ megszabaditani. Mivel nagyon megelégelte, megparancsolta, hogy csak a nyakbilincstől szabaditsák meg. Midőn visszaérkezett Dzsodzsik, levette a láncot a nyakáról, de a lábbilincset nem hagyta el szent Susanik egészen haláláig. Minthogy hat esztendőt töltött el a várbörtönben, és az isteni rendelésekkel virágzott: böjttel, állandó ébrenléttel, talpon léttel, fáradhatatlan leborulásokkal, és állhatatos könyvolvasással. Beragyogta és megszépitette börtönét lelki furulyajátékkal.

XI. És attól kezdve beszélni kezdték egész Kartliban az ő tetteit. Látogatták emberek és asszonyok fogadott felajánlásokkal, és ki miben szükölködött, megáldatott boldog Susanik szent imájával, amit megadott néki az emberszerető isten: gyerektelennek gyermeket, betegeknek gyógyulást, vakoknak szemük látását.

Vala egy asszony, perzsa tüzimádó, akinek lepra betegsége volt. És eljött szent Susanikhoz. Ő pedig tanitotta, hogy hagyja el a tüzimádást, és legyen kereszténnyé. Az az asszony pedig sürgölődött gyorsan-gyorsan /minél előbb keresztény lehessen/. És ő intette az asszonyt, és szólt hozzá mondván: "[illegible]anj Jeruzsálembe, és megtisztulsz ettől a betegségedtől." És ő alázatta[illegible] fogadta /a tanitást/, és elindult azon az uton a mi istenünk, Jézus Krisztusnak nevében, és felgyógyult az ő betegségéből. És midőn visszafordult nagy örömmel, megérkezett ugyanoda /ahonnan elindult/, elment szent Susanikhoz köszönetet mondani, aztán elment saját házába, örömmel gyógyulásán.

XII. Szent Susanik pedig himzéssel való foglalkozás helyett nagy odaadással vette kézbe Dávid zsoltárait, és néhány nap alatt százötven pszalmuszt megtanult, éjjel-nappal az égi atyának kedves zsoltárokat szentelte könnyezve.

És megmondták szent Susaniknak: "Gyermekeidet ő /Varszken/ tüzimádóvá tette." Akkor leborult nagy sirással isten előtt, homlokát a földhöz ütötte mondván: "Köszönöm néked, uram, istenem, mivelhogy ők nem voltak az enyémek, hanem te adtad őket. Legyen meg a te akaratod, uram, és őrizz meg engem az ellenség tetteitől."

És odamentem, és láttam szent Susanikot a sirástól elcsigázottan, földadagt testtel. És mivel ellátta őt a szent püspök táplálékkal, és mert nagyon erősködtem, kevéske ételt magához vett, és együtt hálát adtunk az istennek. És eladdig eljöttek gyermekei anyjuk látogatására; de mióta elfordultak és megtagadták istent, nem merték többé látogatni őt, minthogy nevöket is gyülölte hallani.

XIII. Aztán követeket küldött hozzá a pitiahs és megüzente: "Vagy engedelmeskedsz akaratomnak és visszatérsz a palotába; vagy ha nem térsz haza, Derbentbe küldelek téged, vagy a /perzsa sah/ udvarába őrséggel." Szent Susanik pedig felelt nékik eképpen: "Szerencsétlen és esztelen, ki tudja, nem nyerek-e ott jót, és e gonoszt elkerülöm." És szeget ütöttek a pitiahsnak fejébe az ő szavai /amint mondotta szólván: "Ki tudja, nem nyerek-e ott jót"/, ekként: "Nehogy még valamelyik fejedelem feleségül vegye." És attól fogva senkit se küldött hozzá. Szent Susanik pedig a kegyetlen gyötrelmekről szólott, hogy kedvében járjon istennek.

A pitiahs pedig kiválasztotta /Susanik/ tulajdon tejtestvérét, hogy őt a palotába visszahozza. És midőn az az ember elmondta: "Hallgass meg

engem és térj vissza a palotába, és ne duld fel a te családodat", felelte neki szent Susanik: "Mondd meg annak az istentelennek, hogy: te megöltél és megfenyegettél engem, élve a lábadon nem mégy ki ebből a börtönből. Most pedig, ha képes vagy a halott föltámasztására, előbb anyádat támaszd föl, aki Urdban/11/ van eltemetve, ha pedig őt nem vagy képes föltámasztani, ugy engem se vagy képes kivinni innen, hacsak kötéllel nem hurcoltatsz." És midőn elmondták a pitiahsnak az ő szavait, szólt: "Valóban ezt mondtam néki!"

És másnap elment hozzá valaki, mondta szent Susaniknak: "Helyesen mondtad neki azokat a szavakat, mivelhogy ilyen módon szándékozott rászedni téged, és más tervet melengetett szivében, gonoszat számodra." Szent Susanik válaszolta néki: "Te pedig gondold, hogy isten alszik, aki elkészíti a szavakat az ember szájában, miként maga az Ur mondja: én szólok helyettetek."

XIV. Midőn betölt a hatodik esztendő a börtönben, a mértéktelenül elcsigázó önsanyargatásban, állhatatossága /ennek során/ betegségbe döntötte, amit én előre megjósoltam néki, és szóltam eképpen: "Ne tulozz, mert elnehezül a tested azokban, nem lesz képes elviselni, aztán lehetetlen lesz tenned bármi jócselekedetet, az ilyen állhatatos böjtölés, állandó ébrenlét, minden éjszakai fáradozás, zsoltározás és dicséretek miatt." Egy csöppnyi megnyugvást se adott testének, olyan lett, elomlott, miként a hamu.

A nagyböjt előtti ötven napon pedig, hat esztendeig se éjjel, se nappal nem ült le, nem is aludt, sem ételt nem vett magához, mindössze vasárnap vette magához a mi istenünknek, Krisztusnak vérét és testét; és kevéske zöld éti füvet - azt is keveset - elköltött, de kenyeret nem izlelt egészen husvétig.

És attól a naptól fogva, midőn bilincsbe verték a börtönben, párnára nem hajtota a fejét, egy téglát helyezett el párna gyanánt. Fekhelye volt egy régi suba, és a látszat kedvéért a fej felől egy szőrmepárnát tartott. Térdepléshez egy kis darócot teritett le; és rengeteg bolha és tetü töltötte el azt a helyet. Nyáridőben a nap tüzként égető forrósága, forró szelek és egészségre ártalmas vizek, a helyi lakosságot is eltöltötték betegségekkel, a vizektől fölpuffadtak és elsárgultak, fekélyesek és gennyedők voltak, rühvel fertőzötten, és arcbetegségben szenvedtek, orcájuk fölpuffadt, és rövid életüek voltak, öreg senki sincs az országukban. És ilyen börtönben hat esztendőt fogságban volt, nehéz bilincsekben magasztalta istent.

XV. És midőn elérkezett a hetedik esztendő, szent és háromszor boldogságos Susanik testén fekélyek támadtak, a fáradhatatlan áldogálásban felduzzadtak lábai, belőlük genny fakadt. Férgek is megjelentek sebeiben, egyet saját kezével kiemelt, megmutatta nékem és hálát adott istennek, mondván: "Atyám, ne vedd szivedre ezt, mert a tulnani féreg nagyobb /ennél/, és nem hal meg." Én, amikor megláttam azt a férget, elmondhatatlanul szomoru lettem és erősen zokogtam. Erre haragosan mondta nékem: "Atyám, miért vagy szomoru? Mignem ama halhatatlan férgek fölfalnának, jobb, ha ezek a halandók falnak ebben az életben." Én feleltem mondván: "A ciliciumot kevésnek tekintetted a halálra, és most a férgek miatt örülsz?" És ő kérdéssel szólott hozzám: "Senkinek se szólj a ciliciumról, mig élek, mert hamarosan elhagyandó vagyok a nyomorult testemet." Minthogy /testén/ ciliciumot viselt, és rajtam kivül senki se tudta, kivül pedig, a látszat kedvéért antiochiai csuhát hordott.

XVI. És midőn meghallotta Dzsodzsik, hogy közeledik áldott király-/nénk/, szent Susanik halála, elment és magával vitte feleségét és az ő fiait és szolgálóit. Elment a börtönbe boldogságos Susanik mártir látására. Mi-

dőn odaért, erővel behatolt, és leborult a tisztelendő /szent/ kereszt. előtt, és üdvözölte szent Susanikot. Leült mellé, betegségéről kérdezte. A szent pedig felelte: "Jól vagyok, miként isten akarta, hanemhogy minden ki járandó utján, magam is elindulok." Dzsodzsik pedig sebesen fölállt, megvallotta kezdeti méltatlan tetteit, és könyörgött szent Susaniknak mondván: "Krisztus rabja és mátkája, kérd istent, hogy bocsássa meg nékem számos büneimet." Szent Susanik pedig felelte néki: "Ha te nem másként, csak ifjuságodban, amit tettél /bünöztél/, isten megbocsát néked." És Dzsodzsik felelte: "Annak okáért jöttem én hozzád, hogy ami nem isten tetszésére lenne, ne tegyem." Szent Susanik felelte: "Ha /pedig/ igy teszel, halhatatlanná leszel velem, és isten megsokasitja életed napjait."

És aztán, midőn megbizonyosodott Dzsodzsik, hogy aznap megválik a szent az ő testétől, szólott: "Áldj meg engem és a feleségemet, rabszolgádat és gyermekeimet és szolgálóimat, és ha valamiben vétkeztünk ellened, miként e világot, és a pillanatnyi életet szertő emberek, bocsáss meg nekünk, és ne emlékezz tétlenségünkre." Szent Susanik pedig mondotta Dzsodzsiknak és a feleségének: "Nem-törődömséggel voltatok az én dolgom iránt, mivelhogy senki sem akadt az emberek közül, aki szánalommal és együttérzéssel lett volna irántam, aki meggyőzte volna az istentelent, időleges férjemet." Ők pedig felelték: "Mi nélküled erősen igyekeztünk, de nem volt se hire, se szava." Akkor szólott Susanik: "Megitélnek engem és Varszken pitiahsot ott, ahol nincs képmutatás, a birák birája és királyok királya szine előtt; ahol nem különböztetnek meg embert és asszonyt; ahol én és ő igaz szóval beszélünk a mi urunk Jézus Krisztus előtt; fizessen meg néki az ur, amiért időnek előtte leszakitotta gyümölcsömet, és gyertyámat kioltotta, és virágomat elhervasztotta, jóságom szépségét elhomályositotta, és dicsőségemet lealacsonyitotta. És isten itéljen ő közte és én közöttem. Én pedig most megköszönöm istennek azt, hogy az ő /Varszken/ gyötrése által én örömöt nyertem; kinokért és meghurcoltatásért én megnyugvást szerzek; esztelenségért és kegyetlenségért kegyelmet kapok az én uram, Jézus Krisztus által."

Ők pedig minden szavai fölött keserüen sirtak és szóltak: "Bocsásd meg a mi büneinket, és áldj meg bennünket, Krisztus isten szent bizonyságtevője és áldott mártirja." Szent Susanik pedig felelte: "Isten bocsásson meg mindazért, amit csak elkövettetek." Akkor megáldotta Dzsodzsikot és a feleségét, és a fiait és szolgálóit, és az egész udvarát és palotáját. És fölszólitotta őket, hogy járjanak isten utjain; és szólt mondván: "Ez az egész élet, akárcsak a mezők virága, muló és változó; s aki vetett, arat; és aki alamizsnálkodott a szegények között, betakaritott az; és aki föláldozza magát, megtalálja azt, aki őt fölmagasztalja." És elvált tőlük, és utjukra bocsátotta őket békével.

XVII. Később, Dzsodzsik után eljött a püspök feje, Szamoel, és Iovane püspök és az ő klirikusa /12/, akik házuk népével együtt, akárcsak hozzákötözött rabszolgái lettek volna; és tetteiknek társai és megosztói; hálával küldötték el őt Krisztus kikötője felé. Hozzájuk hasonlóképpen eljöttek a fő-aznaurok és nagyasszonyok, Kartli országának nemesei és nemtelenjei. Ugyancsak azok, akik tiszta szivvel részesei voltak az ő áldott tetteinek, miként érdemes bátor /mártirt/ bizták őt Krisztusra.

És egyenként kérlelték őt mind a püspökök és aznaurok, hogy lábbilincseit kegyes legyen mindannyiukra hagyni védelmükre és imádásukra, amire mondaná szent Susanik szólván: "Ki vagyok én, érdemtelen? De isten szeretetekért a pap teljesitse akként a kivánságotokat. Én pedig erőtlen vagyok, hanem a mindenható Krisztus töltsön el benneteket minden jóval, amiért értem igyekeztetek, és együttéreztetek velem szenvedésemben, bá-

natomban és gyötrelmeimben. Én pedig, szeretteim, elindulok a nekem készitett örökkévaló uton. Krisztus örömöt adjon nékem szomoruságaimért, megpihenést a gyötrelmeimért, szenvedéseimért; kinjaimért, és meghurcoltatásomért az égben örök dicsőséget és tiszteletet nyerek el." És ők könnyek közt elváltak tőle, győzelméért dicsőitették istent, és kijöttek a börtönből és eltávoztak.

XVIII. És eljött az ő elhivattatásának napja. És elküldött házának püspökéért, Aphocért, és köszönetet mondott néki együttérzéséért, mint atyjának és nevelőjének; reábizott engem, szegény és bünös férfit. Reábizta /földi/ maradványait, meghagyta, hogy ott temessék el, ahonnan először elhurcolták, és mondotta: "Ha énnékem valami érdemem van, utolsónak ama szőlőbeli munkás közül, akkor legyetek mind áldottak örök időkig."

És köszönetet mondott istennek mondván: "Áldott vagy, te uram, istenem, mert békével lefeküdtem és elaludtam." És átadta lelkét az urnak, aki mindeneket befogad.

XIX. És akkor áldott Iovane püspök egyhamar sudariumot /13/ vett szent és tisztelendő maradványainak felöltöztetésére, és azonképpen felemeltük nagyon meggyötört, férgekkel boritott testét, megmostuk a földi férgektől és a gennytől, és felöltöttük rá a sudariumot. És akkor mindkét püspök, Iovane és Aphoc, miként járomba fogott, nagyértékü, erős ökrök, az egész gyülekezettel együtt zsoltárénekléssel, és égő gyertyákkal és illatos füstöléssel fölemeltük tisztelendő maradványait, és elvittük a szent templomba. És eltemettük szent Susanik szent és dicső, tisztelendő maradványait a neki elkészitett helyen. És azon az éjszakán, miként az angyalok virrasztottunk, és Dávidként furulyával /14/ magasztaltuk a mindenható istent és az ő fiát, a mi urunkat, Jézus Krisztust, aki bárkinek megadhat és kegyelmet ád embernek is, asszonyoknak is, és a saját erejével felruház mindenkit, aki őt keresi állhatatosan.

XX. És szent Susanik szenvedéseinek kezdete apani /15/ havában kezdődött, a nyolcadik napon, szerdán; és másodszori megkinzatása husvét betöltése után, kedden /volt/ és a következő gyötrése Vardoba /16/ havának tizenkilencedik napján, és halála október havának tizenhetedikén, szent és boldog Kozma és Damian mártirok emléknapján. Az a nap csütörtök volt, amelyet elrendeltünk szent Susanik emlékezetére, Istennek, Atyának, Fiunak és Szentléleknek dicséretére és magasztalására, akit dicséret illet örökkön örökké, Ámen.

Istvánovits Márton

JEGYZETEK

A szövegben számos Bibliából származó idézet, vagy bibliai szöveg parafrázisa olvasható; mivel azonban ezek forrása a miénktől erősen eltérő gruz Biblia redakció /egyes esetekben ráadásul elveszett redakció, s a mai gruz Biblia szövegtől is eltérő/, azért a forrásra nem utalunk ezek esetében.

1. A perzsa király nevéből a kéziratok csak két betüt őriztek meg /m.r./; a kutatás megállapitotta, hogy III. Hormizd, ill. Peroz-ról van szó.
2. Ktesifon fővárosban.
3. Iráni államigazgatási méltóság; Gruzia határőrvidékének kormányzója.
4. Az 5.sz. első felének örmény nemzeti hőse, Vardan Mamikonjan.

5. Kelet Gruzia tartományai; Kartli a gruz etnikum központi népterületének keleti fele.
6. /fő/Nemesek társadalmi rétege.
7. A pitiahs székhelye Dél-Kartliban, Tbiliszitől Délre mintegy 50 km; pontos helyét nem ismerjük. Az a tény hogy a szöveg Curtavit "falunak" mondja, alkalmasint későbbi interpolációnak tulajdonitható.
8. A tüzimádók szentélyének neve; benne örök tüz égett.
9. A gruz mitológia irániaktól kölcsönzött szörnyei.
10. Derbent
11. Helység Dél-Kartliban.
12. A templom szolgálatára rendelt közösséghez tartozó személy.
13. Halotti lepel.
14. Dávid király zsoltárait furulya kisérettel énekelte a hagyomány szerint.
15. Január hónap gruz pogány elnevezése.
16. Május havának gruz pogány elnevezése.

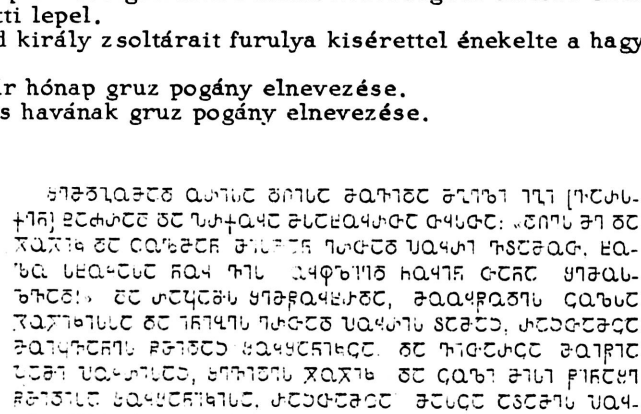

Ógruz irás. A legenda részlete.

KIRAKOSZ GANDZAKECI :

HOGYAN PUSZTITOTTÁK ÖRMÉNYORSZÁGOT A TATÁROK

"Az örmények történetéből"

20. Hogyan kerekedtek fel a tatárok az egész világ tönkretevésére

Elbeszélésünk egész folyama, s mind az előzmények, melyekről eddig szó volt, e népség miatt volt, melyről Isten segedelmével szólni szándékozunk. Gondolom, hogy még sokan fogják elbeszélni ezeket, de mindannyian messze elmaradnak a kelleténél, mert a baj és szenvedés, mi az egész földre zúdult, messze túltett a krónikás hiradáson. Mert elérkezett az idők végezete, és az Antikrisztus előhirnökei hirdetik az elveszejtés fiának eljövetelét. És méginkább rettentenek bennünket a szent férfiak és istentől felruházottak jövendölései, mit a Szentlélek mutatott meg nékik figyelmeztetésül a jövendőre, különösen pedig megváltónk és istenünk csalhatatlan parancsolata, mely igy szól : "És nemzet támad nemzet ellen és ország ország ellen...mind ez pedig - monda ő - a sok nyomoruságnak kezdete." Valamint Szent Nerszesz patriarcha jövendölése, aki prófétaként megjövendölte Örményország pusztulását az ijászok népétől. Mi saját szemünkkel láttuk a romlást és a szenvedéseket, melyek országunkat sujtották. Eljövetelük háttere pedig a következő volt.

Távoli északkeleten, Kataj határán fekvő országukban, mely barbár nyelvükön a Karakorum nevet viseli, ismeretlen és megszámlálhatatlan sokaságban, vad törzsek tömege közt él egy tatár nevü nép, királyainak feje név szerint Csangiz kán.

És amikor eljött Csangiz kán halálának ideje, elhunyta előtt magához hivatta összes hadait, és három fiát, akije volt, és igy szólt a sereghez : "Én mostan meghalok. A fiaim közül egyet, akit akartok, válasszatok meg magatok számára királynak az én helyemre." Ők pedig igy válaszoltak : "Akit éppen kivánsz választani, az legyen királyunk ; őt fogjuk szolgálni egyetértésben." Akkor a kán szólt hozzájuk: "Most elmondom néktek fiaim magaviseletét, mindhármukét. Ezen elsőszülött fiam, Csaghataj harcias férfi, hadszerető, de büszke természetü, nagyobbra tartja magát, mint a neki szabott sors. A második fiam pedig ugyancsak győzedelmes a háboruban, de szükmarku a természete. A legifjabb fiam tehetségekkel áldott már kora gyermekkorától fogva, képességekben bővelkedő, s amióta megszületett nekem, napról napra öregbedett dicsőségem és nagyságom. Ime elmondtam mindent nektek igaz szóval, az itt álló három közül hajtsatok térdet annak, kinek akartok."

Ők pedig odajárulva fejet hajtottak a legifjabbnak, kinek neve volt Hokta /Ögödej/ kagán, apjuk pedig Hokta fejére tette a koronát és meghalt.

Amint pedig ez átvette a királyi méltóságot, mérhetetlen sokaságu sereget hivott egybe, melynek se szeri, se száma, mint a tenger fövenyének: a saját népéből, melyet mughal-tatarnak neveznek, meg a kazárok, hunok, katajok, nem-kitajok közül és számos más barbár népségből, teljes felszereléssel, táborral, asszonnyal, gyermekeikkel, sátraikkal és három ágra osztotta őket. Egyet elküldött déli irányba, vezető előljárókul bizalmas,

belső embereit állitotta ; a másikat nyugat felé, és velük küldte fiát, meg az északi vidékre ; a harmadikat pedig északkeletre, élére vezető emberei közül egy Csarnaghun nevü férfiut állitott, nagytapasztalatu és bölcs embert, aki sikeres tetteket hajtott végre a hadviselés dolgaiban, parancsot adva nekik, hogy lerontsák, leromboljják az összes országokat és a földkerekség királyságait, és addig ne is térjenek vissza, amig az összes országokat legyőzve teljességgel uralma alá nem hajtják. Ő maga /Ögödej/ ottmaradt az országban és minden felől gondtalanul, evéssel, ivással, vadászattal és épitkezésekkel mulatta idejét.

Hadai viszont a világ különb-különb vidékein végigvonulva pusztitották az országokat, tartományokat, ledöntötték a népek uralkodóházait, elragadták tulajdonukat és szerzeményeiket, a fiatalabb nőket és az ifjakat szolgaságba, rabságba hurcolták. Voltak, kiket nekiinditottak onnan a távoli messzeségbe, idegen országukba, kagán királyukhoz, másokat pedig maguk mellett tartottak szolgamunkára hadikiséretükben.

Az a sereg, amely keletre indult, melynek élén Csarnaghun nuin állt, Dzsalaladdin szultán ellen vonult, aki Khoraszant és az azt körülvevő tartományokat uralta, megverte csapatait és üldözőbe vette őt, megfutamitotta, mint fentebb elmondtuk...

Ezek pedig sorjában végigpusztitották Perzsiát, Atrpatakant és a dilemiták országát, nehogy valami akadály is maradjon elibükben. Elfoglalták /és lerombolták/ a hatalmas és pompás, bőséggel telt gazdag városokat Rajt és Iszpahánt, majd saját nevükre ujjáépitették. Igy bántak el minden földdel, amerre csak végigvonultak.

Ilyképpen eljutottak az albánok országába minden felszerelésükkel, csapataik zömével, a Mughan szteppére, a dus legelőre, ahol bőviben megvolt minden a szükségelt javakból : viz, fa, gyümölcs és vad, ott letelepedtek, tábort vertek. Igy tettek minden téli időben, tavasz eljövetelekor meg szerte nyargaltak más-más vidékre lovasrohamokkal pusztitottak, majd ismét visszatértek táborhelyükre.

21. Gandzak város elpusztitásáról

E sürün épült városban hemzsegtek a perzsák, keresztény kevés volt. Igencsak ellenei voltak Krisztusnak és a hitét vallóknak. Megvetették, gunyoltak a keresztet, templomukat lenézték, gyülölték a papokat, az egyházfiakat. Mikoron betelt büneik mértéke, s az Urhoz szállt a gonoszságuk miatti panasz, kezdtek megmutatkozni veszésük előjelei, miként Jeruzsálemnél a pusztulás előtt, igy e városban is. Mivelhogy váratlanul meghasadt a föld, és fekete viz buggyant ki belőle. Látták, amint a város közelében egy hatalmas platán, mit csandarnak mondanak, váratlanul legörbedt ; az egész város megrendült e látványtól. Majd látták, amint ismét felegyenesedett, miként annakelőtte. És történt ez másodalkalommal is, de harmadjára ledőlt, s többé nem egyenesedett fel. A város bölcsei pedig kezdték vizsgálni, hogy mi lenne e jel.

És váratlanul megjelentek a tatár hadak, és minden oldalról körülvették a várost. Elkezdődött a harc, számos hadigéppel vivták a várost, és hajitógépekkel minden oldalon ledöntötték a falakat. Ám az ellenség részéről senki sem hatolt be a városba, hanem fegyverben állva, egy álló hétig körülzárva tartották.

Mikor a város lakói látták, hogy az ellenség elfoglalta a várost, bementek házaikba, és az épületet magukra gyujtották, nehogy valami is az ellenség kezére kerüljön. Mások meg elégettek mindent, ami csak lángot fogott, csak pusztán önmaguk maradtak meg. Amikor a tatárok ezt látták,

éktelen haragra gerjedtek, és kardot ragadva mindenkit kardélre hánytak, férfiakat, asszonyokat, gyermekeket. Senki sem menekült meg az ő kezükből, csupán egy kisszámu csapat, fegyveresen, teljes felszereléssel. Egyik éjszaka ezek rést vágtak a falon és elmenekültek, meg néhányan a szegénynépből, akiket bezárva tartottak és kinoztak, hogy megmutassák a kincsek rejtekhelyét. Akkor némelyeket megöltek, a felét foglyoknak vitték, és maguk kezdtek ásni-kutatni a felégetett házakban. Ha valami elrejtettet találtak, azt elvitték. Több napig bajlódtak ezzel, majd eltávoztak.

Eztán keresztül-kasul járták a járásokat, holmik és edények után kutattak, turkáltak ; sok arany, ezüst, réz-és vastárgyat találtak, meg mindenfajta ruhanemüt, ami el volt rejtve a szekrényekben és földbeásott üregekben.

Ilyenképpen pusztán maradt a város négy évig, majd parancsot adtak az ujjáépitésére. És jöttek, gyülekeztek innen, onnan, és elkezdték az épitkezést, de falat nem emeltek a város köré.

22. Miként pusztitották el Örményországot és Gruziát e hordák

Néhány évvel Gandzak város elpusztitása után ennek a fékeveszett és álnok hordának a főemberei, mintegy sorsot huzva, egymás között felosztották Örményország, Gruzia és Albánia egész földjét a területek nagysága és kis kiterjedése szerint, hogy melyikük foglalja el, rombolja le, és pusztitsa el a városokat, járásokat, megyéket, és erődítményeiket. És elindultak mindannyian a nekik jutott országrészben asszonyaikkal, fiaikkal és táboruk szolgáló népével. És letelepedtek ott, nem törődve azzal, hogy tevéik, állataik, lelegelik a zöld növényeket és tönkreteszik /a termést/.

Abban az időben a gruz királyság meggyengült, mert egy nő kezében volt, akit Ruszudannak neveztek, aki Tamara lánya, Lasa huga, Giorgi unokája volt. Ruszudan érzéki, kéjsóvár nő volt, mint Samirám, akinek nem feleltek meg azok a férfiak, akiket javallottak neki, hanem sokakkal került kapcsolatba, de mindenesetre özvegyen maradt. A királyságban a főhatalmat a hadvezérek, Ivane és fia Avag, Zakare fia Sahnsah, meg Vahramnak és másoknak kezébe adta. Kis idő multán elhalálozott Ivane, elvitték és eltemették Peghindzahankban, melyet ő az örményektől elvett s melyben gruz kolostort épitett. Utána a főhatalmat fia gyakorolta. De nem tudott senki ellene állani a feltartóztathatatlanul betörő fergetegnek, minkenki a maga védelmére gondolt, elrejtőztek az erődökben, ahol csak tudtak.

A tatárok pedig szerte elözönlötték a mezőket, hegyeket, völgyeket, miként a sáskák serege vagy miként az eső, zuhatag gyanánt elárasztva a földet. Ezekután kin és gyötrelem látványa nyilt mindenfelé, siralomba süllyedt az ország, nem nyujtott rejteket a föld a menekülőnek, sem a szikla meg a barlang odut a buvóhelyet keresőnek, sem az erődök tömör épitményei, sem a völgyek öle, hanem messze üzték a meghuzódni akarót. Elhagyta a lélek a bátor férfiakat, lelankadt karjuk az acélos ijfeszitőknek, elrejtette kardját, kinek csak volt, nehogy az ellenség észrevevén, lekaszabolja őket; elernyedtek tagjaik a tatárok puszta hangjára is, tegzük zörgése mindeneket rettegésbe ejtett. Mindenki a végitélet elközeledtét látta, elhalt szivük dobogása kebelükben. A gyermekek a kard villogásától rémülten menekültek anyjuk ölébe , és a szülők velük együtt félelemtől földreomoltak. még mielőtt rájuk lelt volna az ellen.

Szörnyü volt látni, kimélet nélkül mint kaszabolt le a kard férfit és asszonyt, ifjat és gyermeket, aggot és öregasszonyt, püspököt és plébánost, diakonust, szerpapot egyaránt. Gyermeket, csecsemőt vagdostak a kövekhez, hajadonokat szeplősitettek meg, rabságba cipeltek.

Rémületet gerjesztő volt megjelenésük és telhetetlen volt bensőjük falánksága, nem hatotta meg őket egyetlen anya könnye sem, nem inditotta könyörületre őket az ősz haj. Ujjongva rohantak öldöklésre, mintha mennyegzőre vagy borivászatra mennének.

Az egész országot elhullottak tetemei fedték, és senki sem akadt, aki eltemesse őket. Benne rekedt a sirás a szerettek szemében; senki sem akadt, ki siratni merte volna a holtat, félve az istentelenektől. Gyászba öltözött az egyház, eltünt szépségének ragyogása, megszakadtak a szertartások, megszünt az istentisztelet az oltár előtt, elhallgatott a mise, s nem szólalt meg többé a zsolozsma zengzete. Mintha az egész földet sötétség borította volna be, az emberek inkább szerették az éjt mint a nappalt. Az országból kivesztek lakosai, idegenek sarjai kóboroltak rajta.

Elraboltak minden holmit és ingót, vágyuk sóvárgása sohasem telt be. Felforgattak minden házat, felturtak minden helyiséget, ugyhogy semmi sem maradt, amit ne vittek volna magukkal. Fergetegesen rohantak erre meg arra, mint a vadjuhok, szétszaggattak mindent mint az ordasok. Lovaik sohasem lankadtak el a vágtatásban, s ők sem fáradtak bele a zsákmány harácsolásába.

Igy mindenfelé keserüséggel árasztottak el minden fajtáju és nyelvü népeket, mert betelt az Ur haragjának pohara, és elárasztotta a földet megtorlásul vétkeinkért, mely bünöket ellene elkövettünk, és kiváltottuk méltó haragját. Ez okból történhetett, hogy oly könnyen behatolhattak az országba. Minekutána elfoglalták az egész országot, összeszedték mind az állatot, ami elrejtve volt, meg ami nem: minden tulajdont és ingóholmit, meg foglyokat nagyszámban azokból, akiket a szabadban találtak.

Azután meg vivni kezdték a várakat mind, meg számos várost, felállitottak sok mindenféle ostromgépezetet, mert igen csalárdak voltak és fortélyosak. Igy bevették, leromboltak sok erődöt meg várat. Mivel egész váratlanul törtek az országra, a viztárolók nem voltak feltöltve, pedig nyár volt akkor, és tikkasztó hőség. Ezért elepedve a szomjuságtól ember és állat, akarva, nem akarva az ellenség markába került, nyomorgatásba, gyötretésbe. A tatárok pedig volt akiket megöltek, volt akiket megtartottak szükségükre, szolgálatukra, rabszolgául. Ugyanaz esett meg a sürün lakott városokkal: körülzárták, gyürübe fogták őket.

23. Samkor városának bevételéről

A tatár főemberek egyike, egy Molar nuin nevü, kinek osztályul az illető vidékek jutottak - mikoron felkerekedtek táborhelyükről, a Mughan mezőkről, kiküldött egy kisszámu, mintegy száz főnyi előcsapatot, ezek pedig letáboroztak Samkor város kapuinál, és utját állták mind a bemenni, mind a kijönni akaróknak.

A város azidőben Vahram és fia Akbugha uralma alatt állt, nemrégen foglalták el a perzsáktól. Samkor város lakosai hirvivőket küldtek Vahramhoz és fiához, hogy siessenek segélyükre, üzenték is, /a tatárokról/ hogy "Kevesen vannak". De Vahram nem ment segitségükre, sőt fiát sem engedte, visszatartotta, mikor az indulni készült, e szavakat adván szájukba a hirhozóknak: "Sokan vannak". Sőt, a lakosoknak sem küldött parancsot, hogy harcba szálljanak a tatárok ellen.

A tatárok csapatai pedig nap mint nap egyre inkább szaporodtak számban, amignem megjött parancsnokuk, Molar nuin, és elinditotta a város ostromát. A város falait körülvevő árkot feltöltette fatönkökkel meg ágakkal, hogy könnyebben kapaszkodhassanak a falakra. De a bennlakók éjszakának idején tüzet vetettek /a farakásra/ és felégették. Látta ezt másnap hajnal-

ban Molar nuin és kiadta a parancsot, hogy mindegyik harcos vigyen oda egy háttehernyi földet, és boritsa az árokba. Amikor mind beleszórták, megtelt az árok falmagasságig.

Nekieredt mindegyik /tatár/ csapat homlokegyenest a városnak, elfoglalták, mindenkit kardélre hánytak, felgyujtották az épitményeket, ami csak volt benne ; kezükbe keritettek mindent, amit csak találtak benne. Annak utána megrohanták a többi várakat, melyek Vahram főhatósága alatt álltak, Terunakanban, Jergevankban és Macnaberdben ; ezek /annakidején/ a Bagratuni Aghszartan fia, Kürike birtokához tartoztak. Gardmanba és más megyékbe, Csarekbe és Getabakba pedig egy másik hadvezér hatolt be, Csaghataj nuin. Vahram, aki akkortájt Gardmanban tartózkodott, titokban, éjnek idején elmenekült oda, ahol meg tudott bujni. A tatár hadak ostrom alá vették a városokat, a bennlakók nem tehettek mást, lovakat, állatokat szolgáltattak ki nekik, és más mindent, amit követeltek. Adót vetettek ki rájuk, majd otthagyták őket alattvalóikként.

Azok pedig, akik Samkort vették be, minden hadnépükkel Tavus, Kacaret, Norberd, Gad alá vonultak s mind a vidékre körülöttük és szoros gyürübe zárták ezeket.

24. Vanakan vardapet és a véle lévők fogságba ejtése

Abban az időben /1239/ a nagy vardapet, akit Vanakannak neveztek, verejtékes munkával barlangot vájt ki magának egy magasba meredő sziklacsucson, Lorut falvával szemközt Tavus várától déli irányban. A barlangban még egy kis templomot is kimunkált és ott tartózkodott kényszerü lakhelyén, mert előző kolostorát, Jergevank várának átellenében tönkrepusztitotta Dzsalaladdin szultán. Berendezkedett a barlangban, számos könyvet gyüjtött ide, mert fölötte tudásvágyó férfiu volt és igencsak istenszerető. Tömegesen sereglettek oda hozzá, hogy buzgón hallgathassák bölcs tanitását. Mikoron pedig igen megsokasodtak az eljövők, s le kellett ereszkednie a barlangból, a hegycsucs tövében emelt templomot, és épitett helyiségeket, hogy ott lakozzanak.

Mikor pedig pusztulása lőn az országnak a tatároktól és Molar nuin közelgett a vidékre, a környező falvak lakosai a barlangban kerestek menedéket, az pedig megtelt emberrel asszonnyal, gyermekkel. És megjöttek a tatárok, és körülvették a sziklabarlangot. Nem volt /a nyomorultaknak/ se tartalék élelmük , se vizük. Nyárközép időszaka volt, fojtó a hőség; a szenvedés gyötörte őket kiuttalan rejtekükben, mint a tömlöcben. A gyermekek elepedtek a szomjuhozástól és szomjhalál fenyegette őket. Odakünt ről meg rikoltozott az ellenség :"Mi okból halnotok, jertek ki hozzánk, mi majd kijelölünk számotokra felvigyázókat, önnön lakóhelyetekre engedünk benneteket." És ismételték mindezt, sőt még fogadkoztak is esküdözve. Akik pedig ott szorongtak a barlangban, letérdepeltek a vardapet lábainak elébe és kérlelve kérték :"Váltsd meg vérét mindannyiunknak, szállj le hozzájuk, és tégy barátságot vélük." Ő pedig válaszolt nekik:"Ha van módja a megmenekedésnek számotokra, én nem kimélem önnön személyemet,Krisztus is halálra adta magát érettünk, hogy megszabaditson a sátán hatalmából. A mi kötelességünk pedig az, hogy hasonlatos áldozatosságot tanusitsunk felebarátaink iránt."

Akkor a vardapet két papot választott ki közülünk, az egyiknek neve volt Markosz, a másiké pedig Szoszthenész, akik annak utána elnyerték a vardapeti cim tisztességét tőle, mert ott együtt részesültünk oktatásban a szent könyvekből azokban a napokban. Ezekután lement a tatárokhoz.

A tatár had vezére ott ült a barlanggal szemben egy emelkedésen, tar-

tottak fölébe egy árnyat adó ernyőt védelmül a hőségtől, mert az Urnak szine változása ünnepén esett rabulejtésünk. Amikoron odajárultak a hadak nagyjához, parancsolták nekik az őket kisérők három izben térdre hullani, miként a pupostevék teszik pihenő idején, mert ez vagyon szokásban őnáluk. Mikoron pedig elébe értek, parancsot kaptak, hogy napkelte irányában térdre boruljanak a kagánnak, az ő uralkodójuknak tiszteletére. A hadvezér vádolón igy szólt :"Hallottam felőled, hogy bölcs férfiu vagy és tekintélyes, számot tesz erről megjelenésed is." Mert már ránézésre is kitünt, hogy jó ember higgadt tartásu, őszbe csavarodott szakálla tiszteletet sugallt. "Mikoron hirt vettél, hogy közeledünk határaitokhoz, mi okból nem jöttél elibénk békével, barátsággal ? Én elrendeltem volna, hogy óvjanak mindent bántatlanul, ami csak tiéd, kicsinyjét, nagyját."

És válaszolt neki a vardapet mondván :"Mink jóakaratotokat nem ismertük, de aggódással és reszketéssel huzódoztunk félve tőletek; a nyelvet , melyen szóltok, nem értjük, tőletek senki hozzánk nem jött, hogy szólitson bennünket elétek sietni, - ez volt habozásunk oka. Amint hivtatok, tüstént elibétek járultunk. Mink sem fegyverforgatók nem vagyunk, sem semminek birtokosai, hanem vándoremberek, különböző tájakról valók, akik más-más vidékről sereglettek egybe, hitvallásunk tanitására és tanulására. Most imé itt állunk ellőttetek, ami óhajod csak van, cselekedd velünk, akár életre, akár halálra szól az."

Akkor szólt hozzá a parancsnokló ur: "Ne féljetek!" Majd intett nekik, hogy üljenek le elébe, és sok mindent kérdezett tőlük a várakról és Vahram hercegről, hogy merre lehet - gondolván, hogy ő,a vardapet, személyében valami főember lenne a vidék felett. Mikor a szentatya elmondta, amit tudott, meg azt is, hogy ő személy szerint semmiféle hivatali szolgálattevő, akkor parancsot adott neki, szólitsa fel a népeket, ereszkedjenek alá erősségükből félelmetlenül, igéretet tévén, hogy mindenki helyben maradhat majd egy előljáró felügyelete alatt, és az ő /a tatár vezér/ nevében épitheti falvát, mivelheti telkét.

Ekkor felkiáltottak hozzánk a papok, akik a vardapettel lementek volt : "Szálljatok le tüstént, s ami csak a tiétek, hozzátok magatokkal!" Mi pedig leereszkedtünk hozzájuk reszketéssel, miként a bárányok az ordasok közé félelem és rettegés közepette; a halál lebegett szemünk előtt, s mindegyikünk elméjében pergette a "Fide confiteor" hitvallását a szentháromságból, mert a barlangból való eltávozásunk előtt megáldoztunk az Isten fiának szent testével és vérével.

És odavezettek bennünket egy aprócska forráshoz, amely a kolostor udvarán csörgedezett, és adtak vizet, mert már három napja roppant szomjuságot szenvedtünk. És akkor elvittek bennünket egy elrekesztett helyre, a világiakat pedig a templom pitvarába. A tatárok pedig őrizve vigyáztak körös-köröttünk az est folyamán, mert sötétbe hajlott már a nap. Reggelre virradva odatereltek minket a kolostor mögött emelkedő magasabb térségre, majd átvizsgáltak bennünket, és elvették kinél-kinél , amit találtak, ami szükséges holmija volt. Ami a barlangban maradt, kegytárgyak, palást, vagy kehely vagy ezüst kereszt és két biblia ezüsttel tökélt táblában, azt odaadták a vardapetnek - később azután elvették tőlünk. Majd kiválasztottak közülünk embereket, akik alkalmasak voltak velük vonulni, a többieket elkisérték a kolostorba és a faluba, előljárót hagyva ott, nehogy mások is megsarcolják őket. A vardapetnek kiadták, hogy maradjon a kolostorban.

Volt a vardapetnek egy bátyjafia, egy Pogosz /Paulus,Pál/ nevü pap, annak megparancsolta a vezér, velünk jöjjön, kövesse őt. A kegyes vardapet szivén viselte unokaöccse sorsát, mert ifju volt még évei számát tekintve, igy őmaga is eljött vele, reménykedve, hogy módját ejtheti, s minket

Örmény kézirat a 12. századból

is kiszabadithat. És magukkal vonszoltak bennünket hosszu napokon át szükségben, szenvedésben, gyalogszerrel, mezitlen lábbal. Akiket pedig bennünket őrzeni rendeltek, perzsák voltak, szomjasak a keresztények vérére. Ezek leginkább gyötörték életünket a menetelés kinjaival, oly erőltetett iramban hajtottak bennünket, mint a vágtázó lovakat. És ha ugy esett, hogy valaki is testének elcsigázottsága folytán vagy testi fogyatékosság okából kissé lemaradt a menetelésben, könyörtelenül széthasitották koponyáját, vagy testét vesszejük csapásaival boritották, hogy még egy tüskét sem huzhatott ki talpából, sem vizet nem ihatott a hajcsárok miatt.

Mikor pedig letáboroztak, szük kalyibáikba zsufoltak bennünket, maguk pedig körültelepedtek őrzésére, és senkit sem engedtek kivülre, hogy testi szükségletét intézze, hanem a házban benn kellett dolgát végeznie, pedig-len ugyancsak jónéhány napot időztünk itt. Képtelen vagyok papirra vetni mindezen gyötrődéseket, ami bennünket ért. A vardapetet pedig nem engedték hozzánk, hanem valahol távol tőlünk más őrökre bizták, hogy gondossággal vigyázzák őt.

Engem is elszakitottak társaimtól, és elvittek irásbeli dolgaik végzésére, levelet irni s elolvasni. A nap során magukkal vittek, mindamerre jártak, mikor pedig eljött az alkony, fogtak és betettek a vardapethez, elővigyázatosság okából, majd ismét jöttek, s vittek gyalogszerrel vagy szőrén megült betöretlen hátasállaton. És igy tettek számos napon egyvégtében.

Amikor meg elmultak a nyári napok és eljött az ősz időszaka, és azok szedelőzködtek, hogy hovatovább eltávozzanak országunkból, az ismert vidékről a távoli idegenbe, a foglyok, mindannyian halálra szánva magukat, kezdtek apránként elszökdösni az éjszaka folyamán, ahogy csak tudtak menekedni. Ugy esett, hogy Krisztus kegyelméből mindannyiuknak sikerült elszabadulniok, két pap hijján, akik a világos nappalt választották szökésre, de nem tudtak elmenekülni, elfogták őket, behurcolták a táborba és életüket vették ott előttünk, hogy féljünk és rettegjünk, hogy ily sors vár az elszökőkre, mindannyira.

Azután egy napon szólt hozzám a csodálatraméltó vardapet: "Kirakosz". És mondám én :"Mit parancsolsz Vardapet Uram!" Mondja nekem:"Édes fiam, meg vagyon irva 'Amikor szükségbe jutsz, türjél!" - Nekünk pedig példát kell mutatnunk az Irás szavai szerint saját személyünkben, hiszen nem vagyunk előbbrevalók, mint az első szentek: Dániel, Ananiásék és Ezékiel, akik fogságukban kegyes türelemmel fogadták az erőszaktételt, miglen Isten meglátogatta őket, megdicsőitette őket rabságukban. Most mink is maradjunk, várjuk az Uristen gondoskodását, hogy majd látogatást tesz nálunk, az ő akarata szerint." En pedig feleltem: "Amiként parancsolod Szentatyám, ugy fogunk cselekedni."

Történt pedig egy napon, hogy az a főur, aki foglyul ejtett bennünket, /Molar nuin/ odajött ahelyre, ahol őrizet alatt voltunk. Meglátva bennünket odafordult felénk, mi meg elébe siettünk. Kérdezte tőlünk :"Mi szükségetek van néktek? Vajjon éheztek-e? Adatok nektek lóhust ennivalóként." Mert ők maguk megkülönböztetés nélkül falnak mindenféle tisztátalan állatot, még egeret is meg mindenfajta csuszómászót. Felelte neki a vardapet: "Mink lóhussal nem élünk, sem más eledeleitekkel. Ha kegyességet akarsz gyakorolni velünk, ugy engedj szabadon mennünk otthonunkba, ahogy igéretet tettél volt. Hiszen öreg és beteges ember vagyok, nem vagyok alkalmatos számotokra sem katonai teendőre, sem állatok őrzésére, sem más szükségetekre." Az pedig válaszolt neki: "Amikor megtér Csucsu kán, gondom lesz majd arra." Csucsu kán az ő udvartartásának elöljárója, csapatával zsákmányolásra vonult volt. Imigyen járultunk a nuin elébe két vagy három alkalommal, és ő ugyanugy válaszolt.

Végül megjött küldetéséből azon férfiu /Csucsu kán/, s odahivattak bennünket a nuin szállására, aki kiküldte hozzánk Csucsu kánt tolmács kiséretében, ez pedig mondotta: "Avagy nem ti mondjátok, hogy az adomány a holt számára mentsége lészen az ő lelkének? Ha viszont segedelmet jelent a halottaknak, akkor miért ne mentené meg az élőt? Add elő, amid van, vásárold meg lelkedet, aztán eridj, és lakozz otthonodban." Válaszolt neki a vardapet mondván: "Ami vagyont birtunk, a kereszteket és bibliákat, elvettétek tőlünk. Azonkivül más holmink semmi sincsen." Mondja ekkor Csucsu kán: "Ha pedig nincs valamid is, nincs arra mód, hogy innét eltávozzál." Feleli néki a vardapet: "Igazsággal mondom neked, nincs nekünk semmink, annyi sem,min egy napra való élelmet venni tudnánk, de ha indulatod van, engedj elmennünk a várakba, melyek körülöttünk emelkednek, a keresztények kik azokban lakoznak, kiváltanak bennünket."

Azok pedig sulyos váltságdijat szabtak órája, majd azután könnyitenek rajta, és felküldték, menjen a várba, mely Gagnak neveztetett. A vardapet pedig kérte kiszabását a mi váltságunknak, hogy az övével a miénket is megadja, de nem hajlottak rá mondván: "Ez az ember /Kirakosz/ kell nekünk levelek irására, olvasására; bármennyi árat is adnátok érte, nem adnók őt". Könnyhullatással váltunk el egymástól, és mondta nekem: "Édes fiam, most megyek, és térdre ereszkedem a Szent Szargisz nevének szentelt kereszt előtt, és könyörgöm legyen közbenjáróm az Urnál temiattad és társaidért, akik az istentelenek kezében senyvednek, talán megment titeket is az Isten az ő kegyelméből". Mert volt Gagban egy csodatévő kereszt, segélője minden szorongatásban lévőnek, főleg a fogságban sinylődőknek. Akik elébe járultak buzgó lélekkel, a szent mártir, Szargisz megnyitotta börtöneik, zárkáik ajtajait, megoldotta bilincseiket, és érzékletes látomásként otthonukba vezérelte őket.

Ugy történt, ahogy a vardapet megmondotta, megváltották őt 80 dahekanon /dénáron/. Aznap, mikor elvitték őt, szólt hozzám Molar nuin :"Ne bánkódj a főpapotok távozásán. Téged azért nem engedtünk el vele együtt, mert szükségünk van rád; olyan érdemben foglak tartani téged, miként egyet az én főembereim közül. Ha van asszonyod, hozasd ide magadhoz. Ha pedig nincs, a mieink közül valót adok melléd." És azonnyomban adatott nekem egy sátrat és két ifjut a szolgálatomra, és mondta: "Holnap reggel lovat adok neked, boldoggá teszlek, légy megnyugodva". És akkor kiment tőlünk.

Az Uristen gondolkodásából sikerült azon éjszaka titokban elmenekedni és megszabadulni tőlük. És elérkeztem nevelteté sünk szinhelyére, a getiki kolostorba. De az el volt pusztitva általuk, leégve az épitmények benne, de ottan maradtam.

25. Lori város elpusztitásáról

Az összes pogány hadak vezére, egy Csaghataj nevü, tudomást szerzett róla, hogy mily szilárd erődítmény Lori városa, és mily sok kincs van benne felhalmozva. Ez onnan származott, hogy Loriban volt Sahnsah herceg udvara és kincsestára. Magához vett Csaghataj egy válogatott fegyveres gárdát mindenféle gépezettel teljes felszereléssel, és elindult; körösköril véve a várost ostromgyürübe fogta.

Sahnsah herceg pedig feleségével és gyermekeivel titokban a völgybe menekült, és egy barlangban huzta meg magát, a város felügyeletét pedig sógoraira bizta. De azok elpuhultan lakmározásban, ivászatban, sőt részegeskedésben lelték örömüket, a várfalak szilárdságában biztak és nem istenben.

Jött az ellenség. Aknát vájtak a falak alá és felrobbantották, majd körülvevén a várost, őrködtek, nehogy valaki is ki tudjon menekülni. Mikor pedig a lakosok előtt világossá vált, hogy a város elesett - rettegéstől üzve a völgybe kezdtek özönleni. Látta ezt az ellenség és megindult a városba, és kímélet nélkül kezdte lemészárolni a férfiakat, asszonyokat, gyermekeket egyaránt, zsákmányul vive holmijukat, ingóságaikat. Meglelték Sahnsah herceg kincseit is, amelyet alattvalóitól elharácsolt, elorzott és felhalmozott megerősitett kincsesházában, amely /kivülről/ nem volt látható, mert a benyiló szája nagyon szük volt; elég arra, hogy a holmit beledobják, de nem arra, hogy ki tudják venni. Martalékul estek az öldöklésnek Sahnsah sógorai is. A környék összes erődjeit kifürkészték és mindnyájat bevették, hol cselvetéssel, hol fegyveres erővel, erőnek erejével. Mert az Ur kezükbe adta azokat.

Ilyen sorsra jutott a többi város is: Dumanisz, Samsuilde, meg a főváros is, Tiflisz; mindet bevették, kirabolták, a lakosokat lekaszabolták vagy fogságba hurcolták. Lovas csapataikkal szerte nyargaltak az egész vidéken, kiméletlen rajtaütéssel, kifosztással és mészárlással; senki sem akadt, aki harcba szállt volna velük. Nem fenyegették őket /a tatárokat/ semerről, már azért sem, mert a gruz királynő Ruszudan futva menekült ahová csak menekedni tudott. Igy tettek a főurak mind valahányan, magukat mentve a tatárok elől.

26. Hogyan esett kezükbe Avag nagyherceg

Avag nagyherceg, Ivane fia, tapasztalván az ellenség temérdek áradatát, melyek elözönlötték az egész országot, bezárkózott erős várába, Kajenbe. Eljöttek mind a megye lakói is, és odahuzódtak az erőd tövébe, körül. Mikor pedig a pogányok tudomást szereztek róla, hogy oda zárkózott be a herceg, egyikük, egy Itughataj nevü vezér, sokszámu csapatával felkerekedve bekeritette a várat köröskörül. És betöltötték az országot mindamerre a pogányok hadai, mert oda menekedtek sokak messzi vidékről, a vár erőssége miatt.

Köröskörül az erősség lábához mindenfelől /ostrom/tornyokat vonszoltak, s követeket küldöttek Avaghoz, ne féljen, jöjjön, hódoljon meg nekik szolgálatukra. Menesztettek hirvivőt többizben is ugyanez üzenettel. Avag pedig meg akarván nyerni jóakaratukat, elküldte hozzájuk lányát kinccsel bőségben, hogy talán igy felhagynak az ostromzárral. Azok elfogadták az ajándékot, de még makacsabbul szólongatták Avagot. Azokat, kik a citadella körül, meg akik bévül szorongtak, szomjuság kezdte gyötörni. S kezébe kezdték adni a tatárnak lovaikat s mind állatjukat, engedné meg néhányuknak, hogy vizet hozhasson a többieknek. A tatárok belementek, s az emberek tömegestül özönlöttek oda a vizhez. A tatárok azonban nem engedték őket viszszamenni a viztől, de nem ölték meg őket, hanem biztatták azokat, szólitsák övéiket, szálljanak le a várból, és éljenek közöttük. Azok pedig szabódva ugyan, de rettegésből hivták övéiket, hogy jöjjenek alá az erődből. A tatárok hagyták őket inni vizet, de elkülönitették őket egymástól, kiválasztottak asszonyokat, kiket megkivántak, férjüket megölték, a többieket meghagyták férjüknek.

Mikor látta Avag, hogy nem tágitanak a tatárok az ostromzárból és öldöklésből, elhatározta, hogy kezükbe adja magát nekik, hogy valamennyire is könnyitsen az emberek helyzetén. Elküldte hozzájuk a khacseni nemes családból való Grigort, a háznagyát, akit családiasan Tegha-nak /ifjunak/ neveztek, hogy mintegy előhirnökeként találkozzék a tatár fővezérrel Csarmaghunnal, aki sátortáborát a Cegharkuni tó partján ütötte fel. Mikor erről ér-

minden holmit, minden ingóságot elragadtak, kirabolták az összes templomokat, pusztitották, rombolták szerte a várost, tönkretéve, letiporva dicsőségét, ragyogását.

Siralomkeltő látvány tárult elő mindenfelé, szülők és szülötteik tetemei hevertek egymáson, miként göröngyös kövek garmadái; papok, diakónusok és a templomok egyéb szolgálattevői; öregek és ifjak, gyermekkoruak és serdültek meg hajadonok számosan, mit a szent evangélium mondja: "Odaadatik...éhinségre és szolgaságra".

Ilyen itélet érte el őket is, szerteszéjjel elhullottak a mezők felszinén, a talajt átitatta a sebesültek vére és gennyedése, a /nemrégen még/ szappannal gondozott zsenge testek megfeketedve, felfuvódva hevertek. Embereknek, akik addig sosem mentek ki a város kapuján, mezitelen lábbal, gyalogvást kellett rabságra vonszolódniuk. Akik addig Isten fiának szent testéből és véréből részesültek, azoknak most tisztátalan és undoritó hust kellett enniök és szennyes kancák tejét inniok; szemérmetes, erényes asszonyok kiszolgáltatva kéjsóvár ocsmányok meggyalázásának, szüzi hajadonok, akik Istennek fogadták szeplőtelenségben megőrizni testüket és tisztaságban lelküket, megfertőzve a bujálkodóktól, bemocskolva fajtalankodóktól. Igy esett a város pusztulása.

X

A középkori irásbeliség egyik legjelentősebb alkotása Kirakosz Gandzakeci 65 fejezetből álló krónikája, melynek második felét a szerző saját korának, a tatárjárás korának szentelte.

A tatárjárás voltaképp csak egy láncszem a Keletről érkező, egymást váltó, pusztitó lovaspásztor hadak déli felvonulási utjában fekvő kis ország történetében.

Az arab hóditás következményeiből fokozatosan magához térő ország /886-tól/ alig két évszázadon át élvezi az állami önállóságot a Bagratidák uralma alatt, mikor 1064-ben a fővárost, Anit, elfoglalják a szeldzsukok. Az ujabb hóditó hullámot a tatárjárás jelentette az 1236-40-es években, a magyarországi tatárjárással egyidejüleg inditott hadjárat déli szárnyaként.

E pusztitásokban megmaradt örmény lakosság jelentős része elhagyta hazáját, és délre, Kelet-Anatóliába, Ciliciába, északra pedig a Krimbe, Lengyelországba és Moldvába vándorolt.

Szinte hihetetlen, hogyan tudott virágzani az örmény irodalom az ország területén állandóan duló harcok közepette ; a tatárjárás után Timur Lenk, a türkmén törzsek és végül az oszmán-törökök és perzsák uralma alatt ugyszólván elhallgattak a muzsák; a 14-18. század az örmény irodalom leghallgatagabb korszakává vált. Kirakosz Gandzakeci irodalmi nézőpontból is kiemelkedő értékü krónikájával zárul a középkori örmény irodalom.

Kirakosz Gandzakeci 1200/1202-ben született Gandzakban /a későbbi Gendzse, ma Kirovabad az Azerbajdzsán SzSzK-ban/, 1215-25 között Khoranasatban Vanakan vardapet /hittudós/ kolostorában tanult. Vanakan szemináriumának hire messzire terjedt, távoli vidékekről jöttek tanitványok hozzá.

A tatárok betörése idején Kirakosz Vanakan vardapettel és a környékbeli lakosokkal együtt a Szevan tótól /akkori neve:Gegharkuni tó/ északra fekvő nor-getiki kolostor közelében, egy barlangban bujt meg, mig tavaszszal a tatárok fogságába nem került. Fogságbaeséséről a személyes élmény közvetlen hatására irta a krónika irodalmi szemléltetésü 24. fejezetét.

Kirakosz a tatároktól való szökése után a nor-getiki kolostorban folytatja oktatói munkáját, és az északi egyházmegye jelentős tekintélyü egyház-

esült a fővezér /nuin/, felette megörült, és sebtében hírnököt küldött írott parancsal a Kajent zár alatt tartó Irughatajhoz, hogy azonmód küldje el hozzá /Avag herceget/, és továbbad ne nyomorgassa a vár és a környező megyék lakosait. A küldött pedig Avaggal egyetemben nagy sürgősen megérkezett a találkozásra /Csarmaghunhoz/. Mikor pedig az /Csarmaghun/ megpillantotta őt, kérdezte tőle: "Te vagy Avag?" Ő pedig felelt neki mondván: "Én vagyok!" És mondá néki a fővezér: "Hogyan lehet az, hogy mikor ideérkeztem a ti határaitokhoz, nem siettél igyekezettel elébem?" Válaszolt pedig a nagyur, és mondotta: "Amig a távolban voltál, és atyám életben volt, ő szolgált neked gazdag ajándékokkal, mióta pedig meghalt atyám én szolgáltam néked tehetségem szerint. Most pedig, hogy ideértél országomba, ime megjelentem előtted: miként tetszésedre esik, rendelkezzél velem." S mondá neki a hadvezér: "Ugy szól a mondás: Bekukkantottam az ablakon, nem jöttél ki, ajtódhoz értem, akkor jöttél ki elébem." Odaültette a rendben lejjebb, mint a többi nagyjait, kik előtte soroltak, majd rendelt lakomát, bőségest tiszteletére.

Bevonszoltak nagy sokaságu tiszta és tisztátlan állatok husából, s vettek elébe külön darabokra szelve, s adtak jónéhány tömlőben ló tejéből nyert kumiszt, már szokásuk szerint. S elkezdtek falni meg inni. Avag viszont s akik vele voltak, se nem ettek, se nem ittak. Kérdezte tőle a hadvezér: "Hát miért nem esztek és isztok?" S mondá neki Avag: "A kereszténveknél nincs szokásban ezen ételt enni, ezen italt inni, hanem csak tiszta állatok husát, beszentelés után levágottból, s hozzá bort inni. Erre elrendelte a vezér, hozzanak nekik mást, olyat, milyet kérnek.

Másnap már főemberei sorában legelőbbre ültette, s imigyen napról napra halmozta el mind ujabb tisztességgel, mignem törzsökös főembereinek rangjára emelte. Parancsot adott minden seregének, hogy szünjenek meg hadat viselni ama várak és városok ellen, melyek Avag herceg fennhatósága alatt álltak. Sok könnyités történt az ő országrészében, sok foglyul ejtett lovagot engedtek szabadon érmiatta. Csarmaghun visszaadta neki minden országrészét, sőt még annál is többet, megbonthatatlan barátságot kötött vele. Majd magával vivén őt, minden seregével Ani városa ellen vonult.

27. Ani városáról, és hogyan adta azt az Ur a tatárok kezébe

Aniban sok ember volt, és bőviben volt az állat; sziklaszilárd falakkel rendelkezett. Nagyszámu templom állott benne; s közszokás volt "Ani ezeregy templomára" esküdni. És bőviben volt a város minden holminak, a bőség azonban büszkeséghez vezetett, a büszkélkedés a pusztuláshoz, amint már ez igy lenni szokott a kezdetektől maiglan. Csarmaghun követeket küldött hozzájuk, hogy hódoljanak neki. A város vezetőemberei nem adhattak választ a követnek Sahnsah herceg megkérdezése nélkül, mert az ő fennhatósága alatt állott a város. A városi sokaság és a köznép azonban megölte a követeket. Mikor ez tudomására jutott a pogányoknak, haragra gerjedtek, mindenfelől körülvették a várost, nagy fortéllyal hajitógépeket állitottak fel, és minden erejükkel viva, a várost elfoglalták. Néhányan a város vezetőemberei közül megadták magukat az ellenségnek, ezzel elnyerve személyi szabadságukat. A tatárok azzal csalogatták ki a városból a népet, hogy igérték, semmi bántódásuk nem lészen.

Mikoron pedig kivülre kijött hozzájuk az egész sokaság, felosztották őket egymás között, és kardélre hányták, lemészárolták mindahányat, mindössze kevés asszonyt meg gyermeket hagyván életben, meg mesterembereket, ezeket fogságba hurcolták. Ők maguk pedig behatoltak a városba és

férfia lesz, akinek véleményét a Kilikiába áttelepült örmény katolikosz is tekintetbe veszi. Kirakosz müve az 1255-56-os események leirásával zárul, a történetiró 1271-ben halt meg.

Hogy az anyaország és a kilikiai Kis-Örményország életét milyen sulyosan rázta meg a tatár hóditás, azt mutatja, hogy három nagy örmény történeti mü és több terjedelmes kolofon őrzi e kor történetét. Mindhárom krónika bevezető részének forrása mindhárom krónikás mesterének, Vanakan vardapetnek elveszett krónikája volt.

A tatár előnyomulás tényén kivül a történeti és társadalmi információkban és utalásokban rendkivül gazdag szöveg maradéktalan megértéséhez néhány vonással érdemes megrajzolni a szeldzsukokkal indult történeti földrengéssorozat nyomán az örmény vezetőréteg tektonikájában beállott átrétegződést.

A 11. század végén Örményország szeldzsuk uaralom alatt állt, de a Perzsia keleti végeitől Kis-Ázsia nyugati széléig terjedő különböző országokból, népekből összefogott szeldzsuk birodalom Melik sah halála /1092/ után hamarosan alkotó részeire bomlott, sőt a Kaukázuson-tul kis emirségekre aprózódott: a legészakabbra fekvő emirség központja Tiflisz volt; Aniban, a volt Bagratida fővárosban és Dvinben a Seddadida emirek, Azerbajdzsánban Ildegiz emir illetve utódai uralkodtak.

Örményország felszabaditására kedvező alkalmat nyujtott Gruzia megerősödése. IV./Épitő/ Dávid erőteljes kézzel meginditotta a harcot a gruz, majd az örmény területek felszabaditására. 1122-ben bevonult Tifliszbe és azt az egyesitett Gruzia fővárosává tette.

Ezután 60.000 főnyi seregével rövid idő alatt bevette az idegen uralom alatt álló volt örmény fővárost /1123/, és hübérbe adta Zakare hercegnek. A Seddadida emirek azonban nem nyugodtak bele fő erősségük elvesztésébe, és az elkövetkező száz év alatt, a tatárokig, a város többször cserélt gazdát.

Zakare herceg nemzetsége Tamara gruz királynő dicsőséges uralma idején /1184-1213/ egyre magasabb tisztségre jut a gruz udvarban, apja után pedig Szargisz herceg is az egyesitett hadak vezére lesz, majd hübérbirtokul elnyeri az egész Tasir-Dzoraget nagyhercegséget, Lori székhellyel. A Zakaridák mint Ani hercegei büszkén viselik a sahinsah /a sahok sahja/ büszke titulust, a krónikások e cimet már névként használják.

Még a dinasztiaalapitó Zakare szabaditja fel 1200 körül gruz-örmény seregekkel a Kura és az Araksz völgyét, az araráti és siraki fennsikot, és egy évtizeden át győzedelmes harcot viv a rumi /ikoniumi/ szultánnal /1201-ig/, a kurd eredetü sah-armen emirség /1208-9/ és az ardebili szultán ellen /1210/.

Ugyancsak magas, vezéri tisztséget tölt be Zakare öccse, Ivane herceg is, aki szintén nagykiterjedésü birtokokat kap, melyeket utána Avag örököl.

Örményország területén a testvérpártól nyerték grófságaikat a kisebb hübérurak, igy a krónikánkban is szereplő nagyhatalmu főur Vahram Gageci /grúzul Gageli/ és fia Akbugha Gardman tartományban.

A grúz uralkodóház egyesitett seregei által felszabaditott Örményország ismét magához tér, IV. /Épitő/ Dávid /1089-1125/ - unokája, III.Giorgi /1156-1184/ - Tamara /1184-1213/ - ennek fia, Giorgi Lasa /1213-1222/ és lánya, Ruszudan /1222-1245/ uralma idején, mig be nem következik a tatárjárás katasztrófája.

Kirakosz - mint krónikájából kitünik - nem rokonszenvez a szeldzsuk uralommal, a keleti országrész emirségeiben élő perzsákkal, de nem tudja eléggé értékelni a felszabaditás tényét sem, a grúz királyság szolgálatában álló - nagyrészt örmény eredetü - főurakban is az idegen kizsákmányolót látja: keserüen kifakad a Loriban székelő Zakarida főurak harácsolásai ellen, és a tatárok elől Kutaisziba menekült Ruszudan királynőt erkölcsileg bélyegzi meg.

Ennek fő inditó oka nyilván az, hogy a krónikás szomoruan tapasztalja, hogy az országot elözönlő tatárok ellen a főurak nem tanusitanak kellő ellenállást, sőt megtiltják esetenként a szembeszegülést, a városok lakói csak magukra vannak utalva és védik városukat, otthonukat körömszakadtáig.

Szövegünk örmény nyelve a bármily rendü és rangu főurakat egyformán iskhan-nak nevezi: forditásunkban a könnyebb érthetőség kedvéért, az erőviszonyok ismeretében megkülönböztetőleg a "nagyherceg", "herceg", "gróf" titulusokat használtuk. A mongol főurakra, különböző rangu vezérek megnevezésére használt nojan cim nuin formában szerepel.

Egyházi titulusok az örményeknél az autokefál örmény egyház feje, a katolikosz a szeldzsuk korszak óta Kilkiába tette át székhelyét és csak a 15. század közepén költözött vissza Ecsmiadzinba. A vardapet cim azokat a szerzeteseket illette meg, akik letették a legmagasabb teológiai vizsgát, a doktorátust, a kifejezés legmegfelelőbb magyaritása: hittudós, teológiai doktor.

Ami a belső-ázsiai viszonyok ismeretét illeti, Kirakosz tudott a kánoknak Kataj /Kina/ határán az Orkhon folyó partján fekvő székhelyéről, Karakorumról. Dzsingisz kán fiai közül csak háromról beszél és ez indokolt, hiszen legidősebb fia, Dzsocsi még Dzsingisz halála /1227/ előtt távozott el az élők sorából. A többi három fiu személyét viszont összekeveri: Csagatájt hivja Dzsingisz elsőszülöttjének, azt talán az a körülmény indokolja, hogy Dzsocsi a mongol dinasztikus hagyomány szerint "fattyu" volt. Az igazi sorrend: Csagataj - Ögödej /szövegünkben: Hokta/ - és Toluj. A harmadik fiut Kirakosz nem nevezi néven, viszont a Dzsingisz által utódul jelölt Hoktát /Ögödejt/ mondja tévedésből a legifjabbnak. Az utóbbi, látszólag téves hiradásban talán az a másik hagyomány tükröződik, mely szerint voltaképp a legifjabb fiu, az otcsigin a "háztüz hercege", az ősi szállás örököse.

Schütz Ödön

USZÁMA IBN MUNKIDZ:

A PÉLDÁZAT KÖNYVE

Egy sziriai emir emlékiratai a keresztesek korából. Részlet

A frankok furcsa dolgairól /1/

Dicsőség a Teremtőnek, minden dolog megalkotójának. Ha valaki pontosan meg akarja ismerni a frankok szokásait, akkor dicsőítse a magasságos Allahot, mivel állatokat fog látni bennük, akik bátorsággal és harci erénnyel vannak felruházva, de semmi egyébbel, mint ahogy az állatok is erősek és szívósak. Mindezek ecsetelésére szeretnék megemlíteni néhány szokásukat és gondolkodásmódjuk néhány furcsaságát.

Fulko fia Fulko király /2/ táborában volt egy szerény, kedves frank lovag, aki azért érkezett ide az ő országukból, hogy megtegye a zarándoklatot s aztán visszatérjen. Baráti viszonyba került velem, s oly annyira ragaszkodott hozzám, hogy "testvérem"-nek szólított, egy szóval, szeretet és barátság volt közöttünk. Amikor aztán elhatározta, hogy visszaindul a tengeren át hazájába, azt mondta nekem: "Ó, testvérem, én haza indulok most. Azt szeretném hát, ha velem küldenéd a fiadat /a fiam ugyanis velem volt, akkoriban épp tizennégy éves lévén/ az én hazámba, hogy láthassa az ottani lovagokat, megtanulja a mi gondolkodásmódunkat és a lovagiasság művészetét. Ha majd aztán hazatér, bárkivel felveheti a versenyt intelligencia dolgában." Sértette a fülemet ez a beszéd, amely nem jöhetett értelmes koponyából. Hiszen komiszabb dolog akkor sem történhetne a fiammal, ha fogságba esne, mint, hogy elmenjen a frankok országába! Azt mondtam hát: "Az éltedre mondom, nekem is pont ez járt az eszemben; csak az akadályozott meg, hogy magam is ezt ne kérjem tőled, hogy a fiu nagyanyja nagyon szereti őt és csak ugy engedte eljönni velem, hogy előbb megesketett mindenre, ami szent, hogy visszaviszem a gyereket hozzá." Azt mondta erre: "A te anyád még él?" "Igen" - mondtam. "Soha ne ellenkezz vele"- mondta.

Orvoslásuk furcsaságai és csodái

Nézzünk egy példát furcsa orvosi tudományukra. Munaitira /3/ ura irt a nagybátyámnak egyszer, s kérte tőle, hogy küldjön egy orvost, aki meggyógyitaná beteg társait. Elküldött hát nagybátyám neki egy keresztény arab orvost, akit ugy hivtak, hogy Szábit. Még alig telt el tiz nap, amikor máris visszatért az orvos. Megkérdeztük tőle: "Csak nem gyógyitottad meg ilyen gyorsan a betegeket?" Azt felelte erre: "Odahoztak elém egy lovagot, akinek csunya kelés támadt a lábán, majd egy asszonyt, akit sorvasztó láz keritett hatalmába. A lovagnak felraktam egy huzótapaszt, mire a kelés kifakadt és gyógyulásnak indult. Az asszonynak diétát rendeltem el és a növényi táplálékok segitségével jelentős mértékben feljavitottam testi állapotát. /4/ Ekkor azonban jött hozzájuk egy frank orvos, s azt mondta nekik: "Ez semmit se tud ahhoz, hogy titeket meggyógyitson ", majd azt kérdezte

Egy frank megzavarja Uszamát az imádkozásban

Mindazok, akik ujonan telepedtek meg a frankok tartományaiban, sokkal bárdolatlanabbul viselkedtek, mint azok, akik már régóta itt élnek, megszokták a környezetet és baráti viszonyban élnek a muszlimokkal.

A következő történet bizonyitja ezeknek a frankoknak a bárdolatlanságát /Allah tegye őket visszataszitóvá és utálatossá!/, amely jeruzsálemi látogatásom /8/ során esett meg velem. Bementem az al-Akszá mecsetbe /9/, amelynek az oldalában volt egy kis mecset, amit a frankok keresztény templommá alakitottak át. Minden alkalommal, amikor bementem az al-Akszá mecsetbe, amely a templomos lovagok, /10/ jó barátaim, tulajdonában volt, ezt a kis mecsetet üri tették ki nekem, hogy ott imádkozhassam. Egy nap is bementem, elmondtam az Alláhu akbar-t /11/, és hozzákezdtem az imádkozáshoz, amikor hirtelen rámtámadt az egyik frank, megragadott és arcomat kelet felé forditva, rámkiáltott: "Igy imádkozz!" Néhány jelenlevő templomos lovag erre odasietett, megragadták és kidobták, én meg ujra hozzákezdhettem az imádkozáshoz. Azonban hamarosan ugyanaz az ember ismét rámvetette magát, a kapott figyelmeztetések ellenére, és, miközben arcomat kelet felé kényszeritette, ismét azt kiáltotta felém: "Igy imádkozz!" A templomos lovagok ismét odamentek hozzá, és kihajitották, tőlem pedig elnézést kértek, mondván: "Ez az ember idegen itt, csak néhány napja érkezett ide a frankok országából, s még nem látott olyat, hogy valaki ne kelet felé forditott arccal imádkozott volna". "Most már eleget imádkoztam"- mondtam nekik, azzal mentem is kifelé, Nagyon csodálkoztam ezen a sátánon, aki eltorzult arccal és rémülettel, értetlenül nézte, hogy valaki a Kibla /12/ felé fordulva imádkozzék.

Isten kisgyermekként

Egyszer szemtanuja voltam, amint az egyik frank odament Munaddín emirhez /13/ /Allah legyen hozzá irgalmas/, aki éppen a Sziklakupolában /14/ volt, és azt mondta neki: "Akarod látni istent kisdedként?" Az azt mondta: "Igen". Erre a frank elvezetett minket egy helyre, ahol Mária képére mutatott, ölében a Megváltó /béke legyen rajta/, kisgyermekként, s azt mondta: "Ime isten kisdedként!" Magasztaltassék Allah, azonban vakság az, amit a hitetlenek magasztosnak és nagynak neveznek!

A frankok nem ismerik a féltékenységet /15/

A frankok nem ismernek olyat, hogy becsületérzet vagy féltékenység. Megtörténhet például hogy egy frank férfi sétál a feleségével, találkozik egy másik férfival, az megfogja a feleség kezét, hátrahuzódik vele, hogy beszélgethessenek, miközben a férj félreáll, és várja, hogy a felesége befejezze a párbeszédet. Amennyiben az tul sokáig megvárakoztatná, otthagyja az asszonyt a beszélő társával és elmegy.

Egyszer magam is szemtanuja voltam hasonló jelenetnek. Amikor Nábluszba jöttem /16/, egy Muizz nevü embernél szálltam meg, akinek a háza a muszlimok szálláshelye volt. Ennek a háznak nagy boltives ablakai voltak, amelyek az utcára nyiltak, szemben vele pedig, az ut tuloldalán egy frank ember háza volt, aki a kereskedőknek árulta a borát. Az volt a mód-

a lovagtól: "Mit szeretnél inkább: egy lábbal élni, vagy két lábbal meghalni?" Az azt válaszolta: "Inkább egy lábbal, de élni". A frank orvos: "Hozzatok hozzám egy erős lovagot és egy éles baltát." Meg is jött a lovag, előkerült egy balta is. Én végig ott maradtam. A frank orvos rátette a lovag lábát egy farönkre, s azt mondta az erősnek mondott lovagnak: "Üss egy nagyot a lábára a baltával, de ugy, hogy az elvágja." Mire az ütött is, én ott voltam, láttam, azonban nem tört el a lába egyetlen ütésre. Erre másodszor is lecsapott a baltával, ugy, hogy elfolyt a csontvelő a lábából, s azon nyomban meg is halt a lovag. Az orvos erre az asszonyra fordította figyelmét, s azt mondta: "Ennek az asszonynak egy olyan ördög költözött a fejébe, amelyik beleszeretett. Vágjátok le először is a haját." Le is vágták a haját. S evett ujra az ő ételeikből, a fokhagymából s a mustárból. A kinzó láza ismét csak növekedett. Erre azt mondta a frank orvos: "Bement az ördög a fejébe." E szavakkal vette az éles borotvát, belevágott egy keresztalakot az asszony koponyájába, s leszabdalta, amit belül talált, amig elő nem tünt a koponyacsont, azt alaposan bedörzsölte sóval, mire az asszony tüstént meghalt. Ezek után odafordultam hozzájuk és megkérdeztem őket: "Van még szükségetek rám?" Azt mondták: "Nem". Erre eljöttem, miután olyasmit sikerült megtanulnom orvosi tudományukból, amit eleddig nem tudtam."

Azonban tanuja voltam orvoslásuknak a fentiekkel ellenkező megnyilvánulásának is. Volt a királynak /5/ egy kincstárnoka a lovagjai közül, akit ugy hivtak, hogy Bernard, Allah átkozza el, ő volt a legátkozottabb és legmocskosabb frank, akit csak láttam. Ebbe egyszer egy ló beleugratott a patájával ugy, hogy tizennégy helyen megnyilt a combja. Alighogy az egyik helyen begyógyult a sebe, egy másik helyen ujra felnyilt. Én a magam részéről már imádkoztam az elmulásáért. Akkor jött egy frank orvos, eltávolította róla az ott lévő tapaszokat, s elkezdte savanyu ecettel lemosni azokat. A sebek hamarosan eltüntek, az ember meggyógyult. Hiába, csalánba nem üt a mennykő!

Elmondok egy további példát a frankok csodás orvostudományából. Volt nálunk Saizarban /6/ egy mesterember, akit ugy hivtak, hogy Abul-Fath. Volt neki egy fia. Ennek a nyakán mindenfajta kelések-daganatok támadtak, s alighogy egyik helyen elmultak, máris előjöttek egy másikon. Ez az Abul-Fath egyszer valami dolgában Antiochiába ment, s magával vitte a fiát is. Meglátta egy frank ember, s kérdezősködött a fiu felől. "Az én fiam" - mondta Abul-Fath. A frank erre azt mondta: "Megmondom neked, mi az az orvosság, ami meggyógyitja a fiadat, amennyiben megesküszöl a vallásodra, hogy soha senkitől nem fogadsz el pénzt, akinek majd te fogod javasolni ezt a gyógyszert." Abul-Fath megesküdött, a frank pedig azt mondta neki: "Vegyél neki megőrletlen mandragóra-gyökeret, pörköld meg és készitsd el az orvosságot olivaolaj és savanyu ecet hozzádaásával. Aztán addig kell vele kezelni a fiad nyakát, amig az összes kelés fel nem szivódik. Utána vegyél olvasztott ólmot, keverd össze szintiszta vajjal, majd addig kenegesd vele, amig meg nem gyógyul./7/ Abul-Fath pedig megfogadva a jótanácsot, a leirt módon kezelte a fia nyakát, aki meg is gyógyult, eltüntek a nyakáról a sebek, s ujra olyan egészséges lett, mint amilyen volt annak előtte.

Magam is ezzel az orvossággal kezeltem mindazokat, akiken ugyane betegség jelei mutatkoztak. Minden esetben hasznosnak bizonyult, s eltávolitotta a bajt, melyről a beteg panaszkodott.

szere, hogy kitöltött egy flaskó bort, majd közhirré tette: "Ez és ez a kereskedő csapra ütött egy hordó bort ebből a borból. Aki akar belőle, itt és itt találhatja meg." A bérét azért kapja, mert hirdeti azt a bort, ami a flaskóban található. Egy napon aztán, amint hazajött, egy idegen férfit talált a felesége ágyában. Azt kérdezte tőle: "Mi késztetett arra, hogy a feleségem mellé feküdj az ágyban?" Amaz igy válaszolt: "Fáradt voltam, s igy befeküdtem egy ágyba, hogy pihenjek egyet." "De hogy-hogy pont az én ágyamba feküdtél?" "Találtam egy vetett ágyat, s aludtam benne egyet." - igy az idegen. "De a feleségem veled aludt!" "Persze. Az ágy az övé volt. Kizavarhattam volna-e vajon a saját ágyából?" Mire a házigazda igy zárta le a párbeszédet: "Én jó keresztény vagyok, ha még egyszer ezt teszed, meggyülik velem a bajod!" Ennyiből állt a rosszallása és féltékenysége a frank kereskedőnek.

Hadd meséljek egy további hasonló jellegü példát. Volt nekünk egyszer egy fürdőmesterünk, a neve Szálim volt, Maarrából /17/ jött, és apám fürdőjét tartotta rendben, Alláh nyugosztalja szegényt. Az mesélte: "Maarrában nyitottam egy fürdőt, hogy valahogy megéljek. Egy napon meglátogatta fürdőmet egy frank lovag. Tudni kell, hogy a frankok nem nézik jó szemmel, ha valaki kis köténnyel takarja el ágyéka táját a fürdőben. Ez is rögtön kinyújtotta a kezét, lerántotta köpenyemet az ágyékomról és messzire elhajitotta. Meglátott hát úgy, anyaszült meztelenül, én pedig az utóbbi időben borotválni szoktam az ágyékom táját. Igy kiáltott fel: "Szálim!" Erre közelebb mentem hozzá. Kinyújtotta kezét az ágyékom felé, s igy szólt: "Szálim, pompás fickó vagy. Istenemre mondom, ezt nekem is csináld meg!" Azzal már a hátára is feküdt. Azon a bizonyos helyen neki olyan szőre volt, mint egy szakáll! Miután leborotváltam, végighúzta a kezét rajta, s megjegyezte, hogy milyen finom tapintású lett. Majd igy szólt: "A vallásom igazságára mondom, csináld meg azt a dámának is!" A "dáma" az ő nyelvükön az asszonyt jelenti, vagyis a feleségére gondolt. Odaintette egyik szolgáját, és azt mondta neki: "Mondd meg a dámának, hogy jöjjön ide." A szolga elment, átadta az üzenetet az asszonynak, aki rögtön vele is jött. A feleség hanyatt feküdt, a lovag pedig megismételte: "Csináld, amit nekem csináltál." Én pedig hozzáláttam, hogy leborotváljam a szőrzetét, miközben férje ott ült és nézett minket. A végén megköszönte és busásan megjutalmazta szolgálataimat.

Figyeljétek csak ezt a hatalmas ellentmondást! Nincsen bennük sem féltékenység, sem pedig becsületérzet, mégis nagyszerü bátorság lakozik bennük. Holott a bátorság csupán a becsületérzetből és a becstelen rágalmazás fölötti felháborodásból eredhet!

A most következő, majdnem hasonló eset velem történt meg. Bementem egyszer Tyros városában /18/ a fürdőbe, és leültem az egyik fürdőfülkében. Az egyik szolgám odajött hozzám s azt mondta: "Egy asszony társaságát is élvezhetjük a fürdőben." És valóban, amikor kijöttem és leültem az egyik padkára, éppen jött ki a medencéből egy nő, s pont velem szemben, az apja mellett állva, elkezdett öltözködni. Azonban nem voltam egész biztos benne, hogy tényleg asszony-e, ezért megkértem egyik kisérőmet: "Alláhra, nézd már meg, hogy tényleg asszony-e, s kérdezősködj felőle." A kisérőm elment, s én látta, hogy felemeli a nő ruhájának alsó szegélyét és alánéz. Ekkor a nő apja hozzám fordult, és azt mondta: "Ő az én lányom. Az anyja meghalt, s nincs senkije, aki megmosná a haját. Ezért hát elhoztam magammal a fürdőbe, és megmostam a fejét." Én meg azt mondtam: "Helyesen cselekedtél, s jótetted jutalmat érdemel."

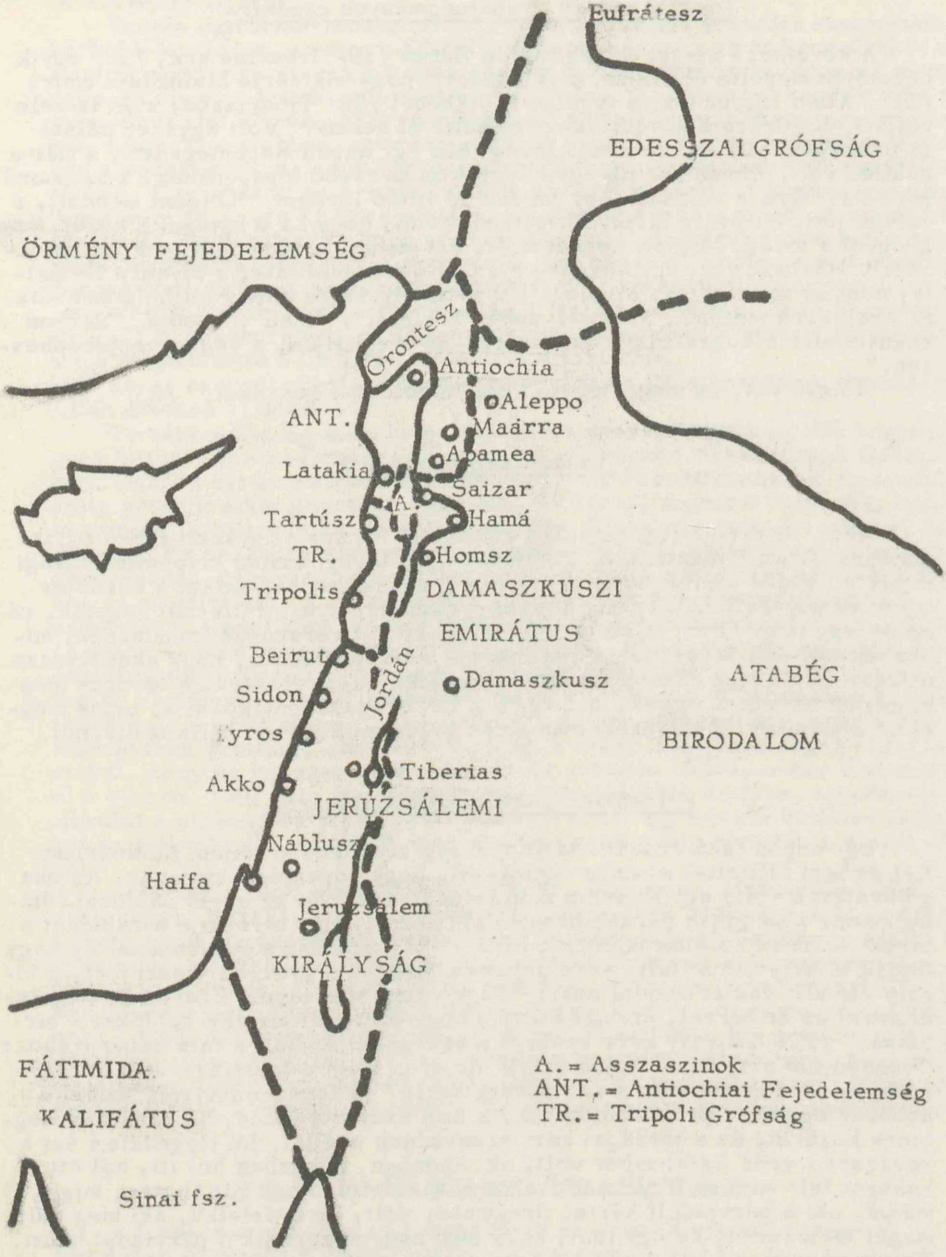
Eufrátesz
EDESSZAI GRÓFSÁG
ÖRMÉNY FEJEDELEMSÉG
Orontesz
Antiochia
Aleppo
ANT.
Maárra
Apamea
Latakia
Saizar
A.
Tartúsz
Hamá
TR.
Homsz
Tripolis
DAMASZKUSZI
EMIRÁTUS
Beirut
Jordán
Damaszkusz
ATABÉG
Sidon
Tyros
BIRODALOM
Tiberias
Akko
JERUZSÁLEMI
Náblusz
Haifa
Jeruzsálem
KIRÁLYSÁG
FÁTIMIDA
KALIFÁTUS
Sinai fsz.
A. = Asszaszinok
ANT. = Antiochiai Fejedelemség
TR. = Tripoli Grófság

További példák orvostudományuk csodáira

A következő esetet Guillaume de Bures /19/ Tiberias ura, /20/ egyik vezetőjük mesélte el nekem. Ugy adódott, hogy elkisérte Muínaddín emirt /21/ /Alláh legyen hozzá irgalmas/ Akkóból /22/ Tiberiasba, s én is vele voltam. Utközben a következőket mesélte el nekem: "Volt egyszer nálunk az országunkban egy hatalmas lovag, aki egy napon megbetegedett, s már a halálán volt. Elmentünk az egyik legtekintélyesebb főpapunkhoz, s azt mondtuk neki: "Gyere velünk, hogy lássad az illető lovagot." Ő igent mondott, s velünk jött, mi pedig biztosak voltunk afelől, hogy ha ő ráteszi a kezét, meggyógyul a lovag. Miután megnézte őt, azt mondta a pap: "Adjatok nekem viaszt". Hoztunk neki egy kevéske viaszt, ő megpuhitotta, s olyanra formálta, mint az ujjizületek. Mindegyiket az orrlyukaiba tette s jól beletömködte. A lovag erre meghalt. Mondtuk neki: "Meghalt". "Igen", mondta, "nagyon szenvedett. Eldugaszoltam az orrát, hogy meghaljon, s végre megpihenhessen."

"Hagyd ezt, és megértéssel vedd fontolóra a beszédet." /23/

A frankok versengéséről

Most forditsuk figyelmünket egy másik témára. Egyszer éppen egyik ünnepnapjukon látogattam el Tiberiasba. A lovagok mind kivonultak lovagi tornára. Velük ment két vénséges vén öregasszony is, akiket a küzdőtér egyik végén leállitottak, mig a másik végén egy nyuzott disznót hagytak, rádobva egy nagy kőre. A két öregasszony között versengést rendeznek, miközben egy-egy lovascsapat csatlakozik mindegyikükhöz, hogy akadályozza utjukat. Azok meg minden lépésnél felkelnek, ujra elesnek, a lovagok meg nagyokat nevetnek rajtuk, mig végül a két öregasszony közül az egyik megelőzi a másikat, s megszerzi magának győzelmi dijul az emlitett disznót.

A frankok igazságszolgáltatásáról

Egy napon igen érdekes látványosság szemtanuja voltam Nábluszban. Két embert állitottak szembe egymással, hogy párviadalt vivjanak. Az oka a következő volt: egy muszlim rablóbanda rajtaütött az egyik nábluszi földbirtokon, s az egyik parasztot vádolták azzal, hogy elvezette a rablókat a birtokra mire az elmenekült. A király /24/ azonban megparancsolta, hogy fogják el helyette a fiait, erre persze a menekülő gyorsan visszatért, a király elé állt és azt mondta neki: "Tégy velem igazságot! Szeretnék megvivni azzal az emberrel, aki azt állitja, hogy én vezettem el a rablókat a birtokra." /25/ A király erre ezekkel a szavakkal fordult a falu hübérurához: "Hozasd elő azt, hadd vivjon vele!" Az el is ment a falujába. Volt ott egy kovács, azt hivatta elő, s azt mondta neki: "Te fogsz megvivni!" mivel a hübérur aggódott parasztjai miatt, s nem szerette volna, ha bárkit is megölnek közülük, és a jószágai kárt szenvednek ezáltal. Jól megnéztem ezt a kovácsot - erős fiatalember volt, aki azonban, miközben hol itt, hol ott bukkant fel; minden figyelmét csak arra szentelte, hogy mit ihatna, mig a másik, aki a párviadalt kérte, öregember volt, de erőslelkü, aki meg tudja magát tartóztatni, és ugy tünt, hogy nem nagyon aggódik a párviadal miatt. Ekkor megjött a vikomt, aki a város parancsoka volt /26/, s mindkét küzdő-

félnek adott egy-egy dorongot és egy pajzsot, miközben az emberek kört alkotva közrefogták őket.

Ezután egymásnak rontottak. Az öreg a botjával elkezdte kiszoritani a körből a kovácsot, az egyre hátrált, mignem egészen az embergyürühöz szoritotta, majd ujra vissza középre. Aztán ütötték egymást a botokkal mignem egészen olyanná lettek, mint két véres oszlop. A párviadal kezdett már nagyon elhuzódni köztük, ezért a vikomt elkezdte sürgetni őket, mondván nekik, hogy "Gyorsabban, gyorsabban!". A kovácsnak nagy hasznára vált ebben a verekedésben, hogy foglalkozásánál fogva gyakorlata volt a pörölyütésben. Ugyanakkor az öregember már fáradni kezdett. A kovács egy nagy ütést mért rá, mire az öreg elesett, a botja meg a háta mögé. A kovács rátérdepelt, hogy ujjait az öreg szemeibe nyomja, de végülis nem tudta megtenni, ugy patakzott a vár a szemeiből. Igy hát felállt róla, s addig verte dorongjával az öreg fejét, mig az ki nem mult. A körülállók nyomban kötelet vetettek a nyaka köré, elvonszolták a legközelebbi fáig és fölakasztották rá./27/ A hübérura pedig odament a kovácshoz, ráadta a saját fejfedőjét, maga mögé ültette a lóra, és elindultak a falujukba.

Ez az eset jól példázza jogtudományukat és itélethozataluk természetét, Alláh átkozza el őket!

Történt pedig egyszer, hogy Muínaddín emirrel együtt /Alláh legyen kegyes hozzá!/ Jeruzsálembe /28/ mentünk. Utközben megszálltunk Náblusz - ban. Odajött ott az emirhez egy vak férfi. Jól öltözött muszlim fiatalember volt, gyümölcsöket hozott az emir elé, és kérte, engedné meg neki, hogy vele menjen Damaszkuszba, s a szolgálatába álljon. Az emir megadta rá az engedélyt. Én beszédbe elegyedtem a fiatalemberrel, kikérdeztem, hogy kicsoda-micsoda, s igy megtudtam tőle, hogy az anyja hozzáment egy frank férfihoz és megölte azt. A fia rosszban sántikált a frank zarándokokkal, és anyjával együtt meg akarták ölni őket. Azok azonban végül gyanut fogtak, és frank szokás szerint itéletet ültek fölötte. Előhoztak egy hatalmas hordót szinültig töltötték vizzel, és egy fadeszkát helyeztek a tetejére. Aztán megfogták a vádlottat, megbilincselték, hátulakét kezét, a bilincshez hozzákötöttek egy jó erős kötelet, és beledobták az igy előkészitett hordó vizbe. Amennyiben ártatlan, elmerül a vizben, s akkor a kötélnél fogva kihuzzák a vizből, hogy ne vesszen bele a vizbe; ha azonban bünös, akkor nem merül el a vizben. /29/ Ez a fiatalember, amikor bedobták a vizbe, igyekezett elmerülni a vizben, de sehogy sem sikerült neki. Igy hát alá kellett vetnie magát az itéletüknek, Alláh átkozza el őket, azok pedig elvették a szeme világát.

Aztán ez a férfi eljött Damaszkuszba, s az emir, Muínaddín /Alláh legyen kegyes hozzá!/ ellátta mindennel, amira csak szüksége volt, majd azt mondta egyik szolgájának: "Vidd el őt Burhánaddín al-Balhihoz, Alláh legyen kegyes hozzá, és mondd neki a következőket: az a parancsom, hogy tanitsa meg ennek az embernek a Koránt és valamit a jogtudományból." Amikor mindezt meghallotta, a vak fiatalember a következőket mondta az emirnek: "Alláh adjon neked segitséget és győzelmet! Nem igy gondoltam a dolgot!" "Hogyan gondoltad hát?" - kérdezte az emir. "Azt hittem, hogy adsz majd nekem egy lovat, egy öszvért, fegyvert és lovaggá teszel" "Nem gondoltam arra", - mondta az emir - "hogy vak embert lovaggá tehetnék!"

Egy frank, aki nem eszi meg a disznóhust

A frankok egy része már megszokta az itteni életkörülményeket, és barátságban él együtt a muszlimokkal, s igy sokkal jobbak, mint azok, akik

ujonnan jönnek a hazájukból - össze sem lehet hasonlitani ezeket az idegeneket amazokkal.

Minderre a következőkben szolgálok egy példával a magam tapasztalatai közül. Egyszer valamilyen ügyben egyik barátomat Antiochiába küldtem. /30/ Akkoriban ott Theodoros Sophianos volt a város feje /31/, akivel nagyon jó barátságban voltam. Ő gyakorolta a tényleges hatalmat Antiochiában. Egy napon azt mondta a barátomnak: "Meghivott magához az egyik frank barátom. Gyere el velem, hogy lássad, hogyan élnek." Ezek után a következőket mesélte nekem a barátom: "Vele mentem, és elértünk az egyik régen itt élő lovag házához, aki még az első frank hadjárat során jött el ide. /32/ A zsoldos katonáskodás alól már mentesült, és van neki Antiochiában egy földbirtoka, abból él. Gyönyörü asztalt állittatott fel, teli rendkivül tiszta és finom ételekkel. Amikor látta, hogy félrehuzódom az asztaltól, igy szólt hozzám: "Egyél csak! Izleni fognak neked ezek az ételek. Én ugyanis nem a frankok ételeit eszem. Egyiptomi szakácsnőim vannak és csak az ő főztjükből eszem. Az én házamba disznóhus nem jut be!" E biztatás után nekiláttam az evésnek, bár igen óvatosan. Utána hazamentünk.

Kicsivel később a piacon sétáltam, amikor egy frank asszony csatlakozott hozzám, s elkezdett a nyelvükön valamit nagy hangon karattyolni nekem, amiből egy árva szót sem értettem. Pillanatok alatt nagy tömeg gyült össze körülöttünk, mind csupa frank, ugy, hogy már azt hittem, ütött az utolsó órám. Épp ekkor arra járt azonban az a lovag, akinek a házában vacsoráztam, s megpillantott engem. Odajött, megkérdezte az asszonytól: "Mi bajod ezzel a muszlimmal?" Az igy felelt: "Ez az ember megölte testvéremet, Hurso-t". Ez a Hurso Apameaból /33/ való lovag volt, akit egy Hamá-i /34/ muszlim harcos ölt meg. A lovag ekkor rákiáltott az asszonyra: "Ez egy békés polgár /vagyis kereskedő/, aki nem harcol senkivel és nem vesz részt a csatákban." Majd rákiáltott a körülöttem tolongó sokaságra is, mira azok szétszóródtak, ő meg kézen fogott és elvitt onnan. Igy hát annak köszönhetem, hogy megmenekültem a haláltól, hogy részt vettem azon a bizonyos vacsorán." - fejezte be történetét barátom.

X

Uszáma ibn Mursid ibn Ali ibn Mukallad ibn Naszr ibn Munkidz al-Kinäni as-Saizari // Usāma ibn Munqid // a hidszra 488. évében született /=1095/ Saizarban. Saizar nevét a nyugati keresztes leirások Sysara /Sizara/ néven emlegetik. Ezek a nevek valószinüleg mind az eredeti Caesareara mennek vissza. A város az Orontesz /arabul: al-Ászi/ mellett feküdt, Hamától északra, Apameatól délre, az Antiochiai Fejedelemség tőszomszédságában. A folyó három oldalról mossa a várat, amelynek romjai a mai napig fennmaradtak. Az emirátus a városhoz tartozó kisebb falvakkal együtt mintegy 25 ezer lakossal rendelkezett, amit abból az adatból lehet kikövetkeztetni, hogy 5000 fegyverest tudott kiállitani. Már Uszáma apja hires volt nemcsak hadimesterségben és vadászatban való jártasságáról, hanem kalligráfiai ismereteiről is, Uszáma pedig már fiatal korában e háromnak szentelte életét: a háborunak, a hosszu vadászatoknak és az irodalomnak. Még csak tizenöt éves volt, mikor részt vett Saizar védelmében /1110/ a Tankréd vezette antiochiai seregek ellen. Később kilenc esztendőt töltött el a moszuli atabég, Imádaddín Zengi seregében /1129-38/, majd 1138 és 1144 között hat évet Damaszkuszban Búridák udvarában. Ezekben az években számtalan látoga-

tást tett a közeli keresztes udvarokban és városokban - az itt közlésre került fordításrészlet éppen e látogatások tapasztalatait tükrözi vissza. A Jeruzsálemi Királysággal, s azon belül is elsősorban a templomos lovagokhoz fűződő baráti, jó kapcsolatai lehetőséget nyujtottak számára a frankok /azaz, európaiak, keresztesek/ alaposabb megismerése mellett arra is, hogy kortársai közül szinte egyedülállóan, viszonylag elfogulatlanul szemlélje szokásaikat és életmódjukat. Az itt közölt pár oldal talán ellentmondani látszik ennek, de nem szabad elfelejteni, hogy e helyütt a szerző szándékoltan az adzsáib-ot, a " furcsa és csudás dolgokat" gyüjtötte csokorba, s azokat is igyekszik jóindulatu pártatlansággal kezelni /különösen indokolt ez a vélemény, ha összevetjük a muszilomról szóló korabeli nyugati leírásokkal./

A következőkben tiz évet Egyiptomban töltött /1144-1154/, majd Núraddín /első patrónusa, Zengi fia/ oldalán vett részt egy évtizeden keresztül a keresztesek elleni harcokban /1154-1164/. 1157-ben egy rettenetes földrengés elpusztitotta szükebb hazáját, Saizart. Ahogy öregebb lett, egyre több időt szentelt irodalmi tevékenységének. 1164-től 1174-ig Kaifá várában időzött, az ortokida Kara Arszlán udvarában, ahol elsősorban irással foglalkozott. Szaladin és a keresztesek elleni győztes háboruk hire ismét Damaszkuszba csábitotta, harmadszor is. Itt halt meg, 584 ramadán havában /a mi időszámitásunk szerint 1188 novemberében/. A Damaszkusz oldalában lévő Kászijún hegyen temették el, amint azt a száz évvel később élt életrajziró és történész, Ibn Hallikán leirja.

Uszáma a maga korában hiressé vált mint irodalmár és költő is, ilyen müvei közül azonban a legtöbbnek csak a cime maradt ránk, s mindössze ötnek ismerjük a kéziratát. Köztük van egy retorikai kézikönyv /Kitáb al-badi, "Az eredeti stilus könyve"/, verseinek gyüjteménye /díványa/ és a Kitáb al-aszá /"A bot könyve"/, amely a Mózes botjához fűződő történeteket és elképzeléseket gyüjti egybe. Életmüvének azonban van egy darabja, amely különleges helyet foglal el mind saját müvei között, mind pedig az egész klasszikus arab irodalomban. Ez az öregkorában irt /valójában tollbamondott/ visszaemlékezéseinek gyüjteménye, a Kitáb al-itibár "A példázat könyve", amely, mint a cime is mutatja, nem szokványos önéletrajz vagy egyszerü memoár akar lenni, de a szerző gazdag élettapasztalataiból kiván átadni minél többet másoknak is. Mivel egész élete a kereszteshaboruk, a keresztesek és muszlimok együttélése és harcai jegyében telt el, érthető, hogy visszaemlékezéseiből a mai olvasó a kereszteshaboruk korának egyéni megfigyelésekben és érdekes részletekben gazdag képét kapja. Az eseményeket nem időrendben kivánja leirni, hanem tematikusan csoportositva, s elsősorban nem saját személyére, hanem az őt körülvevő világra összpontositja figyelmét.

A könyv három részre oszlik. Az első, tulajdonképpeni memoár rész, ciméül Hitti szövegkiadásában a Hurúb va aszfár /"Háboruk és utazások"/ cimet adta. Ez a kilenc fejezetre osztható /a kézirat ugyanis tagolatlan/: a frankok elleni harc; Uszáma damaszkuszi tartózkodása /1138-54/; Uszáma egyiptomi tartózkodása /1144-54/; Uszáma második damaszkuszi látogatása /1154-64/ csaták a frankokkal és a muszlimokkal; küzdelem a kigyóval és más vadállatokkal; háborus tapasztalatok; a frankok furcsa dolgairól; és tapasztalatok és megjegyzések. E főrészhez járul két további, tulajdonképpen függeléknek tekinthető rész. Az egyiknek Hitti a Nukat va navádir /"Tréfás történetek és anekdóták"/ cimet adta. Ez két fejezetet tartalmaz: a szent életü emberekről szóló hiradásokat és a furcsa gyógymódokról szóló fejezette. A másik függelékrész az Ahbár asz-szaid /"Vadászkalandok"/, két fejezettel: a vadászat Sziriában, az Arab-félszigeten és

Egyiptomban, valamint Uszáma apjának, Mursidnak a vadászatai Saizar vára környékén.

Végezetül a "Példázat könyve" jelentőségét három pontban lehetne összefoglalni:

1. Mint már utaltunk rá, szinte egyedülálló leírásokat tartalmaz a 12. századi sziriai - keresztes és muszlim - életviszonyokról, szokásokról, erkölcsökről, a szemtanu szavával szól a hadieseményekről. Szerzője a keresztes hadak ellen harcoló muszlim uralkodók bizalmi embere volt, ugyanakkor személyesen ismerte az ellenfél táborának vezéralakjait is. S végül nem vezette szenvedély vagy gyülölet, amikor memoárjait diktálta, hiszen fiatalabb éveiben is jó viszonyban volt európai ellenfeleivel, késő öregségében pedig, amikor könyvében összegezte az élettapasztalatait, csupán a tanitás és ismeretátadás szempontjai vezették, s keresztesről és muszlimról egyaránt elfogulatlanul beszél.

2. Könyvének másik érdekessége az arab irodalomban elfoglalt különleges helyzete. Uszáma e müvét /szemben az összes korábban irt munkájával/ ugyanis nem lehet a klasszikus arab irodalom értelmében vett irodalomnak tekinteni, sem formai, sem pedig tartalmi szempontból. A szemtanu hiteles leirása, a szokványos irodalmi közhelyek mellőzése, a célratörően egyszerü, csevegő elbeszélő stilus - mind-mind olyan jegyek, amelyek a kor arab irodalmára távolról sem jellemzőek. Nem véletlen tehát, hogy a "Példázat könyve" csupán egyetlen kéziratban maradt fenn, és az arab világban gyakorlatilag teljesen ismeretlen. Ami azonban ott hátrányt jelentett, az előnynek számit Európában, s igy az sem véletlen, hogy az arab irodalomnak ez a periférikus müve egyike a legtöbbet lefordított és legjobban ismert arab irodalmi alkotásoknak Európában.

3. Uszáma könyve nem utolsósorban nyelvi szempontból is igen érdekes számunkra. A ránk maradt kézirat ugyanis nemcsak hogy nem követi a szokványos cikornyás arab szépirodalmi stilust, de nem is iródott tiszta klasszszikus arab irodalmi nyelven. Azt persze nem lehet teljes bizonyossággal tudni, hogy ez vajon Uszámának köszönhető-e, vagy iródeákjának, de az előbbi sokkal valószinübb. Nem azért, mintha Uszáma nem lett volna tökéletes tisztában a klasszikus arab nyelv szabályaival /ennek ellent mondanak korábbi müvei/, hanem mert müvének természete meg is kivánta a kötetlenebb, a tényleges beszélt nyelvhez közelebb álló nyelvezetet. Azért fölbecsülhetetlen forrás a Kitáb al-itibár, mert az un. közép-arabról, a középkori arab beszélt nyelvjárásról tudósit, amelyről közvetlen leirásokkal vagy tisztán azon irt anyaggal nem rendelkezünk.

A Kitáb al-itibár /"A példázat könyve"/ egyetlen kéziratát 1880-ban találta meg a francia arabista, Hartwig Derenbourg Spanyolországban, az Escorial könyvtárának kéziratai között. Ugyanő adta ki először 1886-ban Párizsban az arab szöveget. Második, alaposan revidiált kiadása 1930-ból származik Philipp Hittitől /Usāmah's memoirs entitled Kitāb al-iʿtibār, by Usāma Ibn-Munqidh, Princeton 1930./ Ez a kiadás szolgált a mi fordításunk alapjául is. Lefordították számos európai nyelvre is: 1895-ben franciára /H. Derenbourg/, 1905-ben németre /G. Schumann/, 1922-ben oroszra /M.A. Szalje, I.J. Kracskovszkij előszavával, másodszor 1958-ban/, 1929-ben angolra /G.R. Potter/ és 1930-ban ujból angolra, saját kiadása alapján P.Hitti.

A szerzőről, Uszámáról szóló irodalom legfontosabb adatai: a fordítások és szövegkiadások előszavai, elsősorban I.J. Kracskovszkijé az orosz fordításban, Derenbourg és Schumann előszavai /az 1905-ös német fordításban / és P. Hittinek a második szövegkiadáshoz irott, arab nyelvü előszava, valamint I.J. Kracskovszkij Uszámáról irt cikke az első iszlám enciklopédiában /Enzyklopaedie des Islam, IV, Leiden 1934, pp.1134-34/.

Iványi Tamás

Az eredeti egy lapja

JEGYZETEK

1. Az itt leforditott fejezet a Hitti-féle szövegkiadás alapján készült, pp. 132-141. Az eredeti kéziaratban természetesen sem fejezetek, sem fejezetcimek nem voltak. A forditásban megadott cim és alcimek Hitti professzortól származnak.

2. V. Fulko-ról, IV. Fulko fiáról van szó, Anjou grófjáról, aki 1131. augusztus 31-én lett. Jeruzsálem királya, és egész haláláig uralkodott, amely egyes források szerint 1142. november 13-án, mások szerint viszont 1143. november 10-én következett be.

3. Munaitira egy vár Libanonban, amely a tripoliszi grófsághoz tartozott egészen addig, amig a damaszkuszi muszlim uralkodó, Núraddín 1166-ban el nem foglalta és be nem kebelezte. /Ld. a mellékelt térképet/.

4. Az arab orvostudomány elméletei szerint a betegségek abból erednek, hogy a száraz vagy nedves, illetve a forró vagy hideg elemek elhatalmasodnak az emberi szervezeten. A gyógyitás, ennek értelmében, abból áll, hogy az orvos megkisérli ismét egyensulyba hozni ezeket az elemeket.

5. Feltehetőleg a már emlitett V. Fulko királyról van ismét szó.

6. Saizar Észak-Sziriában terül el /Ld. a mellékelt térképet/ s a szerző, Uszáma vára volt. Három oldalról az Orontes folyó veszi körül, a várkastély romjai a mai napig is fennmaradtak.

7. A vajnak itt feltehetőleg azt a szerepet szánhatták, hogy az olvasztott ólmot kihült állapotban is pépessé tegye, s igy kenhető maradjon.

8. Ez a látogatás Jeruzsálembe feltehetőleg 1140 körül történhetett.

9. A jeruzsálemi al-Akszá mecset egyike mai napig is a muszlim világ legnevezetesebb szent helyeinek. Az egykori Salamon király temploma helyén épült, az arab források szerint Abdal-Malik kalifa uralkodása alatt /785-805/, szemben az ugynevezett Omar mecsettel. Az al-Akszá mecset /al-Maszdzsid al-akszá/ jelentése annyi, mint "a legtávolabbi szent hely", és első emlitése a Koránban történik /17. szúra 1. versében/. Mint ilyen, az első időkben kibla-ként /imairányként/ szolgált, mignem Mohamed próféta Mekkára ruházta át szerepét, szent hely jellege azonban továbbra is megmaradt. Először az egész un. templomteret értették e néven, később speciálisan az Abdal-Malik kalifa alatt épitett mecsetet.

10. A templomos lovagok vagy templariusok rendjét 1118-ban alapitotta Payens-i Hugó és St. Omer-i Gottfried. II. Baldvin király adott nekik otthont a palotájában, közel ahhoz a helyhez, ahol egykor Salamon temploma állott /az un. Templomtéren, ld. a 9.-es jegyzetet/. Ezen az alapon nevezték őket milites templi-nek vagy Templarii-nek, vagyis templomosoknak. A rend első mestere Payens-i Hugó volt. A rend ruházata fehér köpeny volt, rajta vörös kereszttel. A rend a különböző adományok révén nagy vagyonra tett szert. Baráti viszonyt tartott fenn a muszlimokkal, s ezért sok megrovásban volt része. Szép Fülöp francia király, hogy megkaparintsa a rend hatalmas vagyonát, 1307-ben perbe fogta őket, amelynek eredményeként 1312-ben V. Kelemen pápa eltörölte a rendet. A templomosok utolsó nagymesterét, Molay Jakabot 1314-ben megégették. Uszáma templomosokkal tartott barátsága valószinüleg első jeruzsálemi látogatása idejéből, 1138-ból származik.

11. "Alláh /azaz isten/ nagyon hatalmas", összefoglaló nevén a takbír /vagyis azt mondani, hogy Alláhu akbar/. Az iszlám egyik liturgikus formulája,

amely számtalan rituális alkalommal előfordul. A müezzin /"az imára hivó", arabosan muaddzin/ is e formula háromszori elismétlésével kezdi az imára hivást /adzán/. A kalifátus korában a muszlim seregek is ezzel a felkiáltással mentek harcba / s később a törökök is/.

12. A kibla jelentése: imairány, vagyis tkp. a Mekka felé vett irányt jelenti bárhol, ahol a muszlim imádkozni kezd. A mecsetekben a kiblát egy díszesen kialakitott imafülke, a mihráb jelzi. A kiblának azonban nemcsak az imádkozásnál van szerepe, hanem pl. a temetkezéseknél is, a halottakat ugyanis arccal a kibla irányában temetik.

13. Itt feltehetőleg Uszáma első, 1138-1144 közötti jeruzsálemi tartózkodásáról van szó. Ezt az utat magasrangu patrónusának, Damaszkusz vezető államférfiujának, Muinaddin-nek a társaságában tette meg. Muinaddin a damaszkuszi búrida uralkodók vezire /vagyis főminisztere/ volt.

14. Arabul Kubbat asz-Szahra / a franciák "Dome de la Roche"-nak nevezték/; ez az un. Omar-féle mecset. Ez utóbbi elnevezés többszörösen is téves. Egyrészt, mert nem Omar, a második kalifa épitette, hanem a 150 évvel később élt Abdal-Malik abbászida kalifa; másodszor, mert tulajdonképpen nem is mecset, hanem imaház, szent hely, amely a szent szikla fölé felállitott hatalmas kupolából áll. Ezt a sziklát három vallás követői, a muszlimok, a keresztények és a zsidók egyaránt tisztelik. Az iszlám szerint ez tizennyolc mérfölddel közelebb van az éghez a föld bármely más pontjánál. A keresztesek korában keresztény templommá alakitották át.

15. A muszlimok számára természetszerüleg zavaróan hatott az, hogy a keresztények körében sokkal szabadabb kapcsolat állt fenn a férfiak és nők között, mint amit a muszlim szokások megengednek. Az egyébként igen tárgyilagos Uszámát ez vezeti arra a téves következtetésre, hogy a frankok nem ismerik a "becsületet" és a "féltékenységet".

16. Ugyanarról a jeruzsálemi királyságban tett hosszu utazásról van szó, mint korábban /1138-1144/, melynek során Jeruzsálemen kivül a királyság többi városába, Nábluszba, Akkóba, Haifába, Tiberias-ba, stb. is ellátogatott. Náblusz a Flavius Vespasianus által épitett "Ujváros", Flavia Neapolis /ebből származik az arab névalak is/. Az Ebal és a Garazim hegyek között fekszik, légvonalban mintegy 10 km-re Jeruzsálemtől /a mai Ciszjordániában/. /Ld. a mellékelt térképet/.

17. Maarra, vagy teljes nevén Maarrat an-Numán /Ld.a mellékelt térképet/, észak-sziriai városka, féluton Hamá és Aleppo között, Saizartól /Uszáma várától/ északkeletre.

18. Ez a látogatás is ugyanezen jeruzsálemi utazás során történt /1140 és 1143 között valamikor/. Tyrus /arabul Szúr/, amely már az ókorban hiressé vált,mint főniciai tengeri kikötő, a mai Libanon területére esik /Ld.a térképet/. Ezt a fontos tengeri erődítményt a keresztesek 1124. julius 7-én foglalták el az egyiptomiaktól, s a Jeruzsálemi Királyság alá tartozott ez időtől fogva több, mint másfél századig. 1291-ben, Akko elestével, a keresztesek csata nélkül elhagyták többi fennmaradt szárazföldi birtokukat, Tartúszt, Szidónt /arab Szaida/, s velük együtt Tyrust is, amely az egyiptomi mamluk szultán, Baibarsz kezére jutott.

19. Arabul: Kiljám Debúr.

20. Tiberias /arabosan Tiberija/ a Genezáreti-tó /más néven a Galileai--tenger/ nyugati partján fekszik. Az egyik legkorábban elfoglalt keresztes erődítmény volt - Tankréd már 1099-ben bevette. Szaladin /Szaláhaddin 1187. julius 6-án foglalta vissza.

21. Ld. a 13. jegyzetet. Mindezek a látogatások, találkozások és kisérgetések jól mutatják, hogy két kereszteshadjárat közti időszakban milyen jó viszony alakult ki a már régóta letelepedett keresztények és muszlimok között.

22. Akko /arabul Akká/, már az ókorban is nevezetes kikötőváros volt, a Kármel heggyel szemben, a Földközi tenger partján. Nevezték Ptolemaisnak és /Acre-i Szent Jánosról/ Acre-nak is. A keresztesek I. Baldvin vezetésével 1104. május 26-án foglalták el. Szaladin többször is megpróbálta, sikertelenül, visszavenni a várost a 12.sz. végén, mely végülis utolsó keresztes erődként, 1291-ben esett el.
23. E félsor a pogánykori költőtől, Zuhair ibn Abi-Szulmá al-Muzanitól származik, akinek dívánját /antológiáját/ Uszáma nagy előszeretettel tanulmányozta. E félsornak azonban másik fordítása is lehetséges, mivel az egyik szót, a harim-ot /"megértés/, tulajdonnévként is értelmezhetjük, ez esetben így változna meg a jelentése: "Hagyd ezt, és kezdj el ujra Harim ról beszélni". Harim ibn Szinán volt ugyanis a költő, Zuhair patrónusa, akihez számtalan dicsverset irt.
24. Valószinüleg ugyanarról az V. Fulko jeruzsálemi királyról van szó, akiről már korábban is említés történt.
25. Vagyis mindez annyit jelent, hogy istenitélet /a kért párviadal kimenetele/ döntsön afelől, hogy ártatlan vagy bünös-e.
26. Az akkori nábluszi vikomtot Ulriknak hivták.
27. A kor hite szerint ugyanis az öreg paraszt veresége azt mutatta, hogy vétkes volt az ellene felhozott vádban, s az utólagos akasztás az árulás büntetéséül szolgált.
28. Ugyanarról a jeruzsálemi utazásról van szó, mint korábban /1138-44/. Jeruzsálemet még az első kereszteshadjárat során foglalta el Bouillon Gottfried /1099-ben/, és egészen 1187. október 2-ig keresztes kézen volt, amikor is Szaladin bevette.
29. A korábban leirt párviadalhoz hasonlóan ez a vizpróba is istenitélet volt. Az emlitett fadeszka, melyet a nagy tartály vagy hordó tetejére helyeztek, nyilvánvalóan szabadon uszott a viz szinén. A vádlottat ráhelyezték, s aszerint dőlt el a sorsa, hogy a deszka elsüllyedt-e vele, vagy nem /a vétkes "könnyünek találtatott"/.
30. Antiochia /arabul: Antákija/ a sziriai tengerpart legészakibb csücskén fekszik. A keresztesek 1098-ban foglalták el, és 1268-ig az un. Antiochiai Fejedelemség központja volt.
31. Arabul: Tádurusz ibn asz-Szafi.
32. Vagyis az un. első kereszteshadjárattal, Bouillon Gottfried vezetésével kellett a Szentföldre érkeznie.
33. Apamea az Orontesz folyótól nem messze terül el, Saizartól 20 km-re északra. A keresztesek Tankréd vezetésével, 1106-ban vették be.
34. Hamá: Saizar déli szomszédvárosa, ma is Sziria egyik legnagyobb városa. Akárcsak Saizar, szintén az Orontesz partján áll. /E folyó neve arabul an-Nahr al-Aszi, azaz "az ellenszegülő folyó", mert a térség többi folyójához képest ellenkező irányban folyik./ Hamá 1115-től kezdve, de még történetünk idején, az 1140-es években is, a Homsz-i uralkodó fősége alá tartozott, és sohasem volt keresztes uralom alatt.